

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

**СПОРАЗУМЕНИЕ ЗА ПАРТНЬОРСТВО НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ,
ОЧЕРТАВАЩО ПОМОЩТА ОТ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТРУКТУРНИ И
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ ЗА ПЕРИОДА 2014-2020 Г.**

СЪДЪРЖАНИЕ

I.	РАЗДЕЛ 1	8
1.1.	Анализ на различията, потребностите за развитие и потенциала за растеж и приоритетите за финансиране от Европейските структурни и инвестиционни фондове	8
1.1.1.	Въведение	8
1.1.2.	Обща макроикономическа картина	9
1.1.3.	Фактори, обуславящи растеж	11
1.1.4.	Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите по основни фактори за развитие на Република България (SWOT анализ).....	64
1.1.5.	Стратегически приоритети за финансиране по ЕСИФ	66
1.2.	Резюме на предварителната оценка	101
1.3.	Избор и обосновка на тематични цели, основни резултати по тематични цели и по фондове	104
1.4.	Индикативно разпределение на помощта от ЕС по тематични цели на национално ниво за всеки от ЕСИФ както и индикативен размер на подкрепата за адаптиране към изменение на климата	116
1.4.1.	Индикативно разпределение на помощта от ЕС по тематични цели на национално ниво за всеки от ЕСИФ	116
1.4.2.	Общ индикативен размер на подкрепата за адаптиране към изменение на климата (включително резерв за изпълнение).....	117
1.5.	Хоризонтални принципи и цели на политиката за изпълнение на ЕСИФ	117
1.5.1.	Принцип на партньорство.....	117
1.5.2.	Насърчаване на равенството между мъжете и жените, недопускане на дискриминация и достъпност	119
1.5.3.	Устойчиво развитие.....	120
1.5.4.	Хоризонтални цели на политиките	122
1.6.	Списък на Програмите.....	125
1.7.	Информация за резерва за изпълнение, по фонд и по категории региони, както и за ресурсите, които се изключват при изчисляване на резерва за изпълнение	126
II.	РАЗДЕЛ 2	127
2.1.	Координация между ЕСИФ и други национални и европейски инструменти за финансиране и Европейска инвестиционна банка	127
2.2.	Допълняемост	134
2.3.	Резюме на предварителните условия	135
2.4.	Обща рамка за изпълнението	135
2.5.	Административен капацитет.....	137
2.6.	Намаляване на административната тежест	142
III.	РАЗДЕЛ 3.....	146
3.1.	Интегриран подход за териториално развитие	146
3.1.1	Водено от общностите местно развитие	146
3.1.2	Интегрирани териториални инвестиции	148

3.1.3 Устойчиво градско развитие.....	149
3.1.4 Основни приоритетни области за сътрудничество.....	150
3.1.5 Интегриран подход за адресиране на специфичните нужди на географски области, които са най-засегнати от бедността или на целевите групи с най-висок риск от дискриминация или социалното изключване	153
3.1.6 Интегриран подход за справяне с демографските предизвикателства на регионите или специфични нужди на географските области	160
IV. РАЗДЕЛ 4.....	162
4.1. ИСУН.....	162
4.2. ИСАК.....	165
4.3. АКСТЪР ПОПАЙ	166

Списък на съкращенията

АВиК	Асоциация по ВиК
АДФИ	Агенция за държавна финансова инспекция
АЗ	Агенция по заетостта
АМС	Администрация на Министерския съвет
АОП	Агенция по обществени поръчки
АПИ	Агенция „Пътна инфраструктура“
АФКОС	Дирекция „Координация на борбата с правонарушенията, засягащи финансовите интереси на Европейския съюз (АФКОС)“ в Министерството на вътрешните работи
АХУ	Агенция за хората с увреждания
БАБХ	Българска агенция по безопасност на храните
БАН	Българска академия на науките
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
БНБ	Българска народна банка
БОК	Болести на органите на кръвообращението
БФП	Безвъзмездна финансова помощ
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВИ	Възобновяеми източници
ВСС	Висш съдебен съвет
ВУ	Висше училище
ГПСОВ	Градска пречиствателна станция за отпадъчни води
ГРЕ	Годишна работна единица
ДНСК	Дирекция за национален строителен контрол
ДППИ	Държавно предприятие „Пристанищна инфраструктура“
ЕЕ	Енергийна ефективност
ЕЗФРСР	Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони
ЕК	Европейската комисия
ЕО	Европейска общност
ЕОТС	Европейско обединение за териториално сътрудничество
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЕСТЕ	Европейска схема за търговия с емисии
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕСФИИ	Европейски стратегически форум за изследователска инфраструктура
ЕС 27	Европейски съюз на 27-те държави членки
ЕТС	Европейско териториално сътрудничество
ЕФГЗ	Европейски фонд за гарантиране на земеделието
ЕФМДР	Европейски фонд за морско дело и рибарство
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗЗ	Защитена зона
ЗНИ	Закон за насърчаване на инвестициите
ЗОП	Закон за обществените поръчки

ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ИАИ	Институт по аграрна икономика
ИАППД	Изпълнителна агенция „Проучване и поддържане на река Дунав“
ИАРА	Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
ИЗП	Използвана земеделска площ
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИПА	Институт за публична администрация
ИПГВР	Интегриран план за градско възстановяване и развитие
ИПП	Инструмент за предприєдинителна помощ
ИСАК	Информационна система за администриране и контрол
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение
ИТС	Информационни технологии и съобщения
КЕИ	Крайна енергийна интензивност
КЕП	Крайно енергийно потребление
КН	Комитет за наблюдение
КООНПХУ	Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания
КФ	Кохезионен фонд
МВР	Министерство на вътрешните работи
МВнР	Министерство на външните работи
МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗХ	Министерство на земеделието и храните
МИГ	Местна инициативна група
МИЕ	Министерство на икономиката и енергетиката
МИРГ	Местна инициативна рибарска група
МК	Министерство на културата
МО	Министерство на отбраната
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МП	Министерство на правосъдието
МРР	Министерство на регионалното развитие
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МТИТС	Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
МФИ	Международни финансови институции
НАП	Национална агенция за приходите
НЕМ	Национална екологична мрежа
НИП	Национален институт по правосъдие
НИНКН	Национален институт за недвижимо културно наследство
НИРД	Научноизследователска и развойна дейност
НКЖИ	Национална компания „Железопътна инфраструктура“
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие

НПО	Неправителствена организация
НПР	Национална програма за реформи
НПР: БГ 2020	Национална програма за развитие: България 2020
НСИ	Национален статистически институт
НСОРБ	Национално сдружение на общините в Република България
НСРР	Национална стратегическа референтна рамка
НССЗ	Национална служба за съвети в земеделието
НЦОЗА	Националният център по общественото здраве и анализи
ОМА	Облак на местната администрация
ОО	Одитен орган
ОП	Оперативна програма
ОПАК	Оперативна програма Административен капацитет
ОПДУ	Оперативна програма Добро управление
ОП НОИР	Оперативна програма Наука и образование за интелигентен растеж
ОПОС	Оперативна програма Околна среда
ОПРР	Оперативна програма Регионално развитие
ОПРР 2014-2020	Оперативна програма Региони в растеж
ОП РЧР	Оперативна програма Развитие на човешките ресурси
ОПРСР	Оперативна програма за развитие на сектор „Рибарство“
ОПТ	Оперативна програма Транспорт
ОПТП	Оперативна програма Техническа помощ
ОСП	Обща селскостопанска политика
ОСР	Обща стратегическа рамка
ОЦА	Облак на централната администрация
ПДК	Пределно допустима концентрация
ПЕИ	Първична енергийна интензивност
ПЕП	Първично енергийно потребление
ПЗС	Преброяване на земеделските стопанства
ПИК	Политика по изменение на климата
ПМДР	Програма за морско дело и рибарство
ПОО	Професионално образование и обучение
ПОС	Политика по околна среда
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадъчни води
ПССП	Площта със селскостопанско предназначение
ПТП	Пътно-транспортно произшествие
ПУРБ	План за управление на речните басейни
ПУРН	План за управление на риска от наводнения
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
ПЧП	Публично-частно партньорство
РА	Разплащателна агенция
РГ	Работна група
РДВ	Рамкова директива за водите (Директива 2000/60/ЕО)

РОП	Регистър на обществените поръчки
СГО	Структури на гражданското общество
СЗР	Северозападен район
СИР	Североизточен район
СКУСЕС	Съвет за координация при управлението на средствата от ЕС
СКФ	Структурните и Кохезионния фонд
СО	Сертифициращ орган
СОП	Специални образователни потребности
СП	Споразумение за партньорство
ССА	Селскостопанска академия
СЦР	Северен централен район
ТРГ	Тематична работна група
ТЦ	Тематична цел
УО	Управляващ орган на Оперативна програма
УЦЖ	Учене през целия живот
ФПЧ	Фини прахови частици
ХВП	Хранително-вкусова промишленост
ХИПЦ	Хармонизиран индекс на потребителските цени
ЦГЧ	Централна градска част
ЦКЗ	Централно координационно звено
ЮЗР	Югозападен район
ЮИР	Югоизточен район
ЮЦР	Южен централен район
DSL	Digital Subscriber Line (Цифрова абонатна линия)
GHG	Green-house gas emissions (парникови газове)
LAN	Local area network (локална интернет мрежа)
NEET	Not in employment, education or training (необхванати от трудова дейност, образование или професионално обучение)
RLAN	Radio Local Area Network (локална радио мрежа)
TEN-T	Транс-европейска транспортна мрежа

I. РАЗДЕЛ 1

1.1. Анализ на различията, потребностите за развитие и потенциала за растеж и приоритетите за финансиране от Европейските структурни и инвестиционни фондове

1.1.1. Въведение

Анализът на различията, потребностите за развитие и потенциала за растеж на Република България е изготвен съобразно Общата стратегическа рамка на Европейския съюз и стъпвайки на социално-икономическите, макроикономическите и секторни анализи¹, изготвени за целите на Националната програма за развитие: България 2020; Националната програма за реформи, в изпълнение на Стратегия Европа 2020, актуализация 2014; Конвергентната програма на Република България 2014-2017 г.; Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.; Националната концепция за пространствено развитие 2013-2025 г.; проектите на програми за периода 2014-2020 г., както и приложимите секторни документи². Анализът отчита и специфичните препоръки на Съвета³, Country Fact Sheet⁴ за България на ЕК от юни 2013 г. и Позицията на службите на ЕК⁵.

В обхвата на анализа са включени показатели и критерии от значение за тематичните цели на ЕСИФ, по които България ще работи, и за адресирането от тях на идентифицираните области на несъответствие, потребностите за развитие и възможностите за растеж. Акцент е поставен върху приноса на СП както за изпълнението на НПР: България 2020 като основен документ за развитието на България и на Националната програма за реформи, така и за постигане на общоевропейските приоритети за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж и целите за растеж и заетост, формулирани в стратегия Европа 2020.

Таблица 1. Основни цели на развитието на България и ЕС

Показател	Базово(начално) състояние	Национални цели съгласно НПР и НПР: България 2020	Стратегия Европа 2020
Коефициент на заетост на населението на възраст 20—64 години	63.0%, 2012 г. ⁶	76%	до 75% през 2020 г.
Дял на инвестиции в НИРД от БВП	0.64%, 2012 г. ⁷	1.50%	3%
Емисии на въглероден диоксид	47.8%, 2010 г. (1988 г.=100%)	Увеличаване на нивата на емисиите парникови газове (GHG) извън ЕСТЕ с не повече от 20% до 2020 г. спрямо 2005 г.	намаляване с 20% (30%)
Дял на енергия от възобновяеми източници в брунтното крайно потребление на енергия в страната	16.4%, 2012 г.	16% ⁸	20%
Енергия от възобновяеми източници в брунтното крайно потребление на транспорта	0.3%, 2012 г.	10%	
Повишаване на енергийна ефективност		с 25%	с 20%
Дял на преждевременно напуснали училище	12.5%, 2012 г. ⁹	11%	10% през 2020 г.
Дял на населението на възраст 30 - 34 години със завършено висше образование	26.9%, 2012 г. ¹⁰	36%	40% през 2020 г.

¹ Когато източникът на статистически данни не е посочен, се приема, че за данни, касаещи България, това е НСИ, а за данни за ЕС 27 – Евростат.

² Доклад за здравето за 2012 г. на Министерство на здравеопазването; Анализ на състоянието и факторното развитие на МСП в България, 2011-2012 г., Изпълнителна агенция за насърчване на малките и средни предприятия; Актуализирана национална стратегия за демографското развитие на населението в Република България 2012-2015 г.; Аграрен доклад на МЗХ, 2012 г.; Национална стратегия за развитие на научните изследвания 2020 г.

³ Препоръки на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2013 г. и съдържащи становище на Съвета относно Конвергентната програма на България за периода 2012—2016 г. и Препоръки на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и съдържащи становище на Съвета относно Конвергентната програма на България за периода 2014 г.

⁴ Цитираните в анализа данни от Country Fact Sheet са отбелязани в курсив.

⁵ http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/pdf/partnership/bg_position_paper_bg.pdf

⁶ По данни на НСИ, Наблюдение на работната сила.

⁷ Предварителни данни на НСИ.

⁸ Съгласно Закона за енергията от ВИ, приет на 03.05.2011 г., е определена национална задължителна цел от 16% дял на енергията от ВИ в брунтното крайно потребление на енергия в страната, в т.ч. 10% дял на енергията от ВИ в транспорта.

⁹ По данни на НСИ, Наблюдение на работната сила.

¹⁰ По данни на НСИ, Наблюдение на работната сила.

Брой на европейските граждани, които живеят в риск от бедност	1 683 хил. души, 2011 г. ¹¹	намаление на броя живеещи в бедност с 260 хил. души	намаление с 25%, или с 20 млн. души
---	--	---	-------------------------------------

1.1.2. Обща макроикономическа картина

Република България е държава-членка на Европейския съюз от 2007 г., 12-та по площ, 16-та по брой на населението и на 22-во място по БВП през 2013 г. Страната е в режим на валутен борд (обвързващ националната валута с еврото) и се характеризира с индустриализирана, отворена пазарна икономика, средно развит частен сектор и сравнително малък вътрешен пазар.

Таблица 2. Основни макроикономически показатели за Република България^{12, 13}

Показател	м. ед.	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Население	брой	7 640 238	7 606 551	7 563 710	7 504 868	7 327 224	7 284 552	7 245 677
БВП по пазарни цени	млн. лв.	60 185	69 295	68 322	70 511	75 308	78 089	78 115
БВП на човек	лв. (евро)	-7 900 (4 000)	9 100 (4 600)	9 000 (4 600)	9 400 (4 800)	10 200 (5 200)	10 700 (5 500)	10 700 (5 500)
БДС по базисни цени	% от БВП	84.0	83.3	85.9	86.1	86.5	85.9	85.9
Средногодишна инфлация (ХИПЦ)	%	7.6	12.0	2.5	3.0	3.4	2.4	0.4
Бюджетен излишък/ дефицит (-)	% от БВП	1.2	1.7	-4.3	-3.1	-2.0	-0.8	-1.5
Външнотърговско салдо на стоки – FOB/CIF	млн.лв.	-16 330.0	-19 343.5	-10 123.8	-7 204.5	-6 144.9	-9 170.8	-7 073.7

По предварителни данни на НСИ **растежът на БВП** на България през 2013 г. бе 0.9%, при 0,6% за 2012 г. Докато през 2012 г. с положителен принос за икономическия растеж бе вътрешното търсене, то през 2013 г. двигател на БВП бе износьт. Крайното потребление се понижи с 1.48%, при ръст от 1.5% през предходната година, като спада се дължеше на реалното намаление на разходите на домакинствата с 2.3%, докато потреблението на правителството се увеличи с 2,5%. През 2013 г. беше регистрирано слабо намаление на разходите за основен капитал (0.3%).

През първото тримесечие на 2014 г. българската икономика нарасна с 1.2% като се наблюдава възстановяване на растежа на потреблението и инвестициите. За цялата 2014 г. се очаква растеж на БВП от 2.1%, движени от вътрешното търсене, при малък положителен принос от нетния износ. В средносрочен план потреблението и инвестициите ще допринесат за ускоряване на икономическия растеж, докато приносът на нетния износ ще бъде отрицателен.

През 2013 г. бе наблюдавана тенденция на съществено забавяне в **инфлацията**. От средата на годината общият ХИПЦ започна да отчита отрицателни стойности по месеци на годишна база, а дефлацията в края на периода възлезе на 0.9%. Най-съществен принос за това имаха корекциите в административните цени и низходящата тенденция при международните цени на храните и енергийните суровини, както и сравнително слабото вътрешно търсене. Средногодишната инфлация се забави до 0.4%.

В началото на 2014 г. бе наблюдавано ускорение в темпа на дефлация, но през април отрицателното изменение на потребителските цени се сви до 1.3% на годишна база. Средногодишната инфлация през 2014 г. ще бъде отрицателна под влияние на цените от внос. Средногодишната инфлация ще се ускори до 2.4% през 2015 г., след което ще се забави до 1.7–1.8% в периода 2016–2017 г.

Финансовата сметка през 2013 г. бе отрицателна в размер на 1.5 млрд. евро при излишък от 2.2 млрд. евро през 2012 г. Изходящите потоци бяха свързани главно с увеличаване на активите, държани от български банки в чужбина под формата на валута и депозити. Динамиката на портфейлните инвестиции бе предопределяна от еднократни транзакции, а преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) представляваха основният входящ поток по финансовата сметка. ПЧИ остават на по-ниски нива спрямо предкризисния период и се очаква да нараснат до 2.9% от БВП през 2017 г., като ще осигуряват пълно покритие на дефицита по текущата сметка. Същевременно поради сравнително високата ликвидност, която банките поддържат, и в средносрочен период няма да се наблюдават големи входящи финансови потоци в сектора.

¹¹ По данни на НСИ – 1 673 хил. души за 2010 г.

¹² По данни на Националния статистически институт

¹³ По данни на Евростат

Основната цел на **паричната политика** в България е поддържане на ценовата стабилност чрез осигуряване на стабилността на националната парична единица. Постигането на тази цел се осъществява чрез режим на паричен съвет.

Кредитът за частния сектор забави темпа си на растеж на годишна база до 0.2% в края на 2013 г. Основни фактори за динамиката на кредита от страна на търсенето бяха ниската инвестиционна активност на предприятията и липсата на благоприятно развитие на пазара на труд, което ограничава потреблението на домакинствата и допринася за запазването на високата им склонност към спестяване и въздържане от поемането на нови задължения.

В началото на 2014 г. кредитирането започна да се възстановява успоредно с отчетения ръст на частното потребление и инвестициите, както и с положителните данни за пазара на труда. В края на 2014 г. се очаква ръстът на паричното предлагане да достигне 9.2%, като през следващите години ще се колебае в границите от 8.4% до 9%. Темпът на растеж на кредита за частния сектор ще се ускори до 2.9% и ще достигне 5.2% през 2017 г. с постепенно нарастване на приноса на кредитите за домакинствата, предвид очакваното продължаващо възстановяване на вътрешното търсене.

Фискалната рамка за 2014 г. предвижда дефицитът на сектор „Държавно управление“ да възлезе на 1.8% от БВП (1.5% за 2013 г.), а brutният дълг да достигне ниво от 18.4 млрд. лв. В частта на разходите е предвидено нарастване на ресурса за национално съ-финансиране по оперативните програми, поради навлизането на изпълнението на програмите в по-напреднал етап, както и увеличение на средствата за социални политики, включително индексирани на пенсиите от юли и увеличение на минималната работна заплата от началото на текущата година.

Същевременно се предвижда данъчната политика да бъде насочена в подкрепа на макроикономическата стабилност и икономическия растеж, подобряването на бюджетните резултати, повишаването на фискалната устойчивост в дългосрочен план, подобряване на бизнес средата и стимулиране на икономическата активност, ограничаване на данъчните измами, както и намаляване на сивата икономика. Тези мерки ще допринесат за поддържане на доверието на чуждестранните инвеститори към българската икономика.

За периода 2009–2012 г. бюджетните разходи на България отбелязват спад с близо 6 п.п. от БВП – третият най-голям спад в ЕС. Успоредно с ограничаване на държавния сектор тече и процес на преразпределение на основните разходни пера по функции в бюджета. Тенденцията е да се разпределят повече средства към сектори с по-висок принос към икономическото развитие за сметка на сектори като сигурност и общи административни служби.

Специфична препоръка 1 на Съвета от одобрените през 2014 г. препоръки, отнасящи се към Националната програма за реформи и Конвергентната програма на Република България, съдържа ключов аспект от макроикономическото развитие – **събираемост на данъците**, борба със сивата икономика, както и намаляване на бремето и разходите за спазване на задълженията (т. нар. compliance costs). В тази връзка, България е постигнала сериозен напредък за осигуряването на електронни услуги от данъчната и митническата администрация, както и за въвеждането на други улеснения за гражданите и бизнеса. **Сивата икономика** обаче остава съществена бариера пред постигането на устойчив икономически растеж. В края на 2012 г. средното ниво на сивата икономика, като процент от БВП на страните в ЕС достига 14.9 %, докато за България то е 31.9 %¹⁴ и нарежда страната на първо място по този показател. Сивата икономика и недеklarираният труд имат отрицателни последици върху постигането на макроикономическите цели, качеството и производителността на труда и социалното сближаване, намаляват приходите от данъци и пряко се отразяват на недостатъчното финансиране на социалните системи. По проект „Ограничаване и превенция на неформалната икономика“ по ОПРЧР 2007-2013 г. се изготвя композитния индекс „Икономика на светло“. За 2012 г. въпреки кризата данните показват запазване на положителната тенденция на нарастване – от 66.71 за 2011 г. на 67.32 за 2012 г. Динамиката на индекса се дължи на засилване на мерките срещу неформалната икономика, включващи промени в нормативна уредба и в практическото правоприлагане като свързването онлайн на търговски обекти с НАП, възстановяването на митническото дознание и други. От друга страна, се отчита и приносът на функциониращия повече от три години Национален център за ограничаване и превенция на неформалната икономика, където се провеждат масирани национални и регионални медийни кампании, обучения на работодатели, на работници и служители, публикуват се аналитични и информационни материали, поддържа се гореща телефонна линия и се предоставят консултации, предлагат се пакети с нормативни промени в законодателството.

До 2020 г. се очаква **темпът на нарастване на икономиката** постепенно да се забави, като за периода 2017–2020 г. средният растеж се очаква да възлиза на 2.6%. Ограничаващ фактор за повишението на БВП ще бъде проявлението на задълбочаващите се негативни демографски тенденции, свързани с намаляване на населението в трудоспособна възраст и съответното влияние върху предлагането на труд. Последното ще ограничава потенциала за нарастване на икономиката, тъй като очакваното повишение на участието в работната сила няма да успее да компенсира влошаващите се демографски процеси.

¹⁴ Съгласно Доклад на Европейската комисия за сивата икономика, 2012 г. Schneider, F. (20122011), "Size and development of the Shadow Economy from 2003 to 2012: some new facts http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/07_shadow_economy.pdf

Рисковете, свързани с икономическия растеж в България, до голяма степен зависят от външната среда. Евентуално задълбочаване на спада на икономическата активност в ЕС през 2013 г. и отлагане на възстановяването за 2014 г. ще има директен негативен ефект върху износа и косвен ефект върху потреблението и ПЧИ.

Таблица 3: Макроикономически перспективи¹⁵

Показател	2013	2013	2014	2015	2016	2017
	Равнище (млн. лв)	Темп на изменение	Темп на изменение	Темп на изменение	Темп на изменение	Темп на изменение
Реален БВП (по цени от предходната година)	78 762	0.9	2.1	2.6	3.4	3.4
Номинален БВП	78 115	0.0	3.3	4.4	5.2	5.2
Компоненти на реалния БВП						
Частно потребление	50 209	-2.3	1.3	3.0	4.3	4.4
Правителствено потребление	12 416	2.5	2.4	2.2	2.4	2.3
Бруто образуване на основен капитал	16 648	-0.3	2.1	4.3	5.4	6.0
Изменение на запасите и нетно придобиване на активи (% от БВП)	309	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5
Износ на стоки и услуги	56 701	8.9	6.9	5.9	6.1	6.2
Внос на стоки и услуги	57 521	5.7	6.3	6.6	7.1	7.4
Приноси към растежа на реалния БВП (п.п.)						
Крайно вътрешно търсене	-	-1.2	1.7	3.2	4.3	4.5
Изменение в запасите и нетно придобиване на активи	-	0.0	0.2	0.0	0.0	0.0
Външен баланс на стоки и услуги	-	-2.0	-0.3	-0.6	-0.9	-1.1

1.1.3. Фактори, обуславящи растеж

Растеж, основан на човешкия капитал

Демографско развитие

След 1990 г. се формира трайна тенденция на намаляване на броя на населението, като сравнителният анализ на демографското развитие на България и ЕС по ключови показатели показва наличието на общи неблагоприятни тенденции, по-силно изразени в България. Към края на 2012 г.¹⁶ населените места в България са 5 278, от които 257 са градове и 5 021 - села. Сто осемдесет и едно населени места са обезлюдени, а в 21.4% от населените места живеят между 1 и 49 души.

Таблица 4. Основни демографски показатели за България за периода 2008-2012 г.

Показател	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012
Гъстота на населението на 1 км ²	68.6	68.2	67.7	66.1	65.7
Полово съотношение (брой жени на 1 000 мъже)	1 066	1 067	1 068	1 054	1 055
Коефициент на възрастова зависимост	44.6	45.1	46.0	47.5	48.7
Темп на демографско остаряване	99.5	100.0	101.7	105.6	99.0
Относителен дял на градското от общото население (%)	71.1	71.4	71.6	72.7	72.9
Раждаемост (на 1 000 души)	10.2	10.7	10.0	9.6	9.5
Смъртност (на 1 000 души)	14.5	14.2	14.6	14.7	15.0
Естествен прираст (на 1 000 души)	-4.3	-3.5	-4.6	-5.1	-5.5
Детска смъртност (на 1 000 живородени)	8.6	9.0	9.4	8.5	7.8
Нетен коефициент на възпроизводство	0.71	0.75	0.71	0.72	0.72
Тотален коефициент на плодовитост	1.48	1.57	1.49	1.51	1.50

В сравнение с данните от 2001 г. населението на Република България намалява със 7.1%, а спрямо 2008 г. намалява с 4.3%. Към 31.12.2012 г. населението на страната представлява 1.5% от населението на ЕС, като 72.9% (5 307 868 души) живеят в градовете и 27.1% (1 976 684 души) живеят в селата. В районите в южната част на България е концентрирана по-голямата част от населението (64%), което е важен фактор по отношение на потенциала им за развитие. Близо половината от населението живее в Югозападен и Южен централен район,

¹⁵ Конвергентна програма на Република България 2014 – 2017 г.

¹⁶ Прессъобщение „Демографски процеси през 2012 година“ - <http://www.nsi.bg/otrasal-eventbg.php?n=1801&otr=19>

като населението там е съответно 2 129 хил. (29.2%) и 1 462 хил. души (20.1%). Критично слабо населен е Северозападен район с гъстота на населението – 43.87 души/кв.км. към 31.12.2011 г. при средно 66.01¹⁷ за страната. Най-висока степен на гъстота и урбанизация е достигната в Югозападен район.

Общият коефициент на възрастова зависимост (население под 15 и на 65 и повече години съотнесено към населението във възрастта от 15 до 64 години) към 31.12.2011 г. е 47.5%, което е с 1.5 п.п. повече в сравнение с предходната година, като в градовете това съотношение е по-благоприятно – 42.2%, отколкото в селата - 63.9%. Процесът на застаряване засяга всички райони на страната. Силно влошена е възрастовата характеристика на населението в Северозападен и Северен централен райони, където населението на 65+ г. е съответно 23.2% и 20.8%, докато в останалите райони е 17-18%.

Страната има най-неблагоприятни стойности на коефициента на естествен прираст за 2011 г.: -5.1% и се нарежда на последно място по този показател (при средно за ЕС 27 +0.8%), като в сравнение с 2010 г. отрицателният естествен прираст се увеличава с 0.5 п.п. Средният коефициент на естествен прираст за периода 2000 – 2010 г. е -5.0%, при минимална, но положителна средна стойност за ЕС 27 от 0.7% за същия период.

В последните десет години се наблюдава тенденция на засилващ се моноцентризм, насочен към столицата, концентрация на населението в 7-те големи града и обезлюдяване на големи територии в страната, което води до формиране на регионални и териториални диспропорции в социално-икономическото и демографското развитие на българските райони. Веднъж заселили се в големите градове, по-голямата част от гражданите търсят перспектива и възможности за емиграция към развитите европейски страни.¹⁸ Прогнозите са процесите да се засилят, особено след 01.01.2014 г., когато европейският трудов пазар се отваря напълно за българските работници, като се очаква засилен емигрантски поток на висококвалифицирани кадри, като лекари, учители, инженери от България. Това от своя страна ще влоши допълнително конкурентоспособността на българските региони и значително ще намали интелектуалния им и демографски потенциал.

До голяма степен тези негативни тенденции се дължат на влошения облик най-вече на малките и средните градове, което намалява потенциала им да привличат инвестиции и да създават работни места, което създава своеобразен порочен кръг.

По предвиждания на Евростат за периода 2010-2060 г. населението на България ще намалее с близо 27%, а дялът на населението над 65 г. ще достигне до над 32.6%¹⁹, докато този на децата до 15 г. ще се свие до 13%. По прогнози на Световна банка от 2012 г. към 2050 г. България ще има най-бързо свиващото се население в работоспособна възраст в света. Най-тревожното е, че се очаква населението на възраст между 15 и 24 години да намалее с 41%, което ще окаже директно влияние върху характеристиките и структурата на образователния сектор и пазара на труда, респективно върху цялата икономика.

Здравен статус и здравеопазване

По данни на Световната здравна организация, Обединените нации и Световната банка²⁰ България заема 73-то място от 145 държави за най-здравите нации в света.

Здравен статус

През 2012 г. средната продължителност на живота в България е 74 години или най-ниска в сравнение с 27-те страни членки на ЕС. През 2010 г. общата смъртност е 970 от 100 000 и все още е най-висока в сравнение с останалите членки на ЕС (ЕЧИ, НЕИДИ). Нивата на смъртност отразяват здравните проблеми на населението свързани с нездравословен начин на живот, небалансирано хранене, нарастваща употреба на цигари и алкохол, рисков сексуален живот, стрес и ниска двигателна активност (СЗО, Здравни системи в преход, България 2007). Запазва се тенденцията смъртността да бъде по-висока в селата, отколкото в градовете. Най-високо е нивото на общата смъртност в СЗР. В структурата на смъртността по причини, продължават да са водещи болестите на органите на кръвообращението – 65.6% и новообразуванията – 16.7%.

Продължава да бъде висок коефициентът на детската смъртност, независимо от изразената положителна тенденция към снижаване – 7.8‰ през 2012 г. при 8.5‰ за 2011 г. (Таблица 4). Въпреки това, детската смъртност остава 2 пъти по-висока, отколкото в ЕС (за 2011 г. - 3.9‰). По данни на Националната здравно-осигурителна каса, 12% от децата не се проследяват от общопрактикуващ лекар/ педиатър. В селата показателят е по-висок от този в градовете. Причини за това могат да се търсят във влошаване на социално-икономическите условия в селата, ограничения достъп до здравни услуги, по-ниското образование и здравна култура. Областите с най-висока детска смъртност са Сливен (16.6‰) и Монтана (14.4‰), а с най-ниска – област Благоевград (2.3‰), Смолян (2.6‰) и област София (4.4‰).

Здравната култура и здравният статус при населението от малцинствените групи са лоши и изискват особено внимание. Около 1/10 от ромското население в страната, включително децата, е инвалидизирано или страда от

¹⁷ по данни на МРР от септември 2012 г.

¹⁸ Социално-икономически анализ на ОПРР 2014-2020 bgregio.eu

¹⁹ Eurostat, News Release, 80/2011 - 8 June 2011, Population projections 2010-2060

²⁰ Bloomberg rankings. The world's healthiest, www.bloomberg.com

тежко хронично заболяване. Липсата на превенция, навици и условия за добра хигиена, както и отложения достъп до здравни услуги за тази група население, са сред водещите причини за повишената болестност. По данни от епидемиологично проучване на психичната болестност²¹, 19.5% от българското население през даден етап от живота си е преживяло психично или поведенческо разстройство. По причина на психично разстройство са загубени 21.6% от всички дни в неработоспособност²². Това обуславя необходимостта от допълнително засилване на предоставянето на услуги в общността, развитие на качеството и достъпа до психично-здравните услуги в страната, осигуреността с квалифицирани специалисти.

Във връзка със здравната култура, по показателя „недостатъчна физическата активност“ с най-висок дял сред страните от ЕС е България (82%). Ниската физическа активност е един от основните фактори на риска за възникване на хронични незаразни болести. Спортната инфраструктура в страната се характеризира с морално остарели съоръжения, лоша поддръжка и единични опити за ново строителство на спортни площадки и зали. Недостатъчен е броят на специализираните площадки по местоживеене, на велоалеи и други спортни съоръжения, които предоставят възможности за самостоятелно или организирано практикуване на спорт. Достъпността за хора с увреждания до спортните бази е ограничена или изцяло липсва.

Здравеопазване

По данни на Световната здравна организация общите разходи за здравеопазване за 2010 г. в България възлизат на 6.88% от БВП, при 9.87% средно за ЕС. Делът на публичното финансиране на здравеопазването в България е 53.29% към 46.39% частни през 2012 г.²³. Неефективното управление на публичните средства допълнително натоварва населението, особено тези с ниски доходи, с относително висок и нарастващ дял частни разходи за здравеопазване (лекарства, изследвания, лечение и профилактика). Болничният сектор разходва 44% от държавния здравен бюджет без да се постига позитивен ефект от гледна точка на смъртността и другите здравни показатели. В контекста на реформата на здравната система, в това число на болничния сектор, съгласно изведените приоритети от Национална здравна стратегия и специфичните препоръки на Съвета (препоръка 4 от препоръките за 2013 г. и препоръка 2 от препоръките за 2014 г.), се идентифицира необходимост от:

- Подобряване достъпа до здравеопазване;
- По-добро функциониране на системата за специализация на младите лекари;
- По-ефективно използване на ресурсите и по-добър баланс между капацитета на болничната помощ и предоставянето на иновативни, интегрирани здравни и социални услуги за възрастни и хронично болни пациенти;
- Подобряване на остойността на здравните услуги чрез обвързване на финансирането на болниците с резултатите и развитие на извънболничната грижа;
- Подобряване на детското здравеопазване.

През 2012 г. в България практикуват 28 643 лекари със специалност, като 31.3% от тях са в Югозападен район, 9.8% обслужват Северен централен район и 12.4% - СЗР. Осигуреността на системата с човешки ресурси се доближава до средните европейски показатели на фона на прогресивно влошаване на възрастовата структура на медицинските специалисти, недостатъчен брой обучаващи се студенти и увеличаване на броя на медицински специалисти, желаещи да търсят професионална реализация извън страната.

По данни на НСИ и НЦОЗА през 2012 г. в страната има 339 лечебни заведения за болнична помощ (държавни и частни). Най-голяма концентрация на лечебни заведения има в Югозападен район (96), следван от Южен централен (67), а най-малка е тя в Северен централен - 35 и Североизточен – 33, като за последните две години 17 общински болници преустановяват дейността си. Осигуреността на населението с болнични легла през 2012 г. е 66.3 на 10 000 души, при средно нивото в ЕС 27 за 2010 г. - 53.8 на 10 000 души. Предвид това, основните нужди в сектора не са свързани с допълнителна инфраструктура, а са предимно от повишаване на нейното качество и високотехнологична осигуреност, както и от осигуряване на адекватен брой специалисти.

Промотивните и профилактичните мерки са основният фокус на Националната здравна стратегия 2014-2020 г.²⁴ Другият фокус на Стратегията е свързан с осигуряване на качество и ефективност в осигуряване на здравни услуги за подобряване качеството на живот на българските граждани. Идентифицирана е необходимост от прилагане на интегриран подход, чрез който да се развият нови модели за справяне с проблемите, свързани със здравето, достъпа до здравните услуги, нуждите на възрастните хора, развитие и усъвършенстване на профилактични и скринингови програми за социално-значими заболявания, развитие на интегрирани здравно-социални услуги и продължаване процеса на деинституционализация. От ключово значение за осигуряване на качествено здравно обслужване е създаване на високотехнологични звена за диагностика и лечение на социално-значими заболявания, въвеждане на модел за оценка на здравните технологии, оптимизиране на

²¹ проведено от Световен консорциум за изследвания на психичното здраве: <http://www.hcp.med.harvard.edu/wmh/>

²² http://ncphp.government.bg/files/2012_1_GURNALNCPHA.pdf, стр. 40-52

²³ Годишен доклад за състоянието на здравето на гражданите и изпълнението на Националната здравна стратегия през 2012 г.

²⁴ С протоколно решение № 52 от 21.12.2013 г. проектът на Национална здравна стратегия 2014-2020 е одобрен от Министерския съвет и е предложен за приемане на Народното събрание.

системата за спешна медицинска помощ и трансформиране на неефективни болници за активно лечение в заведения за долекуване на общинско ниво, като се разкриват структури за продължаващо лечение.

Една от сериозните слабости на системата на българското здравеопазване е съществуващият дисбаланс в разпределението на здравните заведения на територията на страната, изразяващ се в отдалечеността на мястото на предлагане на медицинска помощ (първична, специализирана, болнична, спешна и неотложна). В тази връзка, основен приоритет в Здравната стратегия е укрепване и модернизирание на системата за спешна медицинска помощ, като в съответствие с нея е изготвена Концепция за развитие на спешната медицинска помощ, която очертава необходимите мерки за подобряване на функционирането на системата и за осигуряване на нейната устойчивост от гледна точка на комуникации, финансиране и персонал.

Подобряването на достъпа до спешна помощ ще се гарантира чрез мрежа от точки за достъп до спешна помощ на няколко нива: доболнична спешна помощ - чрез приемни и филиали към центровете за спешна помощ в по-малките населени места, болнична спешна помощ, реализирана на 2 нива - в Спешни болнични комплекси и в част от съществуващите Университетски болници и национален спешен център. Финансовата подкрепа на ЕФРР би осигурила инвестиции и възможност за подобряване на достъпа до спешна помощ чрез изграждането на мрежа от точки за достъп до болнична спешна помощ в областните и университетските болници, както и за Националния спешен център.

В България има 5 специализирани болници за долекуване и продължително лечение с 251 легла и 12 специализирани болници за долекуване, продължително лечение и рехабилитация с 980 легла, които са изключително недостатъчни. Леглата за дългосрочна грижа са 1007 (2.2%) при ниска осигуреност на населението – 1.4 на 10 000 души. Анализите показват, че поради липсата на достатъчно развита болнична услуга по продължително лечение болничните лечебни заведения за активно лечение изпълняват тази функция. В тази връзка, реализирането на своевременни мерки за реструктуриране на здравните услуги и приоритизирането на подкрепата към по-качествена извънболнична помощ, интензифицирана болнична помощ в болниците за активно лечение и развитие на продължителното лечение, рехабилитацията, палиативните грижи и дългосрочните грижи е целесъобразен подход допринасящ за намаляване на разходите за скъпоструващото активно лечение на пациентите.

Наличната в здравния сектор информация не се използва достатъчно за целите на наблюдението, оценката и вземането на решения. Това се дължи както на ограниченията на съществуващите информационни системи, които не могат да произведат необходимата информация, така и на липсата на необходимата свързаност между тях. Тези системи трябва да бъдат адаптирани, за да може да се прилага Директивата за трансграничното здравеопазване. Инвестициите в **електронното здравеопазване** ще бъдат необходими за подобряване управлението на системата и по-добро наблюдение на предлаганите услуги и достъп на пациентите до медицинска грижа, включително в отдалечените региони.

Изведените проблеми поставят на преден план необходимостта от извършване на ключови промени в здравния сектор, изискващи усилия и ресурси за промоция на здравето и повишаване на здравната култура у населението; профилактика на болестите; развитие на капацитета и мотивацията на медицинския персонал, особено в спешната помощ; оптимизация на здравната инфраструктура и модернизацията ѝ чрез нови технологии и оборудване; подобряване на достъпа и равнопоставеността до здравни грижи и услуги за цялото население с акцент върху рискови и уязвими групи.

Образование, обучение и учене през целия живот

Предвид негативните демографски тенденции за страната, нивото на образователните характеристики на населението е ключова предпоставка за качеството на човешкия ресурс. България е класирана на 98-мо място по качество на образователната система общо, на 67-то място по качество на основното образование, на 63-то място по качество на висшето образование и обучението²⁵. Държавните разходи за образование остават относително ниски и варират между 3.8 – 3.5%²⁶ от БВП за последните три години, като показателят за ЕС е 5.4%. Частните разходи за образование за 2010 г. по данни на Евростат са 0.65% от БВП²⁷.

Обвързването на образованието с потребностите на пазара на труда, най-вече частния бизнес и високотехнологичните производства, се явява „тясно място“ в устойчивото икономическо развитие на България. Причините са свързани, от една страна, с липсата на определени приоритетни области за развитие на българската икономика и обвързването на приема в българските висши училища с нуждите от специалисти в тези области, и от друга страна, с качеството на самото образование на всички нива, особено професионалното и висшето. Ключови фактори са образователните програми и качеството и мотивацията на преподавателския състав. Страната е сред последните тридесет в световен мащаб по „ниво на подготовка на персонала“ в образователната система.

²⁵ В Доклада за глобална конкурентоспособност 2012 - 2013 на Световния икономически форум, разглеждащ 144 страни

²⁶ По данни на МФ, съгласно Закон за бюджета за 2010, 2011, 2012 г.

²⁷ Най-вече официални такси, материали, учебници и др., като не се отчитат евентуални неформални плащания

През 2012 г. структурата на населението на възраст 15 - 64 години по степен на завършено образование е следната²⁸: с основно и по-ниско образование са 25.16%, със средно образование – 60.33 %, и с висше образование – 26.5%. Тенденцията е делът на завършващите висше образование да нараства, а броят на хората с основно и по-ниско образование да намалява. По данни за 2011 г.²⁹ 40.1% от населението в селата е със средно и висше образование, докато в градовете този процент е 71.6%. Поради влиянието на столицата, най-добрите образователни характеристики на населението в страната има Югозападния район. С относително добри показатели за висше образование са Североизточен (22.6%) и Северен централен район (20.1%). В най-неблагоприятно положение по отношение на образователните характеристики на населението са Югоизточен и Южен централен райони.

Въпреки задоволителното общо образователно равнище на нацията, се наблюдава нарастване на **неграмотното население** и увеличаване на дела на никога **непосещавали училище**. 1.2% от населението над 7 години никога не е посещавало училище, а 1.5% от населението на 9 и повече години е неграмотно. Относителният дял на лицата „никога не посещавали училище“ е най-висок в Югоизточен (1.9%) и Южен централен (1.3%) райони, а най-нисък в Югозападен район (0.4%). С разумни инвестиции и целеви мерки България може да подобри тези стойности до 2020 г., като съсредоточи националните реформи и използването на европейските фондове за продължително и по-активно участие в образователната система.

Сериозна тревога будят все още незадоволителните резултати на българските 15-годишни ученици, участвали в изследването PISA (2012), където на равнище по-ниско от критичното второ в областта на четенето са 39.4% от учениците, в областта на математиката са 43.8%, а в областта на природните науки – 36.9%, което налага продължаващи реформи в стандартите и в учебните програми, както и квалификация на учителите. Макар и в трите изследвани области българските ученици да са показали резултати, по-високи в сравнение с предходното изследване, България все още е сред страните с най-ниски резултати и това потвърждава необходимостта от повишаване на качеството на образованието и подобряване на националните и външни системи за оценка на знанията и уменията на учениците.

Налице са значителни разлики в относителния дял на неграмотните лица при трите основни етнически групи. При самоопределените се като българи 0.5% са неграмотни, при турската етническа група – 4.7%, и при ромската – 11.8%. 23.2% от децата до 15 години от ромския етнос не учат, като този дял е съответно 11.9% от турската етническа група и 5.6% - от българския етнос. Едва 0.5% от ромите имат висше образование, докато почти половината от тях са с начално или дори незавършено начално образование. Основните причини за тези данни са затруднен физически достъп до училището, финансови и битови проблеми в семейството, културни особености и специфики. Особено тревожен е фактът, че нарастването на неграмотността и увеличаването на дела на отпадащите от училище са съсредоточени в нискодоходни и някои етнически групи от населението³⁰, като неграмотността в редица случаи се съпровожда със социални рискове. Ясно се очертава необходимост от ефективна образователна интеграция при прилагане на мерки както за задържане на децата в образователната система, включително чрез осигуряване на възможности за целодневно обучение, така и за подпомагане на грамотността на населението в трудоспособна възраст с фокус върху групи с висок риск от маргинализация и социално изключване.

За 2012 г. лицата преждевременно **напуснали образование и обучение** представляват 12.5%³¹ от населението на 18-24 години. *За 2011 г. този процент е 11.8%³², за 2010 г. е 13.9%*. Налице е колебание в тенденцията за намаляване на процента. Същият остава висок на фона на общата образователна характеристика на населението и дисбаланса между търсенето и предлагането на квалифицирана работна сила на пазара на труда.

В този контекст следва да се обърне специално внимание и на **децата и учениците със специални образователни потребности** и достъпа им до образователни услуги. В България са интегрирани повече от 70% от децата със СОП, които имат равни възможности и достъп до образователната система в страната. Въпреки това, наличието на голям процент интегрирани деца със специални потребности не решава основния проблем на България в тази област, а именно след влизането им в образователната система да имат равен шанс за получаване на знания и умения и за ефективна подготовка и обучение за реализирането им като пълноценни граждани на обществото и реализацията им на пазара на труда. Основна бариера пред достъпа до образование на децата със СОП е липсата на достъпна архитектурна среда в повечето учебни заведения, както и липсата на подходяща материално-техническа база, като същевременно не са осигурени възможности за дистанционно обучение. Друг очертаващ се проблем е недостатъчният брой квалифицирани педагогически специалисти за работа с деца със СОП.

В **предучилищното образование** през 2013 г. са обхванати 83.6% от децата до 6 годишна възраст включително, при 82.1% през 2012 г. (нетен коефициент), като този процент нараства в периода след 2007 г. На

²⁸ По данни на НСИ – Наблюдение на работната сила, 2012 г..

²⁹ Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012 – 2030 г.

³⁰ Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012-2030 г.

³¹ По данни на Евростат - Early leavers from education and training, 2012

³² По данни на НСИ, Наблюдение на работната сила - Данните са ревизирани в съответствие с прилагания подход на претегляне от 2012 г. и данни за населението от Преброяване 2011, и не са напълно съпоставими с предходни години.

практика обаче, в малките и отдалечени населени места постепенно децата остават без достъп до предучилищно образование поради липса на достатъчен брой деца за гарантиране на издръжката, като същевременно в големите градове, където основно се концентрира населението на страната, местата в детските градини не достигат. Наличието на добра материална база, квалифициран персонал и съвременни образователни програми в детските градини са основен фактор за осигуряване на висококачествено образование и грижи в ранна детска възраст.

Демографските тенденции и общата социално-икономическа картина влияят и върху необходимостта от стратегически реформи в областта на **средното образование**. Ключов показател е намаляването на броя на учениците от I до XII клас през последните пет години с около 70 хил. души³³. В периода след 2007 г., поради финансови и демографски причини, над 400 училища са закрити. Закриването на образователни институции, особено в малки населени места, трябва да бъде съпътствано от прилагане на добри практики с културни институции, читалища, библиотеки. Отделно, в средното образование има нужда и от засилване на ролята и практическата насоченост на обучението в училища, които създават път към заетост за хора, които не влизат в системата на висшето образование. Затова основен акцент на реформите в средното образование остава повишаване качеството на учебното съдържание, на предоставяните образователни услуги, включително чрез подходящи инфраструктурни инвестиции за подобряване на състоянието на сградния фонд и чрез подобряване на равния достъп (подкрепяща среда за деца със СОП) и фокус върху кариерно ориентиране, работа с родителите и достъп до партньорски мрежи с работодатели.

За програмен период 2007-2013 г., основните инфраструктурни дейности бяха свързани основно с въвеждането на мерки за енергийна ефективност. В допълнение към тях е необходимо и обновяване на сградния фонд, включително за безопасна, здравословна и достъпна архитектурна среда.

Отправна точка за осъществяване на реформите в областта на училищното образование е приемането на нов Закон за училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка³⁴, който ще адресира някои от най-важните предизвикателства, сред които:

- ефективен достъп до образование и превенция на отпадането от училище - посредством задължително две годишно предучилищно образование, разширяване обхвата на въвеждане на целодневно обучение, нов вид на училищната система (1-ви-10-ти клас), въвеждане на гъвкави пътеки и форми на образование и обучение;
- повишаване на качеството на образованието и по-добри образователни резултати - чрез модернизираните учебни планове, стандарти и учебни програми, разработване на система за квалификация и кариерно развитие на педагогическия персонал; въвеждане на цялостна система за управление на качеството, включително скрийнинг в ранна възраст, диагностика на училищната готовност, разширяване на обхвата на външно оценяване чрез въвеждането на понятието „добавена стойност“, ДЗИ на две равнища, инспектиране на институциите в системата, самооценяване и т.н.

Професионалното образование и обучение и висшето образование са другата област от българското образование, в която има нужда от предприемане на действия по посока осигуряване на необходимите умения, които се търсят на пазара на труда. Основните предизвикателства пред ПОО в България са свързани с: недостатъчно ефективното сътрудничество със социално-икономическите партньори; недостатъчно съответствие на предоставяното ПОО с изискванията и потребностите на бизнеса; недостатъчна гъвкавост на системата за справяне с ранното отпадане от училище преди придобиване на професионална квалификация; липса на гъвкави възможности за повторно включване в професионално обучение.

Системата на **висшето образование** в България обхваща 51 висши училища (37 държавни и 14 частни). Тази мрежа надвишава значително средните показатели на редица съпоставими с България страни от ЕС - като население и територия. Експанзията на висшите училища обаче не се е отразила благоприятно върху качеството и ефективността на образованието - изостава се с развитието на иновативния потенциал на системата. Тя бавно реагира на динамично променящите се изисквания към квалификацията, мотивацията и професионалната кариера на специалистите с висше образование.

Управлението на системата се осъществява на национално и институционално ниво. Държавата има отговорност за разработване и осъществяване на дългосрочна национална политика и създаване на условия за гарантиране на академичната автономия на висшите училища, качеството на подготовка на специалистите и осигуряването на адекватни условия за осъществяване на научни изследвания. Управлението на институциите се осъществява съгласно правомощията за академична автономия на висшите училища, но държавата подпомага развитието на модерно институционално управление чрез разпределение на ресурси на конкурентна основа.

През последните години се наблюдава занижен контрол от страна на държавата върху количествения растеж на мрежата от висши училища, за сметка на качеството на обучението, реализацията на завършващите и ефективността на инвестициите в сектора. Всичко това възпрепятства модернизацията на системата на висшето

³³ По данни на НСИ.

³⁴ Препоръка 3 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

образование в България и развитието на университетската наука, в съответствие със световните критерии и европейските стандарти. В тази връзка се идентифицира необходимост от конкретни мерки с цел подобряване на качеството, ефективността и достъпността на висшето образование - подобряване (стратегическо и оперативно) на обучението, преподавателската и изследователската дейност в областта на висшето образование, и развитието на е-образование; модернизиране на образователните и обучителни програми, за да отговарят по-добре на нуждите на пазара на труда; насърчаване на професионалното развитие и интегритета на служителите във висшето образование; насърчаване на стратегическото сътрудничество между институциите за висше образование, бизнеса и сектора за научни изследвания, както и връзка с местната/регионална общност; въвеждане на специфични мерки с оглед подобряване на партньорството между образованието и бизнеса; мерки за подобряване на инфраструктурата, оборудване и обзавеждане на висши училища. Върху тази структура следва да се влияе чрез създаване на системи за връзка на търсените на пазара на труда специалности. Към момента най-висок е делът на завършващите икономически специалности, администрация и управление, и право. Показателно е, че по-малко от 30% от завършващите студенти се реализират по съответната професия. На пазара на труда има недостиг на квалифицирани кадри в сферата на педагогическите и инженерните науки, както и в системата на здравеопазването.

Изграждането на устойчива връзка образование-наука-бизнес е основа за развитие на икономика, базирана на знанието и съществена част от реформата във висшето образование. В тази връзка висшето образование и неговата обвързаност с нуждите на пазара на труда играят съществена роля. Данните на Доклада за глобалната конкурентоспособност на Световния икономически форум (WEF GCR), показват изоставане на страната по степента на сътрудничество между бизнеса и университетите³⁵. Съгласно доклада на Световна банка за подготовка на Иновационната стратегия за интелигентна специализация въпреки че има млади хора, които създават високотехнологични фирми, те не са свързани с научно изследователските институти и с университетите, в резултат на което няма документирани примери за spin-off компании от научно-изследователските организации с публично финансиране, които да са се разраснали в средни или големи предприятия³⁶.

Ученето през целия живот³⁷ е ключовият фактор за постигане на общата за ЕС цел – конкурентна и динамично развиваща се икономика, базирана на знанието, като съчетава формално образование и обучение, неформално обучение и самостоятелно учене. Предвид заложената европейска цел 15% от лицата да участват в УЦЖ към 2020 г., за ЕС 27 понастоящем този показател е 8.9%, а за България – едва 1.3% за лицата на възраст между 25 – 64 г. през 2011 г. и 1.5% през 2012 г.³⁸

Създадена е система за кариерно ориентиране, осъществени са мерки, свързани с покриване на съвременните изисквания към учебното съдържание, разработена и приета е Националната квалификационна рамка, създадени са и функционират Центрове за насърчаване на предприемачеството във висшите училища.

Сериозен проблем остава прилагането на мерки по отношение на **неформалното обучение и самостоятелното учене**. Динамиката в социалните и икономически процеси води до развитието на нови и гъвкави форми на придобиване, признаване и валидиране на знания и умения за успешна реализация на трудовия пазар. По отношение на неформалното обучение и самостоятелното учене през 2014 г. в България се очаква да заработи Система за валидиране на неформално и самостоятелно придобити знания, умения и компетентности³⁹.

Друг сериозен проблем за квалификацията на човешките ресурси е ниското ниво на **компютърни и интернет умения**, което пречат широкото използване на ИКТ и базираните на тях услуги и постигането на цифров растеж. България продължава да изостава от средните показатели за ЕС. По данни от Digital Agenda Scoreboard през 2011 г. само 42% от населението има някакво ниво на компютърни умения и 50% имат интернет умения при средни стойности за ЕС съответно 67% и 73%; лицата с високи компютърни умения са 11% при 27% средно за ЕС, а тези със средни и високи умения са 29.3% при 50.9% средно за ЕС 27. Необходими са интервенции на всички нива на образователната система, както и на системата на **квалификация и преквалификация на заети, безработни, хора и групи в неравностойно положение** за повишаване на цифровата грамотност на гражданите и избягване на т.нар. цифрово изключване.

Комуникационната инфраструктура, оборудването и специализираните софтуерни приложения, необходими за различни дейности в образователната система и в научните институции, са в голямата си част физически и морално остарели. Въпреки че към момента е осигурена 100% свързаност на всички училища в България към Интернет, все още изостава модернизирането на ИКТ инфраструктурата. Това влияе пряко върху качеството на образователния процес и възпрепятства навлизането на е-образованието. Последната мащабна

³⁵ WEF Global Competitiveness Report 2010.

³⁶ Доклад на Световната Банка, принос към разработването на Стратегията за интелигентна специализация на Република България, Август 2013

³⁷ Оценка на въздействието на Националната стратегия за УЦЖ за периода 2008 – 2013 г.

³⁸ По данни на НСИ, Наблюдение на работната сила - Данните са ревизирани в съответствие с прилагания подход на претегляне от 2012 г. и данни за населението от Преброяване 2011.

³⁹ Проект „Нова възможност за моето бъдеще“, изпълняван от Министерството на образованието науката и финансиран от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, BG051PO001-4.3.03 „Създаване на система за идентифициране и признаване на неформално придобити знания, умения и компетентности“

кампания за реновиране на компютрите в училищата е реализирана в периода 2005-2007 г. в изпълнение на Националната стратегия за въвеждане на информационните и комуникационните технологии в българските училища, когато са доставени над 65 000 компютъра. Въпреки че през 2012 г. започна нов цикъл за обновяване на компютрите в училищата, възможностите позволиха да се оборудват терминални работни места едва в 500 училища на фона на над 2 600⁴⁰ училища в образователната система. Не са правени никакви сериозни усилия за създаване на модерна облачна инфраструктура, на чиято база да се изградят условия за създаване и достъп до модерно образователно съдържание и създаване на учебна среда, ориентирана към ученика.

Заетост и пазар на труда

Неблагоприятната демографска ситуация определя тенденция в страната за трайно намаляване на населението в трудоспособна възраст и риск за социалните системи. Като следствие от икономическата криза за периода 2008 – 2011 г. се наблюдава понижаване на икономическата активност на лицата на възраст между 15 и 64 години, намаляване на коефициента на заетост и нарастване на коефициента на безработица. През 2012 г. се наблюдава повишаване на икономическата активност, както в следствие на повишаване на заетостта, така и в следствие намаляване на лицата извън работната сила, вкл. и безкуражените лица, които започват активно да търсят работа.

Негативното развитие по отношение на населението в трудоспособна възраст се дължи на същественото занижаване на коефициента на демографско заместване и интензивния емиграционен процес на лица във възрастовата група 20 – 39 години. Коефициентът на демографско заместване е най-неблагоприятен в Северозападен район и Северен централен район – по 59/100, а със сравнително по-добри стойности – в Южен централен (67/100) и Североизточен район (68/100). Над 75% от населението в трудоспособна възраст (47% от общото население) живее в градовете. В страната е налице негативна тенденция по отношение на възрастовата структура и възпроизводството на трудоспособното население, както и дисбаланс в разпределението на работната сила между градските и селските населени места. Застаряването на работната сила в условия на динамичен пазар на труда с постоянно променящи се изисквания към квалификацията и професионалните умения на заетите, е процес, който поражда необходимостта от непрекъснато повишаване на общия потенциал на работната сила, от една страна чрез учене през целия живот и, от друга, чрез активно стареене на лицата, които продължават да се трудят и в напреднала възраст.

Таблица 5. Основни показатели за пазара на труда в България, 2007-2012 г.

Показател	година						
	м. ед.	2007	2008	2009	2010	2011 ⁴¹	2012
Коефициент на икономическа активност (15+ г.)	%	52.6	53.8	53.0	52.0	52.5	53.1
Коефициент на икономическа активност при лицата на възраст 15 - 64 години	%	66.3	67.8	67.2	66.5	65.9	67.1
Коефициента на демографско заместване	брой	99/100	91/100	82/100	74/100	68/100	64/100
Коефициент на заетост (15-64 г.)	%	61.7	64.0	62.6	59.7	58.4	58.8
Коефициент на заетост (20-64 г.)	%	68.4	70.7	68.8	65.4	62.9	63.0
Коефициент на безработица (15+ г.)	%	6.9	5.6	6.8	10.2	11.3	12.3
Коефициент на младежка безработица (15-24 г.)	%	15.1	12.7	16.2	23.2	25.0	28.1

Населението в трудоспособна възраст⁴² към края на 2012 г. е 61.7% от цялото население, съответно в над-трудоспособна възраст е 24.0%, а в под-трудоспособна възраст – 14.3% от населението на страната. Тенденцията е населението в трудоспособна възраст да намалява (2008 г. – 63.2%, 2009 г. – 63.1%, 2010 г. – 62.7%, 2011 – 61.7%) поради отрицателния баланс при възпроизводството на трудовото население и трайно установения процес на емиграция на хора в трудоспособна възраст с цел намиране на по-добра професионална реализация и възможности за по-добро заплащане на труда.

По данни на Евростат **общата производителност на труда** на един зает за 2011 г. нараства с 2 п.п. спрямо 2010 г. (44%) и 2009 г. (44%), достигайки ниво от 46% спрямо средното за ЕС 27 (= 100%) ниво, което нарежда страната на последно място по този показател. С най-добри стойности е ЮЗР, а във вътрешнорегионален план - областите София, Бургас, Варна и Стара Загора. Нарастването в индекса на производителността се дължи преди всичко на отчитания спад в заетостта на населението и много по-малко на реално нарастване в реализираните абсолютни стойности на доход. Индексът на обща производителност за България (при база 2005 г. = 100) се изменя в периода 2008 – 2011 г. както следва от 110 – 106.8 – 112.5 – 118.5 при средно за ЕС 27 ниво съответно

⁴⁰ По данни на НСИ.

⁴¹ По данни на НСИ, за 2011 г. данните са ревизирани

⁴² Източник: Население и демографски процес 2011 г., НСИ.

102.5 – 99.8 – 102.4 – 103.6, на база на което страната се изкачва от 7-мо място през 2009 г. до 3-то през 2011 г.⁴³

По отношение на **коефициента на заетост**, въпреки предприетите мерки и програми за насърчаване на заетостта през последните години, и в частност тази при жените, все още се наблюдава различие в заетостта между двата пола. Равнището на заетост сред лицата с основно, начално и по-ниско образование е значително по-ниско от общото равнище на заетост.

По отношение на статистически наблюдаваната от ЕК възрастова група 20 – 64 години, коефициентът на заетост в България е намалял с 2.5 п.п. като за 2010 г. е съответно 65.4%, а за 2011 г. – 62.9%⁴⁴. Заетостта по полов признак (мъже/жени) в същата възрастова група за двете разглеждани години е съответно – 69.1%/61.7% за 2010 г. и 66%/59.8% за 2011 г.⁴⁵ За 2012 г. нивото на заетостта в България достига 63.0%, като е по-нисък от средните за ЕС 27 68.5%. Сред районите Югозападният се откроява с най-висок коефициент на заетост – 69.2% през 2012 г., при 58% за Северозападен и 62% за Югоизточен район.

По отношение на структурата на заетостта за лицата на възраст 15 и повече навършени години в периода 2008 – 2012 г. е регистрирана обща тенденция към намаляване броя на наетите лица в частния сектор с 13.2% и самостоятелно заетите лица с 18.9%. Заетостта в сектор „услуги“ нараства, докато броят на заетите в сектори „индустрия“ и „селско, горско стопанство и риболов“ намалява. Това се дължи на общия нисък икономически растеж, значителното свиване на бизнеса, особено при МСП и относително бавното възстановяване на вътрешното търсене.

По отношение на **заетостта на хора с увреждания** в трудоспособна възраст, през 2011 г. заетите лица с „поне един траен здравословен проблем или заболяване“ са 368.6 хил., от които 173.5 хил. мъже и 195.1 хил. жени. Безработните лица с този критерий са 58.9 хил., а лицата извън работната сила - 450.8 хил. По данни от анализ на АЗ⁴⁶ през последните години хората със специфични нужди ускорено отпадат от пазара на труда. Около 90% от хората с трайни увреждания, които работят, имат средно или по-високо образование, като те съставляват малко повече от половината от хората с увреждания в трудоспособна възраст.

Възможностите за устройване на работа на безработните с намалена работоспособност са крайно ограничени. По данни на Агенцията за хората с увреждания за 2010 г. броят на специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания е 124, но заетите в тях не надхвърлят 5 хиляди. Предприети са действия за развитието на социалната икономика и подкрепа за социалните предприятия чрез изграждане на подкрепяща среда и реализиране на подходящи дейности, с които са ангажирани лица с увреждания. Към настоящия момент, по данни на АХУ, 1 042 лица с увреждания са заети в специализирани предприятия. Все още липсват достатъчно на брой добри практики за развитие на подобни предприятия. Следва да продължи развитието на подкрепящата среда и подходящи дейности, с които да бъдат ангажирани лица с увреждания, лица с психични заболявания, лица, страдащи от различни зависимости или лица, изтърпели наказание лишаване от свобода.

По отношение на **етническата принадлежност**, икономически активното население е най-многобройно при българската етническа група (53.5%), следвана от турската етническа група (45.4%) и от ромите (38.8%). В ромската етническа група делът на учащите след 15-годишна възраст и делът на пенсионерите е най-нисък, като икономически неактивни са цели три пети от ромите над 15 години – 61.2%. Въпреки мерките и програмите за насърчаване на заетостта сред ромите през последните години, техният ефект все още не е достатъчно осезаем, като заетостта достига едва 19.5% от всички роми над 15 г.

За 2012 г.⁴⁷ безработните лица на 15 и повече години са 410.3 хил., като в сравнение с 2010 г. се увеличават с 9.1%. За същия период коефициентът на безработица се увеличава с 1.0 п.п. в сравнение с 2010 г. и достига 12.3%. Коефициентът на безработица за ЕС 27 за 2011 г. е 9.7%, като остава непроменен спрямо 2010 г. и само с 0.7% по-висок спрямо 2009 г. България заема 9-то място по коефициент на безработица в Европейския съюз по данни за 2011 г. и тази негативна картина се запазва и понастоящем.

Броят на **обезкуражените лица** се увеличава в периода 2008-2011 г. (от 151.9 до 235.2 хил.), но през 2012 г. се наблюдава намаление (на 227.7 хил.), поради предприетите мерки за тяхното активиране и включване в обучения и заетост. Основните причини, поради които лицата извън работната сила желаещи да работят не търсят работа са: посещаване на учебно заведение или курсове за квалификация, недобро здравословно състояние, лични и семейни причини или са т.нар. обезкуражени лица (т.е. смятат, че няма работа в съответната област, нямат необходимото образование, има много безработни или считат, че са твърде млади или твърде стари и няма да могат да си намерят работа).

За 2012 г.⁴⁸ в **структурата на безработицата** на лицата на 15 и повече години от гледна точка на възрастовия показател най-висок е делът на лицата във възрастовата група 25 – 34 навършени години (26.5%), следвана от

⁴³ Показателят е агрегиран и обобщава данните за производителност по Country Fact Sheet.

⁴⁴ За ЕС 27 – непроменен за 2010 г. и 2011 г. – 68,6%, По ревизирани данни на НСИ и не напълно съпоставим с предходни години: 62.9%

⁴⁵ По ревизирани данни на НСИ и не напълно съпоставими с предходни години.

⁴⁶ Годишник 2011 г., Агенция по заетостта, МТСП

⁴⁷ По ревизирани данни на НСИ за 2011 г., не напълно съпоставими с предходни години (за 2012 г. – 410.3 хил.д.)

⁴⁸ По данни на НСИ, Наблюдение на работната сила

групата на лицата между 35 – 44 навършени години (22.4%). Лицата между 25 – 44 годишна възраст са с установени трудови навици и натрупан определен професионален опит – основни фактори, оказващи влияние върху производителността и ефикасността на труда.

Младежката безработица е съществен проблем за наличието на конкурентоспособна икономика и активно социално включване. България е една от държавите-членки на ЕС с най-висок дял на младите хора между 15 и 24-годишна възраст, които не са нито в образование, нито в обучение, нито в заетост. При средно 12.9% за ЕС 27, стойността на този показател за България е 22.6%. Недостатъчно високото образователно равнище и отдалечеността от пазара на труда излагат младите хора на силен риск от изпадане в бедност. По отношение на младежката безработица до 29-годишна възраст данните към октомври 2013 г. показват регистрирани 75 724 безработни младежи в бюрата по труда, като дялът им от общия брой безработни е 20.4%. Приетата през 2012 г. национална инициатива „Работа за младите хора в България“⁴⁹, насочена към активиране на младите хора без работа, се очаква да доведе до намаляване на равнището на младежка безработица.

Безработицата сред **по-възрастните** (55-64 г.) е сред проблемите на пазара на труда, който изисква изпълнението на целенасочени програми и мерки за повишаване пригодността за заетост и икономическата активност на целевата група. Коефициентът на безработица във възрастовия интервал 55-64 г. през 2012 г. се увеличава с 1.6 п.п. до 10.4 % спрямо 2011 г. Стойността на коефициента е над средното равнище на ЕС27, което за 2012 г. е 7.3%.

Продължително безработните (от една или повече години), като дял от всички безработни лица намаляват от 55.8% през 2011 г. до 55.2% през 2012 г. *Коефициентът на продължителна безработица за ЕС27 нараства от 2.6% през 2008 г. до 4.1% през 2011 г. За България стойностите са 2.9% за 2008 г., 4.8% за 2010 г. и 6.3% за 2011 г.*, което нарежда страната в първата десетка на страните с най-висок процент на дълготрайна безработица. През 2012 г. коефициентът на продължителна безработица е 6.8%.

Високите нива на безработица във всичките ѝ измерения извеждат следните предизвикателства:

- липса на ефективна връзка между образование, квалификация и търсене на труд;
- затруднен преход от образование към първа работа, поради липса на трудови навици сред младежите;
- създаване на предпоставки за подобряване координацията между институциите на пазара на труда;
- повишаване на ефективността на стимулите за икономическа активност (възрастни, майки, младежи);
- ниска трудова мобилност, неизползвани възможности за алтернативни, дистанционни и иновативни форми на заетост.

Относно **търсенето и предлагането на пазара на труда на работната сила**⁵⁰ през 2011 г. се наблюдава временно ограничаване на масовите уволнения и неравномерно по време и по отрасли търсене на работна сила. При тези условия на ограничено търсене, заетостта зависи, от една страна, от отрасловата принадлежност и от равнището на квалификация, а от друга страна – от съответствието между професионалните умения и компетентностите на търсещите работа и изискванията на работодателите. Разминаването между нуждите на работодателите от работници с определена квалификация и специалистите, които създава образователната система⁵¹, е сериозно, а именно 64% от работодателите се нуждаят от работници с техническо образование, но едва 27% от студентите се обучават в такива специалности.

Подобряването на **качеството на работната сила** чрез образование и обучение е основна предпоставка за успешната реализация на пазара на труда, повишаване и запазване на заетостта, адаптиране към промените. Недостатъците в професионалната подготовка се отразяват негативно върху икономическите резултати и водят до забавяне на икономическия растеж. Според данни на Агенцията по заетостта към м. октомври 2013 г. 54.3% от регистрираните безработни лица са с основно и по-ниско образование и без квалификация. Това са лица с ниска пригодност за заетост, които трудно намират работа и най-често остават на пазара на труда като продължително безработни. Проблеми с реализацията на пазара на труда имат и лицата, които притежават знания и умения, включително и квалификация, които не се търсят на пазара на труда или не съответстват на изискванията на съвременните работни места. Тези две групи безработни лица формират една от основните целеви групи на активната политика на пазара на труда.

Посредническите услуги за заетост имат ключова роля при прехода на безработните и току-що завършили своето образование лица към заетост, за намаляване на продължителността на безработицата и срещането на търсенето и предлагането на работна сила на пазара на труда. Активните действия на бюрата по труда и другите трудови посредници водят до постоянно нарастване на броя на започналите работа безработни лица чрез посреднически услуги. Общият брой на постъпилите на работа е 141 275 и нараства с 26.2% спрямо същия период на предходната година, като броят на лицата, постъпили на работа чрез посредничеството на бюрата по труда за посочения период възлиза на 50 480. За 2012 г. устроените на работа безработни са със 7.1% повече спрямо 2011 г. Увеличението се обуславя от по-големия брой постъпили на работа основно по схеми на ОП РЧР и

⁴⁹ Инициативата ще се реализира през периода 2012 – 2013 г.

⁵⁰ Национален план за действие по заетостта през 2012 г., МТСП

⁵¹ По данни на Българска стопанска камара

чрез субсидирана заетост (по програми и мерки съгласно Закона за насърчаване на заетостта), но влияние оказват и повечето устроени на първичния пазар на труда. Традиционно, преобладаващата част (над 75%) от започналите работа безработни използват посредническите услуги на бюрата по труда, но за първото тримесечие на 2013 г. около 48% от успешното посредничество на пазара на труда се осъществява от другите трудови посредници.

Към средата на 2013 г. във водения от АЗ регистър са вписани 295 трудови посредници за извършване на посредническа дейност в страната, като от тях 214 са с право да търсят и предлагат работа в чужбина и 77 - извършват посредническа дейност на морски специалисти. В началото на 2011 г. АЗ стартира изграждането на единен портал за обявените работни места в цялата страна, като до средата на 2013 г. адреси за връзка чрез интернет страницата на АЗ са предоставили 28 посредници. По отношение на **политиката за защита и регулиране на националния трудов пазар** и контрола върху трудовата миграция АЗ ежегодно следи, издава, продължава или прекратява удостоверения за извършване на посредническа дейност у нас и в чужбина.

Посредническите услуги са особено ефективни при осигуряване на заетостта на жените (средно около 55% от всички устроени на работа); лицата без квалификация (около 42%); специалистите с техническо образование (около 30% от всички устроени на работа) и продължително безработните лица и младежи до 29 г. По-нисък дял на реализация на трудовия пазар чрез посреднически услуги на безработни лица все още се отчита при категориите: безработни с работническа професия; специалисти в областта на селското стопанство, образованието, хуманитарните науки; безработни с висше образование и безработни с увреждания.

Агенцията по заетостта, като основен посредник на пазара на труда, е обект на Препоръка 3 на Съвета, като с цел да се подпомогнат ефективно търсещите работа е идентифицирана нужда да се засили капацитета за прогнозиране и осъществяване съответствието между търсене и предлагане.

АЗ реализира активна политика, насочена включително за подпомагане социално-икономическата интеграция на групи в неравностойно положение. Една от най-уязвимите групи на пазара на труда е тази на безработните роми. В изпълнение на инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005-2015 г.“ общо за първото тримесечие на 2013 г. е осигурена заетост на 3 856 безработни роми, от които 2 971 са устроени по различни програми и мерки за заетост. От тях 2 025 са включени в Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“, а други 885 лица са започнали работа на първичния пазар. Обучение за мотивация за активно търсене на работа са преминали 1 239 лица от ромски произход, в курсове по професионална ориентация са включени 654 лица, курсове по ключови компетентности са преминали 146 лица, а други 113 са обхванати в професионални-квалификационни курсове по ОП РЧР. Във връзка с насърчаването на социалния и граждански диалог на безработните лица от ромски произход, през първите три месеца на 2013 г. са осъществени 20 срещи с ромски НПО за търсене на съдействие.

Социално включване и намаляване на бедността

България е на първо място сред държавите-членки на ЕС, в които **рискът от бедност или социално изключване**⁵² за населението е над средното равнище за ЕС⁵³. Равнището на бедност след социални трансфери в България за 2008 г. е 21.8% (за ЕС 27 то е 16.3%) или бедни са били около 1 657 000 лица⁵⁴. През 2010 г. процентът нараства до 22.2%⁵⁵ (20.7% за 2009 г.) или бедни са 1 672 000 лица⁵⁶. Понастоящем 49% от населението на страната живее в риск от бедност или социално изключване. Под линията на бедността⁵⁷ е 9% от населението в ЮЗР до 30.6% от населението на Северозападен район.

По възрастови групи рискът само от бедност е най-висок за **населението в надтрудоспособна възраст** – 31.2% и за **децата до 18-годишна възраст** – 28.4%⁵⁸. Според икономическия статус, рискът само от бедност е най-висок за **безработните** – 52.2%, **пенсионерите** – 28.6% и останалите икономически неактивни лица – 27.6%. България заема второ място сред страните от ЕС27 по брой на лицата във възрастова група над 65 г., които са в риск от бедност - 32% от всички лица в тази възрастова група⁵⁹. **Работещи бедни**, които имат

⁵² По данни на Евростат линията на бедността е 295 лева. Следва да се има предвид, че съгласно методиката на Евростат линията на бедност представлява 60% от средния общ разполагаем нетен доход, като се използват данни от EU-SILC. В МТСП се използва друга методика, при която водеща е структурата на потребление на хранителни и нехранителни стоки (разпределение при първите два децила) и 2 700 килокалории дневен прием. Линията на бедността представлява медианния общ нетен еквивалентен доход, който удовлетворява тези критерии. Данните, които се използват са от Наблюдението на домакинствата, извършвано от НСИ и са за предходната година.

⁵³ По данни от Евростат процентът на населението в риск от бедност или социално изключване за 2010 г. е 41.6%, а за 2011 г. нараства до 49.1%. В абсолютен брой съответно 3 145 хил. души и 3 694 хил. души. (б.р.: населението в риск от бедност или социално изключване за 2010 г. е 49.2%, а за 2011 г. намалява до 49.1%. В абсолютен брой съответно 3 719 хил. души и 3 693 хил. души. Данните за България в EU-SILC 2010 бяха ревизирани заради промяна в един от показателите, формиращи индикатора за материални лишения)

⁵⁴ EU-SILC 2009, НСИ.

⁵⁵ Според последните данни от Евростат прогнозната стойност за ЕС-27 е 16.9%, като в нея не са включени данни за Ирландия.

⁵⁶ EU-SILC 2011, НСИ.

⁵⁷ Монетарна бедност

⁵⁸ По данни на НСИ

⁵⁹ По информация от Института за пазарна икономика

работа, но заплащането не е достатъчно за осигуряване на основен жизнен стандарт са 8.2% от заетите. Разликата между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата е 6.5 пъти⁶⁰. По данни на НЦОЗА се увеличава броят на **лицата с трайно намалена работоспособност**. След 2008 г. се регистрира увеличаване на броя на децата до 16-годишна възраст, признати за лица с вид и степен на увреждане и всяко четвърто от тези деца е с увреждане между 71-90%.

Децата са специфична уязвима група, която в много голяма степен е застрашена от риск от бедност и социално изключване (51.8% от всички деца). Това е най-често при децата в домакинства с ниски доходи, децата с увреждания, децата, които са лишени от родителски грижи, децата, които живеят в лоши жилищни условия и др. Нивото на бедност сред децата е едно от най-високите за ЕС.

Съгласно Country Fact Sheet лицата, живеещи в домакинства без заети лица, за 2011 г. са 15.1% от населението до 60 години, спрямо 13.5% за 2010 г. (7.9% от цялото население на страната в същата възрастова група). Този коефициент за ЕС 27 е 9.9% от населението в същата възрастова група, което отново поставя България на едно от първите места по риск от бедност, поради липса на трудова реализация и свиване на икономическата активност. По данни от изследването „Статистика на доходите и условията на живот“ (EU-SILC) през 2011 г. 11.0% от лицата на възраст до 60 години живеят в домакинства с **нисък интензитет на икономическа активност**, спрямо 7,9% за 2010 г. Делът на лицата, живеещи в домакинства, в които възрастните са работили по-малко от 20% от общия им потенциал за работа през 2011 г., е най-висок в СЗР (15.8% от населението на възраст 0-59 г.), докато този дял в ЮЗР е 6.4%. Териториалните различия и социално-икономическите неравенства, пораждащи бедност и социално изключване, се задълбочават от неравномерното разпределение на инвестициите и стопанската активност. Делът на населението, засегнато най-малко от риск от бедност или социално изключване (живеещи в риск от бедност, с материални лишения и в домакинства на безработни или с нисък интензитет на икономическа активност⁶¹), е най-нисък в ЮЗР (41.4%) и най-висок – в СЦР (57.3%). Най-актуалните проблеми по отношение на социалното изключване в страната са свързани с безработица, ниско образование, ниски доходи, осигуряване на достъп до информация и комуникация, осигуряване на достъпна физическа среда, особено за хората с увреждания и хората със затруднения в придвижването, осигуряване на достъпен транспорт, достъп до култура и спорт, достъп до публични услуги, включително и финансови.

Една от основните причини за високия риск от бедност е недостатъчната ефективност на социалните трансфери. Съгласно данните на Евростат за 2010 г., нашата страна е трета по неефективност на извършваните социални трансфери, като в същото време изпреварва по техния размер (като дял от БВП) единствено Полша⁶². От друга страна, социалното подпомагане е основният инструмент за гарантиране на адекватна социална закрила на уязвимите групи в населението. Необходимо е своевременно оценка на системата, насочена към гарантиране на адекватни и устойчиви социални плащания, подобряване на капацитета, планирането и координацията на отговорните институции и развитие на системи за мониторинг, контрол на ефективността и ефикасността на процеса. Лошото състояние на социалните системи като цяло (здравеопазване, образование, социално осигуряване и социално подпомагане) повишава съществено риска от вторична бедност.

Специфична група от населението, която живее в риск от бедност и социално изключване са **ромите**⁶³. Концентрацията на представителите на тази уязвима етническа група в обособени квартали и райони⁶⁴ води до социално изключване, влошаване на жилищните и санитарни условия, проблеми с изграждането и поддръжката на инфраструктурата, транспортни проблеми и трудности при осигуряването на образователни, здравни и социални услуги. Създаването на механизми и условия за активно включване на ромите в икономическия и социален живот на страната е ключова предпоставка за предотвратяване мултиплицирането на модела за социално изключване и още по-засилено социално капсулиране. Доколкото проблемите пред социално-икономическата интеграция на маргинализираните общности като ромите имат комплексен характер, следва да се прилага интегриран подход, съчетаващ интервенции в следните области: подобряване достъпа до заетост; подобряване достъпа до образование; подобряване достъпа до социални и здравни услуги, както и осигуряване на нормални жилищни условия.

Проблемите със социалното изключване на групите в неравносечно положение допълнително се задълбочават от липсата на възможности за активен социален и културен живот. Лошото състояние на материалната база неминуемо води до цялостно влошаване на качеството на услугите в областта на културата. Необходимо е също така подобряване достъпа за хора с увреждания – не само чрез достъпна архитектурна среда, но и чрез съвременни аудио-визуални техники, насочени към тази група от населението.

Процесът на **деинституционализация** и предоставянето на достъпни и качествени услуги в съответствие с индивидуалните потребности на нуждаещите се е един от ключовите инструменти за намаляване на бедността и

⁶⁰ Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020, EU-SILC 2011, НСИ

⁶¹ Във връзка с поставените цели по ключови области в стратегията „Европа 2020“ от изследването на доходите и условията на живот (EU-SILC) се изчислява комбиниран показател за регулярен мониторинг на напредъка на страните при изпълнение на националните подцели. Показателят включва лица, живеещи в риск от бедност, с материални лишения, и в домакинства на безработни или с нисък интензитет на икономическа активност.

⁶² Europe 2020 target: Poverty and social exclusion – active inclusion strategies; EC services, 2012

⁶³ Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012 - 2020)

⁶⁴ По данни на НСИ от националното преброяване през 2011 г., 55.4% от самоопределилите се като роми лица живеят в градовете.

насърчаване на социалното включване. В България е развита мрежа от социални услуги в институции и в общността за деца и възрастни хора (общо 1 018 – 237 специализирани институции и 781 услуги в общността към края на м. октомври 2013 г.). Тенденциите са за постоянно нарастване на броя на социалните услуги, предоставяни в общността.

Деинституционализацията на грижата за деца е необратим процес, чието начало беше поставено с приемането на Закона за закрила на детето през 2000 г. Съществен тласък тази политика получава чрез приемането на Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ и Плана за действие към нея. Към настоящия момент деинституционализацията навлиза в решителен етап, като от изпълнението на 5-те проекта, заложи в Плана за действие към Националната стратегия и реализирани с финансовата подкрепа на ЕС, чрез така нареченото „кръстосано финансиране“, вече има конкретни резултати.

При съпоставяне на данните за 2011 г. с предходните години се наблюдава ясна тенденция към намаляване както на общия брой на децата, отглеждани в институционална грижа, така и на броя на децата по отделно във всеки тип институция. В периода 2009 - 2011 г. броят на децата, настанени в различните специализирани институции, намалява от 6 730 на 4 755. Към края на 2012 г. коефициентът на институционализация на децата до 3-годишна възраст е 7.6 на 1 000 деца и в сравнение с 2011 г. намалява с 0.7 п.п., като причината за това е по-значителното намаление на броя на децата в тази възрастова група в страната. В края на 2012 г. броят на домовете за медико-социални грижи за деца е 30 с капацитет 3 624 места. В периода 2010 г. до края на м. октомври 2013 г. броят на специализираните институции за деца намалява от 129 (включително и 31 Дома за медико-социално грижи за деца, управлявани от Министерство на здравеопазването) през 2010 г., до 106 (включително и 29 Дома за медико-социално грижи за деца). Успоредно с намаляването на броя на специализираните институции за деца се наблюдава постепенно увеличаване на броя на услугите, предоставяни в общността. В периода 2009 – 2011 г. са разкрити 34 нови услуги за деца в общността. Към края на м. октомври 2013 г. броят на социалните услуги в общността за деца е 369. Динамично се развива приемната грижа, като към м. октомври 2013 г. броят на децата, настанени в приемни семейства е 1 887.

От съществено значение за успешното реализиране на процеса на деинституционализация е осъществяването на тясна координация между ангажираните институции на всички нива. В тази връзка, се изпълнява проект „Подкрепа“, който осигурява ясен механизъм за комуникация и координация между всички заинтересовани страни, допълнителна експертиза за управление на процеса и гарантира участието на всички отговорни институции в процеса за деинституционализация. Създадени са условия за подпомагане на различни нива на всички участници в процеса като е обезпечен и управленският и оперативен капацитет, ефективната координация и комуникация на конкретните бенефициенти. Деинституционализацията на грижата за деца следва да се отчете като „добра практика“, взимайки под внимание рисковете от замяна на големия тип институции с малки и необходимостта от приоритизиране и инвестиране в семейна подкрепа, комплексни интегрирани услуги, включително такива по превенция и ранна интервенция. Важен елемент от подобряване качеството на живот на децата и насърчаване на социалното включване е и осъществяването на реформа в областта на правосъдието за детето, насочена към социална реинтеграция на децата в конфликт със закона.

С цел осигуряване на устойчивост на процеса на деинституционализация е възобновена дейността на Междуведомствената работна група за управление и координация на процеса по деинституционализация на деца. Предвид отчетената необходимост от експертно обезпечаване на вземането на стратегически и политически решения за процеса на деинституционализация, към настоящия момент се сформира и експертна група, включително с участието на неправителствения сектор, която да подкрепя работата на междуведомствената работна група. За осигуряване на устойчиво продължаване и приемственост на процеса на деинституционализация на грижата за децата и предвид заложените дейности в 5-те проекта към Плана за действие, и през програмен период 2014 – 2020 г. ще продължат междуинституционалното сътрудничество и целенасочените усилия на всички ангажирани институции на национално, регионално и местно ниво.

За хората с увреждания и възрастните хора продължава да преобладава институционалният модел на грижа в сравнение със социалните услуги в общността. Броят на предоставените социални услуги за възрастни хора нараства като към края на м. октомври 2013 г. достига 573 (160 специализирани институции за възрастни хора и 413 социални услуги в общността). Въпреки това предоставяните услуги в тази област не са достатъчни за пълното премахване на институционалния модел на грижа в България. Страната изпълнява ангажименти и като част от прилагането на КООНПХ⁶⁵. Средствата, отпуснати от републиканския бюджет, са предназначени за издръжка на услугите, но не и за изграждане на такива. С оглед предизвикателствата, произтичащи от застаряването на българското население, системата за дългосрочна грижа (комплексни, интегрирани здравни и социални услуги за възрастни хора и хора с увреждания) изисква цялостна реформа. Развита мрежа от междусекторни услуги и социални услуги в общността и в домашна среда е базовото условие за осигуряване на равен и ефективен достъп до основни услуги за хората, нуждаещи се от дългосрочни грижи.

⁶⁵ Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, ратифицирана от България на 26.01.2012 г.

Растеж, основан на иновации и предприемачество

Според последния доклад на Световния икономически форум България заема 62 място по конкурентоспособност от 144 изследвани икономики за 2012-2013 г. Това е придвижване напред с 12 позиции, в сравнение с доклада от предходната година, и е резултат от комплексното действие на всички сфери, които се използват за оценка на Глобалния индекс за конкурентоспособност.

Предизвикателства пред МСП и състояние на секторите

Малките и средни предприятия в България имат сериозен принос за развитието на икономиката като генерират над 59% от добавената стойност, 67% от оборотите и 76% от заетостта сред всички предприятия.⁶⁶

Секторната структура на българската икономика се различава значително от тази на страните от ЕС. Делът на МСП от високотехнологичните промишлени производства, интензивните на знание услуги и научната и развойната дейност е значително по-нисък и в тази връзка стимулирането на предприемачеството и стартирането на нови предприятия в тези сектори е от първостепенно значение.

Показател	България %	ЕС-6 ⁶⁷ %
Високотехнологично производство ⁶⁸	1	2
Нискотехнологично производство	10	8
Интензивни на знание услуги	14	23
Нискоинтензивни на знание услуги	68	51
Други сектори	7	16

Допълнителен факт, който подчертава недостатъка на българските МСП в този аспект е делът на предприятията от сектора „Търговия на дребно“, в който извършват дейност над 32% от МСП. Този показател в страните за сравнение⁶⁹ е 13%, а средно за ЕС - 17%. Търговията на дребно не е в състояние да носи ръст на икономиката при свито вътрешно потребление, каквото е то по време на кризисните години.

Икономическата криза засилва слабостите на българската икономика, и по-специално фактът, че секторите на нискоквалифицираното производство, на услугите и на строителството са били водещи за генериране на работна заетост и икономически растеж. Продуктите и услугите с висока стойност остават незначителна част от износа, а уменията и технологичните възможности на страната са под средното ниво за ЕС 27. Микро и малките фирми срещат редица препятствия, за да се превърнат в устойчиви компании, което се отразява негативно на потенциала им за растеж и в много случаи оказва влияние върху възможността за тяхното оцеляване. Сред основните общи причини за ограничаване на растежа и развитието на МСП са изведени:

- **недостиг на квалифицирана работна сила** – идентифицирано е сериозно разминаване между търсенето и предлагането на квалифицирана работна сила на пазара на труда, както и отлив на висококвалифицирани кадри, главно поради емиграцията в търсене на по-добри перспективи за професионална реализация и доходи, и поради липса на общодостъпна информация за нуждите на пазара на труда (по сектори и региони). Делът на микропредприятия и МСП, провеждащи курсове и обучения за заетите си служители, е далеч под средния за ЕС⁷⁰. За развитието на иновативните сектори е изключително важно осигуряването на висококвалифицирана работна сила, предимно от технически специалности. В България се наблюдава липсата на достатъчно добре подготвени кадри, завършили технически специалности⁷¹, което е резултат от структурата на подготвените специалисти с висше образование през последните години. През 2009 – 2010 г. с най-висок дял в структурата на висшето образование по направления са „Икономика“ – 25%; „Администрация и управление“ – 11%; „Право“ 5%. Техническите специалности са предпочетени от около 18% от всички студенти.⁷²
- **недостатъчни предприемачески и управленски умения и практики** – анализа на състоянието и факторите за развитие на МСП⁷³, изследването на предприемачеството в България за периода 2012-2013 г.⁷⁴.

⁶⁶Източник: НСИ

⁶⁷Швеция, Финландия, Дания, Австрия, Унгария и Словакия – шестте най-близки до България държави от ЕС по население

⁶⁸ Използвана е класификацията на технологична интензивност на Евростат. В тази част от анализа под високотехнологично производство се разбира високо и средновисокотехнологично производство, а под нискотехнологично: ниско и среднонископромишлено производство.

⁶⁹ Швеция, Финландия, Дания, Австрия, Унгария и Словакия – шестте най-близки до България държави от ЕС по население

⁷⁰ 2.5% от микропредприятията в България при 10% средно за ЕС и 29% при МСП при 59% средно за ЕС по данни от SBA Fact Sheets 2012

⁷¹ Национална програма за развитие: България 2020⁷³, стр. 267

⁷² „Висше образование и рейтингова система на висшите училища в България: състояние, проблеми и перспективи“, Институт за изследване на обществата и знанието (Ноември, 2012 г., БАН).

⁷³ Анализ на състоянието и факторите за развитие на МСП в България 2011-2012 г., ИАНМСП, София, 2012 г.

и анализа на Иновационната стратегия за интелигентна специализация открояват недостига на предприемачески и управленски умения като една от слабостите на българските предприятия. Те се явяват пречка за устойчивото развитие на МСП, за успешното развитие и унаследяване на бизнеса и предприемачеството, както и за въвеждането на иновативни и технологични решения.

- затруднен **достъп до източници на финансиране** - през 2011 г. най-използваните източници на финансиране сред българските МСП са средствата на собственика (62% при 42% за 2010 г.), заеми от близки и приятели (24% при 17% за 2010 г.), а финансовите инструменти на европейските фондове са ползвани от 6% от МСП⁷⁵. Въведената консервативна политика в отпускането на банкови кредити в резултат на кризата рязко понижи нивата на кредитиране до 43% през 2010 г. спрямо 87% през 2007 г. В началото на 2012 г. достъпът до финансиране е силно затруднен за 69% от предприятията. Осигуряването на финансирането за дейността на предприятията зависи и от етапа на тяхното развитие:
 - **Нужда от достъп до финансиране за стартиращи предприятия** - търговските банки изключително рядко предоставят ресурс за стартиращи предприятия особено в технологични сектори, интензивни на знание услуги и научната и развойната дейност, където дълготрайни материални активи почти липсват и няма как да послужат за обезпечение на кредитите. Следователно необходимостта от допълнителни финансови инструменти (seed capital, start-up capital, venture capital) за стартиращи предприятия от горепосочените сектори е належаща. В рамките на инициативата Джереми по ОП „Конкурентоспособност“ са подкрепени два фонда за начално финансиране с общ бюджет 21 млн. евро. Към месец септември 2013 г. са проведени общо девет прозореца за кандидатстване, при които са получени над 2 500 кандидатури за финансиране. Предоставено е финансиране на 75 стартиращи иновативни предприятия в размер на 6 млн. евро, като десет от фирмите получили първоначално финансиране във фаза акселерация са получили и последващо финансиране във фаза „seed“ в размер до 200 хил. евро.
 - **Нужда от достъп до финансиране за бързорастящи МСП и за развитие на вече съществуващи предприятия** - обичайната кредитна дейност на банките може да бъде подкрепена с допълнителни финансови инструменти, като гаранционни схеми, особено за кредити над 500 000 евро, от които се нуждаят предприятия, търсещи разширяване на своята дейност или за безлихвени кредити за бързорастящи малки и средни предприятия (без микропредприятия), каквито в България има всяка година между 1 200 и 1 500 на брой. Тези бързорастящи предприятия са 6% от МСП, а създават между 35% и 40% от добавената стойност, генерирана от МСП. Очевидна е нуждата от специално моделирани финансови инструменти, които могат да бъдат безлихвени кредити, гаранционни схеми или фондове за растеж. В рамките на инициативата Джереми се изпълняват два инструмента за облекчаване на условията за кредитиране от търговските банки – гаранции, покриващи загуби по портфейли от заеми и финансиране чрез споделяне на риска. Към месец септември 2013 г. са предоставени над 4 100 гарантирани кредити по линия на гаранционния инструмент на обща стойност 250 млн. евро, от които 135 млн. евро са за нови инвестиции на МСП. Над 900 кредити на обща стойност 126 млн. евро са предоставени по линия на нисколихвения инструмент. В процес на изпълнение са и два инструмента за дялово финансиране – фонд за рисков капитал и мецанин фонд.
- ниска **степен на интернационализация на дейността** - през 2010 г. 3% от МСП са осъществили износ за Единния пазар и 6% внос от Единния пазар. В същото време отново 3% са осъществили износ за трети страни и 5% са реализирали внос от трети страни⁷⁶. Ниското технологично съдържание на българския износ е силен показател за недостига на иновационна дейност в частния сектор. В износа на България доминират ресурсите, а не инвестиционните и потребителските стоки. За експортната си дейност България разчита предимно на основните метали и петролните продукти. Въпреки това, за последните 4 години в обема и цените на износа, и в производителността на труда ръст бележат и секторите машиностроене, метални изделия, компютри, оптика и електроника, автомобилостроене. Към тях следва да се добавят и производството на храни и облекло, и фармацевтиката. Това са секторите, чийто износ следва да бъде допълнително насърчаван, особено на трети пазари.

От наличните данни за външната търговия на България става ясно, че най-голям е дялът в износа на суровините и материалите: 43.3% от общия износ за 2012 година. Следват потребителските стоки с 23.3% и инвестиционните стоки с 16.7%. В сравнение със същия период на 2011 година се увеличава дялът на потребителските стоки и енергийните ресурси за сметка намаляване дела на суровините и материалите (с 3.5% по малък). Високотехнологичните промишлени сектори реализират 6.1% от общия износ, което им отрежда трето място по износ на един зает след износа на петролни продукти и основни метали.

- слаба обвързаност на науката, иновациите и бизнеса и като цяло **ниска степен на иновативност** – българските МСП са на 95-то място от 139 държави по отношение на бизнес сложност и иновации. Ниското

⁷⁴ Изследване на предприемачеството и перспективите за развитие на иновациите в МСП, 2012-2013 г. на ИАНМСП, София, 2013 г.

⁷⁵ Към 31.12.2011 г. само 20,74 % от средствата по ОПРКБИ 2007-2013 са сертифицирани (Годишен доклад за изпълнението на ОПРКБИ за 2011 г.), а към 31.12.2010 г. са само 17.32 % (Годишен доклад за изпълнението на ОПРКБИ за 2010 г.)

⁷⁶ Данни по SBA Fact Sheets 2012

ниво на иновации води до силна ценова конкуренция от страните с по-ниски производствени разходи и спад на пазарния дял на българския износ в редица водещи индустрии (лека промишленост, ХВП, фармацевтика, производство на желязо и стомана и др.). От друга страна липсва сътрудничество между трите ключови стълба в процеса на икономическо развитие и устойчивост – бизнес, образователните институции и НИРД. България е предпоследна в ЕС по дял на МСП, реализирали на пазара нови продукти или услуги (17% при 39% за ЕС). Иновативният капацитет на българските МСП е нисък, което се дължи на ниска иновационна култура, липса на иновационна стратегия на МСП както и на култура за потребяване на научни изследвания. Малък е процента на МСП, които сами извършват нужните им изследвания.

- висока степен на **енергийна неефективност и ресурсоемкост на производствата** – секторът на МСП допринася съществено за формирането на профила на българската икономика като една от най-високо енергийно интензивните сред ЕС-27. Микро, малките и средните предприятия изпитват сериозни затруднения да осигурят необходимите инвестиции за повишаване на енергийната си ефективност, в т.ч. машини и съоръжения за ко-генеративни инсталации, както и инвестиции за повишаване на общата им продуктивност. През 2011 г. разходите за придобиване на ДМА във всички сектори на икономиката достигат до 24% от БВП на България в сравнение с 46% през 2007 г. Ограничаването на инвестициите в икономиката води до ограничаване на възможностите за постигане на икономически растеж, както по линия на екстензивния растеж, така и създавайки бариери пред развитието на иновационния потенциал на предприятията и постигане на интензивен растеж. От друга страна експлоатацията на морално остаряло и амортизирано оборудване влошава ефективността на производството по линия на природните, енергийните и човешките ресурси, което се отразява негативно върху конкурентоспособността на предприятията. Остарелият машинен парк в голяма част от българските предприятия е сред основните проблеми на бизнеса в България, което предопределя и ключовото значение на технологичното обновление за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика. Обновлението и усъвършенстването на технологиите оказва влияние върху повишаването на конкурентоспособността на предприятията чрез по-ниски разходи за суровини, материали, горива, енергия и труд за единица продукция.
- **достъп и използване на ИКТ** - по последни данни на НСИ за 2012 г. 87.4% от предприятията в България имат достъп до интернет, като при 76.2% той е широколенов интернет, но едва в 22.5% от тях той се използва. Само 19.8% от предприятията използват системи за управление на ресурсите (ERP) и само 17.9% - софтуерни приложения за управление на информацията с клиентите (CRM). развитието на електронната търговия също изостава в сравнение със средните показатели за ЕС 27. Само 6.1% от предприятията правят покупки на стоки и услуги он-лайн при средно за ЕС 27 – 19.1% и само 3.2% продават он-лайн при средно за ЕС 13%. Сред основните причини за това са недостатъчният опит за работа със системи за управление на бизнес процесите и ограничените знания и умения у заетите лица за работа с ИКТ.
- утежнената **регулаторната база и лошата среда за правене на бизнес** са други причини за ограничаване и затрудняване на растежа на МСП. При осигуряването на разрешителни режими за правене на бизнес в страната се наблюдава оптимизация на видовете и броя на лицензионните режими, поради задължителната им хармонизация с изискванията на ЕС, но процедурите по тяхното получаване остават тромави (оценени чрез изразходвано време и финансови средства за тях). Средно за страната разходът на време и средства е пет пъти по-висок от средния за ЕС. Показателят „правене на бизнес“ в доклада на Световната банка, България бележи спад две години поред с общо 7 места (от 57 място през 2010 г. до 64 място през 2012 г.). Прогнозите за 2013 г. показват, че България ще мине на още по-задно място и ще заема 66-та позиция сред 185 наблюдавани световни икономики.

НИРД и иновации

В Доклада за глобална конкурентоспособност 2013-2014 г. на Световния икономически форум България е класирана на 108-мо място от общо 148 страни след оценка на **факторите за иновации и съвършенство на бизнеса** и на 105-то по показателя за **развитие на иновациите**. Тези резултати отразяват ниските нива на финансиране на научноизследователската дейност и иновациите (107-мо място по инвестиции на частния сектор в НИРД) и все по-ясно изразената липса на връзка между образованието, научните организации и бизнеса, което поставя страната на 117-то място по взаимодействие между университетите и индустрията в областта на НИРД и иновациите. Според същия доклад страната е на 103-то място по капацитет за иновации и на 96-то по наличие на научни специалисти и експерти в тази сфера.

Аналогични резултати се констатират и при Европейската иновационна класация през 2013 г., в която България заема последно място между страните-членки и е в групата на скромните (плахи) иноватори. Относително силните страни на България се откриват при някои от индикаторите в сферата на човешките ресурси, интелектуалната собственост (страната е на сравнително предни позиции (47 място) по „подадени заявки за патенти“) и икономическите ефекти, а най-слабите резултати са при финансирането и оказването на подкрепа, мрежите и предприемачеството, интелектуалната собственост и иновационните (творческите) резултати, т.е. в едни и същи сфери България показва едновременно и сила, и слабост. Този факт определя иновационната система на страната като небалансирана, а практиката на страните-лидери в иновациите показва, че балансираната иновационна система е условие за успех.

В доклада на Световната банка за разработването на Стратегията за интелигентна специализация на България се констатира, че представянето на България в областта на иновациите през последното десетилетие е

незадоволително. Иновационната система на страната работи под потенциала си, независимо дали той е измерен спрямо разходите на системата, продуктите или спрямо приноса на иновациите за икономическия растеж. Посочва се, че икономическият растеж на България зависи от това тя да използва двигателите за конкурентоспособност – иновациите, продуктите и услугите с висока добавена стойност и регионалната специализация.

Иновационната стратегия за интелигентна специализация очертава секторите с потенциал за растеж, в които България има конкурентни предимства. В следващите две години е необходимо да се разработят технологични пътни карти и да се посочат отделни продукти/продуктови групи и водещи технологии, в които България има конкурентни предимства и експортен потенциал и които могат да станат двигатели за развитие, чрез създаване на иновационни клъстери, които да позволят на българската индустрия да намери своето място във веригата на стойността на общия европейски пазар.

Стимулиране на иновационната активност на предприятията не е възможно без развитие на иновационната инфраструктура, която е неделима част от научноизследователската инфраструктура, която трябва да ускори процеса на достигане на добрите идеи до пазара, като намали бариерите пред предприемачите в тяхното развитие.

Необходимо е да се увеличи ефективността на публичните разходи за НИРД, което може да се реализира чрез промяна на подхода на финансиране чрез приоритетно предоставяне на средства на базата на конкурентен принцип. Повишаването на публичните разходи за НИРД не е самоцел и следва да се търси подобряване на качеството на научните изследвания и повишаване на експлоатацията и комерсиализацията на резултатите. Международният опит сочи, че финансирането на конкурентен принцип по-успешно насърчава постигането на върхови постижения в научните изследвания и укрепва сътрудничеството между научноизследователските организации, както и участието на чуждестранни изследователи и фирми. Следва да се отбележи и неблагоприятната структура на разходите, водеща до липса на концентрация на ресурсите. Преобладава институционалната подкрепа за много на брой научни организации при много нисък дял програмно-проектно финансиране. Липсва конкурентна среда и независима външна (международна) експертиза на научните идеи, разработки и резултати. Функционира само един инструмент за подкрепа на изследователски дейности – Фонд „Научни изследвания“, чрез който не могат да бъдат задоволени нуждите на НИРД сектора и липсват други модели и източници на финансиране (частни инвестиции).

Фактор на въздействие на НИРД за развитието на устойчива икономика на знанието е създаването и комерсиализацията на интелектуална собственост. Индикатор за това би следвало да е **броят на иновативните продукти** и нови технологии на пазара, както и броят на **регистрираните патентни заявки** на човек от населението. За 2011 г. броят на регистрираните полезни патенти от българска страна в световен мащаб е само 43, а на един милион жители в България се пада по 1.1 патенти⁷⁷. На местно ниво е регистрирано устойчиво покачване на броя постъпили заявки за патенти на изобретения спрямо 2007 г. и през 2011 г. те са 283. Реално обаче това не прави иновационната среда по-добра, тъй като моделът за управление на интелектуалната собственост не е основан на валоризацията на научните и иновативни резултати. Малко са научноизследователските организации и университетите, които имат политика и стратегия за реализиране и увеличаване на иновативния си потенциал или политика за интелектуална собственост и правилник за нейното управление, експлоатация и комерсиализация. Липсва и практика за предоставяне на права по управление на тази собственост на трети лица, например фирми, клъстери или друг вид консорциуми, като по този начин се интензифицира предприемчивостта сред научните среди и мотивацията за създаване на нови продукти и услуги.

Обнадеждаваща, но и показателна за наличието на потенциал, е и тенденцията за бързо нарастване на разходите на частния сектор за НИРД след 2005 г. В периода 2005-2012 г. те нарастват средногодишно с 31.2% и достигат 0.39% от БВП в края на периода. Това е добър сигнал за националната икономика, но намаляването на нивата на публичните разходи за НИРД в % от БВП в публичния сектор от 0.35 – 0.24% не може да гарантира необходимото качество на изследванията и поддържане на минимален образователен и научен потенциал за обществото и индустрията. Още повече, че и двете нива са далече под средното за ЕС, съответно 1.27% и 0.75% от БВП през 2011 година.

Бюджетните средства, вложени за проучване, научно-изследователска и развойна дейност, и наука намаляват значително през последните 5 години в сектори като експлоатация на земята, водите и атмосферата (с 33%), развитие на селското и горско стопанство (с 33%). С основен принос за общите инвестиции в НИРД през 2010 - 2012 г. е бизнес секторът, следван от държавния сектор и с доста по-нисък – секторът на висшето образование. Ресурсите и разходите за НИРД са разпределени неравномерно в страната като например през 2012 г. в Югозападен регион е концентриран значителен ресурс за НИРД (86.9% от разходите в бизнес сектора). На другия полюс е Северозападен регион, където в държавния сектор се изразходват едва 3.2% от общите разходи за НИРД, а вложените средства в научни продукти от предприятията са 1.4% от общите разходи на предприятията в страната. В Северен централен се концентрират 0.8% от разходите в държавния сектор и 1.7% от разходите на предприятията, а в Югоизточен регион – 2.5% от разходите в държавния сектор и 2.8% от разходите на предприятията.

⁷⁷ За сравнение във Финландия са 109; по данни на Европейското патентно ведомство

Друг важен аспект на регионалния иновационен анализ е свързан с наличната специализация в иновационни дейности, които създават максимална заетост в регионите на страната. Резултатите показват, че с изключение на архитектурните и инженерни дейности, и тези в областта на информационните технологии, преобладава специализацията в нискоиновативните дейности. Като цяло с намаляване на иновативността на икономическите дейности се увеличава специализацията от Югозападен район към Южен централен и Източна България.

Причините за ниския дял разходи за НИРД са разнородни. В частния сектор доминират МСП, а те трудно отделят средства за научни изследвания, не разполагат със собствени технологии и възможности за разработване на иновации с решаващо значение за отделни отрасли или група отрасли, и това води до наличието на слаби връзки между научните изследвания и нуждите на производствения сектор. Според данни на НСИ **делът на иновативните предприятия** през 2010 г. намалява и е 27.1%. Иновационните дейности намират приложения по-често в предприятията от индустрията, в сравнение с тези от услугите, делът им през 2008 г. възлиза съответно на 36.6% и 22.3%, при 31.1% и 22% през 2010 г.

Друг основен проблем за страната е недостигът на човешки капитал в областта на науката и иновациите и продължаващата дългосрочна тенденция на отлив на младите хора от научна кариера и „изтичането на мозъци“ зад граница (48% от емигриралите лица са на възраст между 20 и 39 години, а водещата причина за емигриране е стремеж за намиране на професионална реализация и по-високи доходи). Общият **брой на заетите с НИРД** през 2012 г. е 21 665 души, а през 2011 г. - 20 810 души⁷⁸. В регионален аспект развитието на иновациите и новите технологии в България е изключително неравномерно – при нива от 2.92% за страната и средно равнище за ЕС27 3.73% на заетите в тези сектори - с най-висок дял на заетите е Югозападен (4.2%), а с най-нисък – Югоизточен район (1.9%).

Високото качество на **висшето образование и научните изследвания** имат ключова роля за развитието на икономиката на знанието и постигането на интелигентен растеж. Подобряването на качеството на висшето образование в България трябва да се търси чрез повишена конкурентоспособност на ВУ както по отношение на научните и приложните изследвания и разработки, така и чрез развитието на партньорства с бизнеса и държавните институции, ползватели на резултатите от дейността им. През изминалия период редица висши училища и научни организации развиха партньорства с бизнеса (напр. чрез клъстерната организация), създадени бяха центрове за трансфер на технологии, комерсиализирани са продукти след реализация на съвместни изследвания, но е необходимо задълбочаване на този процес. Други предизвикателства в тази сфера са: подобряване на заплащането на труда, което трудно привлича високо ниво преподаватели; изграждане на ефективни механизми за привличане на водещи учени, докторанти и изследователи; подобряване на условията за мобилност – междусекторна и международна; засилване на партньорствата между университетите и научните институти. Все още липсва връзка между висшето образование и бизнеса. Необходимо е включването на изследователския елемент като интегрална част от образованието; на обучението по предприемачество като част от висшето и средното образование; активизиране на дейността по създаване на стартиращи иновативни компании. Тези възможности са подробно развити в два ключови стратегически документа в тази област – Стратегията за интелигентна специализация и Стратегията за висше образование.

В Стратегията за интелигентна специализация са анализирани настоящото състояние и предизвикателствата пред системата на НИРД, както и подходите за подобряване на институционалната система и управлението, създаване на благоприятна за иновации бизнес среда и резултатно-ориентирано финансиране. Към момента научната продукция идва от ограничен брой участници (институти на БАН и няколко ВУ), като задълбочаването на връзките между тези участници е ключово за повишаване на капацитета за научни изследвания и за издигане на качеството на научната продукция на най-високо международно ниво. Териториалното съсредоточаване на съществуващите научни организации в регионален аспект е много неравномерно, в сравнение с екстензивно развитата мрежа от ВУ, като това предизвикателство е адресирано в подготвената актуализирана стратегическа рамка за развитие на висшето образование. Предвиден е регулярен преглед на научния потенциал на ВУ и на научните институти, след извършване на международна оценка на техния научен капацитет и научни резултати през последните 5 години. Задълбочаването на връзките с бизнеса изисква да се преодолее сегашния слаб интерес към възлагане на изследователски и иновативни задачи от страна на бизнеса към научните организации. Добрите практики на някои университети и институти за работа по съвместни проекти с български и международни компании, а също и по създаване на стартиращи фирми, трябва да се задълбочат и разпрострат върху цялата научна мрежа в страната. За тази цел е необходимо да се подобрят на национално ниво схемите за оценяване и финансиране на научни и иновативни проекти, и за защита на интелектуалната собственост на участниците в иновативния процес.

Съгласно Националната пътна карта за научна инфраструктура, научно-изследователската инфраструктура се характеризира с: неравномерно териториално и тематично разпределение и липса на национален каталог или база данни; липса на ясно обособени научни комплекси, поддържащи пълен набор „инфраструктура – квалифициран персонал – модерно оборудване“; липса на периферна инфраструктура, необходима за функционирането на по-крупни научни съоръжения, като модерни научни лаборатории към университетите или динамични изследователски институти; липса на съвременни депозитариуми; неадекватен достъп до международни мрежи и гъвкав инструментариум за финансиране, както и липса на портфолио от фондове за

⁷⁸ По данни на НСИ

поддръжка или изграждане на научна инфраструктура, в т.ч. и ниска култура на ползване на рискови, гаранционни и заемни механизми.

Важна част от научноизследователската инфраструктура е електронната изследователска инфраструктура (е-инфраструктура), представляваща комплекс от разпределени мощни изчислителни ресурси⁷⁹, които осигуряват електронна среда за съвместно провеждане на НИРД от изследователски организации и отделни изследователи, независимо къде се намират. Като елементи на европейските изследователски е-инфраструктури в България действат Българската изследователска и образователна мрежа⁸⁰, и Националният център за супер компютърни приложения към Изпълнителна агенция „Електронни съобщителни мрежи и информационни системи“ на МТИТС⁸¹. Тези е-инфраструктури се нуждаят от инвестиционна подкрепа за модернизация и интеграция с европейските изследователски инфраструктури. Те са и много важна технологична предпоставка за успешното участие на българските научно-изследователски институти, университети и високотехнологични фирми в новите програми на ЕС за научни изследвания, технологично развитие и иновации след 2014 г.

Информационни и комуникационни технологии

Националната програма „Цифрова България 2015“⁸² дефинира параметрите за развитие на информационното общество в България и има за цел да подпомогне изпълнението на европейските приоритети и задачи. **Националната стратегия за развитие на ширококолентовия достъп 2012-2015**⁸³ е актуализирана и допълнена с разширен времеви хоризонт до 2020 г. Напредъкът по изпълнението на тези стратегически и програмни документи се следи, като се използват комплекса от ключови индикатори Digital Agenda Scoreboard. Координацията на мерките, свързани с цифровия растеж като хоризонтална политика, ще се осъществява от Изпълнителна агенция „Електронни съобщителни мрежи и информационни системи“.

Новите тенденции в развитието на ИКТ насочват вниманието към подкрепа за осигуряване на **широколентов достъп от следващо поколение със скорост над 30 Mbps**, който с потенциала, който притежава, ще съдейства за усъвършенстването на всички аспекти на ширококолентовата технология и ширококолентовите услуги.

Достъпът до високоскоростен и свръх-високоскоростен интернет, е основополагащата ключова предпоставка за постигането на т.нар. цифров растеж и осигуряването на съвременни електронни услуги за бизнеса и гражданите и има важна роля в икономическото възстановяване и в осигуряването на платформа за подкрепа на иновативността във всички икономически отрасли.

През 2014 г. бе извършено проучване, чиято цел е създаването на национална карта на наличната и планирана инфраструктура за високоскоростен и свръх-високоскоростен достъп до Интернет. Първите карти с информация относно проникването на високоскоростния и свръх-високоскоростния Интернет в България са изготвени от МТИТС⁸⁴. В допълнение са създадени карти, отразяващи населени места в т.нар. „бели и сиви зони“⁸⁵.

По данни от проучване по поръчка на ЕК⁸⁶ България изостава спрямо средните европейски стойности за покритие с фиксиран ширококолентов достъп – като цяло и по-специално в селските райони. България изпреварва средните европейски стойности по отношение на високоскоростен достъп от следващо поколение, но в селските райони⁸⁷ той почти напълно липсва. Повечето райони на ниво NUTS 3 са с покритие над 50%, но в по-голяма част от селските райони едва 10% от домакинствата имат достъп. Най-слабо е покритието в рядко населените предимно селски райони на Северозападния район за планиране.

МТИТС извърши изследване с цел получаване на актуални и достоверни данни, които да отразяват разпространението и използването на продукти и услуги, базирани на информационните и комуникационните технологии⁸⁸. В изследването има специална глава, посветена на развитието на ширококолентовия достъп в селските райони. Според данните 66% от населените места в селските райони нямат доставчик на базов ширококолентов достъп, което обхваща близо 30 % от населението.

⁷⁹ В т.ч. комуникационни мрежи високопроизводителни компютри, ГРИД мрежи, центрове за съхранение на данни и др.

⁸⁰ организация с нестопанска цел, която осигурява достъп на университети и научни организации до европейски и световни изследователски мрежи, чрез високоскоростна информационна инфраструктура

⁸¹ предоставя изчислителни ресурси и услуги за провеждане на НИРД в области като изчислителна химия, изследване на наноструктури, молекулярна и клетъчна биология, фармация, медицина, опазване на околната среда и климатични промени, индустрия, финанси и др.

⁸² <http://www.mtitc.government.bg/page.php?category=604&id=5985>

⁸³ <http://www.mtitc.government.bg/page.php?category=505&id=4580>

⁸⁴ <http://www.mtitc.government.bg/page.php?category=619&id=7390>

⁸⁵ <http://www.mtitc.government.bg/page.php?category=619&id=7391>

⁸⁶ Broadband coverage in Europe in 2012; Mapping progress towards the coverage objectives of the Digital Agenda; A study prepared for the European Commission DG Communications Networks, Content & Technology

⁸⁷ Визират се „предимно селските райони“ на ниво областите (NUTS3) идентифицирани като такива по типологията на ЕК от 2010

⁸⁸ http://www.mtitc.government.bg/upload/docs/Analiz_shirokolentov_internet_2014_02_06.pdf

Необходимостта от ширококолов достъп в селските райони е поне толкова голяма, колкото за градските райони, но поради по-ниските гъстота на населението и разполагаем БВП на човек от населението, инвестицията в ширококолов инфраструктура от страна на бизнеса се смята за рискована. Въздействието на подобно електронно изключване (на близо 4 000 села в цялата страна) се вижда ясно, тъй като прави тези региони по-отдалечени, по-малко динамични, намалява конкурентоспособността им и привлекателността им за инвеститорите и гражданите. При такава очевидна пазарна неефективност, общественото финансиране може да изиграе важна роля, като работи съвместно с местната власт и с регионите, както и в партньорство с частния сектор⁸⁹.

Дисбалансите по отношение на ширококоловото покритие водят и до ниско търсене и използване на интернет и електронни услуги. Факт е, че региони, които изостават в цифровото си развитие, изостават и в своето социално-икономическо развитие. Налице е риск те да останат „информационно откъснати“, което да задълбочи другите различия.

България е сред последните в класацията по отношение на потребители, които редовно или много често използват интернет. По данни на НСИ през 2013 г. само 50% от населението между 16 и 74 години са редовни потребители, т.е. ползват интернет най-малко веднъж седмично, в сравнение с 46% през 2011 г. - доста под средното за ЕС от 70%. Освен това потребителите, които често използват интернет (всеки ден) са 40% от населението, в сравнение с 37% през 2011 г., но по-ниско от средното за ЕС от 59%. Лицата между 16 и 74 години, които никога не са използвали интернет са 40.6% през 2013 г., което е подобрение в сравнение с 42% през 2012 г. и 46% през 2011 г., но е доста над средното ниво за ЕС от 22%. По отношение на хората в неравностойно положение, редовното използване на Интернет през 2012 г. е 30.7% при средно за ЕС – 54%.

Новите данни за ползване на мобилен интернет показват, че България е в долната част на класацията. Само 13% от хората в България имат достъп до интернет чрез мобилни устройства през 2012 г., доста под средното ниво за ЕС от 36%.⁹⁰ Прави впечатление, че само 31% от компаниите са осигурили преносимо устройство за достъп до интернет за своите служители през 2012 г. при средно ниво за ЕС от 48%. Налице е тясна връзка с развитието на платформите и услугите на електронната търговия и на електронното управление.

От страна на предлагането, ограниченото участие на МСП в електронната търговия е следствие от няколко взаимодействащи си фактори, като ограничен достъп до уеб дизайн и ниски нива на ИКТ/компютърни/интернет умения на работната сила.⁹¹

Секторът на ИКТ в България се характеризира с висока жизнеспособност и демонстрира постоянен ръст дори по време на скорошния краткосрочен спад. Секторът има значителен потенциал за иновации и експортно-ориентиран растеж. Той е равномерно разделен на три основни подсегмента: телекомуникации, които допринасят за 73% от приходите, компютърно програмиране с 14% от приходите, и консултантски и информационни услуги с 6% от приходите. Износът на ИКТ стоки и услуги е нараснал 14 пъти от 2005 г. В момента, ИКТ има 47% от общия износ на бизнес услуги. Друг положителен знак е, че най-големият брой регистрирани патенти в страната са в ИКТ сектора (90% от българските патенти за период от 2001-2010 г.), както и най-голям брой изпълнени научно-развойни проекти, финансирани от Седма рамкова програма на ЕО. Въздействието на тези проекти в националната икономика може да се засили с въвеждане на национални инструменти за съпосочно финансиране и експлоатация на резултатите от тези проекти.

В проекта на **Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Република България** е отделено специално внимание на развитието на балансирана иновативна екосистема в областта на ИКТ посредством ИКТ базирана инфраструктура - технологични паркове, бизнес инкубатори, кълстери, центрове за компетентност, е-инфраструктура и др. Стимулирането на научните изследвания, разработките и иновациите в ИКТ сектора са приоритетни по отношение на потенциала му за иновации и за повишаване на икономическия растеж⁹².

Селско, горско и рибно стопанство

Селско стопанство

В периода 2006-2011 г. се откроява ясна тенденция на намаляване на дела на селското стопанство в БДС на страната – от 6.7% през 2006 г. до 4.8% през 2011 г. В същото време този показател за ХВП нараства от 3.1% до 3.5%⁹³. Използваната земеделска площ през 2011 г. е намаляла в сравнение с тази през 2006 г.⁹⁴, като

⁸⁹ Аналитичен доклад на Световната банка - Принос към Стратегията за интелигентна специализация в областта на научните изследвания и иновациите: развитие на цифровия дневен ред

⁹⁰ Из Анализ на резултатите за напредъка в изпълнението на България в рамките на ЦПЕ към юни 2013 г. http://www.mtitc.government.bg/upload/docs/DAE_report_june_09_08_13.pdf

⁹¹ Аналитичен доклад на Световната банка - Принос към Стратегията за интелигентна специализация в областта на научните изследвания и иновациите: развитие на цифровия дневен ред

⁹² Включително и внедряването на ИКТ продукти, процесни и организационни иновации или такива свързани с подобряването на енергийната ефективност в предприятията от другите икономически сектори.

⁹³ Евростат. В частта селско стопанство на БДС се включват растениевъдство и животновъдство, докато в ХВП са включени храна, напитки и тютюневи изделия.

намаление се отчита и при площта на пасищата – с 10.5% и трайните насаждения – с 12.1%⁹⁵. Отчита се ръст в обработваемата земя с 4.4% (от 3 090 хил. ха на 3 227 хил. ха) през периода 2006-2011 г., което е за сметка на пасищата и неизползваната земеделска земя. ИЗП на човек от населението средно за ЕС е била 0.348 ха, а за България този показател е 0.397 ха⁹⁶. Относителният дял на растениевъдната продукция нараства от 61.3% в началото на периода на 67.3% в края, докато спадът в относителния дял на животновъдството е около 15%. Това е негативно развитие, защото животновъдството създава по-висока придадена стойност и участва в по-дълга хранителна верига, с по-висока мултипликационна стойност.

Селскостопанският експорт за периода 2006 - 2011 г. се е увеличил 3.13 пъти⁹⁷. Делът на аграрния внос и износ до 2007 г. е относително постоянен, но в годините на членство в ЕС нараства и през 2011 г. за износа достига 16.3%, а за вноса – 9.7%. През 2011 г. три групи продукти дават 50% от селскостопанския износ - зърнено-житни, семена от маслодайни култури и тютюн. В сравнение с началото на периода в износа на селскостопански стоки все по-голям дял заемат непреработените продукти⁹⁸. Броят на **земеделските стопанства** по данни от преброяването през 2010 г. е 370 490. През периода 2005 -2010 г. техният брой е намалял с 30.7%, като това е за сметка преди всичко на стопанствата с използвана земеделска площ до 2 ха⁹⁹. Средният размер на стопанство от 5.2 ха през 2005 г. нараства на 12.1 ха за 2010 г., но остава по-малък от средния размер на фермите в ЕС-27 – 14.4 ха¹⁰⁰.

Делът на стопанствата до 10 ха представлява 94% от целия брой стопанства. В такива стопанства могат да бъдат произвеждани основно дефицитните за отрасъла продукти – месо, мляко и зеленчуци. Малките по размер стопанства продължават да доминират в необлагодетелстваните и планински територии, както и в райони с интензивно зеленчукопроизводство, овощарство и тютюнопроизводство. Дейността на малките стопанства е от решаващо значение за запазване на формирания ландшафт и на местната култура. Те осигуряват преобладаваща част от работните места и доходите в сектора и по този начин имат незаменим принос за балансираното социално и териториално развитие на страната.

В България има изградени само 10 пазара. Анализът показва, че малкият брой пазари ограничава достъпа на земеделските производители до възможността пряко да продават и рекламират произведената от тях земеделска продукция. Изграждането на пазари, собственост на общините ще стимулира развитието на местния икономически потенциал, ще подобри качеството на живот и ще привлече инвестиции в селските райони.

През 2011 г. площите с **биологично земеделие** са се увеличили до 26 622 ха или 2.1 пъти спрямо 2009 г. Основният фокус в производството на биологични продукти е поставен върху многогодишните култури, но все по-значимо място намират и зеленчуците и зърнените култури. Към края на 2012 г. тенденцията в броя на регистрираните биологични производители, преработвателите и търговци (2 016) остава силно положителна, като техният брой нараства двойно спрямо 2011 г. Биологичното производство в България е в начален стадий на своето развитие, но има потенциал за значително увеличаване на площите, обема и видовете земеделски биологични продукти. Българските биологично произведени продукти имат добра реализация и са конкурентни на европейския пазар, докато пазарът на биопродукти в България може да се определи по-скоро като зараждащ се¹⁰¹.

В България преобладават стопанства с малък икономически размер, като 92% от всички стопанства са със стандартен производствен обем до 8 000 евро. Стопанствата до 4 000 евро обем на своята продукция се отличават със смесена типология на производството. Стопанствата с производствен обем над 250 000 евро са специализирани основно в зърнени и маслодайни култури.

Спрямо предходни преброявания (през 2003 г. и 2007 г.) броят на заетите в сектор селско стопанство намалява, при това с най-висок темп за страните от ЕС. ПЗС²⁰¹⁰ отчита 738 900 постоянно заети със земеделска дейност, чийто труд възлиза на 389 110 ГРЕ¹⁰². Най-висок дял на **заетост**, което представлява 87% от формираните ГРЕ в отрасъла през 2010 г., се отчита в земеделските стопанства на физическите лица, които разчитат предимно на семейна работна сила. В тази структура на заетите, тревога буди фактът, че 29% от всички заети в сектора са хора на възраст над 65 години¹⁰³. Над 96% от управителите на стопанства притежават само практически и квалификационен опит в земеделието. Едва 1.3% от управителите на стопанства притежават висше образование, като това е секторът с най-нисък дял на работещите с висше образование в националната икономика. Това

⁹⁴ Източник: МЗХ, Агростатистика, БАНСИК (Българска анкета за наблюдение на селскостопанската и икономическа конюнктура) 2012.

⁹⁵ По данни на Евростат и на отдел „Агростатистика“ към МЗХ на основание наблюдение на използваемостта на земята БАНСИК

⁹⁶ Р. Попов (2011). „Средносрочни приоритети на селскостопанската политика на България“. Авангард прима. София

⁹⁷ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

⁹⁸ НСИ. Статистически годишници 2008 - 2012

⁹⁹ Публикации на отдел „Агростатистика“ на МЗХ за ПЗС в България 2003 и 2010 и структура на земеделските стопанства 2005 и 2007

¹⁰⁰ Попов, Р., Б. Иванов (2012). „Българското земеделие и очаквани резултати от предложените промени в ОСП“. Авангард прима, София, стр.100

¹⁰¹ Д. Митова „Анализ и оценка на влиянието на ОСП на ЕС и на националната аграрна политика върху биологичното земеделие“ в Планов проект на ИАИ към ССА „Ефекти от прилагане на ОСП на ЕС върху земеделието и ХВП“ 2011-2012 г.

¹⁰² Публикации на отдел „Агростатистика“ на МЗХ за ПЗС в България 2003 и 2010

¹⁰³ Публикации на отдел „Агростатистика“ на МЗХ за ПЗС в България 2010

налага засилване на ролята на системата за доставяне на информация до земеделските производители и повишаване на тяхната квалификация в условията на засилваща се технологизация и модернизация на производството.

Увеличените инвестиции в сектора спомагат за увеличаване на **производителността**, преобладаващо в зърнопроизводството и в големите стопанства, което води до освобождаване на работна сила и необходимост от диверсифициране на икономиката и създаване на нови работни места в други сектори. Производителността на труда в българското земеделие през 2011 г. (на база БДС и ГРЕ) е около 10 000 лв./ГРЕ, което представлява около 35% от тази на ЕС¹⁰⁴.

Потреблението на основен капитал нараства през всички години в сравнение с предприєдинителната 2006 г. Това се дължи на модернизацията на сектора, преди всичко като резултат от приложението на САПАРД и ПРСР (2007-2013 г.). По данни на БНБ за годините между 2006 и 2011 г. делът на кредитите за сектора от общия брой отпуснати кредити е на много ниско равнище - едва 0.15-0.22%, а в стойностно отношение към всички отпуснати кредити за икономиката, тези за селското стопанство са малко над 2%.

Преди присъединяването към ЕС **доходите в земеделието** са на нива средно с 30% по-ниски в сравнение със след-присъединителния период. Това се дължи най-вече на субсидиите, които през 2011 г. са вече на стойност от 567 млн. евро, което е 13.13% от стойността на селскостопанската продукция и 37% от БДС. Стойността на факторния доход показва стабилност за периода до 2007 г., след което нараства в резултат от увеличаващите се субсидии по линия на ОСП.

За периода 2006-2012 г. средствата за **НИРД за селскостопански науки** намаляват с 57%, като с основен принос остава държавният сектор. Намаляването на средствата за иновации в сектора влияе отрицателно върху конкурентоспособността на производството и ограничава възможностите на сектора да посрещне новите предизвикателства на климатичните промени, промените в организацията на хранителната верига и т.н.

Съществено място в разпространение на информацията и нововъведенията в отрасъла играе НССЗ, която е единствената специализирана публична консултантска организация с опит и изграден консултантски капацитет. Роля в разработването на нови продукти и нововъведения, както и на директно консултиране на производителите играят и научните институти на ССА, заедно с някои специализирани университети. Там се разработват нови сортове и хибриди растения и породи животни, които са адаптирани към агро-климатичните условия на страната. Само ССА притежава 85% от всички издадени и поддържани сертификати за сортове растения и породи животни в Патентното ведомство. Тази система на аграрната наука може да бъде използвана по-целесъобразно и да послужи като ядро за разработване и трансфер на иновации, научни знания и технологии.

Съществуващата в страната **хидромелиоративна инфраструктура** включва инженерни системи свързани с напояване, отводняване и защита от вредното въздействие на водите. Изградени са 236 напоителни системи и отделни полета, които обхващат 0.740 млн. ха от които 0.540 млн. ха са годни за напояване. Към настоящият момент поливните площи обхващат средно около 1.5% от обработваемите земи. Отводнителните системи обхващат 0.143 млн. ха¹⁰⁵. Хидромелиоративни системи и съоръжения са в критично физическо състояние и влошена функционалност, което води до значителни загуби на поливна вода в линейната инфраструктура и основните съоръжения между 70 - 80%. Формира се висока цена на поливната вода.

Съществуващата значителна разпокъсаност на **поземлената собственост** в България създава големи трудности пред дългосрочните инвестиции в земеделието и подобряването на почвеното плодородие, което определя необходимостта от ускоряване на мерки за комасацията на земята.

В България съществуват два вида комасация:

- Комасация на собствеността, при която има смяна на собственост върху парцелите и промени в плановете за земеразделяне и изменение на картите за възстановена собственост.

Политиката на МЗХ е насочена към подпомагане на доброволната комасация чрез подобряване на законовата рамка и напътствия към стопаните. Въз основа на опита в прилагането на пилотни проекти за комасация в Законът за собствеността и ползването на земеделски земи се включиха правила за доброволна комасация. Измененията уреждат процедурите за земеразделяне и изменение на картите за възстановена собственост. Въвеждат се законови разпоредби за включването в проекти за уедряване на държавни и общински земи и се обезпечават създаването на плановете за комасация по инициатива на заинтересованите лица (стопани, общини), които освен промяна на границите на земеделските имоти, да включват други мероприятия за устройство на територията, свързани с напояване, инфраструктура, екология. МЗХ разработва наредби за създаването на комасационни плановете. Успешно е приключил 1 проект за комасация за 480 ха, в процес на реализация са други 20 проекта за площ около 9 500 ха, като 5 от тях са в напреднала фаза и се очаква да бъдат финализирани. Цялостната реализация на план за комасация отнема от 1 до 4 години, а разходите са 100 000 – 200 000 евро, т.е. 30-60 евро/ха.

¹⁰⁴ Р. Попов (2011). „Средносрочни приоритети на селскостопанската политика на България“. Авангард прима. София

¹⁰⁵ Източник: Напоителни системи – ЕАД гр. София: www.irrigationsystems.bg

- Комасация на ползването, при която няма смяна на собственост върху парцелите. Комасацията се извършва само за ползване/обработване на земята.

За регламентиране и улесняване на комасация на ползването в ЗСПЗЗ са предвидени различни механизми - сключване на доброволни споразумения или изготвяне на служебни разпределения на ползването на земеделските земи, включително за така наречените „бели петна“ (земи, за които няма подадена декларация кой ще обработва земята). В заложените в закона процедури ясно са описани сроковете, участващите лица и техните функции. Също така изрично е указано, че доброволните споразумения и служебни разпределения са правно основание за ползване. Годишно в 1700 землища (населени места) стартират процедури за комасация на ползването, но не всички приключват успешно.

Комасацията на ползването до голяма степен решава проблемите с разпокъсаността на земята. Доказателства за това са увеличеният среден размер на ИЗП на стопанство на 12,1 ха и подобреното усвояване на агроекологичните мерки през последните години от прилагане на ПРСР 2007- 2013. За да се подпомогне процесът, по линия на техническата помощ през 2014 г. е предвиден проект за „Създаване на единна информационна система за мониторинг и предоставяне на е-услуги на земеделските производители“. В информационната система ще бъде включен регистър на земята, регистър на бенефициентите по ПРСР (2014-2020 г.) и др.

Повишената степен на риск определя високата цена на застрахователните услуги за земеделски дейности, което е една от причините за бавното развитие на пазара на селскостопански застраховки. От друга страна, niskият дял на земеделски застраховки се обуславя както от липсата на достатъчно средства, особено при по-малките стопанства, така и от слабата застрахователна култура на фермерите. Въпреки че проявяват известен интерес към застраховане на продукцията си, те не са убедени в ползата от него и са скептични по отношение на застрахователните компании. Не без значение за слабата застрахователна активност в отрасъла е практиката на застрахователните компании да не покриват риска от суша, което е едно от най-често срещаните метеорологични събития в страната. Земеделските производители все още разчитат основно на подкрепа от държавата в случай на бедствие по линия на схемата за държавна помощ за компенсиране на загуби за напълно пропаднали площи, вследствие на природни бедствия или неблагоприятни климатични условия.

Като цяло делът на **хранително-вкусова промишленост** в БДС за периода 2006-2010 г. се колебае около 3%¹⁰⁶. В края на 2010 г. общо наетите в ХВП са 94 457 души или 4.36% от наетите в България. За периода 2008-2010 г. отрасълът свързан с производството на хранителни продукти осигурява заетост на около 81% от наетите в хранителната индустрия, но създава средно 66-67% от добавената стойност в нея, което свидетелства за по-висока трудоемкост на производствата от тази група¹⁰⁷.

Недостигът на суровинни ресурси е най-рисковият фактор за развитие и повишаване на конкурентните възможности на основните ни сектори - месна, млечна и консервна. Рискът значително нараства и от ограничения пазар - активният обмен с ЕС е само с 5 страни, две от които заемат над 2/3 от него. Конкурентоспособността на хранителния сектор наред с други фактори ще зависи от продуктовото развитие и нарастването на дела на продуктите с по-висока добавена стойност. Необходимо е интегриране между преработвателите и доставчиците на суровини като условие за производство на качествени и със специфични характеристики хранителни продукти, създаване на възможности за логистична свързаност между доставчици и търговци и скъсяване на пътя до пазара. Трябва да се насърчава сътрудничеството между отделните преработватели и оператори в хранителната индустрия, както и възможностите на самите земеделски производители да създадат свои обединения, които да им позволят да подобрят пазарните си позиции.

Развитието на хранително-вкусовата промишленост ще зависи в голяма степен от внедряването на иновации в сектора. Потенциал за увеличаване на конкурентоспособността на преработвателните предприятия има и при оптимизиране на структурата на разходите чрез минимизиране на разходите за енергия. В тази връзка е необходимо приоритетно да бъдат финансирани проекти, свързани с иновации и енергийна ефективност.

Малките стопанства на територията на страната също участват в осигуряването на част от необходимата суровина за хранително – преработвателната промишленост. Като участник в тази верига при тези стопанства са налице по-високи разходи за дистрибуция и по-голяма пазарна сила на посредниците и преработвателите, поради което тези стопанства не получават най-добрата пазарна цена. Факторите, влияещи върху позициите на тези стопанства и адекватната им реакция на пазарните тенденции са: малките партии, непостоянното качество на продукцията, липсата на умения и знания за маркетинг на продукцията. Проблем за малките стопанства е и липсата на дългосрочни договори с преработватели и търговци на едро за реализиране на произведената продукция.

Факторите, които имат неблагоприятно/ограничаващо въздействие **върху развитието на сектор земеделие**, са най-общо следните:

- Раздробена собственост на земите и трудно постигане на дългосрочно ползване на наети земи;

¹⁰⁶ Евростат <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

¹⁰⁷ Ц. Ковачева „Въздействие на европейската интеграция и политика върху развитието на отрасъл ХВП“ в Планов проект на ИАИ към ССА „Ефекти от прилагане на ОСП на ЕС върху земеделието и ХВП“ 2011-2012 г.

- Раздробена стопанска структура с неефективно използване на производствените фактори (земя, труд и капитал) поради технологични, управленски и пазарни слабости;
- Нерешени проблеми в ползването на земята и в стопанисването ѝ и използването на хидромелиоративните съоръжения, които затрудняват секторите с интензивно производство с висока добавена стойност.
- Затруднен достъп до пазара, особено за малките стопанства. Налице е слаба интеграция между земеделието и преработвателния сектор. Неразвити са „късите вериги“ за доставка на земеделски продукти и ограничен вътрешен пазар за местна продукция и биологично производство.
- Ограничен достъп до информация, включително за агроекологични дейности, недостатъчни производствени технологии, съвместими с изискванията на конкретни режими в зоните по НАТУРА, както и в зоните, попадащи в обхвата на прилагане на Водната и Нитратната директиви.
- Слаба диверсификация на стопанската дейност в земеделските стопанства, особено на малките.
- Ограничен достъп до капитали, необходими за инвестиции, свързани с постигане изискванията на законодателството на ЕС, както и за повишаване мащаба и общата конкурентоспособност на производството. Особено ограничен е достъпът до кредити на малките и средни стопанства.
- Недостатъчно развити връзки с научните звена и институти; недостатъчни инвестиции в иновации в областта на земеделието и преработката на селскостопанската продукция.
- Загуба на квалифицирана работна ръка и недостиг на работна сила за извършване на определени технологични операции поради неконкурентно заплащане на труда и условия за живот в селските райони.
- Неблагоприятни климатични промени и недостатъчната адаптираност, намаляващи устойчивостта на земеделските стопанства. Това се изразява в загуба на продукция и обща конкурентоспособност, необходимост от преминаване към подходящи сортове, адаптирани към климатичните промени и от подобряване на достъпа до поливна вода.
- Недостатъчно прилагане на производствени методи и технологии, съвместими с опазване на почвеното плодородие и структурата на почвите, опазване от замърсяване на водите, опазване на биоразнообразието и ограничаване емисиите на парникови газове в атмосферата.

Общите изводи са, че в периода 2003-2011 г. земеделието на България преминава през бърза трансформация без стратегическа насоченост, която съответно не постига желаната промяна в структурата, производителността и конкурентостта на повечето земеделски браншове. Все още има неизползван потенциал, поради нестопанисване и нисък дял на напояваните земеделски площи. Допълнителен потенциал ще се реализира при комасацията на земеделски земи и диверсификация извън земеделските дейности.

Горско стопанство

Делът на горското стопанство през годините варира, като през 2010 и 2011 г. се задържа на 0.3% от БДС¹⁰⁸. Горските територии на България към края на 2011 г. заемат 4 148 114 ха¹⁰⁹ (37.4%) от територия на страната. От тях 91% са гори.

Към края на 2011 г. разпределението на общата площ на горските територии по видове собственост е следното: държавни – 74.5%¹¹⁰, недържавни - 23.5%, в т.ч. общински – 12%, на частни физически и юридически лица 11%, а останалите са на религиозни организации и гори, създадени върху бивши земеделски земи. По отношение на частните гори основен проблем за управлението им е тяхното фрагментиране.

Горите с основно дърводобивна и средообразуваща функция представляват 61.7% от общата площ на горските територии. Останалата част – 38.3%¹¹¹, са със основно защитни и специални функции. За периода 2006-2010 г. делът на втората група е нараснал с 6.4%, основно в категорията защитени природни територии. Горските територии, включени в европейската екологична мрежа Натура 2000, са 57% от общата горска площ. По данни на ИАГ за 2010 г. общата площ на защитните гори е 12.5% от общата площ на горските територии в България.

По отношение на опазването на горите като най-сериозен рисков фактор продължава да бъдат горските пожари. За последните 6 години са възникнали 3 624 горски пожара, които са засегнали 61 511.3 ха горски територии, а щетите са за 14.057 млн. лева¹¹². Осигуряване на необходимото техническо оборудване за наблюдение и непосредствено гасене на горски пожари ще бъде решаващо за намаляване на броя и щетите от горски пожари.

¹⁰⁸ НСИ.

¹⁰⁹ ИАГ, Анализ на изпълнението на Стратегическия план за развитие на горския сектор 2007 – 2011 г.;

http://www.iag.bg/data/docs/Analiz_Str.plan2007-2011.pdf

¹¹⁰ ИАГ, Анализ на изпълнението на Стратегическия план за развитие на горския сектор 2007 – 2011 г.;

http://www.iag.bg/data/docs/Analiz_Str.plan2007-2011.pdf

¹¹¹ ИАГ, Анализ на изпълнението на Стратегическия план за развитие на горския сектор 2007 – 2011 г.;

http://www.iag.bg/data/docs/Analiz_Str.plan2007-2011.pdf

¹¹² Национална стратегия за развитие на горския сектор в България за периода 2013 -2020 г.

В областта на **горското стопанство** са налице следните специфични предизвикателства пред развитието на сектора:

- Недостатъчно развити практики за устойчиво стопанисване на горите, управление на запасите от дървесина и въглерод в горската биомаса, включително съхранение на горските генетични ресурси и поддържане на лесистостта в ниските райони чрез нови залесявания.
- Недостатъчно използване на капацитета на горските екосистеми за добив на дървесна биомаса като възобновяем източник на енергия.
- Морално и физически остаряла техника и оборудване в дърводобива.
- Адаптиране на горите към климатичните промени и преодоляване на рисковете от природни бедствия и горски пожари.

Рибно стопанство

Сектор „Рибно стопанство“ има специфична позиция и роля за националната икономика. Секторът е сравнително малък, с относителен дял около 0.05% от БВП¹¹³, но осигурява заетост на местно равнище, особено в крайбрежните райони, където заема значителен дял в местните икономики. Общият брой на заетите в сектора за 2012 г. е 3 499¹¹⁴ души.

Секторът е с потенциал за развитие поради незадоволеното търсене на риба и рибни продукти в страната заради растящо средногодишно потребление на човек от населението. Този потенциал е преди всичко наличен в развиването и на морски, и сладководни аквакултури. Проблемите пред развитието на сектора се дължат предимно на силната конкуренция от производители от трети страни, в които не се спазват високите европейски изисквания. Поради спецификата на сектора, той продължава да бъде оценяван от финансовите институции като високорисков, което допълнително ограничава достъпа до финансови ресурси за инвестиции.

Риболовен флот. За България, с Регламента за общата политика в областта на рибарството е определен таван от 7 250 БТ и 62 708 kW. Същевременно, към септември 2013 г., риболовният капацитет на българския флот е 6 673.28 БТ и 53 955.71 kW. Съгласно Доклад до ЕК за баланса на риболовният флот и възможностите за риболов сегментът от флота с дължина от 24 до 40 м е балансиран. Всички останали сегменти от флота са небалансирани. Риболовният флот, в по-голямата си част, се състои от стари и икономически неефективни кораби. Наличието на голям дял бездействащи и неоползотворени плавателни съдове в българския риболовен флот е резултат от структурен проблем, който ще продължи да бъде адресиран чрез мерки за неговото реструктуриране като се предприемат действия за подобряване на икономическите резултати чрез прилагане на мерки за диверсификация на дейността и модификация на предназначението на корабите за извършване на дейности, различни от търговски риболов.

Чрез целенасочени дейности през програмният период 2007-2013 г. се изпълнява Националният план за приспособяване на риболовното усилие като е постигнато намаление на капацитета във всички сегменти (например, към септември 2013 г. в сегмент от 18 до 24 м. постигнатото намаление в kW е 25.18%, а в Gt е близо 32%). През 2013 г. е намален капацитета на корабите, като общият бруто тонаж е намален с 473,6 тона и общата мощност е намалена с 3 983,2 kW с прилагането на мярка 1.1 „Публична помощ за постоянно прекратяване на риболовни дейности“. В допълнение, продължава отписването на неактивни риболовни кораби от Корабният регистър.

Рибни запаси и улови. През 2012 г. уловът на риба и други водни организми в Черно море е в размер на 8 074.597 тона. Основните видове, обект на стопански риболов, са рапан и цаца. Състоянието на запасите от калкан остава незадоволително, а той е сред видовете с най-висока цена за реализация и добавена стойност за българския риболовен сектор. Всичко това води до намаляване на уловите на единица риболовно усилие, оттам на приходите и нивата на печалба спрямо непрекъснато увеличаващите се нива на променливите разходи и най-вече разходите за гориво за риболовните кораби. Необходимо е да бъдат предприети мерки за подобряване на събирането на данни за практиката за извърляне на нежелания улов при идентифициране на необходимост – подобряване на контрола и подкрепа на инвестиции, които да насърчат риболовците да прекратят тази практика.

Основният проблем по отношение на опазването на околната среда при улова е използването на остарели риболовни уреди с ниска селективност, остарели риболовни кораби с негативно въздействие върху околната среда и замърсяването на черноморските води поради високия антропогенен натиск. В тази връзка е необходимо да бъде насърчавано екологосъобразното рибарство, водещо до подобряване на околната среда. Необходимо е подпомагането на дейностите по управление, възстановяване и наблюдение на обекти по Натура 2000, както и дейности, свързани с риболова по отношение на Натура 2000, въз основа на изготвяната карта на защитените зони в акваторията на Черно море.

¹¹³ по данни от Междинна оценка на Оперативна програма за развитие на сектор „Рибарство“ на Република България (2007 – 2013 г.) Окончателен доклад

¹¹⁴ по данни от Националната програма за събиране, управление и използване на данни в сектор „Рибарство“

С оглед на важността на дейностите по събиране на данни за защитата на морското биоразнообразие и вземайки предвид финансовото изпълнение на Националната програма за събиране, използване и управление на данни в сектор „Рибарство“ от последните години, е необходимо да бъдат предприети административни мерки за подобряване на качеството и пълнотата на данните. През 2012 г. България продължи тенденцията за по-стриктно управление и опазване на ресурсите на най-застрашените видове риби, прилагайки Специфичен план за мониторинг и контрол на уловите от калкан, като в него бяха въведени по-стриктни мерки в сравнение с предходната година (намаляване броя на определените пристанища, увеличаване броя на инспекциите на море и в пристанищата, предварителни уведомления). Необходими са повече финансови средства за обезпечаване на дейностите по контрола и за закупуването на технически средства.

Рибарска инфраструктура. Към края на 2012 г. в България има регистрирани 11 рибарски пристанища, 4 в Северното и 7 в Южното Черноморие. Пристанниците са стари, условията не отговарят на хигиенно-санитарните европейски изисквания. Липсват обособени места за сортиране и заготовка, както и търговски площи и места за съхранение.

Основните пристанища, които се ползват от рибарите за разтоварване на уловите, са тези в Балчик, Варна, Созопол и Несебър. Освен по-големите пристанища, на които се извършва над 90% от разтоварванията, за по-малките рибарски съдове са важни местата за разтоварване в други 14 черноморски зони, които са по-значими от социална гледна точка: Ахтопол, Бяла, Варна, Дуранкулак, Зеленка, Карантината, Отманли, Приморско, Родоп 2, Сливката, Траката, Устие Камчия, Чайка, Бяла, Шабла. Тяхното благоустрояване ще засили потенциала за развитие на рибарството и туризма, допринасяйки за диверсификацията на местната икономика.

Състоянието на крайбрежните ивици, на пристанищата и лодкостоянките пречат за възползването от потенциала за повишаване на дохода на рибарите при преки продажби, повишаване на пазарната им сила при търговските преговори поради събиране на по-големи количества и изчакване за по-добри ценови равнища на офертите, и/или поради стартирането или развитието на туристически дейности.

Освен черноморските пристанища, според Регистъра на плавателните съдове, опериращи в река Дунав - 2012 г., по поречието на река Дунав има 7 пристанища в територията на Видин, Лом, Оряхово, Русе, Свищов, Сомовит, Силистра. Общият брой на регистрираните към тях рибарски съдове възлиза на над 790 броя, като основната част от съдовете са регистрирани в Русе и Оряхово. Проблемите пред сектора са свързани основно със собствеността на земята по р. Дунав, която е публична-държавна собственост, съществуващата нормативна база и слабата активност от страна на общините.

Към края на 2012 г. в България има 388 действащи стопанства за **аквакултури**¹¹⁵, от които 347 за сладководни и 41 – за морски аквакултури, предимно миди. За периода 2006 – 2012 г. тенденцията е към увеличаване на броя на стопанствата за производство на аквакултури. България има потенциал за развитие на аквакултурното производство, тъй като има нерационално използвани вътрешни водоеми и морски територии, но не е налична карта със свободните водни площи.

При аквакултурното производство се наблюдава тенденция на постепенно увеличение. Основните видове, които се произвеждат за консумация, са дъгова пъстърва, шаран и растителноядни риби (бял и пъстър толстолоб, бял амур) от сладководните видове и черна морска мида от морските. Производството е сравнително стабилно. Отглежданите видове са с ниска цена, но с традиционно търсене за прясна консумация на вътрешния пазар.

Аквакултурите са уязвими по отношение на неблагоприятни климатични явления и внезапни промени в качеството на водите. Остарелите материално-техническа база и съоръжения са ресурсно неефективни. Необходимо е насърчаването на методи за отглеждане на аквакултури, съвместими със специфичните потребности на околната среда и подлежащи на специфични изисквания за управление, в резултат от определянето на зоните по Natura 2000. Необходимо е и провеждането на информационни дейности съгласно Националната информационна и комуникационна стратегия „Натура 2000“.

Налице е потенциал за увеличаване на аквакултурните производства, особено чрез диверсифицирано производство на видове с висока пазарна стойност и биологични аквакултури при традиционните екстензивни технологии, както и добавяне на стойност към собственото производство чрез преработка на продукцията и директни продажби от фермата, внедряване на технически иновации и разработване или въвеждане на пазара на нови или значително подобрени продукти, процеси, системи за управление и организация. В тази връзка е създадена база данни с резултатите от извършените регулярни изследвания на потребителските предпочитания и консумацията на риба и рибни продукти. В допълнение, стартирано е осъществяването на пазарно проучване на видовете с добри пазарни перспективи.

За подобряването на конкурентоспособността на съществуващите стопанства са необходими и инвестиции в обща модернизация на стопанствата, подобряване на ресурсната ефективност и изпълнение на мерките за опазване на водите, както и преминаване към интензивни и супер-интензивни иновативни технологии.

Сериозен проблем е изграждането на довеждаща и стопанска инфраструктура до обектите за аквакултура, разположени в язовирите и Черно море. Той се дължи на липсата на синхронизация между правните актове –

¹¹⁵ според регистъра на Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултура

основание за отдаването на водните площи за аквакултури и на необходимите за икономическата дейност на стопанствата прилежащи територии.

Преработка. В България са налице 54 предприятия (по данни на БАБХ), одобрени за производство и търговия на рибни продукти на Общия пазар на ЕС. При някои от основните стопански видове е постигната известна степен на уедряване по веригите на добавяне на стойност, съчетано с вертикална интеграция от улова или производството на жива риба, през преработката им, до търговията със съответните рибни продукти. Такава интеграция е постигната за цацата, дъговата пъстърва, черната морска мида, и донякъде – за уловите, преработката и търговията с рапан, както и при производството на черен хайвер от есетрови риби. Към момента преработващата промишленост в рибното стопанство на България не задоволява търсенето на суровини и продукти от други индустрии с потенциал за оползотворяване на странични продукти, например оползотворяването на отпадъчни продукти за производството на алтернативна енергия, за вложения в селското стопанство, торове за растениевъдството, производство на суровини за козметичната и фармацевтичната индустрия. На този етап, заради неконкурентоспособност на риболовния сектор и сектора на аквакултурата, доставките на местно произведени суровини са далеч от производствения потенциал на страната и преработвателната промишленост е силно зависима от вноса на суровини. Наличният към момента капацитет не се използва ефективно, което води до ниската конкурентоспособност на българските оператори в сектора. В допълнение, материално остарялата база и техника, не дават възможност за повишаване на пазарния дял на българската аквакултура и достигане на конкурентни за международния пазар цени. Необходими са инвестиции за подобряване условията на труд и внедряването на ресурсно спестяващи технологии, включително за намаляване на енергийните разходи и оползотворяването на някои странични продукти от преработката.

Предлагане на пазара. През последните пет години се наблюдава тенденция на увеличаване на износа на риба и рибни продукти, макар и с по-бавни темпове от вноса. В периода 2007-2011 общият износ на риба и рибни продукти нараства почти двойно от 4 114.9 тона на 8 201.8 тона. Структурата на експорта е доминирана от износа на риба, ракообразни и мекотели (малко над 7 100 тона), докато износоът на преработени рибни продукти е далеч по-малък (около 1 000 тона)¹¹⁶. За същия период общият внос на риба и рибни продукти се увеличава от 22 642.5 тона на над 28 000 тона през 2011 г. През 2011 г. основната част от вноса отново е риба, филета, ракообразни и мекотели (25 091.6 тона), а внесените преработени рибни продукти възлизат на почти 3 000 тона. Основно се внасят риби и рибни продукти с океански произход.

Годишното потребление на риба и рибни продукти за 2011 г. възлиза на около 45 хил. тона, като повече от половината се осигурява от внос. Наблюдава се повишаване на средното ниво на потребление на риба в България, като то е вече около 5.4 кг/годишно на човек от населението при ниво на потребление през 2007 от 3.5 кг/годишно¹¹⁷. Повишената консумация на риба и рибни продукти е сред водещите причини за увеличаване на продажбите на аквакултури със 70% в периода 2008 – 2011 г., но все още е далеч от поставената цел за консумация от 7.5 – 8 кг. годишно на човек от населението.

През програмен период 2007-2013 бяха осъществени редица регионални промоционални кампании, насочени към повишаване на консумацията на риба и рибни продукти като бе идентифицирана необходимост от по-голямо включване на заетите в сектора при осъществяването на кампаниите и от провеждане на всеобхватна национална кампания за постигане на по-значителни ефекти. Необходимо е да бъдат направени и изследвания за пътя на основните и ценните видове риби от първични производители на жива риба до основните групи крайни потребители, което да улесни анализа на възможностите за оптимизиране и евентуално скъсяване на пласментните вериги (включително преминаването към директни продажби) и повишаване на конкурентоспособността на сектора.

В България няма регистрирани Организации на производителите по смисъла на европейското законодателство (съгласно Регламент на Съвета № 104/2000). Въпреки това редица риболовци и производители на аквакултура са формирали асоциации (със статут на неправителствени организации), които трябва да бъдат насърчени да създадат признати Организации на производители. Необходимо е организациите да бъдат подпомогнати да идентифицират потенциалните възможности за бизнес и да адаптират своите пазарни стратегии.

Растеж, основан на свързаност, устойчиво развитие и ефикасно използване на ресурсите

Свързаност и достъпност

Транспортът и съобщенията генерират 23.5% от БДС на страната и осигуряват пряка заетост на над 170 000 души. Националната транспортна система създава сравнително добри условия за всички видове транспорт – железопътен, автомобилен, морски, речен, въздушен и интермодален. По отношение на транспортната инфраструктура, от първостепенно значение са характеристиките на транспортната мрежа, наличният капацитет (физическата и оперативна структура на мрежата), обемите, които могат да бъдат поети в зависимост от търсенето, експлоатационното състояние и способността да предоставя надеждни и безопасни транспортни

¹¹⁶ по данни от доклада за наличието на свръхпроизводство на аквакултури в Република България във връзка с прилагането на чл. 28, ал. 5 от Регламент 1198/ 2006 на Съвета от 27 юли 2006 година за Европейския фонд за рибарство за 2012 г.

¹¹⁷ по данни от Годишния доклад за изпълнение на ОПРСР (2007-2013) за 2011 г.

услуги. Предимство е високата степен на изграденост и гъстота на съществуващата транспортна инфраструктура – над 19 хил. км. републикански пътища, малко над 4 хил. км. железен път, морски и речни пристанища и летища. Летищната инфраструктура на страната е добре развита, но капацитетът ѝ в последните години се изчерпва бързо. Изградени са връзките на пристанищата за обществен транспорт с национално значение с националната пътна и железопътна мрежа, а чрез река Дунав е достъпна и европейската система от канали за речно корабоплаване. Покритието на територията на страната с железопътните линии, автомагистрала и скоростни пътища обаче е доста небалансирано. Недостатъчно развити са връзките със съседните страни. Основният идентифициран проблем е липсата на непрекъснати и последователни транспортни мрежи с еднакви експлоатационни характеристики, които да осигуряват бързо и безопасно придвижване на по-дълги разстояния вътре в страната, към, от и през България. Необходимо е да се осигури завършване на приоритетните железопътни и пътни направления и насърчаване на мултимодалния транспорт – изграждане на интермодални терминали и подобряване на връзките на пристанищата и летищата с пътната и железопътната мрежа.

При актуализацията от 2013 г. на транспортния модел, разработен като част от Общия генерален план за транспорта, са дефинирани направленията по пътната и железопътната мрежа с най-голямо очаквано увеличение на трафика с хоризонт 2020 и 2030 г., където прогнозираното търсене е близко до или надвишава съществуващия капацитет. Най-голяма средно-денонощна годишна интензивност на движението с автомобилен транспорт към 2020 г. се очаква по направленията София-Бургас, София-Кулата, София-Русе, София-Варна, Бургас-Варна и Русе-Нова Загора. По отношение на железопътната мрежа се очаква концентриране на трафика по направленията Видин-Кулата, Драгоман-Свиленград, Драгоман-Бургас, Карнобат-Синдел, Русе-Варна, София-Варна, Русе-Стара Загора. Българските морски и речни пристанища с национално значение разполагат с достатъчно мощности за обработка на товари. Състоянието на голяма част от активите на транспортната мрежа е незадоволително, което оказва негативно влияние върху допустимите максимални скорости, времепътванията, комфорта и експлоатационните разходи. От съществено значение е новата или рехабилитираната инфраструктура да бъдат поддържани така, че да може да продължат да осигуряват планираните нива на качество и капацитет в бъдеще.

Същевременно повишаването на конкурентоспособността на националната икономика предполага и реорганизация в структурата, управлението и експлоатационния процес основно в железопътния и до известна степен във водния транспорт. За да продължат процесите на изграждане, модернизация и поддръжка на транспортната инфраструктура, са необходими значителни инвестиции, които не могат да бъдат осигурени без използването на ЕСИФ.

Република България отчита препоръките на Бялата книга „Пътна карта за постигането на Единно европейско транспортно пространство – към конкурентноспособна транспортна система с ефективно използване на ресурсите“ за необходимостта от премахване на петролната зависимост на транспортната система без това да рефлектира върху нейната ефективност и мобилността. В условията на по-ефективното използване на ресурсите, транспортният сектор е един от основните фактори за икономически растеж и ще допринесе за повишаване на конкурентоспособността и предлагането на по-надеждни, безопасни и качествени услуги.

Железопътният транспорт е един от основните елементи на националната транспортна система и неговото развитие е предпоставка за цялостното развитие на икономиката. Осигуряването на достъпни железопътни услуги е важен компонент за вътрешната мобилност на населението, което увеличава и възможностите за заетост. Развитието на този вид транспорт е от съществено значение и заради претовареността на пътната инфраструктура, високите цени на горивата, политиката за опазване на околната среда и безопасността. Подобряването на железопътната инфраструктура през следващите години ще доведе до нарастване на обема на железопътния товарен транспорт и пътническите превози по националните и международни линии. Съгласно данни на НСИ през 2012 г. общата дължина на железопътните линии в България е 5 658 км. В т.ч. текущ път – 4 070 км. и гарови коловози – 1 588 км. Разпределението на ж.п. линиите в страната е небалансирано. Най-висока гъстота има ж.п. мрежата в Югозападен регион - 44.8 км/1000 кв. км. По-ниска от средната за страната е гъстотата на ж.п. мрежата в Югоизточен, Североизточен и Южен централен район. Все още липсват достатъчно ефективни връзки със съседните страни.

По данни на НСИ през 2012 г. относителният дял на електрифицираните ж.п. линии от общата дължина на ж.п. линиите в текущ път е 70.3%. В сравнение с останалите европейски страни техният дял е задоволителен. Значителна част от ж.п. линиите са изградени преди повече от 50 години, с геометрични параметри, конструкция и съоръжения, подходящи за скорост до 100 км./ч., а на места дори с почти изчерпани възможности за задържане на скоростта и гарантиране на сигурността и безопасността на движение. Такива отсечки съществуват и по основни направления, като София – Пловдив (участък София – Септември), Видин – София (участък Видин – Медковец), Пловдив – Бургас (участък Пловдив – Михайлово). Железопътните съоръжения (мостове и тунели) са с висока степен на амортизация, като например по направление Русе – Варна. Голяма част от осигурителните, телекомуникационните и енергозахранващите системи са остарели (въведени в експлоатация в периода 1965-1985 г.) и на технологично ниво, което не отговаря на съвременните изисквания за оперативна съвместимост.

Железопътният пътнически транспорт има сериозен потенциал за развитие, който до голяма степен зависи от модернизацията на железопътната мрежа, подвижния състав и управлението на националния железопътен оператор. През последните години пътническият трафик в българските железници постепенно намалява поради множество фактори, свързани с общите икономически и демографски тенденции в страната и незадоволителното

качество на услугата поради ниска скорост на движение, чувствително намаляване на вагоните в експлоатация, достъп до гарите, липса на модерни системи за клиентско обслужване и маркетингови стратегии.

С либерализирането на товарните железопътни превози в България, постепенно на пазара навлязоха нови и частни железопътни компании за товарен транспорт. Отбелязва се ръст в дела на международните товарни превози, основно по направлението Сръбска граница - Турска граница. Очаква се този дял да се увеличи и в резултат на товарния трафик през новия мост над река Дунав – Видин – Калафат.

За подобряване управлението на железопътния сектор са необходими комбинация от регулаторни, инвестиционни и управленски мерки:

- преразглеждане на Договора за обществени услуги с „БДЖ – Пътнически превози“ ЕООД в посока подобряване на услугата и повишаване на конкурентоспособността ѝ;
- приваждане на предоставяните по Договора за обществени услуги пътнически превози към пазарното търсене;
- изготвяне на дългосрочна стратегия за развитие на железопътния транспорт;
- съсредоточаване на публичното финансиране в сектора върху най-важните и стойностни железопътни услуги;
- укрепване на институционалния капацитет за управление в сектора;
- редуциране на ж.п. мрежата до устойчиви размери;
- модернизация и обновяване на железопътната инфраструктура, с което да се постигнат европейските стандарти и пълна оперативна съвместимост с Европейската железопътна мрежа.

Ключовите мерки, които се предвиждат за реструктурирането на „Холдинг БДЖ“ ЕАД и ДП НКЖИ, са:

- преминаване на „Холдинг БДЖ“ ЕАД и на ДП НКЖИ към търговско ориентирана структура и освобождаване на „Холдинг БДЖ“ ЕАД от неоперативни дейности;
- стабилизиране на „БДЖ – Товарни превози“ ЕООД и евентуална последваща приватизация на дружеството;
- преоценка на количеството на подвижния състав на „Холдинг БДЖ“ ЕАД, включително закупуване на нов подвижен състав за пътнически превози и реорганизиране на дейностите по поддръжката му;
- укрепване на корпоративното ръководство на ДП НКЖИ и „Холдинг БДЖ“ ЕАД, изпълнение на Стратегия за управление на човешките ресурси, Програма за реструктуриране на персонала в „Холдинг БДЖ“ ЕАД и ДП НКЖИ и Програма за обучение на железопътния персонал на средно и високо управленско ниво.

В хода на изграждане и модернизация на ж.п. инфраструктурата е необходимо да бъде внедрена ERTMS система и да бъдат освободени честотите, необходими за изграждане на GSM-R мрежа по всички основни ж.п. линии в страната. За пълноценното използване на мрежата е необходимо да се предвидят мерки за закупуване на съответно бордово оборудване за операторите. През месец декември 2012 г. е одобрен „Актуализиран национален план за внедряване на TCOC „Експлоатация и управление на движението“ (TCOC ЕУД) за конвенционалната железопътна система в Република България“. Планът изисква разработването на работни правила за експлоатация на системите ERTMS/ETCS и ERTMS/GSM-R. До края на 2015 г. ще бъдат актуализирани нормативните документи, отчитащи изискванията на TCOC-та, свързана със системите ERTMS/ETCS и ERTMS/GSM-R.

В периода 2007 – 2013 с целенасочени инвестиции от ОП Транспорт, МФИ и инструмента JASPERS бяха извършени анализи на ключови дейности в железопътния сектор като бяха разработени модели за бизнес процесите, методика за управление на проекти, включително институционални мерки за нейното изпълнение. Бяха разработени стратегически насоки за развитие и оптимизиране на човешките ресурси и процесите, свързани с въвеждане на нови модели за експлоатация и поддръжка на железния път.

Поддръжката на железния път, прилежащите структури, сгради, системи за захранване, сигнализация и телекомуникации се осигурява на годишна база чрез Закона за държавния бюджет. Необходимите за поддръжка/ремонт финансови ресурси са включени в Програмата за развитие и експлоатация на железопътната инфраструктура (5-годишна програма, която е неразделна част от договора на НКЖИ с Държавата), въз основа на одобрените планове за текуща поддръжка. Предстои разработването на План за поддръжка за модернизирани железопътни линии до 2015 г. Друг източник за покриване на разходите за поддръжка са инфраструктурните такси, събирани от железопътните оператори за достъп до железопътната инфраструктура и услуги.

Пътната мрежа е съставена от републикански и общински пътища. По данни на НСИ към 31.12.2012 г. дължината на републиканската пътна мрежа в България, която включва автомагистрала, първокласни, второкласни пътища, третокласни пътища и пътни връзки при кръстовища и възли, е 19 602 км. Най-голям е дялът на третокласните пътища – 61.5% от общата дължина на републиканската пътна мрежа, следвани от

второкласните пътища – 20.1% и първокласните пътища – 15.2%. Автомагистралите са едва 2.8% от общата дължина. Дължината на общинската пътна мрежа е 19 430 км¹¹⁸. Покритието на страната с автомагистрала и пътища първи клас е неравномерно. Пътните направления изток – запад са много по-добре развити от тези в посока север – юг, което до голяма степен се обуславя от релефа на страната. По-високата гъстота на изградените автомагистрала и първокласните пътища в Североизточен, Югозападен и Югоизточен район определя по-добрата достъпност и комуникативност. Въпреки предприетите през последните години мерки и предвид факта, че извършените инвестиции са недостатъчни спрямо нуждите, няма значимо подобрене на цялостното състояние на пътищата и осигурена достатъчна проходимост при зимни условия по направление север – юг. С особено влошено качество са 43% от третокласните пътища, а те осъществяват вътрешнорегионалните връзки и допринасят за преодоляване на различията в регионите, развитие на туризма и привличане на инвестиции. Друг основен проблем в областта на пътната мрежа е продължаващата липса на завършени магистрала по най-важните направления на страната.

От реконструкция и основен ремонт, спешно се нуждаят над 32 км автомагистрала, 599 км пътища I-ви клас, 1 212 км пътища II-ри клас и 5 014 км третокласни пътища. Особено важно за подобряване на състоянието на сектора е увеличаването на товарносимостта на пътната настилка по основните международни транспортни коридори и по второкласните и третокласни пътища, която да се приведе в съответствие с европейските изисквания. По отношение на транзитните потоци, преминаващи през страната, най-голям трафик има по направленията Калотина – Капитан Андреево и Русе – Капитан Андреево. След пускане в експлоатация на втория мост над р. Дунав направление Видин – Кулата също увеличи своята значимост за транзитни превози. Поради стратегическото положение на страната с преминаващи през територията ѝ пет трансевропейски транспортни коридора и след приемането на България в ЕС транзитът през страната се увеличи многократно. Броят на леките и тежкотоварните автомобили е два пъти и половина по-голям спрямо периода преди 2007 г. Наред с нарастването на броя на моторните превозни средства, *се увеличава и натовареността на пътищата и риска от ПТП (102.5 ПТП на милион жители за 2009 г. при среден брой за ЕС 27 – 64.1 ПТП).*

С оглед интегриране на националната пътна мрежа в транспортната мрежа на ЕС са необходими инвестиции за развитието на „основната“ и „разширената“ транс-европейска транспортна мрежа на територията на страната, както и на ключови вътрешни връзки с TEN-T мрежата. Проблем по мрежата са „тесните места“, които е необходимо да бъдат отстранени. От първостепенно значение е участъка от Благоевград до Сандански по АМ „Струма“. Необходими са също инвестиции за изграждане, рехабилитация и поддръжка на пътни връзки към интермодални терминали, пристанища и летища. От особена важност за сектора са и въвеждането на модерни процеси на планиране и осигуряване на ефективна поддръжка на пътната инфраструктура, генериране на финансови ресурси посредством модерна система за таксуване, постигане на съответствие на техническите и експлоатационните параметри на пътната инфраструктура с европейските технически стандарти за осигуряване на безопасност и комфорт на транспорта. За подобряване на ефективността и безопасността на автомобилния транспорт е необходимо внедряването на ИТС-приложения и услуги, като например системи за управление, наблюдение и контрол на движението в градовете и по автомагистралите, системи за безопасност на превозните средства и електронните системи за събиране на пътни такси за изминатото разстояние (ТОЛ такси).

Като част от Стратегията за развитие на пътната инфраструктура до 2020 г. е разработен план за поддръжка, който включва изискванията за финансиране на поддръжката на републиканските и общинските пътища и разходите за аварийни ремонти като средствата се планират в Закона за държавния бюджет.

Ефективното и ефикасно управление на пътния сектор се нуждае от допълнително развитие на институционалния капацитет за управление, подобряване на планирането на инвестициите, както и реализиране на различни форми за осигуряване на финансиране за рехабилитация и поддръжка в сектора. В програмен период 2007 – 2013 бяха положени целенасочени усилия за укрепване на административния капацитет в пътния сектор. Със съдействието на МФИ и инструмента JASPERS беше разработен стратегически бизнес план на Агенция „Пътна инфраструктура“. Като допълнителна мярка беше създадена НК „Стратегически инфраструктурни проекти“, включително беше разработен бизнес модел за нейното функциониране и беше привлечена експертиза от ЕИБ за разработването на основни пътни проекти. Предприетите мерки за повишаване на капацитета на служителите ще продължат да се прилагат и през периода 2014-2020 г.

Ключови компоненти за развитието на интермодалността, които предоставят възможност за преодоляване на нарастващата претовареност на пътната и ж.п. инфраструктура и за ограничаване на замърсяването на въздуха са **морският транспорт** и **транспортът по вътрешните водни пътища**. Достъп до воден транспорт имат Северозападен, Северен централен, Североизточен и Югоизточен район. Към момента двата вида воден транспорт са недостатъчно развити. Повечето от пристанищата са построени в началото на 20-ти век за мултифункционални цели и тяхното техническо състояние вече е силно влошено. Налице е необходимост от подобряване на транспортните инфраструктурни връзки, свързващи ги с републиканската пътна и железопътна система. Основните проблеми за развитието на пристанищата са свързани с липсата на достатъчно инвестиции за поддръжка и развитие на пристанищната инфраструктура в предходните години, остарели основни механични съоръжения и съоръжения за трансбордиране, лошо състояние и стопанисване на кейовете и т.н.

¹¹⁸ По данни на Министерство на регионалното развитие, включени в проект на Стратегия за развитие на пътната инфраструктура в Република България 2014-2020 г., от месец февруари 2013 г.

Река Дунав е единственият вътрешен воден път в България. Нейното значение за развитието на интермодалния транспорт в страна се обуславя от ролята ѝ в „основната“ TEN-T мрежа, както и от Стратегията на ЕС за Дунавския регион. На този етап българският участък от реката, който е с обща дължина 470 км, не съответства на международно приетите навигационни стандарти, тъй като има многобройни стеснени участъци. Поради съществуващите проблеми, товарооборотът и пътническият трафик на пристанищата по р. Дунав намалява на годишна база¹¹⁹. Друг проблем за корабоплаването по р. Дунав е свързан със състоянието на бреговете (навигационните) знаци по българския бряг в обхвата на целия българо-румънски участък, което е осъществено от румънска страна.

Хидроложките и климатични условия по протежение на реката налагат предприемането на мерки за подобряване на навигационните условия и осигуряване на минимална дълбочина от 2.5 м. през цялата или по-голямата част от годината, необходима за кораби до 3 000 т. В подкрепа на това и в изпълнение на Стратегията на ЕС за Дунавския регион е подписан Меморандум за разбирателство между България и Румъния за създаването на междуведомствен комитет за вътрешно-воден транспорт за подобряване на корабоплаването по общия участък на река Дунав и подобряване на свързаността в региона. Един от основните проекти е подобряване на навигацията в общия участък на реката, който е в етап на подготовка, като строителството се очаква да се извърши през програмния период 2014-2020 г. За неговото изпълнение се обсъжда възможността за създаване на ЕОТС между България и Румъния.

Създадена е и речна информационна система в българската част на реката (БУЛРИС). Предоставянето на пълния обем услуги от системата ще допринесе за преодоляване на затрудненията при преминаване на критичните участъци в района и повишаване нивото на безопасност на корабоплаването, което ще направи вътрешно водния транспорт по р. Дунав по-ефективен и ще допринесе за опазването на околната среда.

Речните пристанища за обществен транспорт от национално значение по река Дунав са пристанищата Видин, Лом и Русе. Пристаните Видин и Русе са част от „основната“ TEN-T мрежа (коридори VII и IX). Речните пристанища разполагат с достатъчно мощности за обработка на генерални, насипни и наливни товари, контейнерни и Ро-Ро единици¹²⁰. Понастоящем се използва около 60% от капацитета на инфраструктурата. Слабите страни на речните пристанища са: незадоволителното състояние на пристанищните съоръжения (кейове) и претоварна техника, която не отговаря на съвременните тенденции в структурата на товарооборота; незадоволителното състояние на връзките с пътна и железопътната инфраструктура на страната; липсата на подходящо оборудване за обработка и съхранение на зърно, недостигът на съвременни логистични и информационни системи на пристанищата и слабо развитите съоръжения за контрол върху замърсяването.

Морски пристанища за обществен транспорт с национално значение са Пристанище Варна АД и Пристанище Бургас АД. Те реализират около 60% от националната вносно-износна търговия. Включени са в концепцията за развитие на TEN-T мрежа, поради тяхното стратегическо разположение на кръстопът между Европа и Азия. Пристанище Бургас е част от „основната мрежа“, а пристанище Варна от „разширената“ TEN-T мрежа. Пристаните имат капацитет за универсални товари, твърди и течни насипни товари, контейнери, тежки товари и съоръжения за Ро-Ро транспорт¹²¹. Понастоящем се използва между 70% и 80% от капацитета на инфраструктурата. Като слаби страни на пристанищата могат да бъдат посочени недостатъчната специализация на терминалите и ограничените възможности за развитието им предвид факта, че са разположени в централните градски части на съответните населени места; незадоволителното състояние на пристанищните съоръжения и остаряла претоварна техника; недостатъчната дълбочина на акваторията и подходите към пристанищата; недостиг на съвременни логистични и информационни системи на пристанищата.

Установяването на ефективни комбинирани транспортни вериги е ключов момент в политиката при превозите на товари. Една от основните мерки за устойчиво и балансирано развитие на транспортната система е насърчаването на интермодалността, като възможност за прехвърляне на товари към по-екологосъобразните видове транспорт. Развитие на **интермодалните превози** е приоритет на националната транспортна политика¹²² и е една от основните цели, заложи в стълб „Свързаност“ на Дунавската стратегия. Приоритетните направления на българска територия за развитието на комбинирани превози са:

- Линейни: Видин – София – Кулата/Пловдив – Свиленград (коридор 4); Калотина – София (коридор 10); Гюешево – София – Бургас/Варна (коридор 8); Русе – Димитровград/София/Варна (коридор 7 и 8);
- Точкови пристанища: Варна, Бургас, Лом, Видин, Оряхово, Русе;
- Интермодални терминали: София, в Югоизточен, Североизточен и Северозападен райони България.

Състоянието на железопътната инфраструктура за интермодални превози като цяло не отговаря на изискванията за извършване на съвременни товаро-претоварни услуги. Понастоящем съществуват възможности за развитие на интермодални превози от типа РО-РО – превоз на товарни автомобили със специализирани шлепове/кораби по река Дунав (пристанища Русе-Изток, Видин и Силистра) и Черно море (основно в пристанищата Варна и Бургас),

¹¹⁹ Данните за товарооборота на морските и речни пристанища са на НСИ - вж. тук: <http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=6>

¹²⁰ Стратегия за развитие на транспортната система на Република България до 2020 г.

¹²¹ Стратегия за развитие на транспортната система на Република България до 2020 г.

¹²² Стратегията на ЕС за Дунавския регион

РО-ЛА – превоз на товарни автомобили (ремаркета и полуремаркета) на специализирани вагони и превози на контейнери с железопътен/воден/автомобилен транспорт. След влизането в експлоатация на Дунав мост II и тунела под Босфора, се очаква значително увеличаване на транзитните комбинирани превози. Очаква се транзитни товаропотоци да се привлекат дори и от страните на азиатския регион чрез пристанищата Варна и Бургас.

Посредством планираното изграждане на интермодални терминали в Русе и Видин ще се създадат условия за оптимално съчетаване и интегриране на различни видове транспорт (вътрешно-воден, железопътен и автомобилен) и ще се осигури възможност за извършване на голям обем товарни превози от Черно море до Централна Европа. Пристанище и ж.п. гара Русе са свързани с пристанище Варна посредством ж.п. линия Русе – Варна, която може да бъде развита като товарен коридор.

Основните предизвикателства, с които големите градове в България се сблъскват в стремежа си за постигането на **устойчива градска мобилност**, са свързани със задръстванията в градовете в следствие на нарасналия автомобилен трафик; замърсяването на околната среда и вредното влияние на шума; необходимостта от по-ефективно организиране на обществения градски транспорт и подобряване на неговата достъпност, както и повишаване на сигурността и безопасността и като цяло качеството му. Сред факторите, които могат да спомогнат за привличане на пътниците към обществените превозни средства, са повишаване на качеството и максимално облекчен достъп до транспортните услуги, оптимизиране на транспортните схеми, създаване на интегрирани системи за таксуване, координиране на разписанията на различните видове транспорт, както и прилагане на гъвкава тарифна политика. Понастоящем в седемте най-големи български града се изпълняват проекти за реорганизация на транспортните мрежи и закупуване на екологосъобразни транспортни средства.

С високата си превозна способност от 50 хил. пътника в час, метрото осигурява ефективно, бързо и безопасно транспортиране, замествайки значителен брой паралелни линии на надземния транспорт. Посредством разширяването на мрежата на софийското **метро** се осигурява интермодална връзка между националната ж.п. мрежа, летище София, както и връзки с трамвайната и автобусна мрежи, което допринася за увеличаване на пазарния дял на обществения транспорт. Необходимо е да се осигури разширяването на метрото по третия метродиаметър през програмен период 2014-2020 г. (Ботевградско шосе - бул. Владимир Вазов - ЦГЧ - ж.к. „Овча купел“), което ще направи възможно системата на обществения транспорт в столицата да разшири своето покритие и да отговори на растящото търсене на комбинирани транспортни услуги, в т.ч. ще допринесе за подобряване на качеството на атмосферния въздух в столицата и намаляване на емисиите на парникови газове.

Околна среда

Ефективното използване на ограничените природни ресурси, опазването на околната среда от антропогенно влияние и постигането на редица специфични цели са в основата на постигане на устойчиво развитие. Същевременно делът на разходите за околната среда през 2012 г. е едва 2.2%, при 1.9% през 2011 г. и 1.8% през 2010 г. Общото равнище на развитие на икономиката предопределя и недостатъчния национален ресурс за покриване на идентифицираните нужди.

Управление на водите

Общият ресурс от прясна вода, вкл. водите на река Дунав, за 2011 г. се изчислява на 106.6 милиарда м³ или 14 515 м³ на човек. В същото време постоянните ресурси на пресни води при 95% обезпеченост (без водите на р. Дунав) са 7.8 милиарда м³. През 2012 г. най-голямо е количеството на изетите повърхностни води от индустрията – 72.4%, изетите води от селско, горско и рибно стопанство – 18.1% и услуги – 0.08%, изетите от общественото водоснабдяване (ВиК) – 9.5%. През 2012 г. най-голям е процентът изети подземни води за общественото водоснабдяване (ВиК) – 78.9%, следвано от индустрията – 15.9%, селско, горско и рибно стопанство – 3.3% и услуги – 1.9% . Изетата вода за охлаждане и производство на електрическа енергия, е 57.2% от общо изетата вода в България.

Гарантирането на достатъчно водни ресурси и предотвратяването на водните режими е изключително важно за България, предвид високото ниво на загуби на вода във ВиК и напоителните системи (общо 62.72% за 2012 г.). С цел осигуряване на ефективно използване на водите са необходими стратегия за развитие на напояването и прилагане на водоспестяващи технологии както и съществени инвестиции във ВиК и напоителна инфраструктура. Предстои подготовката на обща стратегия за укрепване на конкурентоспособността на селското стопанство и устойчиво управление в напояването, отводняването и защитата от вредното въздействие на водите, със съдействието на Световната банка.

Основният източник на дифузно замърсяване на повърхностните и подземните води е селскостопанската дейност (чрез нитратни и фосфатни съединения, пестициди и други вещества за растителна защита и лечение на животните). За замърсяването спомага и липсата на съоръжения за съхранение на оборски тор, липса на канализация в множество населени места и др. Уязвимите зони по отношение на замърсяване на водите с нитрати са 96 общини или части от тях, което е 34.5% от територията на страната. В този контекст подобряването на системата за мониторинг на водите и изпълнението на мерки за правилното използване и съхранение на органични и минерални торове и препарати за растителна защита са необходимо условие за подобряване на състоянието на водите. Наложително е прилагането на програмата от мерки за ограничаване и ликвидиране на замърсяването от нитрати от земеделски източници в уязвимите зони.

На територията на България има 450 реки и около 1 400 водоема с обем по-голям от 1 млн. м³ и 177 подземни водни тела. Анализът на съществуващите мрежи за мониторинг показва, че станциите за мониторинг на количеството и на качеството, както на валежите и повърхностните води, така и на подземните води са недостатъчни. Необходимо е мрежите за мониторинг да бъдат оптимизирани и модернизирани.

Степента на осигуряване на отвеждането и пречистването на отпадъчните води е сравнително ниска. Процентът на изграденост на канализационната мрежа на населените места за 2011 г. е 61%, а свързаното население е 74%. За периода 2005-2010 г. делът на населението, свързано към ПСОВ нараства с близо 7%, като през 2011 г. достига 55.7%. Населението, свързано с ПСОВ с третично пречистване на водите е 0.5% за 2010 г. (през 2005 г. няма такива станции). Съгласно доклад до ЕК от 2013 г. за прилагане на изискванията на Директива 91/271/ЕИО, в нейния обхват попадат общо 364 агломерации с над 2 000 е.ж. (108 агломерации с над 10 000 е.ж. и 256 агломерации между 2 000 и 10 000 е.ж.). Изискването за пълно събиране на отпадъчните води е изпълнено за 13 агломерации, тези за наличие на биологично пречистване на отпадъчните води – в 77 агломерации, а за отстраняване на биогенните елементи – в 21 агломерации (от общо 100 агломерации с над 10 000 е.ж., които попадат в чувствителни зони). С финансовата подкрепа на ОПОС 2007-2013 г. се изпълняват над 140 проекта, с които ще се изградят над 50 ПСОВ с проектен капацитет над 2.5 млн. е. ж.

Системите за централно водоснабдяване покриват 99% от населението (висок процент за обхват съгласно европейските стандарти). Качеството на питейната вода обикновено отговаря на стандартите. Поради липса на адекватна нормативна база и недостиг на финансиране, водоснабдителната инфраструктура е с високи загуби на вода (60% средно за страната) и е налице режим на водата за около 9% от населението. Над 1 000 км. водоснабдителна мрежа се реконструира със средства от ОПОС 2007-2013 г.

През 2010 г. България изпрати в ЕК първите Планове за управление на речните басейни. Те са основен инструмент за изпълнението на целите на РДВ и изискванията на приложимите директиви в сектор „Води“. Поради недоразвитата система за мониторинг и липсата на национални проучвания и методологии по значими въпроси, свързани с управлението на водите, първите ПУРБ са разработени частично на базата на експертни оценки. ОПОС 2007-2013 г. финансира част от необходимите проучвания за тяхната подготовка.

В момента България изпълнява първите ПУРБ, част от които са и Програмите от мерки за постигане на добро състояние на водите. За тяхното изпълнение са необходими значителни финансови ресурси, вкл. от ЕСИФ.

След одобряване на първите ПУРБ България предприе мерки за попълване на пропуските в тях, включително във връзка с осигуряване на национални методики и подходи при изпълнение на изискванията; мониторинга на всички елементи за качество; осигуряване на нужните данни за оценка на състоянието на водите, вкл. на хидроморфологичните изменения и мерки за смекчаване на ефекта им върху водите; трансграничната координация в Източно и Западнобеломорски райони за басейново управление.

През следващите години предизвикателство за страната ще бъде:

- изпълнението на планираните мерки в първите ПУРБ за четирите района;
- изпълнението на редица проучвания и оценки, необходими за разработването на вторите ПУРБ (2015 - 2021) и третите ПУРБ (2021-2027);
- интегрирането на политиката по водите в селскостопанската, енергийната, регионалната и други политики;
- подобряването на трансграничната координация със съседните държави в процеса на разработване на следващите планове.

Основни компетентни ведомства по изпълнение на политиките в отрасъл ВиК са МОСВ и МРР. МОСВ отговаря за постигане и поддържане на добро състояние на водите и ефективното използване на ресурсите и докладва по изпълнението на европейското законодателство в отрасъла. Басейновите дирекции към МОСВ отговарят за разработването на ПУРБ и Плановите за управление на риска от наводнения. Държавата чрез МРР отговаря за изпълнение на политиката във ВиК отрасъла (прилагане на законодателство, стратегическо планиране в отрасъла, определяне на обособените територии и изпълнява функциите на принципал на ВиК операторите с държавно участие). Асоциациите по ВиК са създадени със Закона за водите. Асоциацията по ВиК е юридическо лице със седалище и адрес в областната администрация на съответната обособена територия, с органи на управление: общо събрание, което се състои от представители на държавата и общината/общините и председател, който е представител на държавата.

Асоциациите по ВиК не са търговски дружества, не формират и не разпределят печалба. Те не са собственици на ВиК системите. АВиК са създадени с цел да управляват ВиК системите от името на техните собственици в рамките на обособените територии, когато собствеността върху ВиК системите е разделена между държавата и една или повече общини. Асоциациите по ВиК възлагат дейностите по стопанисване, поддържане и експлоатация на ВиК системите и предоставянето на ВиК услугите на ВиК оператор в обособените територии, в които собствеността върху ВиК системите е разделена между държавата и общините. ВиК операторите осъществяват стопанисването, поддържането и експлоатацията на ВиК системите и съоръженията, както и предоставянето на ВиК услуги на потребителите срещу заплащане по реда на Закона за водите и Закона за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги. ДКЕВР е държавният регулаторен орган в отрасъла, който одобрява бизнес плановите на операторите и утвърждава предложенията за формиране на цените за услугата.

Към настоящия момент с финансиране от оперативна програма „Околна среда 2007-2013 г.“ се изпълнява проект за укрепването на капацитета на структурите, ангажирани в процеса на реформиране на ВиК сектора и за осигуряване на устойчиво управление на ВиК инфраструктурата в страната. Проектът предвижда да бъдат изпълнени дейности за засилване функциите и изграждане капацитет в ДКЕВР, представяне на предложение за изменение подзаконовата нормативна уредба в частта нива на показателите за качество на ВиК услуги и регулиране на цени и на услуги.

През 2012 г. се одобри Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор в Република България, която предвижда и разработването на 4 отраслови стратегии. С нея се постави основата за реформата във водния сектор. Като част от нейното изпълнение, през 2013 г. се изготви нова Стратегия за развитие и управление на водоснабдяването и канализацията в Република България за периода 2014 – 2023 г. Стратегията, заедно със съдържащия се в нея план за действие, е одобрена от Министерския съвет¹²³. С приемането на Стратегията от МС, тя става задължителен за изпълнение документ и като такъв обвързва всички ведомства, които са ангажирани с реализирането на реформата в сектор „водоснабдяване и канализация“.

Разработени са 51 регионални генерални планове за ВиК. Тези планове включват интегрирани мерки за осигуряване на съответствие с Директива 91/271/ЕИО и Директива 98/83/ЕО и за устойчивост на ВиК системите. Те ще осигурят регионален подход при планиране и реализиране на инвестициите в агломерациите с над 2000 е.ж. На тяхна база ще бъдат определени окончателните приоритетни инвестиции в отрасъл ВиК. Приоритизирането на планираните инвестиции за отпадъчни води е обвързано с направената към момента приоритизация за целите на вторите ПУРБ. Необходимостта от инвестиции за подобряване на водоснабдяването е висока за райони с установено засушаване или недостиг на вода. Съгласно краткосрочната инвестиционна програма в тези планове, крайният срок за изграждане на канализационна мрежа и осигуряване на пречистване на отпадъчните води във всички агломерации между 2 000 и 10 000 е.ж. е 2020 г.

В сферата за управление на водите се наблюдават редица проблеми, свързани с нормалното функциониране на процесите в сектора. Стартирано е изпълнението на основните мерки за тяхното преодоляване:

- Създаване на Координационен съвет на министерско ниво за интегриране на политиката по водите в отрасловите политики;
- Въвеждане на принципа „замърсителя плаща“ и въвеждане на законови механизми за възстановяване на ресурсните разходи и разходите за околна среда в рамките на възстановяването на разходите за водни услуги;
- Консолидиране на нормативната уредба в областта на водния сектор /единен и всеобхватен стратегически документ, който да разглежда в тяхната цялост и взаимна обвързаност всички отрасли имащи отношение към политиката във водния сектор/;
- Създадена е законова регламентация на информационна система за водностопанските системи и съоръжения, която ще се води от министъра на регионалното развитие;
- Създадена е законова регламентация на процеса по отписване от баланса на търговските дружества – ВиК оператори, на имущество и активи – публична държавна и/или публична общинска собственост и предоставянето им за стопанисване, поддържане и експлоатация;
- Консолидация на операторите в отрасъл ВиК, предоставящи услуги от обществен интерес;
- Запазване и развитие на административния капацитет на бенефициентите;
- Подобряване на планирането и на качеството на проектните предложения;
- Насочване на финансирането през периода 2014-2020 г. към интегрирани териториално ориентирани проекти, основаващи се на приоритетните мерки в Планове за управление на речните басейни, както и на регионалните генерални планове.

Управление на отпадъците

За петгодишен период (2007-2011 г.) количеството на образуваните отпадъци е намаляло с 20%, което от една страна основно се дължи на намаляване на ръста на строителните дейности в страната поради икономически причини, а от друга – на доизграждане и оптимизиране на системите за разделно събиране, подобряване на системата за измерване на количествата отпадъци, засилен контрол от страна на заинтересуваните лица и други. При всички проучвания в страната се изтъква фактът, че по-големите населени места водят до по-високи норми на натрупване в сравнение с по-малките и имат различен морфологичен състав от тях. От гледна точка на организирането и отчитането на образуване на отпадъци и постигането на целите големите населени места като по-големи генератори разполагат с по-добри възможности за измерване на количествата, по-голям бюджет, в рамките на който могат да се планират повече проби за морфологичен анализ.

¹²³ Решение № 269 от 7 май 2014 г

При всички проучвания в страната се изтъква фактът, че по-големите населени места водят до по-високи норми на натрупване в сравнение с по-малките. Поради тази причина може да се каже, че големите административни единици имат и различен морфологичен състав от по-малките, изразяващ се в:

- повече хранителни отпадъци;
- повече хартиени, пластмасови и метални опаковки;
- по-малко зелени отпадъци, поради по-нисък процент на живущи в къщи с дворове и други.

Образуваните **битови отпадъци** за 2011 г. са 2 753 млн. тона, като за рециклиране са предадени 160 хил. тона; за сравнение през 2010 г. за рециклиране са предадени 26 хил. тона битови отпадъци. Депонирани са 2 568 млн. тона или 93% от образуваните битови отпадъци; за сравнение през 2010 г. този процент е 98%. Към 2012 г. 75% от генерираните битови отпадъци се депонират, което показва че в рамките на една година е постигнато увеличаване на дела на битовите отпадъци, които се рециклират (25%). 50% от количество депонирани отпадъци са биоразградимите отпадъци. През 2011 г. депата за битови отпадъци са 164, от тях 30 са регионални. Между 2007 г. и 2011 г. количеството на образуваните **опасни отпадъци** е намаляло с 73%, като основното намаление е през 2011 г. спрямо 2010 г. - с 69% по-малко. Причината е процедура по прекласифициране на фаялитов отпадък от дейността на предприятие с икономическа дейност "Металургия и производство на метални изделия, без производство на машини и оборудване". В България средно се образуват 166 кг. **отпадъци от опаковки** за година на човек от населението.

По нататъшни действия трябва да бъдат предприети за изпълнение на Директива 2008/98/ЕО (Рамкова директива за отпадъците). Съгласно директивата, до 2015 г. следва да се въведе разделно събиране най-малко за следните отпадъчни продукти: хартия, метал, пластмаса и стъкло. До 2020 г. следва да се предприемат необходимите мерки за подготовката за повторна употреба и рециклиране на отпадъчни материали, най-малко като хартия, метал, пластмаса и стъкло от домакинствата и евентуално от други източници, най-малко до 50% от общото тегло.

Законът за управление на отпадъците от 2012 г. и Наредбата за опаковките и отпадъците от опаковки поставят следните цели по отношение управлението на отпадъците:

- за подготовка за повторна употреба и рециклиране на отпадъчни материали – до 1 януари 2020 г. - най-малко 50% от общото им тегло;
- за повторна употреба, рециклиране и друго оползотворяване на неопасни строителни отпадъци – до 1 януари 2020 г. - най-малко 70 на сто от общото тегло на отпадъците.
- за управление на опаковки и отпадъци от опаковки, поставените цели са:
 - не по-малко от 60 на сто от теглото на отпадъците от опаковки да бъдат оползотворени или изгорени в инсталации за изгаряне на отпадъци с оползотворяване на енергията;
 - не по-малко от 55 на сто и не повече от 80 на сто от теглото на отпадъците от опаковки да бъдат рециклирани.

Сроковете за постигане на тези цели се постигат ежегодно от 1 януари 2014 г. в срок до 31 декември на съответната година.

С финансиране по ОПОС 2007-2013 г. се изграждат 21 Регионални системи за управление на отпадъците, които ще обхванат над 2 000 населени места в 102 общини.

През 2010 г. е утвърден Национален стратегически план за поетапно намаляване количествата на **биоразградимите отпадъци**, предназначени за депониране за периода 2010-2020 г. Стратегическият план трябва да осигури изпълнение на изискванията на Директива 1999/31/ЕС. България следва до 2020 г. да намали количеството на биоразградимите отпадъци, предназначени за депониране, до 35% от общото тегловно количество на биоразградимите битови отпадъци, образувани през 1995 г.

За 2011 г. няма данни за дифузни замърсявания на почвата с тежки метали. Като цяло **почвите** в страната са в добро екологично състояние, непровокиращи риск за здравето при ползване на обработваеми площи според тяхното предназначение, и в нормите по отношение на замърсяване с тежки метали и устойчиви органични съединения. Природните условия, начинът на стопанисване на земята и неефективното прилагане на противоерозионни практики определят ерозията на почвата като най-сериозна заплаха за земеделските земи в България. Около 3.7 млн. ха (65% от ПССП) са потенциално застрашени от водна ерозия, а около 1.35 млн. ха (24% от ПССП) – от ветрова ерозия. Необходимо е ограничаване на ерозионните процеси в земеделските земи чрез мерки с противозащитно и отокорегулиращо действие и залесяване.

Биологично разнообразие и НАТУРА 2000

Опазването на **биологичното разнообразие** се осъществява чрез създаване на Национална екологична мрежа, която включва защитени зони, част от европейската екологична мрежа НАТУРА 2000 и защитени територии. В НЕМ приоритетно се включват КОРИНЕ места, Рамсарски места, важни места за растенията и орнитологично важни места.

Защитените зони от европейската екологична мрежа НАТУРА 2000, определени въз основа на Директива 92/43/ЕЕС и Директива 2009/147/ЕС, са 339, покриващи общо 34.4% от територията, с което България се нарежда на второ място в ЕС. Издадени са заповеди обявяване по реда на българското законодателство за 119 защитени зони за опазване на дивите птици. За защитените зони по Директивата за хабитатите процесът по издаване на заповедите ще започне през 2014 г. Със средства по ОПОС е реализиран проект за картиране и определяне на природозащитния статус на видовете и местообитанията в сухоземната територия на България, както и създаването на информационна система за 33. Това е основната информация, необходима за определяне на политиката по отношение на мрежата НАТУРА 2000 и изпълнение на ангажиментите на България по чл. 6 от Директива 92/43/ЕЕС за опазване на местообитанията. Разработена е и Национална информационна и комуникационна стратегия за Натура 2000, както и се изпълняват/са изпълнени мерки за опазване и възстановяване на видове и местообитания в защитените зони, разработват се планове за управление на 33 за птици, изпълняват се образователни мерки и се разпространява обща информация. Осигурено е финансиране и от други източници, вкл. от националния бюджет, за мерки в защитени зони. По последни изчисления на Европейската агенция по околна среда потенциалните земеделски земи с висока природна стойност в България са 2.6 млн. ха като най-голяма част от тях са в полупланинските и планинските райони. Поддържането на екстензивно земеделие е ключов фактор за опазването на качеството на екосистемите в тези територии.

Национална приоритетна рамка за действие по Натура 2000 е стратегически документ на национално ниво, разработен в изпълнение на изискване на чл. 8 на Директива 92/43/ЕЕС, в който са определени приоритетите и мерките по отношение на защитените зони, както и потенциалните източници на финансиране през периода 2014 - 2020 г. В документа са взети предвид европейските и национални стратегии, планове, програми и законодателство в областта на опазването на биологичното разнообразие (напр. Национален план за опазване на най-значимите влажни зони и т.н.). Приоритетите и мерките от НПРД са определени с оглед техния принос към целите на Стратегията на ЕС за биологично разнообразие до 2020 г., по-конкретно цели 1, 2 и 5 (в мрежата Натура 2000). Документът залага приоритетни мерки, насочени към горски, земеделски, морски и крайбрежни местообитания и видове, както и към такива, попадащи във влажни зони. Мерките целят не само опазване състоянието на видове и местообитания, но ще имат ефект и върху климатичните изменения, улавянето на въглерода, устойчивия туризъм и заетостта.

В сектора (защитени зони и защитени територии), с подкрепа от ОПОС се изпълняват проекти на стойност приблизително 320 млн. лв. насочени към разработката на Планове за управление, териториални проучвания и борба с горски пожари.

Шум

Най-силно влияние върху **акустичната обстановка** оказва транспортният шум (2011 г.) – 80-85% от общото шумово натоварване в градовете. Извършените измервания показват, че регламентирания допустими шумови нива са превишени в 72% от общия брой контролирани зони, т.е. относителния дял на пунктовете с превишени нива се увеличава в сравнение с 2010 г. (69% от общия брой). През 2011 г. се забелязва влошаване на акустичната обстановка най-вече в зони, подлежащи на усилен шумова защита, прилежащи към детските, здравните и учебните заведения, жилищата и местата за отдих и възстановяване.

Качество на атмосферния въздух

През 2011 г. на територията на 34 населени места функционират общо 53 стационарни пункта за мониторинг на **качеството на атмосферния въздух**¹²⁴. Разработени са общински програми за качество на атмосферния въздух, за общините с нарушено такова. Все още остава висок процентът на населението, живеещо при нива на замърсяване с фини прахови частици (ФПЧ₁₀) над допустимите концентрации – 51%, както и с наднормено замърсяване с азотен диоксид – 22%. Източник на регистрираните наднормени замърсявания са изгарянето на горива за битово отопление, транспортът (включително замърсените и лошо поддържани пътни настилки) и промишлените дейности на територията на съответните общини.

Най-сериозният проблем по отношение качеството на въздуха е замърсяването с ФПЧ₁₀ в голяма част от градовете. Основен източник на замърсяване са емисиите от изгарянето на твърди горива за отопление на населението през зимата, допълнени от емисиите от нарастващият трафик и задръстванията в големите градове. Анализите показват, че между 50 и 60% от населението използва твърди горива (дърва и въглища) за отопление, като намаляването на този процент е трудно постижимо, най-вече поради икономически причини. Също така, броят на автомобилите прогресивно нараства и очакванията са тази тенденция да се запази до 2020 г. Същевременно повечето автомобили са остарели, често с показатели за разход на гориво и газови емисии, които не съответстват на новите стандарти. Необходимо е да се предприемат мерки за намаляване на замърсяването с ФПЧ₁₀, като възможните решения са преминаване към начини на отопление с по-ниски нива на емисии, прилагане на други подходящи мерки за ограничаване на емисиите (замяна на горивните устройства, инсталиране на пречиствателни устройства и пр.), ограничаване на задръстванията и насърчаване използването на алтернативни форми на транспорт, включително обществен транспорт като се повиши качеството на услугите и достъпността му. Проблемът с високия разход на гориво и нива на вредни емисии важи и по отношение на

¹²⁴ МОСВ, Информация за дейността на Националната автоматизирана система за мониторинг на качеството на атмосферния въздух относно качеството на атмосферния въздух през 2011 г.

подвижния състав на обществения градски транспорт, поради което е необходима подмяна на превозните средства.

Ресурсна и енергийна ефективност

Българската икономика се характеризира с висока енергийна интензивност спрямо страните от ЕС. Това определя значителен потенциал за намаляване енергийната интензивност в резултат на подобряване на ЕЕ и създава възможност за развитие на сектора.

Най-голямо влияние върху енергийното потребление оказва глобалната икономическа криза, която засегна българската икономика през 2009 г. Брутното вътрешно потребление през 2012 г. е 18.305 млн. т.н.е. в това число: 6.869 млн. т.н.е. въглища (37.5%), 4.020 млн. т.н.е. ядрена енергия (22.0%), 4.007 млн. т.н.е. нефт и нефтопродукти (21.9%), 2.451 млн. т.н.е. природен газ (13.4%) и 1.624 млн. т.н.е. енергия от ВИ (8.9%).

След значителния спад през 2009 г., през следващите две години брутното вътрешно потребление нараства като през 2011 г. този ръст е значителен – 7.2% или с 1.278 млн. т.н.е. само за една година. Същата тенденция се наблюдава и при крайното енергийно потребление като ръста през 2011 г. спрямо 2010 г. е 4.2% или 0.37 млн. т.н.е. Съотношението между КЕП и брутното вътрешно потребление се увеличаваше през 2009 г. и 2010 г., като през 2010 г. достигна 0.49, но през 2011 г. падна до 0.474. Намаляването на отношението на крайното към брутното вътрешно потребление показва влошена ефективност при трансформацията, преноса и разпределението на енергията, което е следствие главно на увеличавания износ на електроенергия през 2011 г. в сравнение с 2010 г.

Икономическата криза засяга най-силно потреблението в индустрията, което намалява с 27.7% само през 2009 г. и секторът отстъпи мястото на най-голям потребител на енергия на транспорта. През 2011 г. ръста на потреблението на енергия от индустрията беше 6.7% (КЕП в сектор индустрия - 2.7 млн. т.н.е.) и секторът се изравни с транспорта, като делът му достигна 30% от общото крайно потребление. КЕП в сектор Транспорт през 2011 г. възлиза на 2.72 млн. т.н.е., в сектор Домакинства - 2.39 млн. т.н.е, а в сектор Услуги - 1.04 млн. т.н.е.

Енергийната интензивност е основен индикатор за ефективността на използването на енергия. Докато в периода 2000 – 2009 г. първичната енергийна интензивност и крайната енергийна интензивност намаляваха с около 5% средногодишно, през 2010 г. и 2011 г. се наблюдава повишаване стойността и на двата индикатора. В този период ПЕИ нараства с 1.6% и 5.4%, а КЕИ с 2.1% и 2.5% съответно. Следователно през 2010 г. подобрената ефективност при производството, преноса и разпределението на енергията компенсира отчасти влошената ефективност при крайното потребление, докато през 2011 г. влошената ефективност в енергийния сектор надхвърля като ефект влошаването на ефективността при крайното потребление.

Повишената интензивност при крайното потребление от своя страна се дължи на измененията в енергийната интензивност в отделните сектори и на структурни промени в икономиката. Структурните промени, които оказват най-голямо влияние върху КЕИ през 2011 г. са:

- увеличавания дял на индустрията в общата брутна добавена стойност за сметка на услугите;
- ръстът на извършената работа от товарния транспорт (9.5%), който надхвърля значително ръста на БВП от 1.7%, т.е. извършва се повече транспортна работа за единица БВП;
- въпреки намаляващото население, броят на жилищата и на автомобилите се увеличава по-бързо отколкото БВП.

КЕИ на индустрията намалява два пъти за целия период от 2000 г. до 2011 г., но през 2010 г. се наблюдава ръст от 10.7% в сравнение с предходната 2009 г., а през 2011 г. енергийната интензивност на сектора остава без изменение. Поради очакваното икономическо съживяване на индустрията след кризата, само повишаването на ЕЕ може да ограничи ръста на енергийното потребление в сектора.

В България от 1990 г. е налице трайна тенденция към намаляване на **емисиите от парникови газове**, които към 2010 г. са почти двойно по-малко (47.8%, при базисна 1988 г. = 100%), при 85% за ЕС 27 през същата година. Общата цел към 2020 г. е емисиите на парникови газове да достигнат средни равнища от 80% за ЕС 27. През 2011 г. са емитирани общи емисии на парникови газове в размер на 45.8% от емисиите през базисната година. Емисиите на парникови газове на човек от населението също намаляват и по този показател България се доближава до средния за Европейския съюз. Анализът на данните от националните инвентаризации за периода до 2011 г. показва, че в момента България има необходимия резерв, който осигурява изпълнение на ангажиментите, поети с подписването на Протокола от Киото. Най-висок е делът на емисиите на въглероден диоксид, който варира през годините между 76.5% през 2000 г. до 80.5% през 2011 г., следван от делът на емисиите метан (11.6% за 2011 г.) и азотен диоксид (7.3 за 2011 г.).

Наторяването на земеделските почви е източник на емисии на парниковия газ диазотен оксид (N₂O). В последните години данните показват, че количеството на употребените минерални торове непрекъснато нараства, нарастват и площите (до 2009 г.), третирани с минерални торове, главно с едностранно азотно торене. Друг основен източник на емисии в сектора е животновъдството. Тук се наблюдава намаление на емисиите главно поради намаляване на броя на животните в страната, което е следствие на кризата в сектора и структурните промени в земеделието. За продължаващото редуциране на емисиите от амоняк (74% от общото количество) и метан (27% от общите емисии) от биологичната ферментация в животновъдството са необходими

мерки за подобряване съхраняването на оборския тор и техниките за използването му и оползотворяването му за енергийни цели, както и мерки за залесяване, целящи намаляване на емисиите на въглероден диоксид.

Висок потенциал за енергоспестяване има в енергийния отрасъл – по цялата верига на производство, преобразуване и пренос на енергия. В това отношение приоритетна задача е да въведат пазарни икономически стимули за реализиране на мерки за ЕЕ, както за енергийните компании, така и за крайните потребители. ЕЕ е областта с най-голям потенциал за намаляване на емисиите в средносрочен план, по-специално в сектора на строителството. Сградите са с централно място в политиката на ЕС за ЕЕ, тъй като на жилищата, офисите, търговските и други сгради се падат близо 40% от КЕП (и 36% от емисиите на парникови газове).

За подобряване на ЕЕ българското правителство е предприело редица дейности, една от които е изпълнението на Националните планове за действие по ЕЕ от 2008 г. до 2016 г., които са разработени съгласно разпоредбите на Директива 2006/32/ЕС относно крайното енергийно потребление и енергийните услуги. Тези Планове определят националната цел на страната за енергийно спестяване до 2016 г. в размер на не по-малко от 9% от осреднената стойност на КЕП за периода 2001-2005 г. или 7 291 GWh/год.

В изпълнение на изискванията на Директива 2006/32/ЕО бяха разработени:

- Първи национален план за действие по ЕЕ за периода 2008 – 2010 г., формулиращ междинна индикативна цел за спестяване на горива и енергия в размер на 3% или 2 430 GWh/год. и
- Втори национален план за действие по ЕЕ, формулиращ междинна индикативна цел за периода 2011 – 2013 г., а именно спестяване на горива и енергии към 2013 г. в размер на 3 % или 4 860 GWh/год. с натрупване.

Във втория отчет за изпълнението на Втория национален план за действие по ЕЕ през 2012 г. са оценени 54 мерки, чийто период на действие обхваща отчетната 2012 г. или които са започнали да действат през 2012 г. Заложената индикативна цел за енергийни спестявания е 5% от КЕП за периода 2008-2012 г., което се равнява на 4 051 GWh/год. Към настоящия момент постигнатите спестявания са 6.4% от КЕП за посочения период, което се равнява на 5 195 GWh/год.

Сред основните проблеми, свързани с подобряване на ЕЕ и използването на енергия от ВИ в индустрията са:

- Остаряла техника и технологии, използвани в предприятията;
- Липсата на професионален капацитет;
- Липса на капацитет и трудности при разработване на качествени проекти за кандидатстване.

Решението на тези проблеми е в използването на нови иновативни технологии, по-специално технологиите за ЕЕ и за енергия от ВИ. Тези технологии са необходими за улесняването на диверсификацията на енергийните източници, намаляването на търсенето на енергия и осигуряването на методи за използване на местни ресурси, които са по-сигурни и свързани с по-малко замърсяване на околната среда, с оглед сигурността на енергоснабдяването. Енергийната ефективност е областта с най-голям потенциал за нискоразходно намаляване на емисиите в средносрочен план, по-специално в сектора на строителството, чието енергийно потребление възлиза на 40 % от общото за ЕС. Трябва да се отбележи, че е необходимо въвеждането на иновации и технологии за енергийна ефективност и възобновяема енергия, които спомагат, както за изпълнението на целите на ЕС за 2020 г. и Европейския стратегически план за енергийни технологии, така и развитието на националната икономика.

От друга страна, към началото на 2012 г. са газифицирани 159 от общо 264 общини и само 1.5%¹²⁵ от българските домакинства, докато остава висок дялът на тези, използващи само електричество за отопление и битови нужди (близо 40%). Друг съществен проблем в страната е високият обем на загуби при пренос и разпределение на енергия, особено поради амортизация на преносните мрежи, на вътрешните тръбни инсталации и на отоплявания сграден фонд, при който липсва топлоизолация и/или хидроизолация.

Националната жилищна стратегия на Република България разглежда нуждите на жилищния сектор в страната. Сред най-значимите нужди се очертава ниската енергийна ефективност. Най-големи проблеми се очертават в сградите, строени по едропанелна технология, които са 18 900 бр. и са разположени в 120 жилищни комплекса в страната. В тези сгради се намират 707 441 жилища, обитавани от над 1.77 млн. души. Голяма част от тях се нуждаят от конструктивно укрепване, което е задължителен елемент с оглед постигане на устойчивост на приложените мерки за енергийна ефективност. 83% от панелните жилища се намират в областните центрове, като в редица големи градове панелните жилища представляват около 50% от целия жилищен фонд. Същевременно анализите показват, че енергийните характеристики на публичната инфраструктура (административните сгради) са изключително влошени.

Високата енерго- и ресурсоемкост води до по-високи производствени разходи и липса на конкурентни предимства за устойчивост на икономиката. В същото време енергийното спестяване е мярката с най-висока степен на готовност за прилагане и сигурен път за постигане на европейската цел за 20-процентно намаляване

¹²⁵ Енергийна стратегия на Република България до 2020 г.

на емисиите на парникови газове до 2020 г. Чрез повишаване на енергийната ефективност при крайното потребление и в енергийния сектор и увеличаване дела на пряко използвания природен газ и ВЕИ на практика България ще създаде предпоставки за своето устойчиво развитие.

Природен газ

България изостава значително в изграждането на газоразпределителни мрежи и газификацията на домакинствата в сравнение не само със страните от ЕС, но и съседните държави и тези от Югоизточна Европа. Недостигът на доставки на газ често се явява причина за намаляване на инвеститорския интерес и затрудняване на икономическото развитие на засегнатите райони.

Регионът на Централна- Източна Европа се характеризира с високо равнище на зависимост от внос на нефт и газ, фрагментирани пазари и липса на междусистемни връзки между съседните държави. Освен това, тъй като потоците са предимно в посока Изток- Запад, този регион е особено уязвим по отношение на сигурността на газовите доставки. От гледна точка на развитието на газовия пазар в ЮИЕ значението на България за региона е свързано с добре развитата ѝ газопреносна система с форма на пръстен, която ще бъде допълнително свързана посредством изграждане на нови междусистемни газови връзки с Гърция, Румъния, Турция и Сърбия.

Рисковете за сигурността на енергийните доставки за България се основават на зависимостта на страната от внос на природен газ и суров нефт, която към настоящият момент е практически пълна и има традиционно едностранна насоченост към Руската Федерация. За 2012 г. зависимостта от внос на руски природен газ е 92%. Същевременно България има стратегическо географско положение, което обуславя значителните възможности на страната за диверсификация на източниците и маршрутите на газовите доставки.

Чрез осигуряването на алтернативни източници на природен газ на национално ниво, съпроводено с диверсификация на трасетата за пренос, ще се повиши значително сигурността на доставките за страната, което ще създаде предпоставки и възможности за задоволяване на очакваното нарастване при търсенето и потреблението на природен газ, като същевременно ще даде възможност за разширяване на националната газопроводна мрежа, което ще спомогне за концентрираното и интегрално развитие на значително изоставашите региони.

Енергийната стратегия на България до 2020 г. е първият стратегически национален документ, в който са поставени конкретни количествени цели, които трябва да бъдат изпълнени до 2020 г. Най-важната от тях е намаление с 50% на енергийната интензивност на БВП, чрез което се очаква да се постигнат по възможно най-бързия и разходно-ефективен път сигурност на енергоснабдяването и по-конкурентна индустрия. Газификацията, според този документ, е основен инструмент и за екологизация на енергийното потребление с препоръката за газифициране чрез заместване консумацията на електрическа енергия, мазут и въглища с природен газ.

Една от предлаганите средносрочни мерки (до края на 2015 г.) в Съобщението от Комисията до Европейския парламент и Съвета върху устойчивостта в краткосрочен план на европейската газова система е да се ускори реализацията на ключови Проекти от общ интерес или Проекти от общ енергиен интерес, които включват и междусистемни връзки на България със съседни страни. Комисията ще наблюдава такива проекти и ще има готовност да улесни преговорите между страните, с оглед да даде тласък на всички тези проекти към по-бързо завършване.

Проектите допринасят за осигуряването на доставки на природен газ за България от алтернативни източници (понастоящем има пълна зависимост от Русия), енергийна сигурност и по-нататъшно балансиране на регионалния енергиен микс посредством повишаване потреблението на природен газ, създаване на работни места и подпомагане на икономическото възстановяване в периода след рецесията; осигуряване на пряка връзка на газовите пазари на четири държави-членки – България, Румъния, Гърция и Унгария, с газовите пазари на останалите от Югоизточна Европа.

Понастоящем, делът на природния газ в brutното вътрешно енергийно потребление на страната е около 70% по-нисък в сравнение с ЕС-27, като това съотношение не се е променило през последното десетилетие. Наличието на сигурен достъп до природен газ ще допринесе за икономическия растеж и предприятията, преминаващи от електрическа енергия и нефтопродукти на природен газ, ще реализират значителни икономии и ще намалят опасните емисии.

Изменение на климата, превенция и управление на риска

Република България често е засегната от природни или причинени от човека бедствия, чиито социални и икономически последици оказват значителен неблагоприятен ефект на нейното развитие и икономически растеж. Поради тази причина намаляването на риска от бедствия е от изключително важно значение за устойчивото развитие на страната.

В страната има изградена Национална платформа за намаляване риска от бедствия, чиито функции се изпълняват от създадения през 2012 г. Консултативен съвет за подпомагане на Министерския съвет при формиране на държавната политика в областта на защитата при бедствия. Разработен е проект на Стратегия за намаляване на риска от бедствия с приложена Пътна карта. Разработена е Националната програма за защита при бедствия за периода 2014 – 2020 г.

Основните видове рискове, които могат да засегнат територията на цялата страна и които са взети предвид в Националния план за защита при бедствия, са: сеизмичен риск, геоложки риск (риск от свлачища, срутища, активни разломи и други геоложки процеси), риск от наводнения, риск от горски пожари, от промишлени аварии и други.

Значителна част от тези рискове са свързани и с климатичните промени. Към момента за България сценариите за **изменение на климата** са разработени на база температура и разпределение на валежите. Тези сценарии показват, че съществени промени се очакват в равнинната част от страната, основно в Североизточна България, Тракийската низина, Софийското поле и поречието на р. Струма. Все още не е направена оценка как тези изменения ще повлияят върху водните ресурси в основните речни басейни.

Очакваното повишение на температурите в България в резултат на промените в климата е от 0.7 до 1.8°C към 2020 г., от 1.6 до 3.1°C към 2050 г. и от 2.9 до 4.1°C към 2080 г. Тази тенденция ще доведе до намаляване на водните ресурси и почвената влага, което ще има отрицателен ефект върху земеделието, горското стопанство и биоразнообразието. Промените в климата ще наложат допълнително напояване на културите през сухите месеци на вегетативния период (юни - септември), за да се компенсира липсата на влага в почвата. Ще настъпят и промени в ареала на разпространение на дървесните/растителни видове. Разходите и загубите на доходи вследствие от природни бедствия, като наводнения и засушавания, ще нараснат поради по-високата честота на възникване и непредвидимостта на подобни бедствия.

Съществен риск, който ще се задълбочи в резултат от климатичните изменения е рискът от **наводнения**. Изготвена е предварителна оценка на риска от наводнения и предстои да се извършат проучвания във връзка с методиката за анализ на разходите и ползите, създаване на цифров модел на релефа, национален каталог от мерки и национални приоритети и информационна система (интернет платформа) за управление на риска от наводнения. Ще бъдат изготвени карти на районите под заплаха и с риск от наводнения и Планове за управление на риска от наводнения (последните се очаква да са готови в края на 2015 г.) в съответствие с изискванията на Директива 2007/60/ЕО за оценката и управлението на риска от наводнения. Тези планове ще включват мерки за намаляване на вероятността от наводнения и за намаляване на възможните негативни последици от наводненията във всички сфери на човешката дейност.

Друг риск, свързан с климатичните изменения, е рискът от **засушаване**, предизвикано от бъдещо намаляване на валежите и на речния отток в България. Като цяло страната не е застрашена от воден стрес - натискът от общо иззетите води спрямо ресурсите от пресни води (вкл. притокут от р. Дунав) е под 10%. Делът на иззетите води спрямо ресурсите на басейново ниво показва, че за Дунавския район с ресурсите от р. Дунав – няма данни за воден стрес (3.9%), но при вземане предвид само на вътрешния ресурс има нисък воден стрес (11.7%). За Черноморския район има среден воден стрес (31%); за Източнороманския район - среден воден стрес (31 - 34%) и за Западнороманския район - няма воден стрес (5.6%). Засушаването е с отрицателен ефект и върху земеделието, горското стопанство и биоразнообразието. Промените в климата налагат допълнително напояване на културите през сухите месеци. Следва да се обърне внимание, че независимо от изменението на ресурсите в резултат от изменението на климата, в районите с концентрация на стопански дейности може да бъде установен недостиг на вода. При разработването на вторите Планове за управление на речните басейни предстои да бъдат определени индикатори за засушаване, както и индикатор за недостиг на вода (т.нар. експлоатационен индекс) за всеки речен басейн или потенциално застрашен район и да бъдат въведени съответните икономически регулатори, осигуряващи ефективното разпределение на наличните ресурси.

Към края на 2011 г. водно-стопанската инфраструктура на страната включва общо 53 комплексни и значими язовири с общ завирен обем 6 697.8 млн. м³ и 2 736 по-малки язовира с общ обем от 1 437 млн. м³. Общият завирен обем на язовирите с питейно-битово предназначение е 1 499.1 млн. м³ или 22% от общия обем на комплексните язовири. За да се оцени дали този ресурс е достатъчен за преодоляване на евентуални бъдещи затруднения и кризи с националното и регионално водоснабдяване, е необходимо да се подготвят и остойностят сценарии за вероятното протичане на такива кризи в България. Хидроенергийните водохранилища имат и функцията на защитни съоръжения за намаляване на честотата и размера на щетите върху водопотребителите в сухи години, както и върху материалните активи и населението, причинени от катастрофални наводнения по реките във влажни години. Общо за страната изградените ретензионни язовири за предпазване от вредното въздействие на водите са 15. Общата дължина на дигите в страната е 497 км., от които 253 км. – по поречието на р. Дунав, и 244 км – вътрешни предпазни диги, а към края на 2011 г. корекциите на реките са 3 157 км. В същото време те са и съществен техногенен рисков фактор по отношение риска от наводнения и модификация, въздействаща съществено върху екологичното състояние на водите.

Климатичните промени, свързани със засушаването и влажността, се отразяват неблагоприятно като цяло върху хабитатите край реки, езера, торфища, заблатени места и други влажни зони. По-нататъшното затопляне и засушаване на климата би оказало изключително неблагоприятно влияние върху видовото и хабитатно разнообразие в България.

Друг риск, който може да бъде катализиран от климатичните промени и свързаните с тях процеси, е високата степен на **свлачищна, абразионна и ерозионна опасност**, характерна за територията на България. Проявени са мащабни свлачищни, срутищни, абразионни и други неблагоприятни геодинамични процеси, които действат стихийно и разрушително, трудно се прогнозира и настъпват внезапно и със своята непредсказуемост застрашават сигурността на населени места, курортни комплекси, засягат техническа инфраструктура и сгради, земеделски и горски територии. Регистрираните свлачищни райони в страната към края на 2012 г. са 1 735 броя с

обща площ около 206 000 дка. Периодично активните свлачища са 692 броя със засегната площ около 58 000 дка. От регистрираните свлачища 1 164 са в урбанизирани територии. Останалите 571 броя са разпространени по републикански и общински пътища, и частично в земеделски и горски територии. В тази връзка са необходими интервенции за предотвратяване на свлачищните процеси и справяне с последиците от тях в по-широк териториален обхват.

Черноморското крайбрежие освен на свлачищни, е подложено и на периодични щормови явления и абразия. Абразионните процеси, регистрирани по Черноморското крайбрежие засягат около 234 км от бреговата линия. По Дунавския бряг са проявени свлачищно-ерозионни процеси.

Промяната на климата, в съчетание с други природни и техногенни фактори, както и системният недостиг на финансови средства за извършване на превантивни и технически мерки за противодействие са довели до активизиране на регистрирани и възникване на нови свлачищни процеси, нанасяне на материални щети, унищожаване на територии и инфраструктура, както и до компрометиране на изградени съоръжения и застрашаване на живота и здравето на хората.

От сеизмологична гледна точка, България е разположена в Алпо-Хималайския сеизмичен пояс, характеризиращ се с висока сеизмичност. За управлението на **сеизмичния риск** са изготвени карти на сеизмичната опасност, в съответствие с изискванията на Еврокод 8. От особено значение за намаляването на сеизмичния риск е обследването на съществуващите строежи - държавна, общинска или частна собственост за съставянето на техническите им паспорти, което трябва да се извърши съгласно законодателството до края на 2018 г.

Предстои да се изготвят методики за оценка на сеизмичния риск, геоложкия риск и риска от горски пожари. След тяхното приемане, ще се извърши оценката на риска и картографирането им. Необходимо е повишаване на административния и финансов капацитет за работа по оценка на риска и планиране на неговото управление.

От значение за земеделските производители са и **градушките и пожарите**. Горските пожари са и една от основните опасности за състава, структурата и функционирането на горските екосистеми. Климатичните промени през последното десетилетие доведоха до повишаване на честотата на възникване на горските пожари и размера на засегнатите от тях територии. Антропогенният характер на над 90% от пожарите налага категоризирането на горите в близост до урбанизирани територии като високорискови. В настоящия момент такива са около три четвърти от горите в България.

В Република България основният **риск от промишлени аварии**, произтича от съхранението и употребата на опасни вещества. Рискът от големи аварии би могъл да се увеличи и поради вероятността от природни бедствия, засягащи райони, в които са разположени промишлени предприятия, както и при транспорта на опасни вещества. Недостатъчната съгласуваност, последователност и приемственост на отговорните структури, влияят негативно на намаляването на риска от бедствия, свързани с промишлени аварии. Специализираните обучения на работещите и на първите реагиращи ще дадат пряко отражение върху понижаването на риска от промишлени аварии, за осигуряване на високо ниво на защита за гражданите и околната среда, както и за по-добра координация на действията.

Недостатъчната информираност на обществото относно принципите, целите и дейностите по намаляване на риска от бедствия, както и относно дейностите за реакция преди, по време и след бедствия, също представлява сериозно предизвикателство. Досега прилаганите мерки в тази насока са непоследователни и с ограничен обхват, като е подценен въпросът и с ресурсното осигуряване.

Нарастването на рисковете от бедствия и бюджетните ограничения налагат търсенето на ефективни решения със стратегически характер, които включват по-ангажирано участие на структурите на гражданското общество и органите на местната власт. Един от начините за това е насърчаване и развитие на гражданските инициативи за създаване към общините на доброволни формирования за защитата при пожари и бедствия.

Растеж, основан на ефективна публична администрация и съдебна система

Административна реформа и електронно управление

Въпреки иницирираните реформи в администрацията, насочени към прилагане на принципите за **добро управление**, към 2010 г. България все още е в групата с най-слаби показатели за добро управление в ЕС¹²⁶. В сравнение с останалите държави-членки България заема предпоследно място по показателите **бюрократична ефективност** (с индекс -1.9 при минимална стойност в ЕС -2.2) и **прозрачност на правителството** (с индекс -2.1 при минимална стойност в ЕС -2.2). Комплексният индекс за добро управление нарежда страната на последно място в ЕС 27. В България е налице утежнена регулаторна среда за **правене на бизнес**. Средно за страната, разходът на време и средства е пет пъти по-висок спрямо средния за ЕС¹²⁷. От 2007 г., когато беше сред най-добре представящите се държави-реформатори, България прогресивно изостава в класацията на докладите

¹²⁶ Съгласно доклад на Главна дирекция „Регионална политика“ на ЕК, „Measuring the quality of government and subnational variation“, DG REGIO, 2010

¹²⁷ Доклад за глобалната конкурентоспособност 2012 – 2013, Световен икономически форум

„Правене на бизнес“ на Световната банка. Съгласно доклада „Правене на бизнес 2013“, България заема 66 място от общо 185 държави.

Подобряване на административното обслужване и развитие на електронно управление

По данни от Доклада за състоянието на администрацията за 2012 г. се предоставят 2 209 **административни услуги** на гражданите и бизнеса, 750 от които са свързани с регулаторни режими на централно ниво. Едва 1/4 от администрациите декларират, че прилагат принципа за служебно събиране на документи, а 1/3 от тях предоставят услуги по електронен път. В резултат от инвестициите, реализирани чрез средствата от ЕСФ през последните години се наблюдава увеличаване на броя на предоставяните по електронен път услуги, но всяка от тях се предоставя от конкретна администрация, чрез нейни електронни платформи. На практика Единният портал за достъп до електронни административни услуги не се ползва за единна входна точка.

Съгласно Доклада общо 396 администрации (76.6% от всички) предоставят услуги на принципа „едно гише“. Липсва комплексно административно обслужване, не се предоставят услуги, групирани по основни събития от живота на гражданите или дейността на предприемачите. Все още редица процедури по режими и услуги следва да се оптимизират и ускорят. Все още в много случаи се изисква от потребителите да предоставят на хартиен носител документи, издадени от други администрации, относно обстоятелствата, които биха били проверими по служебен път. Проблемите са породени от липсата на достатъчен технически капацитет (инфраструктурен и комуникационен) в МТИТС за посрещане на нарасналия брой потребители на инструментите за достъп по служебен път до информацията. Други предизвикателства са не докрай дигитализираните информационни масиви на различните администрации, както и бавните темпове, с които структурите на държавната администрация се присъединяват към предоставените услуги. Необходимо е да се предприемат мерки за **намаляване на бюрокрацията**, чрез въвеждане на практики за обмен на информация и данни между администрациите.

Развитието на **електронното управление** досега е осъществявано с бавни темпове, а възможностите за предоставяне на услуги по електронен път са все още незадоволителни. В същото време това е основният механизъм за повишаване на доверието и удовлетвореността на обществото по отношение на администрацията, постигането на прозрачност на действията ѝ, както и обективен инструментариум за мониторинг и контрол, включително превенция на измами и корупционни практики. Съгласно данните от Digital Agenda Scoreboard през 2012 г. 27% от гражданите в България са използвали услугите на електронното управление, което, съпоставено с предходната година (25%), показва малък напредък и ни поставя на предпоследно място сред страните-членки на ЕС. Въпреки високия процент на ползваемост на електронни услуги от бизнеса (83% при средно за ЕС 87%), по този показател сме по-напред само от две държави членки – Испания и Румъния.

Стратегията за електронното управление в Република България 2014-2020¹²⁸ очертава рамката на всички текущи и нови дейности в областта на електронното управление. Стратегията съдържа: анализ на настоящото състояние; визия на електронното управление в Република България; стратегически цели; секторни политики за е-управление; дейности за постигане на целите; координация и управление на изпълнението на стратегията; модел на е-управление - информационен и технологичен.

Приета бе и Пътна карта за изпълнение на Стратегията¹²⁹, която определя конкретни мерки, дейности, проекти, срокове и финансови ресурси, необходими за постигане на стратегическите цели. През програмен период 2007-2013 г. със средства от ЕСФ са постигнати резултати в областта на усъвършенстване на нормативната база с оглед предоставянето на административни услуги по електронен път и осигуряване на служебно начало при административното обслужване, в това число осигуряване на достъп по служебен път до 34 от най-търсените регистри на държавната администрация. Стартирано е изграждане на облака на централната администрация, базиран на широко разпространени международни стандарти, включващ 70 услуги. Изгражда се и облака на местната администрация с 50 от основните електронни административни услуги за местната администрация.

Липсва стандартизиране на предоставяните общински административни услуги по отношение на процедури, документация и срокове¹³⁰. Различните практики затрудняват бизнеса и увеличават значително административната тежест. По-голямата част от административните услуги се предоставят от общините и именно те притежават значителна част от първичните регистри за информация. Поради тази причина необходимостта от засилване на техния капацитет и внедряване на информационните технологии в дейността им е от съществена важност.

Създадени са няколко портала във връзка с функционирането на електронното управление, в това число за демократично вземане на решения, за управление на процеса на общуване с гражданите, за координация на работата на държавната администрация и за управление на свързаната с кибер-сигурността информация, като са проведени и съпътстващи обучения. В допълнение, се работи по нормативната уредба и техническо решение на системата за единна електронна идентификация на всички български граждани, в това число разработване на прототип на тази система и издаване на първите 5 000 сертификата за електронна идентичност.

¹²⁸ http://www.mtitc.government.bg/upload/docs/2014-03/StrategiaRazvitieEU_RBulgaria_2014_2020.pdf

¹²⁹ http://www.mtitc.government.bg/upload/docs/2014-06/Patna_Karta_30042014.pdf

¹³⁰ Съгласно доклад на Световната банка - България: административни пречки пред бизнеса на общинско ниво, 2013 г.

През 2012 г. бе извършена интеграция на държавните електронно съобщителни мрежи и бе създадена Единната електронна съобщителна мрежа на държавната администрация. Мрежата позволява комуникационна свързаност на институциите на централната и част от регионалната администрации. Необходимо е да бъде изградена високоскоростна свързаност за достъп от следващо поколение до голяма част от институциите на образованието, здравеопазването, правосъдието и други, разположени в общинските центрове, за да се обезпечи успешното функциониране на електронното управление.

Въпреки постигнатия напредък, остават някои съществени проблеми пред въвеждането на електронното управление, обединени в следните групи:

- организационни проблеми - липса на единен системен интегратор; липса на ясна стратегия за човешките ресурси в областта; липса на контрол на качеството на изпълняваните проекти;
- технически проблеми - недоизградена в необходимата степен инфраструктура за функционирането на облаците на централната и местната администрация и реализираните в тях електронни услуги; липса на работещ механизъм за осъществяване на междуведомствен обмен на неструктурирана информация; ниско качество и незавършен процес на дигитализация на основните регистри на държавната администрация; недоизградена мрежа за широкополетов достъп на структурите, предоставящи публични услуги; неизградени фронт офиси, които да осигурят електронните услуги особено в райони в риск от информационна изолация и с преобладаващо население с ниска ИКТ култура;
- липса на секторни работни модели в държавната администрация - е-здравеопазване; е-образование, е-митници, е-възлагане и други; липса на комплексно административно обслужване.

Структура на администрацията, стратегическо планиране и междуинституционална координация

Друг важен момент свързан с качеството на администрацията е раздробеността на **административните структури**, която затруднява координацията и изпълнението на секторните и хоризонталните политики. В периода 2007-2013 г. с подкрепата на ЕСФ са изготвени функционални анализи на 131 общински администрации и 26 централни. Извършените функционални анализи имат съществен ефект върху оптимизирането на структурата на администрациите, повишаването на тяхната ефективност и избягването на дублиращи се функции. Основно предизвикателство остава разпределението на функциите между централно, областно и местно ниво, както и реформата на **териториалните звена** на централната власт, в които са заети по-голямата част от служителите в държавната администрация. На територията на областите функционират по няколко звена от системата на едно министерство, което пречи на добрата координация между тях и затруднява получаването на услуги.

В България съществува силно фрагментиране в областта на стратегическото планиране, като към месец февруари 2014 г. има около 140 действащи национални стратегически документа, част от които не са финансово обезпечени. Друго предизвикателство е слабата координация при реализиране на секторните политики и липсата на напредък по отношение на децентрализацията. Също така не е налице ефективна система за мониторинг на изпълнението на политиките. Оценки на въздействието на изпълняваните политики се извършват спорадично. Делегирането на дейности, които са нетипични за държавата е важен инструмент за оптимизиране на публичните разходи и привличане на частно финансиране.

Повишаването на качеството на администрацията е пряко свързано и с внедряването на системи за управление на качеството, като през последните години се наблюдава негативна тенденция в това отношение. През 2012 г. само 206 администрации имат системи за управление на качеството (като 193 от тях използват стандарта ISO), а 311 администрации нямат системи за управление на качеството. За сравнение, през 2011 г. 231 администрации имат системи за управление на качеството (217 от които използват ISO), а 282 администрации нямат никакви системи за управление на качеството. В предстоящите години, административните структури, особено изпълняващите контролни и регулаторни функции, трябва да усъвършенстват системите си за управление на качеството и системите за самооценка, както и управлението на риска.

Неустойчивата законодателна рамка, заедно с ниската степен на между-институционална координация, влияе на бизнес климата и производителността. Едновременно с това, има нужда от по-ефективно функциониране на регулаторните органи, комисиите за защита на конкуренцията и правата на потребителя, Агенцията по обществени поръчки и други. В страната липсват устойчиви практики за осъществяване на съвместни проверки от контролни и инспекционни органи, с които също може да се намали административната тежест за бизнеса.

Обществени поръчки

Особено внимание трябва да се обърне на процеса по възлагане на обществени поръчки, които са основен способ за разходване на съществена част от публичните средства. Средногодишно чрез обществени поръчки се разходват около 5 млрд. лева.

Анализът на възлагането на обществените поръчки очертава следните предизвикателства:

- Неустойчиво законодателство - действащият ЗОП е приет през 2004 г. До настоящия момент са извършени пет значителни промени в него. С три от тях са въведени приложимите европейски директиви (Директива 2004/17/ЕО и Директива 2004/18/ЕО, Директива 2007/66/ЕО, както и Директива 2009/81/ЕО), а с останалите две - предварителният контрол, осъществяван от АОП и приетата от правителството

Концепция за промени в законодателството по обществени поръчки. Като една от причините за честите промени може да се посочи прекалено детайлната законодателна уредба, която не позволява гъвкавост при прилагане на разпоредбите.

- Недостатъчен административен капацитет – налице е недостатъчна численост на персонала при възложителите на всички нива, преценена съобразно обема от работа; липса на устойчивост (текучество на персонала) поради чести кадрови промени, ниско заплащане, недостиг на достатъчно висококвалифицирани експерти, основно поради липса на качествени обучения.
- Неправилно прилагане на законодателството по обществени поръчки - проблемите, визирани по горе водят до нарушения в провеждането на процедурите за обществени поръчки, както и до разпространение на разнородна неправилна практика по прилагане на закона.
- Недостатъчен обхват на предварителния контрол и недостатъчна ефективност на последващия контрол

От 2004 г. в България съществува Регистър на обществените поръчки, който от 2009 г. е част от цялостен Портал за обществените поръчки, поддържан от АОП. Електронното обявяване, което се явява първа фаза от цялостния процес на електронно възлагане на обществени поръчки е въведено. Напредък има и по отношение на следващия етап от електронното възлагане чрез Портала за обществени поръчки, като е предоставена възможността за изцяло електронната форма на комуникация между участниците и възложителите до етапа на подготовка и подаване на офертата. Необходимо е до края на 2016 г. да се осигури въвеждането на изцяло електронна комуникация и на следващия етап от електронно възлагане на обществени поръчки - подаване на електронна оферта от участниците в процедурата. От значение за правилното функциониране на РОП и Портала за обществени поръчки е те да бъдат хардуерно и софтуерно осигурени, като се гарантира информационната им сигурност.

Партньорско управление и противодействие на корупцията

България е на последно място в Съюза по показателите **контрол на корупцията** и **върховенство на закона**. Друг показател е **индексът за възприятие на корупцията**, който изразява взаимовръзката между икономическата ситуация, корупцията и отношението на гражданите спрямо публичните институции. За 2012 г. стойността му за България е 41 пункта при средно ниво на индекса в ЕС 27 - 53.6 пункта¹³¹.

Важен елемент от функционирането на ефективна институционална среда в България е развитието на **гражданското общество** с цел пълноценно участие в процесите на подготовка, изпълнение и оценка на публичните политики. Въпреки, че през 2012 г. се забелязва тенденция за подобряване на устойчивостта на НПО в България¹³², те все още нямат достатъчно влияние при разработването и осъществяването на политики. Регистрирани са над 35 000 неправителствени организации, като над 9 000 от тях са регистрирани като юридически лица с нестопанска цел в обществена полза.

Партньорското участие е неразривно свързано с **прозрачността в работата на администрацията**. Не се публикува първичната информация от съответните източници, която да позволи на заинтересованите лица сами да я анализират. Това ограничава възможностите за ефективен граждански мониторинг и контрол върху дейността на администрацията. Нужни са бързи мерки за отварянето на информационните източници и предоставянето на достъп до структурирана информация, за събирането и генерирането на която са използвани публични средства („open data“). Напредъкът в осигуряването на служебно начало при административното обслужване създава предпоставки за бързо въвеждане на OGD I (Open Government Data Initiative) при подходящо нормативно регулиране на този въпрос.

Управление на човешките ресурси и капацитет на администрацията

Наред с мерките за оптимизиране на дейността на администрацията и повишаване на прозрачността ѝ, е необходимо да се предприемат и мерки за внедряване на добри практики в **управлението на човешките ресурси**. Следва да се отбележи, че с подкрепата на ЕСФ предстои да бъде развита интегрирана информационна система за държавната администрация, както и да се въведе изцяло електронна комуникация между отделните звена и административни структури. Информационната система следва да предоставя непосредствен достъп до всички необходими данни в областта на държавната служба, както и на предвижданите тенденции в нейното развитие, което ще подобри значително възможностите за изготвяне на своевременни анализи и вземане на информирани решения. Въвеждането ѝ във всички структури ще позволи да се унифицира до известна степен практиката по управление на човешките ресурси в администрацията.

През 2012 г. са възприети нови модели на оценяване и заплащане на служителите в държавната администрация. Приет е и нов Класификатор на длъжностите в администрацията като основа за справедливо определяне на възнагражденията и за прилагането на други политики по управление на човешките ресурси. Изградена е, но не внедрена, система за планиране на нуждите от служители в администрацията.

¹³¹ Изследване на Transparency International, водеща международна неправителствена организация за противодействие на корупцията – граници на индекса: от 0 (високо ниво на корупция) до 100 (ниско ниво на корупция) пункта

¹³² Данни от Индекс за устойчивост на НПО за 2012 г. на Американската агенция за международно развитие

Провежданите конкурси за назначаване на служители в администрацията не са достатъчно ефективни, като отнемат значително време и ресурси. Има ясно изразена тенденция общата възраст на служителите да се увеличава като младите служители са по-малко от 10%. Липсва анализ на предвижданото текучество през следващите години с оглед големия брой служители, на които предстои да се пенсионират. През последните години текучеството в администрацията варира в диапазона 8-9 %¹³³, като е необходимо да се установят както причините за това, така и областите, които са най-силно засегнати, за да може да се осигури приемственост в работата.

Планирането и управлението на кариерата на служителите не е на необходимото равнище. Не са налице ясни кариерни пътеки, които да индикират възможните перспективи за развитие, поради което част от служителите бързо губят мотивация за работа. Звената по управление на човешките ресурси не действат като консултанти, осигуряващи индивидуално насочване на служителите. Не намира приложение практиката за проектиране на длъжности според конкретните нужди на съответната администрация. Мобилността на служителите следва да се стимулира, като тя се превърне в елемент от професионалното и кариерното им развитие. През 2012 г. общо 285 служители са взели участие в програми за мобилност, което е крайно недостатъчно¹³⁴. Със средства от ЕСФ е създаден портал за мобилност на държавните служители, разработени са методика за определяне на ключовите длъжности и инструментариум за оценка на компетенциите.

Провеждането на обучения за развитие на компетентностите на служителите е неотменна част от тяхното професионално развитие. През последните години се наблюдават редица проблеми, свързани с липсата на задълбочен анализ на потребностите от обучение, липсата на механизъм за мониторинг на ефекта от провежданите обучения, както и недостатъчните средства, предназначени за повишаване на професионалната квалификация на служителите. Общият брой на обучените служители в администрацията през 2012 г. е 44 104, като те са участвали в общо 8 011 обучения¹³⁵. Необходимо е продължаване на целенасочените усилия за повишаване на експертния капацитет на служителите чрез обучения, насочени към развитието на ключови компетентности.

Водещата публична институция за обучение на кадрите и квалификационното усъвършенстване в администрацията е Институтът по публична администрация. Неговият принос все още не е достатъчен, като способността на Института да разработва адекватни и актуални обучителни програми и курсове не е достатъчно висока. Това налага продължаване на усилията за модернизиране и укрепване на основната обучителна институция на българската администрация. В допълнение, Дипломатическият институт към МВНР, Институтът по психология – МВР, Академията на МВР, НСОПБ и други структури имат необходимия потенциал да предоставят обучения в съответните сфери.

Съществен проблем остава **капацитетът на общинско ниво**. Недостатъчно развит е капацитетът на общинската администрация да възлага обществени поръчки и да управлява проекти и договори.

Прегледът и оценката на наличния **административен капацитет за управление на средствата** и изпълнението на програмите и проектите, съфинансирани със средства от ЕС, показва преодоляване на негативите от късния старт на първия за страната ни програмен период за прилагане на Структурните инструменти – 2007 - 2013 г.¹³⁶. Ключови за по-нататъшното развитие на системата са: подобряване на капацитета в звената, отговорни за изпълнението и управлението на програмите и на бенефициентите по тях; ясното планиране и приоритизиране на инвестициите; навременната подготовка и подобряване на качеството на проектните предложения; опростяването на процедурите за кандидатстване, оценката, изпълнението и отчитането; минимизирането на нередностите при изпълнение на проектите; намаляването на броя на контролите; използването на финансови инструменти; подпомагането на бенефициентите при набавяне на необходимите ресурси за префинансиране на разходите и осигуряване на собствен принос; преодоляването на трудностите, свързани с процеса на подготовка и провеждане на обществени поръчки, развитието на ИСУН¹³⁷.

Качество на съдебната система

Качеството на съдебната система следва да се идентифицира като съществен елемент както в сферата на прилагането на човешките права, така и по отношение на създаване на благоприятен бизнес климат. Качеството, независимостта и ефикасността на правосъдните системи са важни структурни елементи за устойчив растеж и социална стабилност и са от основно значение за ефективното прилагане на законодателството на ЕС. Като страна членка на ЕС България предприе редица стъпки с цел адекватно изпълнение на ангажиментите си към ЕС в областта на правосъдие и вътрешни работи¹³⁸ и осъществяването на съдебната реформа. За първи път бяха извършени независими проверки на съдилища и прокуратури, бяха отправени препоръки във връзка с

¹³³ По данни от Докладите за състоянието на администрацията.

¹³⁴ По данни от Доклада за състоянието на администрацията за 2012 г.

¹³⁵ По данни от Доклада за състоянието на администрацията за 2012 г.

¹³⁶ Допълнителна информация относно административен капацитет по отношение на средствата от ЕСИФ и възможности за намаляване на административна тежест се съдържа в части 2.5. и 2.6.

¹³⁷ Стратегически доклад на Република България за 2012 г.

¹³⁸ Непосредствено след присъединяването бяха предприети поредица значими стъпки, сред които изменения на Конституцията, нов Закон за съдебната власт, нов ГПК, нов АПК и изменения на НПК

управлението на съдилищата и практиките в съдебната система и бе възприет по-енергичен подход спрямо дисциплинарната дейност¹³⁹. През 2011 г. бяха създадени специализирани наказателен съд и прокуратура. България е постигнала цели, заложили по линия на Стратегията за продължаване на реформата на съдебната система. Необходими са обаче допълнителни усилия за подобряване на отчетността и ефикасността на съдебната система, за управление на човешкия ресурс в системата, както и за въвеждане на електронното правосъдие.

По отношение на **капацитета**, българската съдебна система в периода 2007-2012 г. се разви значително както структурно, така и по отношение на координацията и следването и съгласуването на консолидирана рамка за реформа. Създаден е постоянно действащ управляващ орган на съдебната система, а именно Висш съдебен съвет (ВСС), който осъществява кадровата политика и осигурява ресурсната обезпеченост на съдебната система. Сред правомощията на ВСС са управлението на човешките ресурси на съдебната система, включително назначаването, повишаването, атестирането и разпределението по места на работещите в системата. На ВСС са предоставени също така дисциплинарни правомощия и съответно задачата да гарантира отчетността и съблюдаването на етичните норми от органите на съдебната власт, както и да осигури спазването на високи професионални стандарти в работата на съдебната система¹⁴⁰.

Налице са вече първите резултати по отношение реформиране структурата на съдебната власт. До момента е направен анализ и оптимизиране на щатовете на съдиите, прокурорите, следователите и съдебните служители. Готов е функционален анализ на Прокуратурата, като аналогичен анализ е в процес на подготовка и за администрацията на ВСС. В ход е процес по оптимизиране на Съдебната карта, започнал с решението за закриване на две от петте военни съдилища и прокуратури.

През 2012 г. са създадени граждански съвети към ВСС и Прокуратурата, което е първата крачка към едно по-ефективно сътрудничество и отвореност към обществото. Стартира и провеждането на публични, открити и прозрачни процедури за избор на магистрати на висши управленски длъжности, с цел проверка на техния интегритет и по-голяма прозрачност в съдебната система.

Наказателно-процесуалните производства често са с прекалено дълга продължителност. Липсват ефективни средства за правна защита, необходимо е подобряване на капацитета за по-ефикасно разследване¹⁴¹ в досъдебната фаза. В допълнение, в момента съществува известна диспропорция в натовареността между съдилищата в София и останалите съдилища в страната. Тази диспропорция води до сериозни забавяния в редица съдилища, особено при излагането на мотивите към съдебните решения. В тази връзка е необходима и политика в областта на човешките ресурси, която да осигури баланс между изискванията към системата и натовареността на магистратите.

В допълнение, е необходимо мерките за подобряване на структурни, процедурни и организационни аспекти в съдебната система да бъдат съпътствани от ефективно прилагане на **електронното правосъдие**. За периода 2007-2013 г. с подкрепата на ЕСФ се изпълняват няколко проекта за усъвършенстване на Единната информационна система за противодействие на престъпността и повишаване на качеството на предоставяните услуги на гражданите и бизнеса, обхващащи Прокуратурата на Република България и Министерството на правосъдието, но концепцията за „e-правосъдие“ има нужда от развитие както с цел повишаване ефективността на съдебната система, облекчаване на достъпа до правосъдие за гражданите и бизнеса, така и като антикорупционна мярка. Използваните от органите на съдебната власт електронни системи са локално работещи, липсва оперативна съвместимост между тях, както и възможност от страна на системите за опериране с електронно съдържание. По отношение на сигурността на информацията, системите не предоставят средства за електронно идентифициране на авторството на документите и идентичност на служители и магистрати, които оперират с тях.

Недостатъчната ефективност на съдебната система в България, включително слабости по отношение на практиките по разследване и правораздаване свързани с борбата с организираната престъпност и корупцията, прозрачността на назначенията, корупцията по високите етажи на властта, са изтъквани в редица документи, сред които е Становището на Комисията, докладите по Механизма за сътрудничество и проверка и други. В последния Доклад на Комисията до Европейския парламент и Съвета относно напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка от 22.01.2014 г. (COM(2014) 36 final) все още се отбелязва необходимостта от постигане на напредък в сферите на:

- борбата с корупцията;
- делата, свързани с организираната престъпност и корупцията по високите етажи на властта;
- дисциплинарната практика и интегритета на магистратите;

¹³⁹ Доклад на Комисията до Европейския парламент и Съвета относно напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка, 2012 г.

¹⁴⁰ В тези области ВСС се подпомага от независимия съдебен Инспекторат, от председателите на съдилищата и от българската институция за обучение на магистрати — Националният институт на правосъдието.

¹⁴¹ Съвет на Европа: Надзор за изпълнението на решенията на ЕСПЧ, Годишен доклад за 2011 г. (Supervision of the Execution of Judgements and Decisions of the ECHR, Annual Report 2011), на интернет адрес: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Source/Publications/CM_annreport2011_en.pdf).

- атестирането, повишенията и назначенията в съдебната система;
- последователната практика от страна на органите на съдебната система;
- натовареността и забавянията на дела;
- слабости при координацията между отделните органи и разпределението на отговорностите ;
- необходимостта от усъвършенстване на капацитета за финансово разследване на организираната престъпност;
- необходимост от продължаване на работата по въвеждане на електронното правосъдие.

С оглед адресиране на идентифицираните в доклада предизвикателства Министерският съвет прие Пътна карта¹⁴².

Пред съдебната система стоят и следните общи предизвикателства:

- липса на качествена и унифицирана статистическа информация;
- нужда от допълнителен капацитет за формулиране, изпълнение и оценка на въздействието (предварителна и последваща) на политики в съдебната система;
- липса на леснодостъпни и популяризирани алтернативни методи за решаване на правни спорове (медиация и арбитраж), включително и предвид необходимостта от намаляване на натовареността на конкретни съдилища;
- недостатъчен капацитет, координация и институционално взаимодействие, особено в областта на борбата с организираната престъпност и превенция и противодействие на корупцията по високите етажи на властта;
- липса на последователност и финансов ресурс за изпълнението на Стратегията по управление на човешките ресурси в сектора, включително числен състав по райони, функции и задачи на съдебните служители, сътрудници и други, които да подпомагат технически магистратите;
- липса на електронно правосъдие, осигуряващо по-бърз правораздавателен процес и сигурност на информацията.

Идентифицираните въпроси, свързани с възприятието за правораздавателния процес като недостатъчно прозрачен и отчетен и диалога между съдебната власт и гражданите вече се адресират с помощта на ЕСФ чрез подготовка и последващо изпълнение на Комуникационна стратегия на съдебната власт. Готова е комуникационната политика на ВСС и План за изпълнението ѝ за периода 2014-2018 г. Тази политика е съгласувана и съобразена с мнението на Гражданския съвет към ВСС.

По отношение на **човешкия ресурс** тече интензивен процес по изготвяне на средносрочна Стратегия за управление на човешките ресурси във ВСС. В процес на обсъждане във ВСС е промяна в Методиката за атестиране на магистратите. Предприети са редица мерки за преодоляване на проблема с продължителността на делата, което е пряко свързано с управлението на натовареността на магистратите. България отчете значително подобрение по отношение на срочно приключване на делата, особено в сферата на гражданското и административното право. Необходими са сериозни вложения, за да се изградят инструменти за управление на натовареността, които да са адекватни на нуждите. Въпреки това, резултатите от Информационното табло на ЕС в областта на правосъдието (EU Justice Scoreboard) показват сфери, където България се представя по-слабо в сравнение с други страни-членки, като например по отношение обучението на съдиите, наличието на адекватна статистика, както и на алтернативни методи за решаване на правни спорове.

По отношение на съдилищата, през последните години се наблюдава ясна тенденция на увеличаване на натовареността им: общият брой на делата за разглеждане през 2012 г. е бил 837 000, при 677 410 дела през 2010 г. и едва 594 633 през 2007 г. Тази тенденция допълнително извежда необходимостта от извършване на инвестиции за развиване на алтернативни способности за разглеждане и решаване на делата – медиация и арбитраж; изготвяне на адекватна стратегия за човешките ресурси в съдебната система; въвеждане на мерки за управление на натовареността чрез оптимизиране на структурата на отделните съдебни райони, разработване и въвеждане на времеви стандарти за отчитане на времето за справяне с отделните видове дела, както и определяне на норма на натовареност на магистратите. Изготвен е модел за отчитане на натовареността в органите на съдебната власт, въз основа на който се извършва изследване.

Необходими са продължаващи усилия за подобряване на професионалното развитие на магистратите със специален фокус върху укрепване на капацитета на НИП, така че да се създадат възможности за обмяна на опит с други държави-членки и участие в мрежи за сътрудничество, както и за специфични обучения по управление за ръководители на съдилища и от прокуратурата. Основните акценти от стратегическото развитие на съдебното обучение следва да са свързани с развиване и подобряване на технологични и информационни системи,

¹⁴² Решение на МС № 326 от 21 май 2014 година за одобряване на пътна карта за 2014 г.:
http://pris.government.bg/prin/document_view.aspx?DocumentID=KFBxbw0lDuQjdfskftQokw==

свързани със съдебното „е-обучение“, както и засилване на обученията на обучители и прилагане на добри европейски практики. Специално внимание следва да се отдели на спазването на правилата за професионална етика, превенция и противодействие на корупцията и конфликта на интереси в съдебната система. Нужен е и допълнителен капацитет за управление на проекти, съфинансирани от ЕС и други финансови източници. На практика има необходимост от инвестиции в нови мерки за съдебна реформа, пряко обвързани с икономическия растеж и подобряване на бизнес средата¹⁴³.

Анализ на специфични териториални характеристики

Регионален преглед на българската икономика

В регионалната структура на БВП основен принос на ниво NUTS II има Югозападен район, в който попада основният икономически център на страната – столицата София, като в края на 2011 г. този принос е 48.6% от общия БВП, докато най-нисък е дялът на Северозападен район – 7.1%. По данни на Евростат¹⁴⁴ по показателя БВП на човек от населението районите на България значително изостават от средното равнище, както и от водещите райони в ЕС. Северозападен и Северен централен район заемат последните две места в класацията на районите в ЕС по този показател съответно с 27.3% и 29.4% от средното за ЕС-27. Южен централен, Североизточен и Югоизточен район са на 4-то, 5-то и 7-мо място в групата от 20 региони с най-нисък БВП на човек в ЕС (с равнище от 30.7%, 35.7% и 36.3% от средното за ЕС). Откроява се Югозападен район (със 75.3% от средното равнище за ЕС през 2009 г.), като в столицата са концентрирани значителна част от икономическите дейности и тя остава най-привлекателното място за бизнес и заетост в страната с равнище на БВП на човек от населението от 105% спрямо средното за ЕС. Отбелязват се силно изразена поляризация в динамиката на БВП и в реализирания БВП на човек от населението между София-град (столица) и останалите области на страната. Най-значително изоставане се наблюдава в областите Силистра, Сливен, Видин, Монтана, Хасково, Кърджали, Плевен, където БВП на човек е около 50% от средното равнище за страната.

Териториалните различия при създаването на БДС по основни икономически сектори, както в междурегионален, така и във вътрешно регионален план, са много високи и показват специализацията на отрасловата структура на районите. Югозападен район е с най-висок принос по отношение на сектора услуги, като районът формира 56.6% от БДС в този сектор, следван със сериозна разлика от Южен Централен – 11.5% и Североизточен район – 10.1%. Югозападен район има водещо място и в произведената БДС от индустрията – 38.1%, на второ място отново с видима разлика е Южен централен – 17.3%, и на трето – Югоизточен район – 17.0%. С най-висок принос в аграрния сектор е Южен Централен район, формиращ 23.1% от националната БДС в селското стопанство и Северозападен район – 17.3%

Резултатите от проведеното изследване на равнището на социално-икономическо развитие на районите от ниво 2 показват, че те са стабилни териториални структури, с ниски междурегионални различия. Най-силно влияние за различията оказва ниската оценка на СЗР. Най-силно развит е ЮЗР, който е конкурентоспособен на фона на останалите европейски райони. На второ място е СИР, който се формира като втори център на развитие в страната.

Градско развитие

Анализът за нуждите на ОПРР 2014-2020 идентифицира процеси на разпад на агломерационните образувания в страната, като типични такива са единствено агломерациите на градовете София, Варна, Бургас и Пловдив. Процесите на дезинтеграция на агломерациите засягат в различна степен главно средно-големите градски областни центрове. Агломерационните процеси се заместват с формиране на мрежа от урбанистични центрове, където градовете са двигателите на икономиката и основните обслужващи центрове в страната. За България не са толкова характерни различията между регионите в страната, колкото междурегионалните различия по отношение на останалите региони в ЕС. Наблюдава се тенденция към изявен моноцентризм по отношение на столицата София и най-големите градове в страната.

Налице са важни социално-икономически различия и дисбаланси между големите и останалите градове. Градовете играят важна роля като двигатели на икономиката, но в същото време в тях се концентрират социални проблеми, свързани с безработица, сегрегация, бедност и екологични предизвикателства, което обуславя необходимостта от насочването на значителен ресурс за тяхното интегрирано обновяване и устойчиво приобщаващо развитие. В същото време градските центрове са от съществено значение за постигането на фокус на инвестициите, концентрация на въздействието и бъдещи структурни промени.

- 82.3% от градското население или 58.9% от цялото население на България живее в градовете, представляващи основата на националния полицентричен модел на развитието на територията на България, формулиран в Националната концепция за пространствено развитие. Дялът на населението в

¹⁴³ The EU Justice Scoreboard 2014. В този процес на реформа националните правосъдни системи играят важна роля за възстановяване на доверието и възобновяване на растежа.

¹⁴⁴ Регионален годишник 2012

работоспособна възраст (15-64 г.) е по-висок (72%) в сравнение с този на всички градове в България (71.4%) и средния за страната (68.5%).

- Делът на населението в над-трудоспособна възраст (над 65 г.) е 14.6% за всички градове в България и 17.7% средно за страната. В градовете живеят значителна част от представителите на ромската етническа група в страната.
- Образователната структура на населението е висока, като преобладаващата част е с високо образователно ниво (средно и висше образование), а делът на завършилите университет е над 25%. В градовете са съсредоточени висшите училища (100%) и преобладаваща част от държавната образователна инфраструктура. Незадоволителното състояние на инфраструктурата предполага съществени инвестиции.
- Културна инфраструктура е концентрирана в градовете – музеи, галерии, театри, институти за музикално и танцово изкуство, библиотеки и читалищата, чието развитие и поддържане е важно за подобряване на качеството на живот на населението.
- Характерно за градовете е развитието на комуникациите и дигиталното общество с бързи темпове - 50.6% от домакинствата в големите градове използват широколентов достъп, 42.5 % - в средните градове.
- Състоянието на мрежите на техническата инфраструктура и благоустройството не удовлетворява адекватно градските нужди и затруднява нормалното функциониране на градовете. Наблюдава се почти 100% изграденост на водоснабдителната мрежа и над 80% на канализационната мрежа в градовете, но те в повечето случаи са остарели и амортизирани.
- Незадоволителното състояние на физическата среда и благоустройството в градовете в редица случаи намалява тяхната атрактивност за инвестиции и развитие. Амортизирани са физическата среда и сградният фонд. Налице е концентрация на многофамилни жилищни сгради с ниска енергийна ефективност и конструктивни проблеми. Недостатъчни са възможностите за спорт, отдих и възстановяване. Благоустройството (пътни настилки, пешеходни зони, озеленяване, вело-алеи) е една от слабите страни на населените места.
- Спортната инфраструктура в страната е концентрирана в градските центрове. Голяма част от материално-техническата база е остаряла и амортизирана и не отговаря на съвременните стандарти. В същото време в тези съоръжения липсва достъпна архитектурна среда за хора с увреждания. Почти 90% от обектите на спортната инфраструктура са под управлението на общините.
- Развитието на градовете, водещо до растеж на градските пътувания в по-големите агломерации, в комбинация с ниско качество на транспортните услуги причинява сериозни проблеми, като повишена употреба на автомобили, задръствания и вредно екологично въздействие. Поради тези причини от изключително значение е развитието на устойчиви градски транспортни системи, благоприятни за околната среда и обслужващи функционални връзки със съседни населени места.
- Основните екологични проблеми са свързани със замърсяването на въздуха и шумовите замърсявания.
- Налице са западнали индустриални зони с потенциал за развитие, които се нуждаят от модернизирани и реструктуриране.

Важна роля в подобряването на градската инфраструктура и градската среда в периода 2014-2020 г, както и като инструмент за привличане на частни инвестиции, ще изиграят Интегрираните планове за градско възстановяване и развитие. На база на натрупания опит от периода 2007 – 2013 г., това е формата за въвеждане на по-фокусиран и базиран на търсенето подход в планирането и прилагането на регионалната политика.

Селски райони

В периода 2007-2013 г. като селски райони са определени общини (ниво LAU 1), в които няма населено място с население над 30 000 души. Така като селски райони са определени 231 от общо 264 общини на страната. По данни от преброяване на населението на НСИ, към 2011 г. те обхващат 81% от територията на страната, 39% от населението и 78% от всички селища¹⁴⁵. Селските райони са разпределени относително равномерно на територията на цялата страна.

Гъстотата на населението¹⁴⁶ в селските райони е средно 32.1 души/км² и е два пъти по-ниска от средната за страната. Негативните демографски процеси са по-силно изявиени в селските райони и водят до по-лоши показатели във възрастовата и образователна структурата на населението. Делът на трудоспособното население (навършени 15-64 години) в селските райони е 64.8% към 70.5% в градските райони.

¹⁴⁵ Всички данни за населените места, размера и структурата на населението в селските райони са изчисления според обхвата на селските райони, въз основа на данни от Преброяване на населението 2011, освен ако не е посочено конкретно друго.

¹⁴⁶ Всички данни за размера и структурата на населението са от Преброяване на населението 2011, освен ако не е посочено конкретно друго.

От гледна точка на образователна структура, дялът на населението с висше (9.4%) и средно образование (39.0%) в селските райони е значително по-неблагоприятно спрямо дялът им в градските райони: съответно 26.2% и 46.2%. Преобладаващата част от **трудова сила** (население над 15 години) е концентрирана в градските райони (56,4%). Дялът на икономически активните в селските райони спрямо трудова сила е 45.7%, в градските райони този дял е 56.4%. Дялът на безработните лица спрямо трудова сила възлиза на 9.2% в селските райони и на 6.8% в градските райони. Нивото на безработица при младите жители (15-29 години) в селските райони е над 30%, като 52% в тази възрастова група са икономически неактивни.

Предимно селските райони изостават в производителността на труда и добавянето на стойност, тъй като дават работа на 33% от заетите, а генерират под 25% от БДС. Това, заедно с по-високите нива на безработица, обяснява:

- по-ниската покупателна способност на населението в селските райони на страната – 27.8% (ЕС 27 = 100), при общо ниво за страната 46%¹⁴⁷;
- по-високите нива на застрашеност от бедност в селските райони - 57.7% при 49.1% средно за България¹⁴⁸.

Съпоставката на предприятията и заетостта в селските райони, към общите стойности за страната показват, че икономиката на селските райони е слабо диверсифицирана.

Таблица 6. Тенденции в структурата на икономиката и заетостта във нефинансовите предприятия общо за страната и за селските райони

	м.е.	Общо за България			% в селските райони (от общото)		
		2007 ¹	2010	2011	2007 ¹	2010	2011
Брой на предприятията в нефинансовия сектор	Брой	283 444	366 929	366 240	15.7%	15.5%	15.7%
Брой на заетите ² в предприятията от нефинансовия сектор	Брой	2 132 192	2 081 299	2 066 537	14.3%	14.4%	14.7%
Нетни приходи от продажби на предприятията от нефинансовия сектор	Хил. лева	183 710 176	188 419 152	208 551 297	9.9%	10.7%	11.8%
Общ брой на промишлените предприятия ³	Брой	30 726	33 701	33 618	20.1%	19.6%	19.8%
Заети ⁴ в промишлените предприятия	Брой	745 264	614 317	616 273	20.7%	21.6%	22.1%
Произведена продукция ⁵ на промишлените предприятия	Хил. лева	52 350 263	52 254 916	60 758 309	19.4%	22.6%	24.2%

¹ Данните са изчислени по Класификация на икономическите дейности - КИД-2008

² Данните са изчислени в еквивалент на пълна заетост

³ Включва данни за предприятията от сектори с кодове В, С (СА, СВ, СС, СЕ, СФ, СГ, СН, СИ, СД, СК, СЛ, СМ), D и E на КИД 08

⁴ Данните са изчислени в еквивалент на пълна заетост

⁵ Показателят е изчислен по методология на Структурна бизнес статистика

Източник: НСИ

Данните показват, че за целия период 2007-2011 в селските райони оперират под 16% от предприятията и работят под 15% от заетите във нефинансовия сектор на икономиката. Те, обаче, генерират едва 10-11% от нетните приходи от продажби на нефинансовите предприятия в страната. Наблюденията за дейността на промишлените предприятия донякъде са сходни: в селските райони са разположени около 20% от всички промишлени предприятия, в които работят около 22% от всички заети в промишлените предприятия. Общият обем на произведената продукция от промишлените предприятия расте по-бързо от средното за страната и дялът му в общия обем продукция нараства от 19.4% през 2007 г. на 24.2% през 2011 година. Данните за леката промишленост, която е свързана с първична преработка на основни суровини от селското и горското стопанство показват, че едва около 25% от предприятията, и между 20-28% от заетите в тези сектори са разположени в селските райони на страната и произвеждат между 19-28% от продукцията на съответните сектори. Данните на НСИ за периода 2007-2011 потвърждават увеличаващите се различия в икономическата активност на селските райони и в строителството, инвестициите и продажбите на дребно.

Негативните демографски тенденции свързани с обезлюдяване на селските райони водят до постепенно намаляване на броя и обхвата на публичните услуги в областта на здравеопазването и образованието, предоставяни на населението в тях. Малък брой от населението на селските райони има достъп до първично

¹⁴⁷ Източник: ЕВРОСТАТ

¹⁴⁸ Източник: ЕВРОСТАТ

здравно обслужване, като преобладаващо здравното обслужване на населението в населените места извън общинските центрове се извършва от спешната медицинска помощ. Достъпът до специализирани медицински услуги на населението от селските райони е затруднен, поради закриване на част от болничните заведения. Данните на НСИ показват закриване на 20 болнични заведения в общините от селските райони в периода 2007-2012 г. Намаленият брой болнични заведения се компенсират със завишаване броя на лечебни заведения за извънболнична помощ, където качеството на услугите е незадоволително поради не добре развитата здравна инфраструктура/оборудване, намаления брой лекари, зъболекари и медицински специалисти, неприлагане на профилактика и неразвитата мобилна здравна услуга. Посочените проблеми са сериозна пречка за поддържане качеството на живот и достъпа до качествена здравна услуга особено за хронично болните и за по-големия процент застаряващо население в селата и селските райони.

Сходни са тенденциите в инфраструктурата и услугите, свързани с грижите за деца и образование. През 2012 г. делът на детските градини в селските общини е 55% от заведенията в страната. В селските общини има 1 352 училища, включително 1 146 общообразователни и 208 професионални. Общият брой на учениците през 2012 г. е 33 876, като 54% от тях завършват само основно образование. Проблем за селските райони е намаляващото записване на ученици за продължаване на средно образование. Наблюдава се тенденция на спиране от училище от страна на родителите, което се дължи на ниските доходи на семейството, липсата на осигурен транспорт и затруднява социалната интеграция на децата, особено на тези от малцинствените групи. Оборудването и сградите на тези училища са в лошо състояние, като приблизително половината от сградите не са обновявани през последните 10 години, особено тези в селата извън общинския център.

Протичащите негативни демографски процеси в селските райони влошават и възможностите за социален и културен живот в малките населени места. Предвид застаряващото население в селските райони се засилва необходимостта от създаването на центрове за социални услуги за възрастни, както и от разширяването на обхвата на социалното обслужване по домовете. Специализираните услуги за възрастни и други уязвими групи се предоставят от общините, където основните нужди и подпомагане са свързани с подобряване качеството на услугите, предимно за обновяване на сградите, модернизирани на оборудването и изграждане на специализирани съоръжения и оборудване на достъп на различни групи хора. Специален проблем, особено за общините с множество разпръснати селища, е лошото качество на пътищата и липсата на специални транспортни средства за осигуряването на мобилни социални и здравни услуги за възрастни хора и хора с физически увреждания.

Лошата и неподдържана инфраструктура и ниските доходи на населението намалява възможностите за посещаване на културни мероприятия, за организиран спорт и отдих в селските райони. Това ограничава достъпа, интереса и развитието на човешкия капитал в тези райони и е сериозна пречка за задържането на младите хора там. Неотложна е необходимостта от обновяване на културната и спортната база и създаването на нови съоръжения. Селските райони имат богато историческо и културно наследство. Около 6 500 са паметниците на културата от национално или местно значение, разположени в селските общини. По данни на НСИ през 2012 г. в селските общини се намират 84 музеи, като за периода 2007-2012 година са намалели с повече от 20%. Читалищата са важни институции в селските райони като доставчици на образователни и културни услуги за селското население. Над 2 100 са активните читалища в селските общини, разположени в общинските центрове или по-големите села. Повечето от тях се нуждаят от ремонт на сградите, подмяна на оборудването и усъвършенстване на предлаганите услуги. Отчетено е увеличаване на броя на действащите читалища в селските райони между 2007 и 2012 г. с над 100. Едва 4% от сградите с културно предназначение, управлявани от местната власт в селските райони, са обхванати по проекти за модернизация по ПРСР 2007-2013 г.

Пътната мрежа в селските райони е относително добре развита, но не е добре поддържана. Селските общини отговарят за управлението на над 19 430 км общински пътища и над 30 000 км улици в селищата в селските райони. Голяма част от пътищата между селата в общините не са ремонтирани повече от 15-20 години, като около 65% от общинската мрежа е в лошо състояние. Много участъци от общинските пътища са в състояние, което изисква цялостно преасфалтиране, а в други дори е необходимо полагане на нова основа и цялостно преизграждане на пътя. Към 31.12.2013 г. по ПРСР 2007-2013 са реконструирани 1 940.9 км пътища (около 10% от всички пътища, за чието управление отговарят селските общини), а новоизградените са 57.3 км. Въпреки реализираните проекти са необходими допълнителни мерки за подобряване на пътната инфраструктура в селските райони.

Водоснабдителната мрежа в селските общини надхвърля 40 000 км. По-голямата част от нея (88%) е изградена в периода 1960-1980 г., като поради лошата поддръжка страда от чести повреди, ниска ефективност и големи загуби на вода в следствие на течове. Освен това има нужда от подмяна на азбестоциментовите тръби, които, възлизат на повече от две-трети от водоснабдителната мрежа. Друг значителен проблем в селските райони е неразвитата канализационна мрежа, особено в селата (само 2.1% от селата имат канализация). Въпреки че към края на 2013 г. със средства от ПРСР 2007-2013 е финансирана реконструкцията на 1 456.43 км. и изграждането на 278.02 км. водоснабдителна и канализационна мрежа, е необходимо допълнително финансиране и в тази област.

Страната изостава спрямо средните стойности на ЕС в покритието с широколентов стандартен достъп до интернет за предимно селските райони на страната; по-слабо спрямо ЕС-27 остава и покритието в селските райони със следващо поколение на достъпа – NGA.

Таблица 7. Покритие на достъпа чрез комбиниране на технологии¹⁴⁹

	Общ стандартен достъп	Общо NGA	Общо HSPA	Селски райони – стандартен достъп	Селски райони - NGA	Селски райони - HSPA
България	91.5%	71.4%	98.0%	32.8%	7.8%	88.3%

Данните на НСИ за ползване на интернет през 2013 г. показват че ползването му е силно ограничено сред по-възрастното население (29.8% от населението 55-64 години и 8.3% от населението на 65-74 години), и групите на безработните (39.6%) и икономически неактивните¹⁵⁰ (15.5%). Ползването на интернет в селските райони е по-слабо не само поради по-ниското покритие с широколентов интернет, но и поради по-ниската покупателна способност, липсата на компютърни умения и по-слабото владение на чужди езици.

В обобщение, данните от анализа на селските райони показват влошаващо се състояние на социално-икономическите им характеристики, особено в сравнение с градските райони. Спада броят и гъстотата на населението, влошава се демографската структура по отношение на възраст и образование, степента на икономическата активност на населението, нивото на заетост, а нивата на общата/младежката безработица остават значително по-високи от средните нива в ЕС. Икономиката на селските райони е с ниска степен на разнообразие, преобладават предприятията и заетостта в областта на земеделието и по-малко в областта на горското стопанство и свързаната преработка, което означава, че голяма част от заетостта е сезонна. Производителността на труда е ниска, както и нивата на добавената стойност към първичните продукти. Всичко това води до по-ниска покупателна способност в селските райони на страната и до по-високи нива на бедност спрямо средните за страната. Предвид ограниченото търсене това ограничава потенциала за развитие на предприятия в третичния сектор на икономиката.

Селските райони на България са със средноевропейски нива на изграденост на основната и малката инфраструктура, но състоянието на активите е незадоволително поради липсата на подход за планиране поддържането на тази инфраструктура. Посоченото състояние ограничава поддържането на конкурентни нива на качеството на живот и публичните услуги, спрямо тези на градските райони. Нивото на ползване на интернет и ИКТ-базираните решения е далеч от потенциално възможното, което води до пропуснати ползи и нереализирани преимущества в областта на икономиката и общото качество на живота в селските райони.

Територии с туристически потенциал

Развитието на туризма се оценява като съществен неоползотворен потенциал на българските региони и е инструмент за постигане на една от основните цели по Дунавската стратегия. В страната има регистрирани над 40 хил. паметника на недвижимо културно наследство. В Списъка на световното наследство на ЮНЕСКО са включени 9 обекта. Следва да се отчете и богатото природно наследство с над 600 минерални водоизточника, богатото биоразнообразие (вкл. 3 национални и 11 природни парка), както 160 манастира, повече от 330 музея и галерии, богати традиции в провеждането на фестивали и празници, запазено етнографско наследство, национална кухня и качествени вина и др. В страната има официално обявени 142 курорта, от които 58 са балнеолечебни, 56 планински климатични и 28 морски¹⁵¹.

През 2011 г. туризмът в България е допринесъл пряко за 3.6% от БВП и 3.3% от заетостта (101 хил. работни места), а непреките ефекти от него се оценяват съответно като 12.9% от БВП и 11.8% от заетостта (364 хил. работни места)¹⁵² като въпреки това остава под средния за ЕС 27¹⁵³. Към момента националният туристически продукт се доминира от масовия туризъм (морски и планински/ски), в които има нужда от преодоляване на вредните въздействия от туристическа експанзия. Крайбрежният и речният туризъм играят важна роля за развитието на туристическия сектор и в частност за икономиката на Черноморския и Дунавския регион, като допринасят за увеличаването на броя на международните туристи и в много случаи те са основен източник на доходи и заетост за местното население. Според ЕК се очаква растеж на този сектор с до 2-3% годишно до 2020 г. От друга страна, обаче развитието на туристическите дестинации в българската част на Черноморския и Дунавския регион не е възможно без съответните инвестиции в транспортната и техническата инфраструктура. Туристическият поток в България се характеризира с висока териториална, сезонна и продуктова моноструктурност, като 70% от дейностите са концентрирани на по-малко от 5% от територията на страната.

В Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма е предвидено:

¹⁴⁹ Широколентов достъп в Европа през 2011

¹⁵⁰ Неактивни, които са различни от групата на „учащите“. При учащите ползването на интернет е 96,2%.

¹⁵¹ Национална стратегия за развитие на устойчив туризъм 2009-2013 г.

¹⁵² World Travel & Tourism Council, Travel & Tourism Economic Impact 2012 Bulgaria

¹⁵³ http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/index_en.htm

- увеличаване дела на специализираните видове туризъм - разработване и утвърждаване на нови туристически продукти (културно-исторически, балнеология – СПА и уелнес, еко и селски туризъм, религиозен, конгресен, приключенски, голф, яхтен);
- по-широко включване в туристическото предлагане на цялостни, атрактивни и икономически жизнеспособни регионални туристически продукти и дестинации от вътрешността на страната.

Проектът на Иновационна стратегия за интелигентна специализация откроява като основен проблем развитието на творческите индустрии в страната нуждата от дигитализация на движимото и недвижимо културно наследство. Дигитализацията е предпоставка и за развитие на културния туризъм и туристическия маркетинг на страната.

Въпреки нарастващия интерес към алтернативните (специализираните) форми на туризъм местните общности не могат да се възползват от предимствата. Основните бариери за това са:

- липсата на добра инфраструктура за предоставянето на тези видове туризъм - като цяло 75% от туристическата инфраструктура е концентрирана в 7 области (8-10% от територията);
- недостигът на качествена информация вътре и извън страната - България все още няма специфичен и разпознаваем облик, който да дефинира привлекателността ѝ от външна гледна точка; недостатъчно е приложен стратегически подход за специализация на България в определени видове туризъм, в които страната има силни конкурентни предимства (културни паметници, пещери, минерални води и други).

Въз основа на праговите критерии¹⁵⁴ (над 100 хил. нощувки) и на базата на данни от 2009 г. може да се посочи, че в България на практика има само 20 общини, които могат да бъдат определени като туристически развити - Велинград, Бургас, Чепеларе, Сандански, Поморие, Стара Загора, Хисаря, Смолян, Русе, Велико Търново, Павел баня, Созопол, Приморско, Самоков, Банско, Пловдив, Несебър, Варна, Столична община и Балчик.

Горските територии предоставят добри възможности за развитие на традиционни форми на туризъм – планински туризъм, селски туризъм, екотуризм, велотуризм, ловен и риболовен туризъм. По данни от социологически проучвания над 65% от българското население ползва горските територии за възстановяване и отдих.

Високият потенциал за развитие на туризма, който притежават горските територии, не се използва в достатъчна степен като източник на доходи и поминък. Въз основа на ориентировъчни данни, основани на експертна оценка от дирекции на природни паркове към ИАГ, за периода 2006 - 2011 г. териториите на природните паркове са посетени годишно средно от 3 710 хил. туристи. Част от тези посещения – приблизително 60 хил. посетители, са отбелязани като регистрирани в посетителски информационни центрове и други обекти за туризъм. Основните инвестиции от страна на държавата за развитието на екотуризма и рекреацията в горите са за изграждане на туристическа инфраструктура в природните паркове.

¹⁵⁴ на Birkenhauer

1.1.4. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите по основни фактори за развитие на Република България (SWOT анализ)

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Относително стабилна макроикономическа среда ✓ Сравнително ниски преки данъци ✓ Биоразнообразие, съхранена природа, в т.ч. висок процент на земеделски земи с висока природна стойност, и богато културно наследство ✓ Природата и културно-историческото наследство като едни от най-силно изразените сравнителни предимства на българските региони ✓ Развит морски и зимен туризъм и традиции в туризма ✓ Благоприятни условия за селско стопанство и туризъм ✓ Сравнително добро ниво на гъстотата на техническата и социална инфраструктура ✓ Благоприятни условия за развитие на ВЕИ за собствени нужди (битови и промишлени) ✓ Развита икономика в столицата на страната ✓ Равномерно разпределение на средно големите градове в страната ✓ Частично изградена база за електронно управление ✓ Сравнителни предимства в производството на зеленчуци, някои плодове, етерично-маслени култури, в лозарството и овцевъдството; запазени традиционни сортове и местни породи животни ✓ Население и общности в селските райони с опит и традиции в селскостопанското производство ✓ Наличие на научно-изследователски и образователен потенциал в областта на селското и горското стопанство ✓ Поддържане и съхраняване на културни традиции и институции (читалища), които запазват активността и идентичността на местните общности ✓ Традиции в създаването и отглеждането на гори, дърводобива и горската промишленост ✓ Благоприятни условия за отглеждане на аквакултури, включително биологични, и традиции в производство и преработка на риба и рибни продукти ✓ Директен достъп до Черно море и река Дунав, което благоприятства развитието на морския и вътрешно-водния транспорт на дълги разстояния. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Неблагоприятни демографски тенденции ✓ Периферност на страната от гледна точка на свързаност с пазара на ЕС ✓ Сравнително неатрактивна административна среда и съдебна система, вкл. дял на сива икономика и корупция ✓ Незавършени реформи в секторите води, здравеопазване, образование, съдебна система, публична администрация ✓ Неквалифицирана или неподходящо квалифицирана работна сила за нуждите на бизнеса ✓ Високо ниво на безработица и ниска икономическа активност ✓ Ниска ресурсна ефективност на МСП, публичния сектор и домакинствата ✓ Затруднен достъп до финансиране на МСП ✓ Задълбочаващо се различие между София-град и регионите ✓ Забавяне на реалното въвеждане на електронното управление и предоставяне на достатъчно електронни административни услуги ✓ Неизградена облачна инфраструктура на централната и местната администрация ✓ Липса на единен системен интегратор за управление ресурсите на електронното управление и осигуряване на устойчивост на разработените приложения ✓ Влошен здравен статус и висока степен на риск от бедност и социално изключване, включително маргинализирани общности под прага на бедност ✓ Ниска ефективност на публичните разходи в секторите здравеопазване, образование и НИРД ✓ Иновационен дефицит ✓ Слабо разпространение на информационните технологии, особено в селските райони ✓ Недостатъчен вътрешен финансов ресурс за инвестиции за опазването на околната среда, за адаптация към изменението на климата и за ефективно използване на ресурсите ✓ Незадоволително състояние и ниво на поддържане на съществуващата инфраструктура (транспорт, води, ИКТ, здравеопазване, образование и др.) ✓ Небалансирано развитие на подсекторите в селското стопанство ✓ Слаба приспособеност на съществуващите напоителни системи към новите условия за земеползване ✓ Икономика в селските райони, силно зависеща от селското стопанство (недиверсифицирана) ✓ Отсъствие на реално функционираща мрежа за сътрудничество между общностите в селските райони ✓ Неподходящо използване на почвите и водите: замърсявания, нарушен воден баланс и т.н. ✓ Недостатъчно интегриране в общински и областни стратегии на насочени политики по отношение на защитените зони и осигуряването на тяхната свързаност в мрежата Натура 2000 ✓ Стар, икономически неефективен и непригоден за опазване на рибните ресурси и морските екосистеми флот и амортизирана риболовна инфраструктура ✓ Ниска степен на механизация, автоматизация и условия на труд в аквакултурите ✓ Засилени миграционни процеси, вследствие на моноцентричното развитие на градовете през последните години.

Възможности	Заплахи
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Увеличаване на инвестициите в производства с висока добавена стойност ✓ Развитие на съвременна НИРД инфраструктура и изграждане на центрове за високи научни постижения в ключови области на икономиката ✓ Бързо проникване на ИКТ във всички сектори на икономиката ✓ Нарастващ пазар за ИКТ услуги ✓ Подобряване на мрежата за широколентов интернет, подобряване на достъпа до интернет базирани услуги и електронно управление на публични услуги, включително свързани със социални, здравни и икономически услуги ✓ Обща енергийна политика на ЕС ✓ Интерес към страната като туристическа дестинация за алтернативни форми на туризъм ✓ Възможност за въвеждане на нови култури в земеделието и видове с висока добавена стойност в аквакултурата ✓ Използване на потенциала на градовете и полицентричния пространствен модел за развитие на регионите ✓ Диверсификация на икономиката в селските райони, чрез насърчаване на предприемачество и външни инвестиции; възможности за развитие на туризъм в селските райони и горите ✓ Нарастване на потребителско търсене на хранителни продукти с гарантирано качество и произход както и биологични продукти ✓ Развитие на екосистемните услуги ✓ Реструктуриране и балансиране на риболовния капацитет към възможностите за риболов и модернизиране на флота; ✓ Разнообразяване на отглежданите видове; въвеждане на видове аквакултура с висока стойност на чужди пазари; отглеждане на нови организми за целите на други индустрии освен за целите на ХВП 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Продължаващ ефект на глобалната финансова и икономическа криза, особено нарастване на цените на храните (поради климатичните промени и цените на горива) и ефект върху бедността ✓ Засилена конкуренция от други държави и региони в областта на ИКТ услуги ✓ Задълбочаване на негативните демографски процеси и емиграцията като предизвикателство пред устойчивостта на публичните финанси ✓ Обезлюдяване на големи части от територията на страната ✓ Рискове, причинени от промените в климата, вкл. от високи щети при природни бедствия и аварии поради неподдържана инфраструктура; наличие на голям брой неадресирани природни рискове, като например свлачища ✓ Загуба на многофункционалността на почвите вследствие водна и ветрова ерозия; намаляване на хумусния слой на почвата; монокултурни производствени модели, липса на сеитбообръщение, засоляване, киселяване и механично унищожение на почвите ✓ Увеличаване на вноса на риба и рибни продукти от трети страни

1.1.5. Стратегически приоритети за финансиране по ЕСИФ

Политиката на сближаване на ЕС за периода 2014-2020 г. чрез ОСР на практика осигурява единен източник с насоки за всички пет европейски фонда (ЕФРР, ЕСФ, Кохезионен фонд, ЕЗФРСР и ЕФМДР). Националните, регионалните и местни власти, спазвайки принципа на партньорство, използват тази рамка като основа за изготвяне на стратегия за Споразумение за партньорство, поемайки ангажимент за принос към постигането на общоевропейските цели в стратегия Европа 2020¹⁵⁵, Стратегията на ЕС за Дунавския регион, Интегрираната морска политика, Стратегията за син растеж и Конвенцията за защита на Черно море от замърсяване. Част от новите елементи при програмирането, които имат пряко отношение към определянето на стратегията в СП, включват:

- Политиката на сближаване продължава да функционира като инструмент за солидарност, като се счита и за ключов инструмент за подобряване на общата конкурентоспособност на ЕС, и за посрещане на предизвикателствата - социални, икономически и екологични. Съответно, ЕСИФ ще съсредоточи своята подкрепа върху 11 общи тематични цели¹⁵⁶.
- Политиката на сближаване става и ключов инструмент за провеждане на реформи, като ефективното използване на финансовия ресурс се обвързва с т. нар. предварителни условия (*ex-ante conditionalities*).
- Изисква се концентрация на подкрепата¹⁵⁷ върху ограничен брой приоритети за финансиране в съответствие със специфичните национални и регионални потребности за развитие с принос към националните цели в изпълнение на стратегия Европа 2020.
- Финансовите възможности на ЕС са ограничени спрямо нуждите. Съответно, ефикасното и ефективно използване на фондовете на ЕС, националните ресурси, средствата от МФИ или заеми, както и мобилизирането на други, включително частни капитали, ще имат решаващо значение за постигането на трайно въздействие.
- Поставя се по-силен акцент върху постигането на конкретни резултати от планираните интервенции, определени по SMART показатели, с ясни целеви стойности.
- На база на доклада на Барка (2009), Петия Кохезионен доклад и чл. 174 от договора за функционирането на ЕС специалното внимание върху териториалното измерение на политиката за развитие (*place-based approach*) е изрично изискване във връзка с прилагането на новата политика на сближаване. Целта е да се мобилизира в максимална степен вътрешния потенциал за развитие на регионите, общините и специфичните територии.
- ОСР подпомага секторната и териториална координация на подкрепата по ЕСИФ, както и другите европейски политики и инструменти, за да се постигнат целите на Съюза за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, вземайки предвид териториалните предизвикателства.
- Териториалното измерение на политиката на сближаване е със засилен фокус през програмен период 2014-2020 г във връзка с разширяване на целите на Договора от Лисабон от 2009 г. с целта за териториално сближаване.
- Трябва да се търсят интегрирани подходи за борбата срещу бедността и за посрещане на нуждите на целевите групи с най-висок риск от дискриминация или изключване, със специално внимание към маргинализираните общности.
- Отчита се значението на Стратегията на ЕС за Дунавския регион за политиката на сближаване и като особено подходяща рамка за сътрудничество на макрорегионално ниво в борбата за успешно преодоляване на транснационалните предизвикателства в четирите основни направления: „свързаност“, „опазване на околната среда“, „изграждане на просперитет“ и „засилване на сигурността в региона“ по интегриран начин.

Основните стратегически документи, които очертават политиките за развитие на България за следващите години, включително визията и специфичните цели за развитие на страната, са Национална програма за развитие на България до 2020 г., Националната програма за реформи, Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 и Националната концепция за пространствено развитие 2012-2025.

НПР: БГ 2020 се основава на подробен социално-икономически анализ и широкоспектърен обществен дебат на принципа на партньорство и е интегриран рамков документ, който обхваща областите за социално-икономическо

¹⁵⁵ Стратегията Европа 2020 задава рамката за постигане на интелигентен, приобщаващ и устойчив растеж на ниво ЕС. На базата на тази стратегия, отчитайки специфичните предизвикателства пред националните икономики, всички държави-членки на ЕС разработват Национални програми за реформи, в които определят своите приоритети и цели, както и мерки за тяхното постигане. Европейският семестър е общият механизъм за координация на политиките за растеж и заетост в съответствие със стратегия Европа 2020.

¹⁵⁶ Член 9 от Регламент 1303/2013

¹⁵⁷ Член 18 от Регламент 1303/2013

развитие на България като определя необходимите мерки за постигане на целите за развитие. Определени са 8 приоритета на националната политика за развитие:

1. Подобряване на достъпа и качеството на образованието и обучението, както и качествените характеристики на работната сила;
2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване;
3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал;
4. Развитие на селскостопанския сектор за осигуряване на хранителна сигурност и производство на продукти с висока добавена стойност при устойчивото управление на природните ресурси;
5. Подкрепа на иновациите и на инвестиционните дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката;
6. Укрепване на институционалната среда за по-ефективни обществени услуги за гражданите и бизнеса;
7. Енергийна сигурност и повишаване на ефективността на ресурсите;
8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари.

Националната програма за реформи се изготвя в изпълнение на стратегията Европа 2020 и в съответствие с новия инструмент за по-добра координация на икономическите политики в рамките на Европейския съюз, т. нар. Европейски семестър. В програмата за реформи са заложили националните цели в изпълнение на стратегията Европа 2020 и са представени приоритетните области, допринасящи в най-голяма степен за повишаване на жизнения стандарт като крайна цел на икономическата политика. Тези области се допълват от целенасочени действия за подобряване на ефективността на публичните разходи в подкрепа на растежа, осигуряване на институционална и финансова подкрепа за предприятията и намаляване на безработицата сред най-уязвимите групи в обществото.

Специфичните препоръки на Съвета на ЕС за отделните държави-членки, които се основават на подробна оценка на ЕК на НПП и Конвергентната програма / програмите за стабилност, са насочени към структурни предизвикателства, които държавите-членки следва да адресират и се съобразяват с общите насоки на Годишния обзор на растежа 2013 г. на ЕК. Основните приоритети за България са - диференцирана и благоприятстваща растежа фискална консолидация, възстановяване на нормалното кредитиране на икономиката, насърчаване на растежа и конкурентоспособността, справяне с безработицата и социалните последици от кризата и модернизиране на публичната администрация.

Националната стратегия за регионално развитие за периода 2012 – 2022 г. е основният документ, който определя стратегическата рамка на държавната политика за постигане на балансирано и устойчиво развитие на районите на страната и за преодоляване на вътрешнорегионалните и междурегионалните различия/неравенства в контекста на общоевропейската политика за сближаване и постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. НСПР определя дългосрочните цели и приоритети на политиката за регионално развитие, която има интегрален характер, дава възможност за координация на секторните политики на територията и съдейства за тяхното синхронизиране.

Във връзка с това и в отговор на изискването на реформираната Кохезионна политика за засилване на териториалния контекст на документите за стратегическо планиране на регионалното развитие за следващия програмен период, и в съответствие със Закона за регионалното развитие е приета Националната концепция за пространствено развитие 2013-2025 г.¹⁵⁸, която дава насоките за устройство, управление и опазване на националната територия и акватория и създава предпоставки за пространствено ориентиране и координиране на секторните политики. Заедно с Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г. тя е основен инструмент за интегрирано планиране и устойчиво пространствено, икономическо и социално развитие. НКПР¹⁵⁹ е разработена на основата на ключовите принципи за интегрирано планиране и комплексно третиране на всички проблеми на територията; за публичност, прозрачност, партньорство и гражданско участие в процеса на вземане на решения.

Предвид заключенията от анализа на различията, потребностите за развитие и потенциала за растеж в Споразумението за партньорство на България, могат да бъдат формулирани **четири стратегически взаимно-допълващи се приоритета за финансиране**: три по направленията на стратегията Европа 2020 за приобщаващ, интелигентен и устойчив растеж и един с хоризонтален характер:

1. Стратегически приоритет 1: Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за **приобщаващ растеж**
2. Стратегически приоритет 2: Научни изследвания, иновации и инвестиции за **интелигентен растеж**

¹⁵⁸ Приета с Протокол № 47.61 на Министерския съвет от 19.12.2012 г.

¹⁵⁹ Инструмент при разработването на НКПР е географската информационна система с предложената структурирана база геопространствени данни, която се използва за анализи, проверка на модели, оценка на териториите и центровете и визуализация на резултатите

3. Стратегически приоритет 3: Свързаност и зелена икономика за **устойчив растеж**
4. Стратегически приоритет 4 (хоризонтален): Добро управление и достъп до качествени административни услуги

Идентифицираните области на интервенция, попадащи в обхвата на и съ-финансирани от фондовете на ЕСИФ¹⁶⁰, в рамките на Споразумението за партньорство и свързаните програми на база основните предизвикателства (Таблица 8), са допълващи към националните усилия на българското правителство за изпълнението на основните цели на НПР: България 2020¹⁶¹ и на Националната програма за реформи. В този смисъл, стратегическите приоритети на СП произтичат от 8-те приоритети на НПР: България 2020 и ще допринасят за постигането на националните цели спрямо Европа 2020 (Таблица 9).

С цел надграждане и доразвиване на ефектите от прилагането на мерките за териториално въздействие в селските райони в ПРСР за периода 2007-2013 г., за периода 2014-2020 г. се запазва териториалния обхват на селските райони за целите на ПРСР- общини (ниво LAU 1), в които няма населено място с население над 30 000 души.

Политиката за развитие на селските райони в периода 2014-2020 отчита, че икономическото развитие на селските райони следва да е насочена към създаване на условия за разнообразяване на икономическите дейности, увеличаване на възможностите за заетост и подобряване на качеството на живот. Тя ще е насочена към разрешаване на основните проблеми в селските райони – намаляване на бедността и социалното изключване, ограничаване на процесите на обезлюдяване, чрез запазване на земеделската заетост и създаване на заетост извън земеделието, чрез подобряване на достъпа на основни услуги и инфраструктура, в това число достъпа до интернет.

¹⁶⁰ ЕСИФ ще бъдат съ-финансирани в съответствие с действащото законодателство, като се използват в съответствие с принципите на допълняемостта и съфинансирането. За всички инвестиционни приоритети и мерки, за които ЕСИФ не могат да бъдат използвани, или не са достатъчни, ще бъде необходимо да се използват национални средства, или частни фондове, под формата на капиталови инвестиции или заеми и т.н.

¹⁶¹ НПР: България 2020 – Глава 2.2.

Таблица 8. Връзка между предизвикателствата от анализа, стратегическите приоритети, тематичните цели и списъка с Програми

Основно предизвикателство		Приоритет за финансиране в СП	Тематична цел на ЕСИФ	Водещи секторни програми
<p>Недостатъчен дял на заетите (20-64 г.)</p> <p>Недостатъчна икономическа активност на населението (младежи, възрастни хора, жени)</p> <p>Висок дял на регистрирани безработни лица с основно и по-ниско образование и без квалификация</p> <p>Незадоволително качество на образователната система, висок дял на неграмотното население, висок процент непосещаващи училище на фона на общата образователна характеристика на населението и дисбаланса между търсенето и предлагането на квалифицирана работна сила на пазара на труд</p> <p>Нисък дял на завършващите висше образование</p> <p>Лоши здравно-демографски характеристики, здравни неравенства и неефективен здравен сектор</p>	<p>63.0% - 2012¹⁶²</p> <p>Възпроизводството на трудоспособното население – 64/100 за 2012</p> <p>62.2% от всички заети са в сектор „услуги“ – 2012</p> <p>трето място в ЕС по младежи NEET (18-24) за 2012 г. – 26%</p> <p>54.3% от регистрираните безработни лица са с основно и по-ниско образование и без квалификация</p> <p>41 % от учениците с незадоволителни резултати по четене, писане и смятане</p> <p>26.9 % при среден за ЕС 28 – 35.7%</p> <p>Очаквана продължителност на живота 74.4 г. – най-ниска в ЕС</p> <p>Смъртност 970 на 100 000 – най-висока в ЕС</p> <p>Разходите на болниците са 44% от общия бюджет за здравеопазване сравнено с 25-</p>	<p>1) Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж</p> <p>приобщаващ растеж</p>	<p>8) Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила;</p> <p>9) Насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация;</p> <p>10) Инвестиции в образованието, обучението, включително професионално обучение за придобиване на умения и ученето през целия живот;</p> <p>11) Повишаване на институционалния капацитет на публичните органи и заинтересованите страни и допринасяне за ефективна публична администрация.</p>	<p>ОП „Развитие на човешките ресурси“</p> <p>ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“</p> <p>ОП „Региони в растеж“</p> <p>Програма за развитие на селските райони</p> <p>Програма за морско дело и рибарство</p>

¹⁶² По данни на МФ 62.9% за 2011 г. и за 2012 г. – 63%

<p>Един от най-високите стандартизирани коефициенти за смъртност по всички причини</p> <p>Първо място в Европа по бедност</p> <p>Обезлюдяване на големи части от територията</p>	<p>30% средно за ЕС</p> <p>14.95‰ – 2012 г.</p> <p>22.34% - 2010 г.</p> <p>-5.5 на 1000 души е естествения прираст на населението за 2012 г. По предвиждания на Евростат за периода 2010-2060 г. населението на България ще намалее с близо 27% Към края на 2011 г. 181 населени места са обезлюдени, а в 21.3% от населените места живеят между 1 и 50 души.</p>			
<p>Ниска производителност на труда</p> <p>Нисък дял инвестиции в НИРД</p> <p>Слабо взаимодействие на страните на триъгълника на знанието</p> <p>Ниска иновативност</p> <p>Нискотехнологични сектори на икономиката с ниска принадлежна стойност</p> <p>Ниска степен на проникване на високоскоростен ширококолов интернет</p> <p>Нисък дял на домакинствата с ширококоловата свързаност</p> <p>Ниска резултатност на научната система</p>	<p>43.5% спрямо ЕС27 = 100 – 2011</p> <p>0.64% на общите разходи от БВП за НИРД – 2012 г. (0.24% от БВП са разходите за НИРД в публичния сектор)¹⁶³</p> <p>117-то място по взаимодействие между университетите и индустрията в областта на НИРД и иновациите (GCI Report)</p> <p>283 заявки за патенти (изобретения) - 2011 г.</p> <p>17.7% от населението спрямо 28.2% ЕС 27</p> <p>53.6% от домакинствата за 2013 г.</p> <p>27-мо място – Innovation Union Scoreboard 2013</p>	<p>2) Научни изследвания, иновации и инвестиции за интелигентен растеж</p>	<p>1) Засилване на научноизследователска дейност, технологично развитие и иновациите; 2) Подобряване на достъпа до информационни и комуникационни технологии и на тяхното използване и качество; 3) Повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия; и на селскостопанския сектор (за ЕЗФРСР) и на сектора на рибарството и аквакултурите (за ЕФМДР);</p>	<p>ОП „Иновации и конкурентоспособност“</p> <p>ОП „Инициатива за МСП“</p> <p>ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“</p> <p>Програма за развитие на селските райони</p> <p>Програма за морско дело и рибарство</p>
<p>Неефективно използване на</p>	<p>Енергийна интензивност на икономиката</p>	<p>3) Свързаност и зелена</p>	<p>4) Подпомагане преминаването към</p>	<p>ОП „Околна среда“</p>

¹⁶³ По предварителни данни на НСИ.

<p>ресурси и енергия</p> <p>Неефективно прилагане на законодателството на ЕС в областта на води, атмосферен въздух и отпадъци</p> <p>Неефективни системи за превенция, управление и адресиране на последиците от рисковете</p>	<p>към 2011 г. – 0.71 т.н.е. за 1 000 евро 2005 БВП</p>	<p>икономика за устойчив растеж</p>	<p>ниско-въглеродна икономика във всички сектори;</p> <p>5) Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска;</p> <p>6) Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност;</p>	<p>ОП „Иновации и конкурентоспособност“</p> <p>ОП „Региони в растеж“</p> <p>Програма за развитие на селските райони</p> <p>Програма за морско дело и рибарство</p>
<p>Ограничена външна и вътрешна свързаност</p> <p>Ограничен пренос на товари</p> <p>Висока зависимост от вноса на енергийни ресурси</p> <p>Неразвити газови междусистемни връзки със съседните държави.</p> <p>Прекалена зависимост от един източник на доставка на природен газ</p>	<p>пътища – 0.003 км/човек – 2011 г. автомагистрала – 2.35 км./1000 км – 2011 за жп - < от 0.001 км/човек – 2011</p> <p>87.4 млн. тона – 2010</p> <p>България осигурява 70% от брутното си енергийно потребление чрез внос</p> <p>Дял на природния газ в брутното вътрешно енергийно потребление на страната е около 70% по-нисък в сравнение с ЕС-27</p> <p>92% - 2012 г.</p>	<p>3) Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж</p>	<p>7) Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури;</p>	<p>ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“</p> <p>ОП „Региони в растеж“</p> <p>ОП „Иновации и конкурентоспособност“</p>
<p>Неприключила модернизация на системата на административните услуги и реформа в държавната администрация</p> <p>Недостатъчен капацитет за планиране и реализация на инфраструктурни проекти в областта на ИКТ</p> <p>Недоизградена инфраструктура на електронното управление и електронните здравни услуги</p> <p>Неприключила реформа в съдебната система</p>	<p>32.3% дял на сива икономика – 2011</p> <p>27% от гражданите използват услугите на електронното управление, на предпоследно място сред страните-членки на ЕС</p> <p>Корупционен индекс – -1.5 - 2010</p> <p>Правосъдие индекс – -2.1 - 2010</p>	<p>4) Добро управление и достъп до качествени административни услуги</p>	<p>11) Повишаване на институционалния капацитет на публичните органи и заинтересованите страни и допринасяне за ефективна публична администрация.</p>	<p>ОП „Добро управление“</p>

Приоритети и под-приоритети

Таблицата по-долу онагледява логиката на четирите взаимно допълващи се и подсилващи ефекта си приоритета на СП, както и съответните им под-приоритети:

Таблица 9. Връзка между стратегическите приоритети и под-приоритети на СП и факторите за растеж

Стратегически приоритети за финансиране в СП	Под-приоритети	Фактор за устойчив икономически растеж ¹⁶⁴
Стратегически приоритет 1: Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж	Заетост и трудова мобилност	ФР 2 „По-добро и по-ефективно използване на трудовия потенциал на икономиката“
	Социално включване	ФР 4 „Подобряване качеството и ефективността на образователните и учебни системи“
	Здравеопазване	
	Образование, обучение и учене през целия живот	
Стратегически приоритет 2: Научни изследвания, иновации и инвестиции за интелигентен растеж	Повишаване конкурентоспособността и ресурсната ефективност на МСП	ФР 3 „Адресиране на слабостите в бизнес-средата и подобряване на административната ефективност, включително на регионално и местно ниво“
	НИРД и иновации	
	Достъп до и използване на ИКТ	
Стратегически приоритет 3: Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж	Свързаност (външна и вътрешна)	ФР 5 „Инфраструктура с оглед на подобряване на достъпа до единния пазар“
	Преминаване към ниско-въглеродна икономика, енергийна и ресурсна ефективност	
	Климат и климатични промени, превенция и управление на риска	
	Околна среда и опазване на природното богатство и културно-историческото наследство	
Стратегически приоритет 4 (хоризонтален): Добро управление и достъп до качествени административни услуги	Административна ефективност и електронно управление	ФР 1 „Подобряване ефективността на публичните разходи и осигуряване на преразпределение на публичните разходи към дейности, повишаващи потенциала за растеж на икономиката“
	Ефективна съдебна система и е-правосъдие	ФР 3 „Адресиране на слабостите в бизнес-средата и подобряване на административната ефективност, включително на регионално и местно ниво“

Приоритет: Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж

Основна цел на този приоритет, попадащ в обхвата на ТЦ 8, ТЦ 9, ТЦ 10 и ТЦ 11, е да допринесе за постигане на приобщаващ растеж за периода 2014-2020 г. и в трите му типа политики, които определят и под-приоритетите за неговото постигане:

- повишаване равнището на заетост (на хора в трудоспособна възраст) и икономическата активност (с фокус върху жените, младите хора, възрастните, хората в неравностойно положение), включително чрез алтернативни, дистанционни и гъвкави форми на заетост и модернизирани на пазара на труда;
- повишаване качеството на живот и социалните системи;
- подобряване на здравето и равен достъп до качествени здравни услуги (чрез превенция, иновации и подобрена ефективност на здравната система, иновативни услуги и процеси);
- подобряване на знанията, уменията и квалификацията на хората, включително в подкрепа на адаптивността на работната сила.

¹⁶⁴ идентифицирани в Националната програма за реформи 2011-2015 г.

Осигуряването на високо качество на човешкия капитал (образование, квалификация и умения, здравословно състояние) е основна стратегическа цел на Актуализираната Национална стратегия за демографско развитие на населението на Република България (2012 - 2030 г.) и на Националната здравна стратегия 2014-2020. Според анализа на потребностите за развитие в страната съществува значителен потенциал за подобряване на качеството на живот на населението и профила на работната сила, като същевременно производителността на труда трябва да се увеличава с изпреварващи спрямо средните за ЕС темпове. Открояват се високият дял на безработица сред младежите, при лицата сред уязвимите групи, продължително безработни лица, ограничения на условията за съчетаване на семеен с професионален живот (основно по отношение на жените на пазара на труда), неефективността на здравната система и качеството на здраве и образование на населението. Други предизвикателства са нуждата от реализация на мерките, предвидени в Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020, Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора 2012-2030 г., необходимостта от възможности за реализацията на хора в неравностойно положение, маргинализирани групи и във висок риск от бедност.

Под-приоритет: Заетост и трудова мобилност

За да продължи икономиката да се развива със засилени темпове и да повиши своята конкурентоспособност са необходими повече работни места. Задължително следва да се използват всички ресурси за насърчаване на създаването на работни места и инвестициите в човешкия капитал с оглед подобряване съответствието между търсене и предлагане на труд. Една от ключовите области на интервенция по този под-приоритет е да се предоставят нови възможности за работната сила да се развива и адаптира (например търсещите работа и икономически неактивните лица с бизнес идеи) към промените, свързани с конкуренцията на пазара, технологичното развитие и иновациите. От съществена важност ще бъде реализацията на механизми за постигане на гъвкавост и сигурност на трудовия пазар. Ще се насърчава икономическата активност, производителността и пригодността за заетост на населението, като се развиват знанията и уменията през целия живот и се създават условия за постигане на по-добро съгласуване между предлагането и търсенето на труд, в това число чрез трудова мобилност и услугите за кариерно ориентиране. Чрез средствата от ЕСИФ ще се предостави подкрепа за подобряване и адаптиране на знанията и уменията на работната сила във връзка с новите изисквания и възможности на политиките по околната среда. Ще се оказва подкрепа за разкриване на „зелени“ работни места и придобиване на нови умения за заемането им в съответствие с новите тенденции в областта на опазване на околната среда и ресурсната ефективност, в т.ч. енергийната ефективност. Подобряването на съществуващите и развитието на нови знания и умения в приоритетни сектори на икономиката ще бъде постигнато чрез обучения на работната сила за придобиване на адекватни професионална квалификация и ключови компетенции на нужното ниво, в т.ч. и в екологосъобразните икономически сектори. Чрез насърчаване на създаването на „зелени работни места“ около и в териториите от мрежата НАТУРА 2000, включително и в управлението на ЗЗ, ще се допринесе за изпълнението на НПРД. Чрез осигуряване на възможности за обучение, в т.ч. чрез включване на специализирани модули в учебните програми за професионално образование и обучение, ще се осигури подготовка на специалисти за заемане на новите работни места при прехода към нисковъглеродна и ресурсно-ефективна икономика. Също така ще се оказва подкрепа и за разкриване на „бели“ работни места, които ще допринесат за осигуряване на допълнителни възможности за устойчива заетост при предоставяне на услуги за домакинствата, социални услуги, здравни и дългосрочни грижи.

Средствата от ЕСИФ ще бъдат насочени и към стимулиране на инициативи и мерки за: улесняване на достъпа до работа, подобряване условията на труд и качеството на работните места, съчетаване на семейния и професионалния живот чрез намиране на нови форми на баланс между работата и семейния живот, както и мерки позволяващи по-възрастните работещи да останат по-дълго на пазара на труда¹⁶⁵. Приоритет ще бъде и подобряването на адаптивността и социалната отговорност на работодателите към работниците и служителите, по-доброто съчетаване на предлагането и търсенето на пазара на труда, включително чрез механизми работодателите да заявяват своите потребности от работна сила.

Основният фокус във връзка с насърчаването на заетостта ще бъде насочен към **младежите, възрастното население и групите в неравностойно положение**¹⁶⁶, лицата със специфични нужди, както и хората, за които съществува риск от социално изключване. Предприемането на мерки, насърчаващи иновативни практики, самостоятелна заетост, предприемачество и мобилност, включително за младежите¹⁶⁷ и тези със специфични нужди¹⁶⁸, ще повишат значително възможностите на икономически неактивното население, както и заетостта на хората със затруднена мобилност или живеещи в селски, планински или отдалечени райони. Ще се финансират мерки за насърчаване на икономическата диверсификация, за създаване на работни места в сектори с добавена стойност и преход към нисковъглеродна икономика, и за развитие на алтернативна заетост (по-специално в МСП), като форма на подкрепа на индивидуалното и социално предприемачество. Специален акцент ще бъде поставен върху реализацията на пазара на труда на младите хора и ромите, като се наблегне на подкрепата за

¹⁶⁵ Препоръка 2 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2013 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2013 – 2016 г.

¹⁶⁶ Препоръка 3 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

¹⁶⁷ Национална стратегия за младежта 2010 – 2020 г.

¹⁶⁸ Дългосрочната стратегия за заетост на хората с увреждания 2011 – 2020 г.

бърз преход от училище към работа, успешно включване в активен икономически живот, стажове, професионално, неформално и самостоятелно обучение и развиване на трансверсални умения (особено на млади хора в селските райони в подкрепа на местната заетост). Ще се реализират програми и мерки за повишаване пригодността за заетост и адаптивността на по-възрастните с цел по-дългото оставане на пазара на труда. Предвид специфичните потребности на хората с увреждания, ще бъде поставен акцент върху мерки, насочени към трудовата интеграция на тази специфична целева група, чрез които ще се осигури подкрепа за започване на работа, осигуряване на достъп до адаптирани към потребностите и възможностите обучения и насърчаване на работодателите да наемат хора с увреждания. Ще се предостави целенасочена подкрепа за специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания. Ще бъдат създадени възможности за реализация на хората с увреждания в заетостта в сектора на социалната икономика. Активирането на неактивните лица и тяхното трайно включване в заетост ще се реализира чрез комплекс от мерки насочен към тяхното мотивиране, повишаване на знанията и умения в съответствие с търсенето на пазара на труда и устройване на работа.

Друга приоритетна област за финансиране ще са мерките, насочени към подобряването на **условията и сигурността на труда**, удължаването на активния трудов живот в добро здраве, както и мерките, свързани с конкретните потребности на уязвимите лица на пазара на труда в т.ч. осигуряване на комплекс от посреднически услуги за заетост, предоставяне на обучение за придобиване на професионална квалификация и ключови компетентности (обучения от тип „чиракуване“), преквалификация, включително обучение за придобиване на умения за работа с ИКТ и пряко създаване на работни места.

Мерките за насърчаване на заетост в **земеделieto и селските райони** ще бъдат в две основни направления:

- Запазване на относително високия дял на селското стопанство в структурата на заетостта. Тази цел ще се постига чрез целенасочена инвестиционна подкрепа както за подпомагане на устойчиви структури на млади земеделски стопани и малки земеделски стопанства, така и за развитие на селскостопански сектори с традиции и потенциал за осигуряване на работни места – животновъдство, зеленчукопроизводство, овощарство и лозарство, етерично-маслени култури.
- Създаване на нови работни места извън селското стопанство. Диверсификация на икономиката в селските райони чрез подкрепа за стартиране и развитие на неземеделски бизнес.

В подкрепа на тези цели ще бъдат и мерките, с които: (1) на бенефициентите по горните мерки ще се предоставя обучение, информационно обслужване и трансфер на иновации, (2) ще се добавя стойност вътре в стопанствата, (3) ще се организира по-добре хранителната верига, (4) ще се подобрява местната пазарна среда, включително чрез скъсяване на веригите за продажба, (5) достъпа до ИКТ-базираните услуги, както и (6) ще се цели повишаване на общото качество на живота за живеещите в селските райони, включително и за семействата на земеделските производители чрез подобряване на малката инфраструктура като основа за повишаване на местните публични услуги.

В областта на **рибното стопанство** основните действия, които ще допринесат за насърчаване и увеличаване на заетостта са: увеличаване на видовото разнообразие и създаване на нови аквакултурни стопанства и разширяване на съществуващите, добавяне на стойност към първичните производства и стимулиране преработката им. Тези интервенции ще бъдат допълнени с дейности за повишаване на квалификацията и управленските умения на заетите в сектора, включително чрез подхода „учене през целия живот“, реализирани с подкрепата на ЕСФ.

За да се увеличи привлекателността на сектора трябва да бъдат насърчавани действия, даващи възможност за придобиване на нови умения, улесняващи диверсификацията и създаването на работни места в райони, зависещи от риболова, както и действия, свързани с подобряване на условията на труд по отношение на здравето, безопасността и хигиената. Интервенциите за разнообразяване на дейността на стопанствата за аквакултура извън сектора предвиждат инвестиционна подкрепа за стартирането на новата дейност, като в случаите, при които се развива туризъм, помощта ще обхваща и благоустрояване на стопанствата и облагородяване на прилежащите територии. Създаване на нови работни места извън риболова ще бъде реализирано чрез разнообразяване на дейността на дребномащабните крайбрежни рибари, които ще бъдат подкрепяни да стартират дейности извън търговския риболов, основно свързани с предоставянето на екологични услуги, образователни дейности или туризъм.

Важен акцент ще бъдат и мерките за адресиране на несъответствието между търсене и предлагане на работната сила, включително чрез повишаване на институционалния капацитет и осигуряването на инструменти, необходими за извършване на по-ефективни **обществени услуги в областта на заетостта**, както и за своевременна и адекватна реакция към структурните промени на пазара на труда. Ще бъде осъществен комплекс от действия за по-добро прогнозиране на потребностите на бизнеса от работна сила с определени знания и умения като ключ за подобряване съответствието между образование, обучение и бизнес, от една страна, и укрепване взаимодействието между институциите на пазара на труда, образователните, обучителните системи и работодателите, от друга. Ефективността на политиката по заетостта зависи от своевременното актуализиране и съответно адаптиране на програмите и мерките за обучение и заетост, с оглед на динамиката на процесите и промените на пазара на труда. В тази насока подкрепа от ЕСИФ е предвидена за преглед, актуализиране и мониторинг на политиките, за развитие на капацитета, подобряване на резултатите и оценка на ефективността на институциите за посредничество на пазара на труда, включително на националната служба по заетост, и

развитие на институции, които могат да допринесат за преодоляване на несъответствието между предлагането и търсенето на работна сила.

В изпълнение на Препоръка 3 на Съвета от 2014 г. в тази връзка ще бъдат предприети необходимите действия за подобряване на качеството и ефективността на обществените служби по заетост по линия на ЕСФ, а именно:

- Подкрепа за изграждане на административен капацитет на Агенция по заетостта за установяване и задоволяване на нуждата от умения на пазара на труда;
- Подкрепа за подобряване системата на предоставяне на услуги на Агенция по заетостта (оценка на нуждите и развитие на специфични умения, знания и компетентности, посреднически услуги на търсещите работа лица и работодателите, насърчаване на териториалната мобилност, интегриране на пазара на труда на неактивните и безкуражените лица и пр.);
- Подкрепа за повишаване на качеството на предоставяните услуги, чрез усъвършенстване на системите за наблюдение и оценката на ефективността и ефикасността на Агенция по заетостта на прилаганите политики на пазара на труда.

Във връзка с провежданата реформа на мрежата Европейски служби за заетост – EURES (Решение на ЕК 2012/733/ЕС), ще се осигури подкрепа на мрежата на национално ниво, чрез ЕСФ като се реализират:

- съвместни събития с ключови партньори (социални партньори, други европейски мрежи);
- дейности за изграждане и функциониране на мрежата – работни срещи, конференции, обучения на EURES съветници на национално и европейско ниво и други.

В отговор на Препоръка на Съвета на ЕС от 22 април 2013 г. с цел повишаване заетостта сред младежите България е разработила Национален план за изпълнение на Европейската гаранция за младежта, които предвижда, че всеки млад човек на възраст от 15 до 24 год. вкл. ще получи добро предложение за работа, продължаване на образованието, чиракуване или стаж в рамките на 4 месеца след като остане без работа или напусне системата на формалното образование.

От общо шест района на ниво NUTS 2, т.нар. „допустими“ райони за финансиране със средствата на Инициативата за младежка заетост и във връзка с прилагането на Гаранция за младежта, един е „недопустим“ - Югозападният район. България ще се възползва от възможността за гъвкавост като се планира до 10% от средствата да бъдат насочени към областите от Югозападния район, в които е налице най-голям дял регистрирани безработни младежи спрямо общия брой на населението на възраст между 15 и 29-годишна възраст. Това са областите Благоевград, Кюстендил, Перник и Софийска област.

Мотивите за това са свързани с обстоятелството, че в областите, част от този район, към 31.12.2013 г. живеят около 19% от регистрираните в бюрата по труда между 15 и 24-годишна възраст и около 20% от регистрираните безработни младежи до 29-годишна възраст. Освен това, в някои от тези области, съотношението между броя на регистрираните безработни младежи и броя на населението в съответната възрастова група е много по-високо от средното за страната – при средно 4.6% за групата между 15 и 24 г., в област Благоевград това съотношение е 5.4%, в област Кюстендил – 7.3%, в област Перник – 5.8%, а в Софийска област – 7.7%¹⁶⁹.

Въпреки сложността и дълбочината на проблемите, планираните синхронизирани интервенции по този под-приоритет се очаква не само да адресират предизвикателствата, свързани с ниските нива на заетост и производителност на труда, но и да допринесат за устойчивостта на социалните системи, подобряване на гъвкавостта и сигурността на труда, намаляването на несъответствията между търсенето и предлагането на пазара на труда, и подобряването на работата на обществената служба по заетостта¹⁷⁰, както и за постигането на националната цел¹⁷¹ от 76% ниво на заетост¹⁷².

Под-приоритет: Социално включване

В рамките на този под-приоритет подкрепата по линия на фондовете от ЕС е насочена към намаляване на бедността сред населението, повишаването на качеството на живот, насърчаване на социалното включване и интегриране на групите в неравностойно положение и със специални потребности¹⁷³.

Както е предвидено в националните стратегически и секторни документи¹⁷⁴ усилията и механизмите за **намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване** ще бъдат насочени към:

¹⁶⁹ Собствени изчисления на база данните на Агенцията по заетостта за регистрираните безработни лица към 31.12.2013 г. и данните на НСИ за населението към 31.12.2013 г. по възраст и области

¹⁷⁰ Препоръка 3 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

¹⁷¹ Национална програма за реформи на Република България 2011 г.

¹⁷² Сред населението на възраст 20-64 г.

¹⁷³ Препоръка 3 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

- съвместни, координирани мерки за превенция и предотвратяване на причините, които пораждаат бедност и социално изключване, в това число надграждане на постигнатите резултати от изминалия програмен период за реализиране на интегрирани интервенции по осигуряване на социални жилища, допълнени с мерки за осигуряване на образование, заетост, здравеопазване и социално приобщаване на представители на маргинализирани групи, включително роми, настанените в социалните жилища;
- подобряване на достъпа до работа и активното включване на отдалечените от пазара на труда – икономически неактивни, младежи, продължително безработни, лица на социално подпомагане, с основно или по-ниско образование и без професионална квалификация или недостиг на ключови компетентности, хора с трайни увреждания, възрастни работници и др. Ще бъдат предприети специфични мерки за подобряване качеството на живот на ромската общност;
- инициативи, свързани с насърчаване на активния живот на възрастните хора, включително осигуряване на достъпна среда – физическа, институционална и информационна и достъпен транспорт;
- интегрирани мерки за инвестиции в ранното детско развитие – подкрепа на детето в най-ранна детска възраст и на неговото семейство с оглед превенция на рисковете за развитието му; достъп до детска грижа, детски ясли и градини, включително чрез подобряване на инфраструктурата и обзавеждането им; подкрепа на родителите за заетост, обучение, както и за съвместяване на личния и професионалния живот;
- премахване на институционалния модел на грижа и развитие на интегрирани междусекторни услуги за социално включване – деинституционализация на грижата за деца чрез закриване на съществуващите специализирани институции и развитие на превантивни и алтернативни форми на грижа и услуги; премахване на институционалния модел на грижа за възрастните хора и хората с увреждания чрез развитие на услуги за дългосрочна грижа и междусекторни услуги; предоставяне на устойчиви, качествени и достъпни социални услуги в общността, отговарящи на индивидуалните потребности; развитие на мрежа от услуги в семейна или близка до семейната среда за деца, хора с увреждания и възрастни хора, зависими от грижите на професионалисти; развитие на иновативни междусекторни услуги за деца и семейства и други уязвими групи; развитие на интегрирани услуги за ранно детско развитие за деца от 0 до 7 г. възраст и техните семейства; осигуряване на комплексна подкрепа на семействата, които полагат грижи за хора с увреждания и възрастни хора; предоставяне на достатъчно финансови ресурси за намаляване на бедността и социалното изключване; осигуряване на включваща социална и архитектурна среда;
- развитие на иновативни междусекторни услуги за превенция, оценка на риска, социална реинтеграция за децата в конфликт със закона;
- предоставяне на услуги от първа необходимост (здравни и социални услуги, жилищно настаняване, услуги за бездомни хора и живеещи при лоши жилищни условия, интернет услуги) и образование/обучение;
- насърчаване на иновациите в социалната сфера за намиране на интелигентни решения по отношение на по-ефективна и ефикасна социална подкрепа и реформиране на системите за подпомагане от гледна точка на това те да насърчават активния социален и икономически живот на целевите им групи и отпадане на пасивната подкрепа – социални предприятия, социални иновации;
- инициативи, които насърчават социалната отговорност и партньорството със социалните партньори и заинтересованите страни.

Развитие на политиките за социално обслужване с ясно регионално значение и въздействие, които надхвърлят и допълват градското и специфично селското измерение и развитие. Такива са образователната, здравната и социалната инфраструктура от национално и регионално значение, които ще се изпълняват хоризонтално на цялата територия на страната, чрез предварително стратегическо определяне. Обектите на образованието, здравеопазването, културата, административните и социални услуги играят важна роля за определяне на опорните центрове на полицентричната система на населените места. Достъпността до този вид услуги, както и културните и образователните пътувания и връзки са в основата на системата от критерии за избор на специфични дейности за подкрепа.

Мерките по този под-приоритет са пряко насочени към постигане на една от националните цели пред България в контекста на Стратегия „Европа 2020“, а именно броят на живеещи в бедност да намалее с 260 хил. души. Ефектът от подкрепяните области на интервенции и мерки в посока реализацията на Националната цел ще бъде измерван чрез системи за мониторинг, контрол на ефективността и ефикасността и оценка на въздействието на предлаганите услуги, за чието създаване и въвеждане също е планирано финансиране от ЕСИФ.

¹⁷⁴ Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020, Националната концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора в България (2012-2030 г.), Националната стратегия за демографско развитие на населението в България (2012-2030 г.), Проект на Национална стратегия за дългосрочна грижа, Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012 - 2020), Национална стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ (2010). България е ратифицирала и КООНПХУ.

Основните мерки в селските райони ще бъдат насочени към изграждане на публична инфраструктура и основно услуги, осигуряващи качество на живот за населението. Инвестициите в инфраструктура в селските райони, които ще се финансират от ЕЗФРСР, ще бъдат приоритизирани с оглед постигане на растеж и заетост, икономическо съживяване на селските райони и борба с обезлюдяването. Те ще бъдат концентрирани в населени места, които имат потенциал да предоставят необходимите базови услуги за околните периферни и отдалечени от централните населени места и села. Приоритет ще бъдат инвестициите в ширококоленовата интернет мрежа в селските райони, не само поради способността на ИКТ да осигурят социално включване на отдалечените населени места, но и поради възможността ИКТ да подпомогнат иновациите и диверсификация чрез нови интернет базирани бизнес-модели. Друг основен акцент ще бъде използването на възможностите на WOMP, чрез който ще се цели да се отговори на териториалните и местни предизвикателства пред намаляването на бедността и социалното изключване, както и пълноценно участие на местните общности във взимането и изпълнението на стратегически решения за развитие и постигане на по-добро качество на живот, чрез МИГ и МИРГ.

Под-приоритет: Здравеопазване

В рамките на този под-приоритет е поставен фокус върху системата на **здравеопазването**, в контекста на подобряване на здравето, равен достъп до здравни услуги, подобряване ефективността на здравната система и прилагане на Директива 2011/24/EU. Силно изразените негативни тенденции по отношение здравното състояние на населението обуславя необходимостта от подобряване достъпа до качествени здравни услуги. Това важи в особена степен за хората в риск от бедност и социално изключване с оглед на ясно забележимите здравни неравенства по отношение на посочените области. За преодоляване на проблемите в сектора ще бъдат извършени ключови промени като бъдат подкрепени следните приоритети:

- инвестиции в здравна инфраструктура с цел подобряване на условията за адекватна спешна медицинска помощ и продължително лечение, в съответствие с Националната здравна стратегия до 2020 г. и Плана за действие към нея и Концепцията за развитие на спешната медицинска помощ;
- прилагане на програми за укрепване и опазване на здравето чрез целенасочена промоция на здравето за преодоляване на пречките пред постигане на по-добро качество на живот и превенция на заболявания - ще бъдат подкрепяни действия за промоция на здравето и профилактика на болестите за ограничаване на рисковите фактори, влияещи върху здравето на нацията. Важността на тези действия се обуславя от ниското ниво на здравната култура и наличието на поведенчески рискови фактори, особено сред уязвимите групи;
- подобряване на качеството на услугите чрез инвестиции в човешкия капитал - ще бъдат финансирани обучения за придобиване на специалност и за продължаващото обучение на специалистите в тази област.
- подобряване ефективността и достъпността на здравните услуги, включително в отдалечените региони, и управлението на здравеопазването чрез инвестиции за развитие и разширяване на функционалните възможности на национална информационна система за електронно здравеопазване. Инвестициите по ЕСИФ ще са насочени основно към разработване на информационна система за наблюдение и анализи и ще надграждат разработваната със средства от националния бюджет Национална здравно-информационна система.

За осигуряване на равен достъп до качествено здравеопазване, особено за най-маргинализираните групи от населението, се предвижда подкрепа за интегрирането им в обществения живот, включително и чрез подобряване на достъпа им до здравни услуги като част от по-комплексен подход. Достъпът до здравни услуги при хората от маргинализираните общности и в риск от бедност, голяма част от които роми, е затруднен по икономически и социални причини. Поради комплексния характер на проблемите, ще бъде прилаган интегриран подход, включващ подобряване достъпа до заетостта и различни видове услуги, в т.ч. здравни, социални, образователни, услуги на пазара на труда.

По отношение на здравето на работещите като важен елемент за политиките на пазара на труда, ще бъдат осигурени възможности за инвестиции на бизнеса в подобряване на организацията и условията на труда, управлението на рисковете на работното място, като се гарантира съхранението на физическото и психическото здраве на трудещите се.

За гарантиране на успешните реформи и инициативи на Националната здравна стратегия, публичните институции в тази сфера ще бъдат подпомогнати в разработването и внедряването на нови методи и системи на работа и иновативни подходи към проблемите. Ще бъдат предоставени инвестиции за повишаването на професионалната компетентност на здравните мениджъри, на административния капацитет на институциите на всички управленски нива и на междусекторното сътрудничество между здравеопазването и други сфери.

Дейностите по политиките за опазване на околната среда и изменение на климата в областта на здравеопазването ще бъдат насочени към:

- екологосъобразно управление на опасните отпадъци;

- намаляване нивото на живака в околната среда и въздействието му върху здравето на човека и околната среда, като се предвижда постепенно намаляване и забрана за използване живаксъдържаща амалгама в денталната практика, както и нейното разделно събиране;
- повишаване на сигурността на лекарите чрез работа със съвременна апаратура за образна диагностика и лъчетерапия в изградената защитена среда, което ще ограничи вредните въздействия върху пациентите и околната среда;
- въвеждане на строг контрол за спазването на технологичните изисквания за строителните дейности.

Под-приоритет: Образование, обучение и учене през целия живот

България е изправена пред предизвикателството за цялостно подобряване на качеството и ефективността на системата за образование и обучение в контекста на изпълнението на Европейската стратегия за преосмисляне на образованието¹⁷⁵.

Усилията и инвестициите със средства от ЕСИФ в сектора на образованието ще продължат осъществяването на **структурната реформа**, свързана със съществено повишаване на ефективността в образователния сектор, продължаване на насърчителните мерки за намаляване броя на преждевременно напусналите образователната система¹⁷⁶ и повишаване на общото образователно ниво на населението, особено сред маргинализираните групи¹⁷⁷ чрез:

- въвеждане на нова образователна структура - създаване на условия за задължителен обхват и подкрепа на децата от 5-годишна възраст в подготвителни групи; разширяване на възможността за целодневна организация на учебния ден, прилагане на нови стандарти и учебни програми, ориентирани към придобиване на ключови компетентности, създаване на цялостна система за квалификация и кариерно развитие на педагогическите кадри, както и система за управление на качеството в образователните институции, диагностика на училищната готовност, външно оценяване на резултатите от обучението на учениците, инспектиране и самооценяване и други;
- повишаване на достъпа до и качеството на предучилищното образование, особено при децата в неравностойно положение - въвеждане на модел за ранно оценяване на образователните потребности на децата от предучилищна възраст и за превенция и ранна интервенция на обучителните им затруднения;
- повишаване на качеството на професионалното образование и обучение чрез осигуряване на възможност за организиране на обучение чрез работа (дуално обучение), разширяване на прилагането на модулна организация на професионалната подготовка, усъвършенстване на системата за управление на качеството на ПОО, въвеждане на кредитна система и система за валидиране на знания и умения, придобити по пътя на неформалното обучение и самостоятелното учене, въвеждане на „защитени професии“, засилване на връзката между професионалните гимназии и бизнеса и др., което ще доведе до увеличаване на заетостта и социалната интеграция и улесняване достъпа до учене през целия живот.
- утвърждаване на интегрираните подходи за професионалното развитие на работещите в сферата на образованието и разработване на адекватни учебни планове и програми, както и насърчаване на международни акредитации на българските учебни заведения;
- изграждане на достъпна среда, включително архитектурна и информационна (специализирани приложения и услуги за използване на компютри и интернет) и осигуряване на равен достъп на лица от уязвими групи и децата със специални образователни потребности до качествено образование в общообразователна среда, както и за развиване на адекватни социални умения;
- значително повишаване на търсенето и предлагането на образователни услуги за хората от всички възрасти, съобразени с нуждите на пазара на труда и личните предпочитания;
- съобразяване на средното образование и професионалното обучение с търсенето на работна сила и съобразно възможностите за намиране на работа, както и подкрепа за професионалната ориентация в училищата - гарантиране на достатъчна наличност на кадри с научно, математическо и инженерно образование и фокусиране на училищните програми върху творчеството, иновациите и предприемачеството с цел създаване на предпоставки у бъдещите членове на обществото за активен и продуктивен социален и икономически живот;
- създаване и укрепване на партньорства между висшето образование, предприятията и сектора на научните изследвания и инвестиции в създаване на условия за НИРД в заведенията от средното и висшето образователно ниво;

¹⁷⁵ Преосмисляне на образованието: инвестиране в умения за постигане на по – добри социално – икономически резултати COM(2012) 669 final, 20.11.2012 г.

¹⁷⁶ В съответствие със-Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система /2013-2020/

¹⁷⁷ Препоръка 4 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

- модернизация и подобряване на условията в образователните и научни заведения, насърчаване използването на ИКТ в образователния процес – подкрепата за образователна инфраструктура ще бъде осъществявана в съответствие със стратегическата рамка по отношение развитието на образователната инфраструктура и висшето образование, отчитайки местните нужди, и на базата на разработена от МОН методология и критерии за тяхното приоритизиране;
- повишаване на капацитета за управление на образователните и научни заведения; трансфер на опит и добри практики в образователния и научен сектор; формиране на центрове на знанието и за върхови постижения, и научни звена в заведенията от средното и висшето образователно ниво; изграждане на образователни партньорства.
- насърчаване на подготовката на кадри в сферата на висшето образование, отговарящи на предизвикателствата на икономиката на знанието – професионално развитие и мотивацията на кадрите в системата на висшето образование и академичната дейност; подобряването на преподаването и ефективността на научните изследвания в областта на висшето образование, както и стратегическото сътрудничество между висшите училища, научно-развойните центрове и бизнеса; създаване на възможности за стажове на изследователи в предприятия;
- повишаване качеството на висшето образование на ниво сравнимо с европейските страни с цел преодоляване на несъответствието между търсените от пазара на труда и предлаганите във висшето образование умения и квалификации с оглед подобряване условията за заетост на завършващите;
- увеличаване на инвестициите за системата на висшето образование с фокус върху привличането на човешки ресурси, разработването на иновативни идеи за подобряване на изследователската инфраструктура, улесняване на сътрудничеството между висшето образование, науката, частния сектор и трансфера на научните изследвания и иновациите към бизнеса;
- насърчаване мобилността на студенти, докторанти, изследователи и преподаватели като равноправни партньори в национален, регионален и европейски мащаб.

Неотменна част от модернизацията на българската образователна система е и включващото образование. Предвидени са мерки, които подобряват достъпа до качествено образование без оглед на етническа и религиозна специфика, като се работи целенасочено за създаването на толерантна и солидарна училищна среда. Голяма част от политиките и мерките в областта на включващото обучение имат не само интеграционен, но и социален ефект, особено по отношение на уязвимите групи, включително и на ромите.

Нуждите, свързани с пълно съответствие на професионалното образование и обучение с изискванията на пазара на труда ще бъдат адресирани чрез изменение и допълнение на Закона за професионалното образование и обучение. Промените предвиждат регламентиране на условия за въвеждане на обучение чрез работа (елементи на дуално обучение), въвеждане на кредитна система в ПОО, изграждане на система за осигуряване качеството на ниво институция, осъществяваща ПОО, система за валидиране на неформалното обучение и самостоятелното учене, въвеждане на списък на защитените професии. Част от този процес е и въвеждане на дуалното обучение с цел по-тясно обвързване на професионалната квалификация на работната сила с потребностите на работодателите, както и за повишаване на мотивацията за включване в професионално обучение. Инвестициите от ЕСИФ в сферата на професионалното образование са насочени към стимулиране на образованието в областите на инженерно-техническите и природните науки и професионалните направления от приоритетните области на икономиката; подобряване на възможностите за успешна реализация на пазара на труда на завършващите професионално или висше образование; изграждане на мрежи между професионалните гимназии, висшите училища и бизнеса и повишаване на практическите умения на учениците и на студентите за работа в реална работна среда.¹⁷⁸

Концепцията за **учене през целия живот и обучението за възрастни**¹⁷⁹ е свързана с личностното и професионално развитие на всеки гражданин, независимо от неговата възраст и е ключова област за развитие в България, към която ще бъде насочена подкрепата със средства по ЕСИФ чрез:

- съвместни действия на всички заинтересовани страни за стимулиране участието на населението във всички форми на УЦЖ, в т.ч. чрез въвеждане на система на валидиране на знания, умения и компетентност придобити в резултат на неформално обучение и самостоятелно учене;
- насърчаване на участието на заети и безработни лица в обучение за придобиване на професионална квалификация и/или ключова компетентност в съответствие с потребностите на пазара на труда;
- насърчаване на мобилността на всички равнища на образование и обучение;

¹⁷⁸ Препоръка 4 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

¹⁷⁹ Препоръка 4 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

- улесняване на по-нататъшният достъп на неграмотните и слабограмотни лица над 16 години до общообразователна и професионална подготовка и съответно до по-конкурентно им участие на пазара на труда чрез ограмотяване и формиране на ключови компетентности;
- подобряване на ИКТ уменията и широко въвеждане на нови ИКТ базирани методи на обучение (е-образование) на всички нива на образователната система, както и на системата на квалификация и преквалификация на заети, безработни, хора и групи в неравностойно положение;
- доразвиване на образователната ИКТ инфраструктура – обновяване на компютърната материална база в общото, професионалното и висшето образование; доизграждане на българската образователна и изследователска мрежа и осигуряване на високоскоростна свързаност на училищата и университетите с интернет и с европейското образователно пространство; изграждане на облачна инфраструктура и осигуряване на електронно съдържание за целите на е-образованието;
- стимулиране на образователните и обучителни институции да предоставят образователни услуги извън рамките на своята инфраструктура на базата на партньорство с работодатели, държавни/общински институции и други заинтересовани страни; подкрепа на неформалното обучение и самостоятелното учене;
- изграждане на модерна система и усъвършенствани форми за учене през целия живот в системата на висшето образование, задоволяващи индивидуалните потребности на личността за по-добра адаптивност към променящата се работна среда и адекватно отговарящи на социално-икономическите реалности за растеж.

За подобряване на качеството на **човешките ресурси в земеделието и горското стопанство**, в рамките на ПРСР е предвидена подкрепа за обучения с цел осигуряване на адекватно равнище на техническите и икономическите знания и умения за управление, прилагане на нови технологии нисковъглеродна икономика в селското стопанство, качество и безопасност на продукцията и устойчиво управление на природните ресурси и опазване на околната среда. Като част от териториалното измерение, съгласно НКПР, и в допълнение към идентифицираните секторни нужди, **образователната инфраструктура** допринася за намаляване на диспропорциите между районите по отношение на достъпа до средно и висше образование. Подкрепата ще бъде осъществена при спазване на принципа за балансирано регионално развитие.

Приоритет: Научни изследвания, иновации и инвестиции за интелигентен растеж

В съответствие с обхвата на ТЦ 1, ТЦ 2 и ТЦ 3, помощта на ЕСИФ ще се концентрира върху адресиране на най-сериозните предизвикателства за постигането на интелигентния растеж на българската икономика и създаване на възможности за работещи структурни елементи на цялата верига за създаване на стойност – научно изследване-технологично развитие-индустриално развитие-иновации - ускорен растеж, а именно: ниска конкурентоспособност и производителност на МСП в сектори с висока добавена стойност за икономиката и експортен потенциал, изоставащи научно-развойни и иновационни пазарно-ориентирани дейности, липса на ефективна образователна и научна среда и работещото ѝ взаимодействие с бизнеса, позволяваща провеждането на качествени научни изследвания и незадоволителен достъп до и използване на ИКТ.

Ниската производителност и конкурентоспособност на националната икономика, особено на МСП, и възможността ѝ да генерира стабилен растеж и да създава нови работни места продължава да бъде основно предизвикателство за страната. В областта на научните дейности и иновациите в проекта на Иновационната стратегия за интелигентна специализация¹⁸⁰ се дефинират приоритети, които следва да получат финансиране с цел създаването и развиване на липсващите към момента абсолютни и сравнителни конкурентни предимства на българската икономика, необходими за дългосрочния икономически растеж и повишаване БВП на човек от населението. България¹⁸¹ ще се фокусира в подобряване състоянието в четири насоки: предприемачество, иновации¹⁸², интернационализация и околна среда (енергийна и ресурсна ефективност и зелени технологии). С цел концентриране на ресурсите за ефективно и ефикасно разпределяне на средствата от ЕФРР при предоставянето на подкрепа за технологично развитие и иновации в предприятията ще се дава предимство на проекти от приоритетни за страната сектори, но подкрепата няма да се ограничава само до тях, отчитайки ниската степен на развитие на иновационната дейност във всички сектори на българската икономика.

Стратегията за интелигентна специализация отчита и значението на териториалните стратегии и потенциала им да привличат частни инвестиции на териториално ниво, включително по отношение на идентифицираните зони за въздействие с потенциал за икономическо развитие.

Помощта на ЕСИФ ще бъде насочена към насърчаване на иновационната дейност на предприятията и подкрепа за стартиращи иновативни предприятия, както и за бързорастящи предприятия, развитие на партньорства между бизнеса и научните среди, развитие на инфраструктура за иновации и изследвания, обновление и усъвършенстване на технологиите в предприятията чрез внедряване на водещи технологични решения и

¹⁸⁰ Проект на Доклад за Стратегията за интелигентна специализация, февруари 2013 г., Световна банка и работен вариант на Стратегията за интелигентна специализация, финализирането на която се координира от МИЕ

¹⁸¹ Съгласно Национална стратегия за насърчаване на МСП 2014-2020

¹⁸² Иновациите се разглеждат в отделен под-приоритет

подобряване на достъпа на предприятията до нови международни и национални пазари и модерни бизнес услуги. Важна част от подкрепата за интернационализация на иновационните дейности е процесът на повишаване на достъпа и активно участие на България в европейските технологични платформи и Европейския институт за иновации и технологии, които са основен катализатор на европейските иновационни политики и стратегии. Със средства от ЕСИФ ще се насърчи достъпването на интелигентни и специализирани решения както и постигане съответствие с практиките на Европейския институт за иновации и технологии. В рамките на подкрепата за развитие на клъстери, технологично развитие и иновации, ИКТ услуги и приложения ще бъде възможно и предоставянето на подкрепа за изпълнението на „сините“ политики, включително сътрудничество на бизнеса с научните звена. Като добра практика от програмния период 2007-2013 от ЕК е идентифициран проектът за подкрепа за повишаване на ефективността и конкурентоспособността на Морски Клъстер България в гр. Варна¹⁸³.

Провежданата политика за насърчаване на инвестициите е насочена към увеличаване на икономическата активност и технологичното развитие в производствата и услуги с висока добавена стойност и създаването на нови високопроизводителни работни места, както и намаляването на регионалните диспропорции в социално-икономическото развитие. Инвестициите са основен двигател на растежа и важен фактор за подобряване на конкурентоспособността на икономиката посредством подобряване на производителността, дължаща се на технологичното обновление и оптимизация на процесите в предприятията, подобряване на ресурсната ефективност, разширяване на възможностите за експорт, особено в следствие на ПЧИ.

Основен подход на инвестициите в НИРД е осигуряването на допълняемост на инструментите. Новата рамкова програма за наука и иновации (Хоризонт 2020) предвижда специални мерки за разширяване на участието на държавите-членки, които имат нисък иновационен потенциал, сред които е и България. Тези мерки предполагат сътрудничество и координация между различни финансови източници – Хоризонт 2020, ЕСИФ и национални ресурси. Това е ефективен модел за постигане на по-осезаем ефект от инвестициите в НИРД.

В Закона за насърчаване на инвестициите е предвидена възможност за финансово обезпечаване на насърчителните мерки от Оперативните програми през програмния период 2014-2020 г. Проектите, получили сертификат по Закона за насърчаване на инвестициите, предвиждат вложения в активи за създаване на нови или разширяване на съществуващи производствата и услуги и разкриване на нови работни места. Създаването на възможности за прилагане на насърчителните мерки за сертифицираните проекти по оперативните програми през следващия програмния период ще доведе до намаляване на негативните последици от глобалната финансова криза върху българската икономика и реално нарастване на икономическата активност.

В Националната програма за развитие е включена мярка „Проактивен инвестиционен маркетинг за привличане на инвеститори от целеви сектори и държави“. Тази дейност в програмния период 2007-2013 се изпълнява от Българска агенция за инвестиции и включва организиране на инвестиционни форуми, реклама на България като инвестиционна дестинация, медийни кампании, финансирани от ОП „Конкурентоспособност“ 2007-2013. Активната дейност на Българската агенция за инвестиции за целево привличане на инвестиции следва да продължи и през програмния период 2014-2020 г. с фокус върху изпълнението на целите на маркетинговата стратегия за привличане на инвестиции от целеви сектори на целеви държави. Проактивният инвестиционен маркетинг е необходимо условие привличане на нови инвестиции в периода на възстановяване след глобалната икономическа криза.

Възможностите на работодателя да предоставя конкурентно заплащане и професионално обучение ще бъдат ключови за привличането на млади хора при прехода им от училището към работното място, за задържането им в българския бизнес и привличането им обратно от чужбина. Работодателските инициативи за професионално обучение и за обучение през целия живот надграждат над високо ценените качества на работната сила у нас. В същото време, международните компании, които се установяват у нас продължават да се конкурират на световния пазар, което налага постоянно повишаване на квалификацията на българския персонал и поддържането ѝ на световно ниво и съответно изисква влагането на значителни средства за обучение.

В тази насока е и въведената нова насърчителна мярка по ЗНИ за целево предоставяне на безвъзмездна помощ за възстановяване на част от разходите за труд на инвеститора за работниците и служителите, заели новите работни места, открити в следствие изпълнение на проекта. Заедно със съществуващата мярка за възстановяване на част от разходите за специфично обучение на новоназначените служители и работници се цели подпомагане развитието на икономически сектори, базирани на знанието, където разходите за персонала са значителни.

В комбинация с благоприятната данъчна среда и конкурентните сравнителни предимства на България като инвестиционна дестинация тези действия ще допринесат за постигането на значими макроикономически ефекти от провежданата инвестиционна политика - подобряване на конкурентоспособността на икономиката посредством повишаване на производителността, дължаща се на технологичното обновление и оптимизация на процесите в предприятията, подобряване на ресурсната ефективност, разширяване на възможностите за експорт, особено в следствие на ПЧИ и генерирането на значима заетост, особено важна в период на забавен растеж.

Заложеният в Стратегия за интелигентна специализация механизъм за управление гарантира координиран процес, при който всички министерства и държавни органи са съгласувани и концентрирани върху изпълнението

¹⁸³ Проектът е цитиран в Guidance on the Implementation of the Integrated Maritime Policy through ESI Funds 2014-2020 на ЕК от 01.07.2013 г.

на едни и същи приоритети, синергия на планираните инвестиции по програмите, избягване, както на припокриване и двойно финансиране на дейностите, така и липса на празни места във финансирането. Системата за мониторинг и оценка на Стратегията, от своя страна допринася за ефективното изпълнение на мерките в контекста на нейните цели и приоритети и проследяване на напредъка в изпълнението на планираните мерки.

Под-приоритет: Повишаване конкурентоспособността и ресурсната ефективност на МСП

Финансовото подпомагане по ЕСИФ за увеличаване на конкурентоспособността на българските МСП, базирана на знанието, иновациите и оптимизацията на производствените вериги, ще се предоставя за предприятия в ключовите сектори, занимаващи се с иновационни дейности и секторите с висока добавена икономическа стойност и експортен потенциал. Финансирането ще допринесе за развитие на благоприятна бизнес среда¹⁸⁴, която стимулира устойчив икономически растеж чрез мерки за стимулиране на реализация на нови и с разгърнат потенциал пазари и интернационализация на малкия и среден бизнес и земеделски стопанства; финансиране на нови инструменти за насърчаване на икономика с по-висока добавена стойност и реализиран износ; подкрепа за оптимизация на производствените вериги и съкращаване на пътя до крайните клиенти, особено при земеделските стопани и хранително-вкусовата промишленост; предлагане на ефективни и алтернативни механизми за финансиране (чрез програми на ЕС, чрез национални инструменти, рисков капитал); технологично обновление и усъвършенстване на технологиите за повишаване на ресурсната ефективност и капацитета на предприятията. За да се удовлетвори нуждата от финансиране на малки и средни стопанства в селските райони ще бъдат заделени средства от ПРСР за прилагане на финансови инструменти.

Инвестициите в тази сфера ще бъдат реализирани в контекста на целите и приоритетите на Стратегията за малки и средни предприятия: Small Business Act. Анализът на състоянието на МСП извежда като основни елементи на политиката в тази сфера създаването на благоприятни условия за развитие на бизнеса, като се подобри достъпа им до финансиране; насърчава се предприемачеството и се опростяват административните и регулаторните изисквания, стимулира се иновационна активност; участието им на единния пазар и интернационализацията; насърчат се инвестициите в енергийна ефективност, ползване и създаване на „зелени“ продукти от предприятията.

С цел реструктуриране на секторите в страната и обръщане на тенденцията, в която основно преобладават предприятията от ниско интензивни на знание сектори основен акцент е поставен върху създаването и развитието на нови предприятия във високотехнологични сектори, като информационни технологии, компютри, оптика и електроника, машиностроене и други.

Част от стратегията е свързана с регионалната специализация и създаването на предприятията е ориентирано спрямо концентрацията на работна сила и предприятия в съответните административни области на страната. Акцент е поставен и върху осигуряване на подкрепа на малките и средни предприятия в регионите с ниска заетост.

Регионалните разпределения на Националната стратегия за развитие на МСП: Small Business Act се основават на производствената специализация на определен район, чийто териториален обхват е определен като трудовия пул на областно ниво. Регионалната клъстеризация е обособена около трите групи производства: **високотехнологични производства интензивни на знания услуги** със силна концентрация на дейностите в София, като 82.1% от заетите в промишлените предприятия и 83.6% от заетите в услугите оперират в столицата; **средно-високи и средно-ниски технологични производства** с най-висока концентрация в централните райони на страната (по-конкретно в областите Пловдив, Стара Загора, Габрово и Велико Търново) и **ниско-технологични производства**, концентрирани основно в югозападния и южен централен.

Съчетаването на регионалната специализация с гъстотата на предприятията е предпоставка за формулиране на по-прецизни мерки в подкрепа на създаването на предприятия, клъстеризацията на съществуващи предприятия, както и създаването на технологични паркове или бизнес-инкубатори за целите на съответните сектори.

При дефинирането на конкретните мерки за подпомагане на българските предприятия са взети предвид уроците от програмния период 2007-2013, като ще се търси: (1) максимално опростяване на мерките от гледна точка на административно бреме (фокус върху резултатността на проектите) и (2) максимално използване на експертната от партньорствата със съществуващи и работещи бизнес организации и финансови институции при оценката на инвестиционния и/или иновационния потенциал на проектите.

С оглед създаването на повече предприятия, стъпването на външни пазари и повишаването на ефективността ще се въведат поредица от инструменти, стимулиращи достъпа до финансиране, подобряване на инкубационната среда за бизнеса и въвеждането на нови технологии и стандартизация. Усилията ще се концентрират в създаване на повече МСП и в разрастване на съществуващите МСП от ключовите за страната сектори, както и в стимулиране на износа от секторите на високотехнологичната промишленост и интензивните на знание услуги.

¹⁸⁴ Препоръка 5 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

България се намира на етап от развитието си, когато все още има значителен потенциал и необходимост да повишава ефективността на предприятията чрез внедряване на нови за страната и/или за индустрията и/или за предприятието технологични решения. При инвестициите за намаляване на ресурс- и енергоемкостта на предприятията в производствените процеси и дейността им като цяло с приоритет ще се финансира разработването и внедряването на енерго-ефективни производствени технологии, обновление и усъвършенстване на технологиите с цел подобряване на производителността и повишаване на ефективността на използване на ресурсите чрез въвеждане на водещи технологични решения. Ще се инвестира и в ИКТ базирани услуги и приложения, въвеждане на международно признати стандарти и системи за управление на бизнеса, подобряващи ефективността на управленските и производствени процеси с цел създаване на реални конкурентни предимства на местните и експортните пазари. Ще се търси типизирана процедура за финансиране на енерго-ефективни инвестиции на бизнеса, която да позволява ефективно и насочено към резултатност инвестиране на помощта по ЕСИФ.

С цел да се осигури по-добра информираност на бизнеса за вземане на обосновани и аргументирани решения и подобряване на достъпа на предприятията до национални и международни пазари ще се насърчава развитието на системи за подкрепа на бизнеса като един от елементите на бизнес средата. Програмите за интернационализация на предприятията ще се осъществяват чрез подкрепа за национални изложения, програми за привличане на чуждестранни инвеститори, подкрепа за развитие на системи за стандартизация, патентоване, управление на интелектуалната собственост, услуги и мерки за популяризиране на енергийната ефективност и ВЕИ. Мерките за популяризиране и маркетинг на туризма включително морски, крайбрежен и круизен туризъм, ще допринесат за изпълнението на това направление от развитието на „синята икономика“.

Достъпът до финансиране е от съществено значение за МСП и има пряко въздействие върху общата факторна производителност. При отчитане на нуждите на българските предприятия и научените уроци през програмен период 2007-2013 г. България планира надграждане на опита в използването на финансови инструменти през периода 2014-2020. При прилагане на финансовите инструменти ще се търси баланс и подходяща форма на съчетаване на предимствата на финансовите инструменти с тези на грантовото финансиране. Използването на финансови инструменти ще бъде насочено към улесняване достъпа на малкия и средния бизнес и иновативното предприемачество до подходящите форми на финансиране¹⁸⁵.

Възприетият подход предвижда използване на различни видове финансови инструменти съобразно спецификата на всяка една от сферите, както при подкрепата за технологично развитие и иновации, така и при подкрепата, насочена към развитие на предприемачеството, капацитет за растеж на МСП и енергийна ефективност. Конкретните инструменти и продукти ще бъдат определени на базата на резултатите от предварителната оценка и стратегия за ефективно прилагане на финансовите инструменти по отношение на бизнеса, извършвана на национално ниво. За програмен период 2014-2020 г. България планира да създаде Национален гаранционен фонд. Чрез неговото създаване ще бъде решен ключов проблем за бизнеса а именно - липсата на достатъчно и качествено обезпечение при необходимост от кредитиране. Към осите на ОПИК се предвижда опция за създаване на мярка "Гаранции за банково финансиране на одобрен проект". Предвижда се: издаване на гаранции за иновативни проекти за стартиращи фирми, иновативни проекти на съществуващи фирми, издаване на гаранции за технологична модернизация и енергийна ефективност. Решение на проблеми като недостатъчен капацитет на МСП за формиране на конкурентни предимства, невъзможност за набиране на достатъчно капитал, ограничен достъп до иновативни финансови инструменти, капиталови пазари, които не предлагат икономически ефективни решения за малкия бизнес ще се търсят и чрез присъединяването към Инициативата за МСП чрез ОП „Инициатива за МСП“. Програмата е изцяло ориентирана към финансовите инструменти и предвижда предоставяне на неограничени гаранции за предоставяне на капиталово облекчение на финансови посредници за нови портфейли за дългово финансиране на допустими МСП.

Подкрепата ще бъде насочена и към разнообразяване на икономическите дейности, продукти и услуги на МСП в селските райони и земеделските стопанства в отговор на променящите се потребности и пазарното търсене. Преструктурирането в областта на земеделието ще продължи, като приоритетно помощта ще бъде насочена към развитие на малките стопанства, младите фермери и подсекторите животновъдство, плодове и зеленчуци, биологично производство, етерично-маслени и медицински култури. Ще се засилят мерките за стопанствата за създаване на групи производители, къси вериги на доставка, развитие на пазари на местно ниво, както и за управлението на риска. Акцент в ПРСР е и подкрепата за напояване с цел подобряване конкурентоспособността на стопанствата и отводняването.

С оглед на необходимостта от повишаване на конкурентоспособността на рибарството ще бъдат предприети мерки за решаване на структурния проблем с българския риболовен флот, изразяващи се в подпомагането на окончателното преустановяване на риболовни дейности и в подкрепа на допустими инвестиции за модернизация на риболовните кораби, които не водят до увеличаване на риболовния капацитет. Насърчаването на иновациите, целящи разработването или въвеждането на нови или значително подобрени продукти на риболова, нови или подобрени процеси и техники, както и на нови или подобрени системи за управление и организация също ще стимулират конкурентоспособността на сектора. Ще бъдат подкрепяни и инвестиции, които добавят стойност към

¹⁸⁵ Препоръка 5 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2013 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2013 – 2016 г.

продуктите на риболова, по-специално като позволяват на рибарите да извършват преработване, предлагане на пазара и пряка продажба на собствения улов. Ще бъде насърчавано преминаване към нови дейности, различни от търговския риболов, дейности по преквалификация и допълнителни инвестиции на борда за предоставяне на екологични услуги, образователни дейности, туризъм и други. Ще бъдат финансирани изследвания за пътя на рибите от първични производители на жива риба до основните групи крайни потребители.

Развитието на аквакултурата ще бъде подпомагано основно чрез инвестиции за разширяване и модернизиране на съществуващи стопанства и за диверсификация на производството на нови видове, като ще бъдат подпомагани редица дейности, свързани с подобряването на производствената ефективност – добавяне на стойност към продукцията, оползотворяване на отпадъците, подобряване условията на труд, благоустройство на прилежащите терени, включително защита срещу загуби на продукция от хищници и браконiere. Подкрепа за стартиращи МСП в областта на сладководната и соленоводната аквакултура ще бъде оказвана, ако бъде в съответствие с Многогодишния национален стратегически план за аквакултурите (2014-2020). Целенасочено ще се подкрепя развитието на технически иновации в технологии (биотехнологии) и знания в областта на аквакултурите, увеличаване на подкрепата за преработване на продуктите от аквакултурите и предоставянето на възможност за застраховане на запасите от аквакултури с оглед предотвратяването на загуби от неблагоприятни природни и други събития. Политиката по отношение на диверсификация на дейностите ще бъде прилагана за всички типове стопанства, като приоритетно ще бъдат подпомагани операторите на стопанства за екстензивно или полуинтензивно култивиране на продукцията. Приоритетното подпомагане на устойчивата аквакултура ще допринесе и за постигане на целите на стратегията на ЕС за „син растеж“. Подкрепата за създаване и подобряване на инфраструктурата за нуждите на рибното стопанство също ще допринесе за повишаване на конкурентоспособността на сектора.

Голяма част от подкрепата по ПМДР 2014-2020 ще допринесе за развитието на "синята икономика" основно чрез подкрепа в сектора на аквакултурата, рибарството и свързаната с тях преработка. Същевременно, иновациите в рибарството ще могат да подкрепят развитието на сините биотехнологии. В контекста на стратегията за син растеж се акцентира върху увеличаване на работните места в синята икономика, подпомагане на морския туризъм.

По отношение на предизвикателствата пред пазара на риба и рибни продукти ще се поощри и подпомогне създаването на организации на производителите в риболовството и аквакултурите, които след това да имат възможност по-добре да управляват дейността си, по-добре да продават своята продукция и да повишат информираността за своите продукти. В тази връзка ще бъде подкрепяно разработването на планове за производство и предлагане на пазара. Успешната дейност на организациите на производителите зависи и от наличието на пълна пазарна информация и възможност за осъществяване на общи промоционални и рекламни кампании на българския пазар, като се предвижда такива дейности да бъдат подпомагани както в рамките на приоритетите на ПМДР (2014-2020), така и в рамките на техническа помощ на програмата.

Под-приоритет: НИРД и иновации

Подкрепата от ЕСИФ в рамките на ТЦ 1 е насочена към развитие на иновациите и приложните научни изследвания с ясен принос към икономическото развитие. Интервенциите за целенасочено въздействие по линия на ЕСИФ обхващат сфери, осигуряващи интелигентен и устойчив растеж, базиран на знания и условия за създаване на добавена икономическа стойност. Първата сфера е свързана със засилване на иновационната дейност в предприятията чрез разработване на иновативни продукти, процеси и бизнес модели, развитие на социални иновации, засилване на партньорството между бизнеса и научните среди, развитие на международно бизнес сътрудничество и инициативи за изследвания и иновации, развитие на инфраструктура за иновации и изследвания, валоризация и комерсиализация на интелектуалната собственост и иновационните идеи, включително продължаване на подкрепата за развитие на научно-технологичен парк „София Техпарк“. Вторият пакет мерки е насочен към увеличаване на разходите за НИРД с цел увеличаване броя на съществени научни изследвания, повишаване нивото на научно-изследователските институции и модернизация на инфраструктурата и оборудването за извършване на НИРД (като ограничен брой институции бъдат избрани и подпомогнати като центрове за върхови постижения и центрове за компетентност). Подкрепа ще се предоставя и за насърчаване на иновациите в сферата на енергийната ефективност и последващото им въвеждане в производството, осигуряване на стабилно финансово портфолио за подкрепа на НИРД, в т.ч. и въвеждане на алтернативни финансови източници и инструменти за подкрепа и разработване на иновации, изграждане на иновационни мрежи, центрове за технологичен трансфер¹⁸⁶ и насърчаване на приложните изследвания и сътрудничеството между образователните институции, научните центрове и бизнеса. Съществена част от цялостния спектър са и мерките, свързани с трансфер на международно „ноу-хау“ и получаване на патенти на международно ниво; създаване на условия за публично-частни партньорства в областта на НИРД, ускоряване на процеса по пазарна реализация на иновациите, в т.ч. и на международните пазари и мобилност на изследователите с цел обмяна на опит и подобряване на средата за НИРД в България.

Всички планирани интервенции в рамките на ТЦ 1 са в контекста на Иновационната стратегия за интелигентна специализация и са част от пътната карта на Европейския стратегически форум за изследователска

¹⁸⁶ Ако центровете за технологичен трансфер докажат, че могат да са успешни за повишаване на ефективността на дейностите за комерсиализация на технологиите в България, ще продължат да бъдат подпомагани.

инфраструктура. Проведените анализи, широкото обществено обсъждане и резултатите от процеса на предприемаческо откритие поставиха фокус върху няколко тематични области за създаване и развитие на нови технологии, водещи към конкурентни предимства и повишаване на добавена стойност на националните продукти и услуги, които следва да се пречупят през призмата на очакванията за пазарни ниши и пазарен потенциал. Идентифицираните тематични области са мехатроника и чисти технологии, информатика и ИКТ, индустрия за здравословен живот и био-технологии и нови технологии в творческите индустрии. Подкрепата за творческите индустрии, включва и иновационни дейности в областта на дигитализация на движимото и недвижимо културно наследство, като предпоставка за развитие на културния туризъм и туристическия маркетинг на страната. С цел ускорено усвояване на технологии, подкрепата за ресурсо ефективни и дигитални технологии е определена като хоризонтална за предприятията от всички индустриални сектори.

Елемент от Стратегията е и разработването на Технологични пътни карти. В следващите две години ще се посочат отделни продукти/продуктови групи и водещи технологии, в които България има конкурентни предимства и експортен потенциал, и които могат да станат двигатели за развитие на българската индустрия, която да намери своето място във веригата на стойността на общия европейски пазар.

Иновативното предприемачество изисква специализирани платформи и инструменти за правилно развитие, най-важните от които са за финансиране на ранен етап посредством фондове за начално финансиране, а на последващ етап чрез фондове за рисков капитал. Основен акцент ще бъде поставен върху подкрепата за предприемачи, стартиращи и вече регистрирани МСП¹⁸⁷, насочени към развитието, внедряването в производство и трайната пазарна реализация на иновации. В областта на земеделието при подкрепата за модернизацията на стопанствата приоритет ще се даде и на инвестициите във физически активи, които са носители на иновативните технологии и подходи.

В областта на **партньорството за иновации**, финансирането от ЕСИФ ще бъде насочено към осигуряване на синергия с дейностите и резултатите от проектите по Хоризонт 2020, общите програмни инициативи (Европейския институт за иновации и технологии; Европейските иновационни партньорства), други донорски програми както и ПЧП. От ключово значение е българското участие в НИРД по секторни пан-европейски инициативи, технологични платформи и програми. Подпомагането на иновативните МСП и стартиращи предприятия ще се осъществи чрез улесняване на достъпа им до финансиране и достъпа им до трансфер на модерни технологии и иновативни услуги, включително във връзка с патенти и лицензи, достъпа до електронни платформи и бази данни за научна информация. Ще се насърчават формите на сътрудничество между земеделските производители, производителите на морска и сладководна аквакултура, научно-изследователски и консултантски организации. С цел по-бързото довеждане на иновационните и изследователски резултати до практиката ще се подкрепят мерки за предприятия в земеделския сектор (в рамките на Европейското партньорство за иновации за селскостопанска производителност и устойчивост) както и в сектор рибно стопанство.

Важен акцент на интервенциите, финансирани от ЕСИФ, ще бъде развитието и повишаването на **ефективността на научните изследвания и иновациите**, създаването на достатъчно стимули за консолидиране на научноизследователските структури за конкурентоспособен научен потенциал. Чрез обединяване на финансови ресурси, иновационна инфраструктура и изследователски състав ще се изградят и утвърдят силни научноизследователски звена, които извършват качествени научни изследвания и са конкурентоспособни на европейско и световно ниво. Ще се търсят ефективни платформи за сътрудничество между тези звена и приоритетните сектори, включително коопериране в рамките на иновационни паркове, механизми за съвместни проекти, използване на научните достижения и внедряването им в практиката от български МСП, технологичен трансфер и т.н.

Инвестициите в приоритет „Образование, обучение и учене през целия живот“ имат съществен принос към развитието на научно-изследователския потенциал и иновациите. Съчетаването на инвестициите в развитие на научно-изследователска инфраструктура и развитие на научния потенциал адресира по-ефективно предизвикателствата в сферата на научните изследвания. Системата за създаване и непрекъсната подготовка на изследователи изисква не само инвестиции във високотехнологично и съвременно оборудване и инфраструктура, но и адекватни институционални мерки във висшите училища и научно-изследователските организации за кариерното развитие на изследователите.

В тази връзка в областта на изграждането на капацитет и развитие на **човешките ресурси**, интервенциите по ЕСИФ ще се фокусират върху привличането, усъвършенстването и стимулирането на човешките ресурси в областите на създаването и управлението на НИРД и иновациите; насърчаването привлекателността на научната кариера чрез финансиращи програми за задържане и привличане на високо ниво учени и млади изследователи, създаване на условия за усвояване на съвременни знания от младото поколение и подготовка на нова генерация учени. Ще се финансират също така и мерки, насочени към ограничаване в максимална степен на „изтичането на мозъци“; стимулиране на научната продуктивност и развитие на академична кариера. Тези дейности ще постигнат по-значими синергични ефекти само ако бъдат планирани в унисон с развитието на кълъстерите и приоритетните бизнес сектори.

¹⁸⁷ включително в селските райони

На базата на положителното въздействие и натрупания опит в рамките на програмен период 2007-2013 г., свързана с актуализираните учебни програми за студенти, докторанти и пост-докторанти са планирани повече мерки за представяне на резултатите от научните изследвания и изследванията в учебния процес; междусекторна и трансгранична мобилност с компонент за реинтеграция; проекти в областта на приложните изследвания; синергийни мерки за допълване със схемата Мария Кюри по програма Хоризонт 2020 и по специално безвъзмездните средства от Европейския научноизследователски съвет.

Под-приоритет: Достъп до и използване на ИКТ

Цифровата програма за Европа е първата от седемте инициативи по стратегията Европа 2020 за интелигентен, приобщаващ и устойчив растеж. Инвестициите по ЕСИФ в подкрепа на създаването, достъпа до, и ползването на услуги, основани на ИКТ, са от решаващо значение за всички сектори и райони на България и по-специално за селските, по-слабо развитите и населени райони, и насочени към по-бедните уязвими групи и хората със специални потребности.

За да бъдат адресирани предизвикателствата, описани в анализа на СП, инвестициите за ИКТ ще бъдат насочени в следните области: гарантиране на широколентов достъп от следващо поколение в общинските центрове в селските райони; усъвършенстване на съществуващите широколентови мрежи до такива за достъп от следващо поколение; осигуряване на достъп до ОЦА и ОМА с цел технологичното обезпечаване на електронното управление; създаване и въвеждане на информационни системи за управление, мониторинг и контрол в ключови сектори; осигуряване на технологично оборудване за образователната система, здравните и социалните заведения.

В тази връзка е приет Национален план за достъп от следващо поколение¹⁸⁸, насочен към постигане целите на Цифровата програма на Европа, а именно:

- 98% покритие със свързаност със скорост от 30 Mbps;
- 50% покритие със свързаност със скорост от 100 Mbps.

На практика високоскоростният достъп ще даде възможност за използване на съдържание с висока разделителна способност, модерни комбинирани цифрови услуги, и поддържане по поръчка на взискателни към скоростта приложения.

Балансиращата подкрепа за търсенето и предлагането на информационни и комуникационни технологии ще бъде насочена към развитието и широкото ползване на ИКТ-базирани продукти и услуги, включително през интернет, чрез развитието и въвеждането на нови методи за производство и пласмент, базирани на внедряването на ИКТ – например, приложения за е-търговия, е-банкиране, е-обучение и др. Заложени са мерки за повишаване на квалификацията на ИКТ специалистите и цифровата компетентност на работната сила в другите сектори и особено в МСП в съответствие с изискванията на пазара на труда.

За постигане на целите на ТЦ 2 ще допринесат и интервенции по останалите тематични цели. В рамките на ТЦ 1, където ИКТ са определени за хоризонтална тематична област на Иновационната стратегия за интелигентна специализация, са предвидени мерки за развитие на иновации в предприятията и на среда и инфраструктура за иновации и изследвания. По тази тематична цел са предвидени и мерки за модернизиране на съществуващата и изграждане на нова съвременна научноизследователска инфраструктура в рамките на информационните технологии. Предвидени са и мерки, свързани с дигитализация на движимото и недвижимо културно наследство.

Подкрепата за растеж и капацитет на предприятията по ТЦ 3 ще бъде свързана и с подобряване на качеството и използването на информационни и комуникационни технологии, напр. чрез разработване, внедряване и сертифициране на системи за управление на качеството, въвеждане на ИКТ-базирани системи, разработване на електронни платформи за бизнес за подобряване на достъпа до чужди пазари.

Предвидени са и инвестиции за подобряване на ресурсната ефективност и устойчиво използване на суровините чрез внедряване на високо-технологични и ИКТ решения за оптимизиране на производствените процеси и намаляване използването на суровини в рамките на ТЦ 6.

Индиректен принос към целите на ТЦ 2 ще имат и мерките по ТЦ 7, чрез които ще се адресира недостатъчна наличност на модерни системи за сигнализация и телекомуникация. Предвижда се въвеждането на европейската система за управление на железопътния трафик (ERTMS) и освобождаване на честотите, необходими за изграждане на GSM-R мрежа за осигуряване на оперативна съвместимост по направление на основната и разширената TEN-T железопътна мрежа.

Принос към ТЦ 2 имат и мерките по ТЦ 10, свързани с въвеждане на модерни технологии и интерактивни методи и средства в образователния процес, включително и на електронно съдържание, изграждане на модерна защитена образователна среда в училищата, базирана на съвременни ИКТ за образованието, информационно осигуряване на процесите в системата за УЦЖ и стимулиране на обучението и сертификацията в областта на ИКТ.

¹⁸⁸ Приет с РМС № 435/2014 г.

Заложените мерки по ТЦ 11 отговарят на идентифицираните трудности, свързани с недостатъчна наличност на интегрирани и координирани услуги на е-управлението, включително е-здравеопазване, електронни обществени поръчки, като се предвижда разширяване на онлайн услугите за гражданите и бизнеса, развитието на Единно звено за контакт, инвестиции в изграждането на адекватен административен и технически капацитет за развитие на е-управлението, е-възлагането, е-здравеопазването и други.

Общият индикативен размер на интервенциите, които ще допринесат към целите на ТЦ 2 е около 210 млн. евро.

Приоритет: Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж

Този приоритет попада в обхвата на ТЦ 4, ТЦ 5, ТЦ 6 и ТЦ 7 и адресира предизвикателствата по отношение на свързаността и достъпността (на страната и регионите) и свързаната с тях базова инфраструктура, както и поетите от страната национални ангажименти към ЕС в секторите води и отпадъци, които са капиталово интензивни и чието изпълнение е невъзможно без значителната подкрепа от страна на ЕСИФ. Анализът на потребностите за развитие идентифицира като ключов и проблемът с високата енергоемкост и ресурсоемкост на икономиката, както и нивата на риск и чувствителност към климатични промени, особено в селските райони и специфичните територии.

Под-приоритет: Свързаност (външна и вътрешна)

С подобряването на транспортната инфраструктура в страната ще се допринесе за развитието на икономиката и за повишаване на жизнения стандарт на населението, в съответствие с целите на Стратегията „Европа 2020“. Посредством модернизацията и изграждането на липсващи железопътни и пътни отсечки по направленията на TEN-T мрежа ще бъдат отстранени т. нар. „тесни места“ за осигуряването на свързаност между регионите¹⁸⁹, както и със съседните страни, което ще подобри достъпността на услугите и възможностите за развитие на търговията и туризма. Ще бъде продължено изпълнението на проекти за развитие на транспортната система, които допринасят за ефективната свързаност на транспортната мрежа, намаляване на нивата на шум и замърсяване, повишаване на безопасността, насърчаване употребата на екологосъобразни видове транспорт, създаване на повече и по-добри работни места. От първостепенно значение ще бъде развитието на железопътната инфраструктура.

Финансирането от ЕСИФ, включително Инструментът за свързаност на Европа, ще бъде приоритетно за постигане на ефективност в ж.п. сектора. По отношение на състоянието на ж.п. инфраструктурата приоритетни за финансиране и изпълнение през програмен период 2014-2020 ще са мерките, насочени към приввеждането на параметрите и въвеждането на техническите спецификации за оперативна съвместимост, на системи за управление на трафика (ERTMS) и повишаване на транспортния капацитет на ж.п. мрежата като цяло (включително ж.п. връзката с Република Сърбия). В изпълнение на европейските изисквания за оперативна съвместимост и безопасност на превозите, средствата от ЕСИФ ще бъдат насочени за модернизация и повишаване скоростите на движение по ж.п. мрежата (особено по направленията: София-Варна, София – Бургас, Русе – Варна, както и Видин – София (участък Видин –Медковец), Пловдив – Бургас (участък Пловдив – Михайлово)), изграждане и развитие на оптична мрежа на съществуващите и новоизграждащи се ж.п. линии, електрификация, автоматизация и механизация на ж.п. съоръженията, подмяна и модернизация на осигурителната техника, телекомуникации и електрозахранване, въвеждане на мерки и технологии за гарантиране безопасността на движение и сигурността на превозите, както и общо повишаване на качеството на ж.п. инфраструктура и услуги. Финансирането от ЕСИФ ще бъде приоритетно за осигуряване на интермодалността и развитието на комбинирани превози (връзки на морски и вътрешно-водни пристанища и летища с националната ж.п. мрежа), което е предпоставка за развитието на ефективен и екологосъобразен транспорт и ще допринесе за развитието на „синята икономика“. Приоритетно внимание ще се отдели на оперативната съвместимост, интелигентните транспортни системи (например Европейската система за управление на ж.п. трафика; системи за таксуване; автоматични устройства за контрол на режима на наблюдение на скоростта; модернизация на информационните системи, гарантиращи сигурност и безопасност и подобряване на организацията на движението в населени места), трансграничните връзки и др. По направленията, които не могат да бъдат напълно завършени до края на 2020 г., с предимство ще се изградят тези отсечки, които свързват съществуващата инфраструктура с по-големите градски центрове. Ползите от тези интервенции ще имат ефект върху приобщаващия растеж, посредством подобряване на свързаността на регионите и откриването на нови работни места, особено в по-изоставаните региони на страната.

С изграждането и модернизацията на участъци от пътната инфраструктура по Транс-европейска транспортна мрежа ще се повиши ефективността и ефикасността на транспорта, и ще се осигури намаляване на задръстванията и подобряване на безопасността. Изграждането, рехабилитацията и реконструкцията на републиканска пътна инфраструктура от регионално значение с цел подобряване на свързаността и достъпността на мрежата от градове с TEN-T мрежата е изключително важно с цел интегриране на територията на страната чрез по-добра достъпност и мобилност. Идентифицираните мерки и дейности ще спомогнат за постигане на целите заложи в Стратегия за развитие на транспортната система на Република България до 2020 г. чрез осигуряване на качествен и леснодостъпен транспорт в районите на страната. Ще бъде приложен подход на

¹⁸⁹ Препоръка 7 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2013 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2013 – 2016 г.

целенасочена подкрепа за приоритетни пътни участъци, които ще имат най-голям принос към развитието на регионите. Тяхната приоритизация ще бъде извършена въз основа на Методика и критерии за приоритизация на пътни отсечки, която отчита приноса им към гореописаните цели.

Усъвършенстването на техническите параметри на корабоплавателния път по р. Дунав (отстраняване на критичните участъци по плавателния път¹⁹⁰), повишаването на безопасността на морските и вътрешните водни пътища, както и изграждането на интермодални терминали в Русе и Видин се явяват приоритетни за страната ни, съвместно с подобряването на връзките между регионалните пристанища. Това ще създаде условия за оптимално съчетаване и интегриране на различни видове транспорт (вътрешно-воден, железопътен и автомобилен) и ще подпомогне развитието на международната търговия. За развитието на интермодалните превози от съществено значение е последващото разширяване на метрото в София и създаването на нови интермодални връзки за пътници в обществената транспортна система на София. Ще бъдат прилагани и мерки, свързани с подпомагане на морската свързаност и морската и крайбрежна икономика, инвестициите в инфраструктура за акостиране на съдове, пристанищните съоръжения, транспортните връзки с по-изолираните райони и инвестициите, свързани с политиката за модернизиране на рибарските пристанища за преминаване към максимално устойчив улов и забрана за изхвърлянията (включително в контекста на стратегията за „син растеж“). Пристанищата ще бъдат приоритизирани в зависимост от количествата риба, разтоварвани от риболовните кораби.

Ще бъдат предприети мерки за отчитане и ограничаване на въздействието на транспорта върху околната среда, което следва да се постигне чрез интегриране на политиките по околна среда и политиката по изменение на климата в сектор „транспорт“. В тази връзка се планират инвестиции, насочени към развитие на релсовия транспорт и в частност метрото в гр. София (което представлява интервенция, водеща до подобряване качеството на атмосферния въздух и намаляване на емисиите на парникови газове). За ограничаването на въглеродните емисии в атмосферата и намаляване на разхода на гориво ще бъдат изпълнени мерки като насърчаване използването на публичния транспорт и на алтернативни форми на транспорт, както и преработката и съхранението на отпадъци от амортизирани превозни средства. Друга интервенция за постигане на интегрирането на ПОС и ПИК в сектора е предприемането на мерки за разработване и прилагане на секторни стратегически документи за планиране на ПОС и ПИК в транспорта.

В същото време, прилагането на принципите „потребителят заплаща за експлоатацията и поддържането на инфраструктурата“ и „замърсителят плаща“ поставя проблема за адекватни инфраструктурни такси и свързани инвестиции за поддръжка на инфраструктурата, които същевременно да стимулират използването на различни видове транспорт. В средно- и дългосрочна перспектива ще бъдат предприети мерки за оптимизиране на инфраструктурните мрежи и поддръжката им. При подготовката на проектите, строителството и експлоатацията на изградената инфраструктура се предвиждат и мерки, насочени към повишаване на устойчивостта към природни рискове.

Под-приоритет: Преминаване към ниско-въглеродна икономика, енергийна и ресурсна ефективност

Този под-приоритет адресира основните идентифицирани нужди за развитие на „зелена“ икономика, като ще допринесе за подобряване на околната среда и достъпа до финансиране за иновативните МСП, особено за тези, развиващи икономически дейности в областта на нисковъглеродната икономика. С оглед на високата енергийна интензивност на българската икономика спрямо средното ниво за ЕС и потенциала за въвеждане на екоиновации, енерго-ефективни и екологосъобразни производствени технологии във всички сектори на българската икономика е възприет хоризонтален подход при подкрепата на прехода към зелена и енергийно-ефективна икономика (енергийна и ресурсна ефективност и зелени технологии).

Предвидено е да се инвестира в подобряването на енергийната ефективност в секторите - домакинства, индустрия, услуги, транспорт и др. Подпомагането на енергийната ефективност в сгради за обществено обслужване, както и на частни и търговски сгради чрез финансирането на проекти за енергийната ефективност ще се основава на независими енергийни обследвания, като акцента е предвидено да бъде върху сгради, които биха могли да служат като пример. Ще бъдат разработени механизми за насърчаване на предприятията от сектор индустрия да инвестират в мерки за повишаване на енергийната ефективност. Следвайки приетите европейски стратегически документи в тази перспективна област ще бъде приложен интегриран подход, като едновременно с насърчаване на производството се реализират и мерки за стимулиране на търсенето/потреблението на нови екологични превозни средства. Ще се реализират и схеми за стимулиране за по-чист транспорт, включително изграждане зарядна инфраструктура за електрически транспорт като част от интегриран проект за устойчив градски транспорт.

Мерки за енергийна ефективност в публични и жилищни сгради и студентски общежития ще бъдат изпълнявани с БФП и финансови инструменти. Финансовите инструменти, които ще бъдат използвани за мерки за енергийна ефективност в жилищни сгради и студентски общежития ще бъдат избрани като се взема под внимание потенциала за възвръщаемост на инвестициите и пазара, идентифицирани в съответната област. Специфичният механизъм и структурата на финансовите инструменти, видовете финансови продукти, както и очакваната

¹⁹⁰ с възможно финансиране чрез механизма за „Свързване на Европа“

комбинация с безвъзмездна помощ ще бъдат определени въз основа на изготвена предварителната оценка на финансовите инструменти в съответствие с член 37 (2) от Регламент 1303/2013.

Констатациите и препоръките на предварителна оценка на финансовите инструменти ще бъдат сред ключовите фактори, отчетени при подготовка на схемите за енергийна ефективност за многофамилни жилища и студентски общежития. Ще бъдат идентифицирани параметрите на финансови продукти за възстановима подкрепа за енергийна ефективност, за да бъдат стимулирани инвестиции и постигане на оптимален лостов ефект с адекватното ниво на подкрепа, за да осъществят максимум инвестиции с минимум обществена подкрепа. Окончателно решение за обхвата и видовете финансови инструменти за енергийна ефективност ще бъде взето след като предварителната оценка установи доказателства за неоптимални инвестиционни ситуации и оцени нивото и обхвата на нуждите от публични инвестиции в сферата на енергийна ефективност на сградите.

Допълнителни мерки, базирани на интелигентни технологии, ще се прилагат за насърчаване на по-ниска консумация на вода в обществени и частни сгради, в предприятия и в селското стопанство, въвеждане на нови модели и съоръжения за спестяване на вода (включително успоредно с мерки за енергийна ефективност и използване на финансови инструменти), разработването и прилагането на стандартите за използване на водите в различни сектори.

Страната ни разполага със значителен потенциал за усвояване на енергия от ВИ с фокус върху оползотворяването на биомасата от отпадъците - битови, утайки от пречиствателни станции за отпадъчни води и остатъците от горското и селското стопанство и промишлените предприятия. Този неусвоен потенциал, заедно с актуалната ситуация и условията за развитие на сектора предлагат поле за развитие на инвестициите за производство на електрическа, топлинна енергия и енергия за охлаждане от ВИ за собствено потребление в бита, сградите за обществено обслужване и малки предприятия в урбанизирани територии при много по-ниски разходи за инвеститорите. Насърчаване на потреблението на енергия от ВИ за собствено потребление е приоритетно, тъй като става въпрос за субсидиране с оглед подобряване на възвращаемостта на инвестицията. То е за целите на въвеждане в експлоатация на децентрализирани системи за производство на енергия (електрическа, топлинна енергия и/или енергия за охлаждане) от този вид източници. Реалният ефект от въвеждането на този вид системи е оползотворяването на енергията от възобновяеми източници за удовлетворяване на енергийните потребности на съответния вид сграда/ промишлена система, върху която е инсталирана децентрализираната система за производство на енергия от възобновяеми източници, както и за задоволяване на енергийните потребности на ползвателите на тази сграда/ промишлено предприятие. Оптималният ефект от икономическа гледна точка, се получава при комбинацията на горепосочената мярка с реализирани енергоефективни мерки по съответната сграда, водещи до намаляване на нивото на енергийно потребление в нея, при запазване на енергийния комфорт (Директива 2010/31/ЕС).

Насърчаването на енергийната и ресурсна ефективност е задължително за увеличаване на конкурентоспособността на българската икономика. В тази връзка и с оглед постигането на целите на Европа 2020 и в контекста на Европейския стратегически план за енергийни технологии ще се популяризира значението и ползите от енергийната и ресурсната ефективност и ще се инвестира във въвеждане на иновации и технологии за намаляване на енергийната неефективност и енергоемкостта на производствата, в ограничаване на енергозависимостта и увеличаването на дела на енергията за собствено потребление от възобновяеми източници в предприятията. Предмет на инвестиции могат да бъдат и мерките, свързани с подобряване на ефективността на устойчиви топлоснабдителни мрежи и инсталации. Във връзка с интегрирането на насоките за ПОС и ПИК при планирането на интервенциите за намаляване на енергоемкостта и повишаване ефективността на използването на природните ресурси се предвижда подкрепа за внедряване на екоиновации, повишаване на енергийната ефективност в предприятията, внедряване на безотпадни технологии и на съвременни технологии за влагане на отпадъците като суровина в ново производство и/или други алтернативни приложения. Целта е оптимизиране на разходите на предприятията и повишаване на ресурсната им ефективност. Въвеждането на екоиновации, енерго-ефективни и екологосъобразни производствени технологии, както и на възобновяеми енергийни източници за собствено потребление и прилагането на технологии за производството на екологично чисти продукти, намаляващи негативното въздействие върху околната среда, представляват мощен инструмент за решаване на редица проблеми и преминаването към нисковъглеродна икономика. По този начин ще се цели и откриването на нови пазарни възможности, намаляване на суровините и енергийните разходи, намаляване на вредните емисии и т.н.

Енергийната сигурност на потребителите ще бъде гарантирана чрез осъществяване на проекти за диверсификация на пътищата и източниците за доставка на природен газ. Чрез проектите за газови междусистемни връзки ще се подобри сигурността на газовите доставки за България и ще се избегнат негативните ефекти за националната икономика от потенциални кризи, свързани с пълно или частично прекъсване на доставките от единствения за момента източник.

В областта на селското стопанство и рибния сектор се планират интервенции, които ще бъдат осъществени чрез внедряване на екоиновации, намаляващи влиянието им върху качеството на околната среда, както и за разработването на решения и технологии за рециклиране и намаляване количествата на отпадъците. Интервенциите, фокусирани върху конкурентоспособността на стопанствата ще бъдат съчетани с предоставяне на допълнителни стимули за дейности за възстановяване, опазване и укрепване на екосистемите, както и за ефективно използване на ресурсите и устойчива от гледна точка на изменението на климата икономика в селското и рибното стопанство и сектора на храните.

Ще се насърчава изграждането и придобиването на енергийно-ефективни сгради и оборудване в селското стопанство и преработвателната промишленост, както и производството на енергия от ВИ за собствено потребление от предприемачите или за енергийно захранване на обектите стопанисване от местните власти. Помощта ще обхваща и използването на остатъчни продукти от земеделието (растителни и животински отпадъци) и обработката на отпадъчна дървесина за енергийни цели. Предвиденото подпомагане за залесяване и съхранение на горския фонд и превенция срещу горските пожари ще допринесе за намаляване на вредните емисии от въглерод. Предвидените инвестиции в селското стопанство включват и инвестиции за намаляване и/или оптимизиране на емисиите от парникови газове от сектор селско стопанство. Основните дейности ще бъдат подпомагани най-вече в рамките на интервенциите по ЕЗФРСР.

За намаляване на въздействието на риболова върху морската среда, насърчаване преминаването към максимален устойчив улов и постепенното премахване на изхвърлянията, както и за подобряване на конкурентоспособността се предвижда финансирането на мерки, насочени към:

- подпомагане на окончателното преустановяване на риболовна дейност;
- иновации, насочени към разработването и внедряването на по-добри риболовни техники и по-висока избирателност на риболовните уреди;
- инвестиции в оборудване за подобряване на избирателността на риболовните уреди, ограничаване на въздействието на риболова, намаляване на нежелания улов, защита на риболовните уреди от защитени бозайници и птици и модернизиране на флота, включително повишаване на ефективността на корабите без това да увеличава капацитета им.

Чрез изготвянето и прилагането на План за действие за сегментите на флота, изготвен на основание чл. 22, ал. 4 от Регламент (ЕС) № 1380/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2013 година относно общата политика в областта на рибарството, както и на План за контрол ще бъдат изпълнявани целенасочени дейности за постигане на баланс на риболовния капацитет и възможностите за риболов. Планът ще представлява по-обширен стратегически документ и ще обхваща визията на България и конкретните мерки за справяне със свръх-капацитета, застарялостта и големия дял бездействащи и неоползотворени плавателни съдове в българския риболовен флот.

Ще бъдат предприети мерки за подобряване на качеството и пълнотата на данните за състоянието на рибните запаси, други технически, биологически и икономически данни за сектор Рибарство, както и икономическа информация за аквакултурния сектор и рибопреработвателните предприятия.

С оглед на изведените поуки и научените уроци от програмен период 2007-2013 г., беше идентифицирана нуждата от прилагане на балансиран териториален подход за избора на местоположение при извършване на инвестиции за реконструкция на рибарски пристанища. Ще бъде разработена концепция за развитието на рибарската инфраструктура, в която ще залегнат като критерии за избор на проектни предложения броя на извършваните разтоварвания и броя на домуващите кораби. Концепцията ще адресира нуждите и действията, които следва да се предприемат, с цел стимулиране разтоварването на целия улов, достигане съответствие с изискванията за контрол и изпълнение, в т.ч. изискванията за разтоварвания, въвеждане на ERS системи, системи за следене на улова, инспектиране и други. Тези мерки ще допринесат и към една от специфичните цели на ПМДР (2014-2020) – а именно смекчаване на последствията от изменението на климата, като по този начин се отчитат и Насоките за интегриране на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата.

Основна област на интервенция чрез средствата по ЕСИФ, ще бъде конструктивното укрепване, повишаване енергийната ефективност и внедряване на ВЕИ в административни и жилищни сгради с оглед намаляване потреблението на енергия и ограничаване на вредните емисии от битово отопление. Ще се стимулира използването на възобновяеми енергийни източници за отопление и охлаждане и осъществяването на икономии на енергия в производството и местното разпределение на енергията (включително модернизация на районни мрежи за отопление/ охлаждане), която ще подпомогне страната в процеса на постигането и адаптирането към международните стандарти за качество на околната среда. Смяната на горивната база в публични и жилищни сгради и в търговски дружества ще доведе и до подобряване на качеството на въздуха в градовете, т.к. ще се намалят изхвърляния в атмосферата газове от отоплението с твърди горива.

Ползите от интервенциите в енергийна ефективност ще бъдат допълнително засилени чрез подкрепата за създаване на подходяща среда и финансови стимули за увеличаване на дела на домакинствата, ползващи енергия от ВИ за собствено потребление, както и развитието и прилагането на устойчиви енергийни планове за действие в градските райони, включително системи за осветление. Ще се насърчава и използване на „добри“ практики в областта на оползотворяването и преноса на енергия от ВИ чрез подходящи схеми за подпомагане на МСП.

С оглед мултиплициране на ефектите от енергийната ефективност и ползването на ВЕИ, инвестиции, ще бъдат насочени към намаляване на емисиите от парникови газове, особено генерираните в земеделието и рибарството. Ще се насърчават екоинновативни индустрии, технологии, услуги и продукти чрез стимулиране на икономически жизнеспособни подходи за рециклиране на отпадъците. Ще се подкрепя и изграждането на инсталации за оползотворяване на отделения биогаз от депа за неопасни отпадъци. Предмет на интервенция ще бъде и изграждането на инсталации/съоръжения за третиране на утайки от ПСОВ с оглед оползотворяване на метана от

утайки на вече изградени ПСОВ и съоръжения за намаляване на съдържанието на вода в стабилизирани утайки с оглед тяхното използване като гориво в промишлени инсталации.

Предвид многосекторния характер на политиката по енергийна ефективност и с оглед предвижданото финансиране на мерки в тази сфера от различни програми е целесъобразно да се извършва координация на централизирано ниво, като се използва капацитета на експертите със специфична квалификация в различните области. Поради тази причина синергията и координацията на мерките в сферата на енергийната ефективност, съфинансирани със средства от ЕСИФ, на етап подготовка и изпълнение на конкретните схеми ще се осъществява от специално създадена за целта междуведомствена работна група към министъра на икономиката и енергетиката, която ще изпълнява функциите на координиращ орган. В състава на работната група ще участват ресорните заместник-министри, отговарящи за управлението на оперативните програми. Оперативната дейност на междуведомствената работна група ще бъде подкрепена и обезпечена с необходимия експертен капацитет. Представителите на различните ведомства в групата ще обезпечат рационалното използване на финансовия ресурс за изпълнение на мерките за подобряване на енергийната ефективност в различните сектори на икономиката.

Под-приоритет: Климат и климатични промени, превенция и управление на риска

Превенцията и управлението на риска в резултат на климатичните промени, природните и предизвиканите от човешка дейност бедствия, както и развитието на публични политики, стратегии и планове за действие за справяне с природните опасности и за предотвратяване на вредите от природните бедствия се явяват важен приоритет за страната ни¹⁹¹.

В тази връзка в процес на подготовка е „Национална стратегия за адаптация към промените в климата“. Стратегията ще отчете уязвимостта на секторите в българската икономика от климатичните промени и ще набележи мерките и отговорните институции за тяхното изпълнение.

Със средства по ЕСИФ ще се финансират мерки, насочени към:

- извършване на необходимите проучвания във връзка с разработването на вторите ПУРН;
- извършване на оценка на въздействието на климатичните промени върху водните ресурси и осигуряване на необходимата информация за регулярна оценка на индикаторите за засушаване и недостиг на вода;
- превенция/защита от наводнения чрез изпълнение на мерките от ПУРН като мерки за намаляване на вероятността от наводнения и за намаляване на възможните негативни последици от наводненията във всички сфери на човешката дейност като съгъстяване и модернизиране на мрежата за метеорологичен и хидрометричен мониторинг за получаване на повече и по-надеждни данни за водните количества; планиране, проектиране и изграждане на системи за управление на водите в реално време, подобряване прогнозирането и ранно предупреждение при риск от наводнения; подобряване на институционалното планиране на действията при аварийни ситуации; изграждане на защитни съоръжения и водозадържащи обеми. В рамките на изпълнението на тези задължения ще бъдат изпълнени и част от предвидените в Дунавската стратегия мерки;
- адаптиране на селското стопанство към измененията на климата, недопускане замърсяване на водите с нитрати, фосфати и пестициди, създаване и въвеждане на по-добри технологии / практики за обработване на почвите, създаване и поддържане на буферни зони;
- насърчаване на по-малкото използване на азотни торове и пестициди, подобряване на практиките за управление на животновъдството с оглед третиране на животинските отпадъци, както и подпомагане редуването на културите в зависимост от климата; инвестиране в органично земеделие;
- намаляване на натиска, засягащ почвата: водна ерозия, ветрова ерозия, обезлесяване и киселяване на почвата; подкрепа за управление и подобряване на качеството на почвите, включително и чрез използване на по-малко интензивни земеделски практики;
- изграждане на съоръжения за оползотворяване на отделения биогаз;
- подкрепа за поддържане и опазване на горските ресурси и управление на горите чрез създаване и управление на защитни горски пояси срещу ерозия и пожари;
- инфраструктурни мерки, допринасящи за управление на рисковете от свлачищни, ерозионни и абразионни процеси;
- подобряване на управлението на риска от бедствия чрез създаване на единна база-данни за основните видове бедствия и щетите от тях на територията на Република България и чрез модернизиране на техническото оборудване и системите за съхранение и разпространение на данни и карти на риска при бедствия;

¹⁹¹ За прилагането на мулти-секторен подход към ползването на средства по ЕСИФ в областта на околната среда и климатичните промени, са разработени „Насоки за интеграция на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата във фондовете за КП, ОСП и ОПР за периода 2014-2020 г.“

- извършване на обследване за изготвяне на технически паспорти и изпълнението на предписаните в тях мерки за повишаване устойчивостта на сеизмично въздействие – като съпътстващи дейности към инвестиционните мерки;
- намаляване на последиците от бедствия и промишлени аварии чрез провеждане на специализирано обучение и учения на първите реагиращи и на населението в зоните за аварийно планиране и аварийно реагиране на обектите работещи и/или съхраняващи опасни вещества и материали;
- повишаване на административния капацитет за намаляване на риска от бедствия, чрез разработване и изпълнение на програми за формирането на експертиза за анализ и оценка на риска от основните видове бедствия и непрекъснатото усъвършенстване на знанията и уменията на отговорните служители;
- насърчаване на гражданското участие в дейностите по намаляване на риска от бедствия чрез предоставяне на лесно разбираема и достъпна информация относно риска от бедствия и защитата на населението и провеждане на информационни кампании;
- дейности за намаляване на риска от бедствия чрез инвестиране в развитие на добре оборудвани доброволни формирования, в тяхното обучение и повишаване на квалификацията им.

Под-приоритет: Околна среда и опазване на природното богатство и културно-историческото наследство

България изпитва остра необходимост от инвестиции за по-добро управление на водите с цел постигане на доброто им състояние, по-висока ефективност на водните ресурси и справяне с последствията върху водите от изменението на климата, както и с оглед постигане на съответствие с нормативната база на ЕС. Детайлното описание на комплексния подход е представено в Насоки за интеграция на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата за периода 2014-2020 г.

Управление на водите

Фокусът във водния сектор ще бъде насочен към инвестициите за изграждане на инфраструктура, в изпълнение на одобрената „Стратегия за развитие и управление на водоснабдяването и канализацията в Република България за периода 2014-2023 г“ и планът за действие към нея, законовите изисквания, вкл. за дейности (мерки) за постигане на добро състояние на пресните и крайбрежните морски води, съгласно Програмите от мерки към ПУРБ. Ще се финансират и редица проучвания и оценки, необходими за разработването на вторите ПУРБ (2015-2021) и третите ПУРБ (2021-2027). По-конкретно, планира се финансиране на следните групи дейности:

Първа група: съществени основни мерки в ПУРБ за пречистването на отпадъчните води от населените места. Задълженията за изграждане на канализационни системи на населените места са определени с Директива 91/271/ЕИО. България планира да подпомогне финансово изграждането на необходимата инфраструктура със средства от ОПОС 2014-2020 г., като средствата ще бъдат насочени към агломерациите с над 10 000 е.ж. Освен осигуряването на необходимото ниво на пречистване, приоритет ще бъде и доизграждане на канализационната мрежа. Предвидените мерки ще отговорят на нуждите от финансиране съгласно ПУРБ и регионалните генерални планове за ВиК, с оглед принос за изпълнение на целите на Стратегията за развитие и управление на водоснабдяването и канализацията в Република България за периода 2014-2023 г. Дългосрочните нужди от изграждане и/или реконструкция на ВиК мрежи и съоръжения за пречистване на отпадъчни и/или питейни води ще се определят след разглеждане необходимостта от подготовката на регионални ПИП, изготвени въз основа на регионалните генерални планове. При подготовката и изпълнението на проекти в сектора ще се следва регионалният подход. До 2016 г., в случай, че има проекти, за които може да се докаже, че отговарят на изискванията за регионалния подход, то те биха могли също да се изпълняват с финансиране от оперативна програма „Околна среда“.

Инвестициите в агломерации с под 2 000 е.ж. ще бъдат изпълнявани само там, където пречистването на отпадъчните води е крайно необходимо като допълваща мярка за постигане на добро състояние на водите, съобразно ПУРБ, като финансирането ще е от ПРСР.

С изпълнението на изграждането на ВиК инфраструктура по ОПОС ще се реализират и дейности от приоритетна област „Опазване и възстановяване на водите“ от стратегията на ЕС за Дунавския регион.

Втора група: съществени основни мерки от ПУРБ за осигуряване на чиста и безопасна питейна вода за населението. Задълженията произтичат от Директива 98/83/ЕО. Изпълнението им изисква изграждане на съоръжения за пречистване на питейните води, изграждане, реконструкция и модернизация на водопроводна мрежа или - ако е икономически по-ефективно - изграждане на нови водовземни съоръжения. Допълващи мерки са повишаване на ефективността на ползване на водите – за намаляване на загубите на вода във водопреносните мрежи и за изграждане на съоръжения, вкл. зелена инфраструктура за осигуряването на питейна вода в сухите периоди в годината. С тях ще се постигне и намаляване на населените места с нарушено водоснабдяване, както и принос към целите на Стратегия Европа 2020 за ефективно използване на ресурсите и за адаптация към изменението на климата.

Изпълнението на тези мерки ще се финансира основно от ОПОС – фокусът ще са водоснабдителни мрежи и съоръжения (вкл. пречиствателни станции за питейни води и довеждащи водопроводи), които ще осигурят (до)проектиране и (до)изграждане на пълен воден цикъл. Поради предвидените възможности за генериране на

приходи и възвръщаемост на инвестициите, се разглеждат възможностите дейности по приоритетна ос „Води“ на оперативна програма „Околна среда 2014-2020 г.“ да бъдат подкрепяни чрез безвъзмездна финансова помощ и/или финансови инструменти. Конкретен възможен механизъм на финансиране, типът на финансовите инструменти и предвидената безвъзмездна помощ ще зависят от резултатите от предварителната оценка за прилагане на финансови инструменти, съгласно чл. 37, ал. 2 от Регламент (ЕС) 1303/2013 г. ПРСР ще предоставя допълващо финансиране по тези елементи, само там където пречистването на отпадъчните води е крайно необходимо за постигане на добро състояние на водите, съобразно ПУРБ.

Трета група: мерки за намаляване на въздействието от селскостопанската дейност върху водите. Това са мерките за предотвратяване и намаляване на замърсяването с нитрати от земеделски източници, пестициди и други препарати за растителна защита, както и мерките свързани с прилагане на добрите земеделски практики, създаване на буферни зони, хидроморфологични изменения на повърхностните водни тела в резултат или за целите на селскостопанското производство. Тази група мерки ще се финансира от ПРСР.

Четвърта група: мерки за осигуряване на ресурсната ефективност в секторите ВиК, селско стопанство и индустрията, които са и елемент от мерките за адаптация към климатичните промени. Тази група мерки са свързани с намаляване на загубите на вода в съществуващите водоснабдителни (включително напоителни) системи и мрежи и с въвеждането на водоспестяващи технологии и други иновативни решения. ПРСР ще финансира такива мерки в сектор селско стопанство чрез подкрепа за намаляване употребата на вода за напояване чрез рехабилитация на напоителни съоръжения с цел намаляване на водните течове от първичната и вторична напоителна мрежа. Инвестициите в напояване ще бъдат в съответствие с идентифицираните нужди и приоритетите, които ще бъдат посочени в общата стратегия за хидромелиорации. Стратегията ще бъде разработена с консултантската помощ на Международната банка за възстановяване и развитие. В нея ще се очертаят бъдещите политики и принципи за развитие на сектора, както и целите и стратегическите насоки за решаване на приоритетни въпроси.

Също така, в агломерации с под 2000 е.ж., попадащи в селски райони по ПРСР са приоритизирани инвестиции, които отговарят на следните условия:

- Финансирането за ВиК ще е концентрирано върху водоснабдителния компонент от общата мрежа. Приоритетни са райони с установен или прогнозиран воден стрес (засушаване или недостиг на вода) като ще се финансират мерки за намаляване на загубите на вода.
- Пречистване на отпадъчни води ще се финансира само в населени места с под 2,000 е.ж., където е налице висока степен на изграденост на канализационна мрежа (между 90% и 100%) и/или отпадъчните води се заустват във водно тяло определено за питейно – битово водоснабдяване или санитарно – охранителна зона;
- Доизграждане на канализационна мрежа ще се финансира само в населени места с под 2,000 е.ж., където вече е осигурено пречистване на отпадъчни води.

Посочените условия за приоритизиране на практика ще ограничат финансирането на ВиК инфраструктура „на парче“ и ще осигурят концентрация на ресурса към инвестициите във ВиК съоръжения с най-висока добавена стойност в селските райони.

Пета група: мерки за намаляване на замърсяването на водите от индустрията - събиране и пречистване на отпадъчните води от индустрията, вкл. въвеждането на иновативни технологии намаляващи емитираните замърсяващи вещества на място в съответното предприятие. Тази група мерки ще се финансира и от ОПИК.

Шеста група: мерки за осигуряване на необходимата информация за подобряване на управлението на водите. Това са мерки за изграждане и оборудване на системи за мониторинг на водите, съответстващи на изискванията на директивите и технологично обезпечаване на мониторинговите изследвания, както и мерки, свързани с изграждането на информационни системи и модели за управление на водите. Тази група мерки ще се подпомага от ОПОС.

Седма група: мерки за реализиране на политиката по водите - извършване на проучвания и оценки за състоянието на водите и значимите въздействия от човешката дейност върху тях. Те са основа за разработване на ПУРБ и ПУРН (в следващия цикъл на планиране), както и за интегриране на мерките от Морската стратегия за постигане на добро състояние на Черно море, която ще е в действие от края на 2015 г.

В посочените по-горе мерки са включени и мерките, осигуряващи подобряване на състоянието на водите във всички райони за басейново управление, които са споделени със съседните държави, включително необходимата трансгранична координация - в рамките на разработване на плановете в изпълнение на РДВ и Директивата за наводненията.

Управление на отпадъците

Бъдещите предизвикателства в сектора са свързани основно с постигане на целите за:

- предотвратяване образуването на отпадъци,
- увеличаване на дела на отпадъците, които са преминали през подготовка за повторна употреба и/или през рециклиране

- намаляване количеството на депонирани биоразградими отпадъци.

Усилията ще се насочат приоритетно към осигуряване на финансиране на мерки съгласно йерархията за управление на отпадъците, при спазване изискванията на Директива 2008/98/ЕО (Рамкова директива за отпадъците).

Съществен ресурс от средствата по ЕСИФ ще бъде насочен към интервенции за по-добро управление на отпадъците, съобразно йерархията за управлението им и с оглед постигане на по-висока ефективност на този ресурс. Инвестициите ще бъдат насочени към дейности по изграждане на центрове за подготовка за повторна употреба и повторна употреба на битови отпадъци изграждане на анаеробни и/или компостиращи инсталации за биоразградими отпадъци и на анаеробни и/или компостиращи инсталации за зелени отпадъци, площадки за предварително третиране. В допълнение се предвижда изграждането на съоръжения за предварително третиране и инсталации за оползотворяване на отпадъци с добив на енергия, което също ще доведе до намаляване количеството депонирани отпадъци.

Със средства от ЕСИФ ще се финансират и решения от типа „оползотворяване на отпадъци за производство на енергия“. Планира се изпълнение на голям проект, който ще бъде финансиран със средства от ЕФРР - изграждането на инсталация за комбинирано производство на енергия в София с оползотворяване на RDF – Топлофикация София ЕАД. Проектът дава възможност на "Топлофикация София" за икономия от над 10% от потребявания в момента природен газ и ще покрие нуждите за обезпечаване на базовия товар, като в интервалите на ниска консумация ще акумулира произведената топлинна енергия и ще я реализира в часовете на нарастващо потребление.

Биологично разнообразие и НАТУРА 2000

Чрез ЕСИФ ще се подкрепят мерки от Националната приоритетна рамка за действие за НАТУРА 2000, както и мерки за опазване на биологичното разнообразие. Ще продължат дейностите по проучване и картиране на разпространението и природозащитното състояние на видове и местообитания в защитените зони от НАТУРА 2000 в акваторията на Черно море, както и мерки за тяхното опазване, за да се завърши фазата на изграждане на мрежата НАТУРА 2000. Ще се финансира разработване/актуализация и прилагане на подходящи планове за управление или други планове за развитие, както и подходящи мерки от правно, административно и договорно естество, специално разработени за териториите, с цел да се подпомогне изпълнението на ангажиментите по Директива 92/43/ЕИО. Ще се подкрепят мерки за опазване, поддържане и възстановяване на видове и местообитания (напр. чрез изграждане на зелена инфраструктура), мерки за подкрепа на структурите за управление на мрежата НАТУРА 2000, мерки за подпомагане на заетостта на населението в близост и в Защитените зони, мерки от Националната информационна и комуникационна стратегия за Натура 2000 и др. Предвидена е подкрепа и за системи за мониторинг и докладване на биоразнообразието¹⁹², вкл. инвестиции в оборудване.

Мерките за подобряване на природозащитно състояние на видове и местообитания, планирани в НПРД и финансирани от ЕСИФ, ще допринесат за възстановяване на екосистемите в мрежата Натура 2000. Ще се подкрепят мерки, свързани с изпълнението на Стратегията на ЕС за биоразнообразието към 2020 г. – изграждане на зелена инфраструктура, подобряване на знанията за екосистемните услуги и други.

Мерки от НПРД ще бъдат финансирани от ОПЧР като например: насърчаване създаването на „зелени работни места“ около и в териториите от мрежата Натура 2000, включително и в управлението на ЗЗ.

С цел опазване и възстановяване на морското биологично разнообразие и екосистеми в рамките на устойчивите риболовни дейности ще бъде подпомагано: събирането на отпадъци; изграждането и модернизацията на съоръжения за опазване на морската флора и фауна; подготовката на планове за опазване по отношение на обекти по „Натура 2000“, повишаването на осведомеността по въпросите на околната среда и други. Чрез подпомагането на тези дейности се допринася към изпълнението на Насоките за интегриране на политиката по околна среда и политиката за изменение на климата и мерките на Националната приоритетна рамка за действие по „Натура 2000“. Подобряването на финансовата обезпеченост на дейностите по събирането на данни за управлението на рибарството и контрола на рибарството, както и повишаването на административния капацитет в тази насока, също ще допринесат за възстановяването на морската среда.

Устойчивата експлоатация на морските води и крайбрежните зони ще се подпомага в изпълнение на Директива за морската стратегическа рамка, за интегрирано управление на крайбрежните зони и морско пространствено планиране, включително чрез свързани дейности за изграждане на капацитет, като част от национална стратегия за Черно море.

Интегрирането на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата за сектора ще бъде постигнато чрез осигуряване на подкрепа за инвестиции в (еко)иновативни и други решения, намаляващи въздействието на аквакултурите върху околната среда като: екстензивни, аквакултури, предоставящи екосистемни услуги, вкл. опазването и подобряването на околната среда, биологичното разнообразие и управлението на ландшафта и традиционните характеристики на зоните, възстановяване наличните изкуствени

¹⁹² Съгласно чл. 17 от Директива 92/43/ЕИО за местообитанията и чл. 12 от Директива 2009/147/ЕО за опазване на дивите птици

водоеми/лагуни, използвани за производство на аквакултури, чрез премахване на утайките или евентуални мерки за предотвратяване на отлагането на утайки, подобряване и осъвременяване, свързани със здравето на животните и хуманното отношение към тях, включително закупуване на оборудване за предпазване на стопанствата от диви хищници. Важен акцент в насърчаването на развитието на аквакултурите през периода 2014-2020 г. ще бъде подпомагането на биологичната аквакултура. Тези дейности са включени и в мерките на НПРД.

В рамките на агро-екологичните цели основен приоритет ще бъдат мерките за опазване на биологичното разнообразие в земеделските земи с висока природна стойност и зоните от Натура 2000. Земеделските производители ще бъдат насърчавани за поддържане на ландшафта и извършване на земеделска дейност в необлагодетелстваните райони. Помощта ще бъде насочена и към поддържане на традиционните екстензивни земеделски практики, предотвратяване на ерозионни процеси в почвата и опазване на почвеното плодородие. Ще се подпомагат непродуктивни инвестиции и инвестиции за изграждане на съоръжения за съхранение на оборски тор и правилното му оползотворяване съобразно изискванията на Нитратната директива. Приоритет ще бъде и оползотворяването на потенциала на страната за развитие на биологично земеделие. Ще се подпомага залесяването и устойчивото управление на горските ресурси с акцент върху превенцията на горите от пожари, както и опазването на биоразнообразието при спазване на изискванията на НАТУРА 2000 за гори. За да се подсилят усвояването на агро-екологичните мерки ще се наблегне на подобряване на информираността, обучението и консултациите на земеделските производители по отношение на изискванията за устойчиво управление на природните ресурси. Планира се и финансиране на пилотни и демонстрационни проекти, свързани с прилагането на земеделски дейности, целящи опазването на околната среда.

Качество на атмосферния въздух

Подобряването на качеството на въздуха в градовете (от гледна точка на замърсители) е едно от основните предизвикателства пред нашата страна. Необходимостта от предприемането на строги мерки в тази насока е обусловена от директната свързаност на проблема с човешкото здраве. Предвиденият ресурс от ЕСИФ цели решаване на част от предизвикателствата в сектора, свързани с наднормените нива на фини прахови частици и превишаване на нормите за съдържание на азотен диоксид в атмосферния въздух. С оглед на идентифицираните източници на емисии на замърсяване, усилията ще бъдат насочени приоритетно към финансиране на дейности, които да допринесат за намаляване емисиите на замърсители.

Анализът на изготвените от общините програми за намаляване нивата на замърсителите и за достигане на установените норми по Закона за чистотата на атмосферния въздух показва преобладаващо влияние на битовото отопление с твърди горива и на транспорта. Съгласно Насоките за интегриране на ПОС и ПИК във фондовете за Кохезионна политика, ОСП и обща рибарска политика за периода 2014 –2020 г., е предвидено финансирането на мерки, свързани с подновяване и разширяване на системите за устойчив градски транспорт, развитие на железопътната система (железопътната TEN-T мрежа) и други мерки, съгласно общинските програми за намаляване нивата на замърсителите и за достигане на установените норми.

В тази връзка ще се осигури финансиране за интервенции, отнасящи се основно до устойчив и интегриран градски транспорт, отговарящ на европейската нормативна уредба за вредни емисии от двигателите и използване на алтернативни ЕИ в градския транспорт (транспортни средства, които не емитират или емитират по-малки количества прахови частици и намаляват консумацията на енергия), като те са комбинирани с други мерки от общинските програми (напр. създаване на подходящи модели за регулиране на трафика в населените места, където е подходящо). Ще се изпълняват цялостни проекти за интегриран градски транспорт, които на практика ще представляват краткосрочни планове на общините за насърчаване на устойчивата градска мобилност в големите и някои средно големи градове. Специален фокус ще има и върху мерки, насочени към опазване и възстановяване на градската околна среда, които ще имат принос към националната политика за зелена инфраструктура. Обновяването на градската среда пряко ще допринесе и до намаляване на концентрацията на фини прахови частици в градовете, което се явява един от основните екологични проблеми в градските райони.

Ще се финансират и дейности, свързани с развитието на железопътната система, вкл. и мерки, свързани със Столичното метро. Ще се подкрепят и мерки, свързани с укрепване капацитета на институциите, отговорни за прилагане на политиката по опазване на околната среда и необходими за изпълнение на законодателните ангажименти и изисквания. Предвиждат се инвестиции и в дейности по техническо обезпечаване на мониторинга и контрола на компонентите на околната среда - система за мониторинг на въздуха, вкл. инвестиции в оборудване, както и система за инвентаризация на емисии на парникови газове, в т. ч. проучвания за установяване на специфични за страната емисионни фактори и показатели. По този начин ще се гарантира покриване на изискванията на Рамковата конвенция на Обединените Нации по изменение на климата и Протокола от Киото. В допълнение се предвижда подкрепа за разработването на дългосрочни програми и краткосрочни планове за действие, както и подпомагане на общините за разработването на общински програми в секторите „околна среда“ и „изменение на климата“. Други приоритетни мерки за финансиране в тази област са свързани с изграждане на съоръжения за оползотворяване на отделения биогаз (към ПСОВ).

Предмет на финансиране ще бъдат и дейности по газифициране на обекти, когато е препоръчано в обследването за енергийна ефективност, като могат да се финансират и дейности по газифициране на ниво стопанство и преработвателни предприятия от хранително-вкусовата промишленост. Всички тези мерки са необходими за изпълнение на ангажиментите и изискванията към държавите-членки за подобряване качеството на въздуха.

Част от интервенциите ще са насочени към намаляване на емисиите на замърсители и като резултат – подобряване качеството на околната среда и в частност на атмосферния въздух.

Културно-историческо наследство и развитие на туризма

Като възможност за създаване на нови работни места, постигане на висока добавена стойност от реализираните инвестиции чрез използване на местния специфичен териториален потенциал ще се инвестира в развитието на туризма чрез подкрепа за опазването, популяризирането и развитието на културното и природното наследство. Идентифицираните туристически общини¹⁹³ ще бъдат използвани като изходни центрове за развитие на туристическата активност на регионално ниво.

В България има близо 30 хиляди обекти недвижими културни ценности от световно, национално, регионално и местно значение, както и 540 природни забележителности. Анализите и опитът от изпълнението през периода 2007-2013 г. показват, че е по-подходящо да бъдат финансирани ограничен брой, предварително определени културни и природни атракции от национално и световно значение и религиозни обекти, разположени на цялата територия на страната, които могат да бъдат обвързани в регионален туристически продукт и които притежават най-голям потенциал за привличане на туристи и съответно генериране на растеж и алтернативна заетост в регионите. Това ще допринесе за по-фокусирано усвояване на средствата и формиране на завършен конкурентноспособен туристически продукт, базиран на определени туристически атракции, който ще има ще има положителен ефект върху интегрираното устойчиво и балансирано развитие на районите, като ще се избегне частичното финансиране на много обекти и разпиляване на ресурса между много и еднотипни обекти. В тази връзка политиката за регионално развитие ще се съсредоточи върху изведени приоритетни обекти измежду 1 400-те културни ценности от световно и национално значение, както и 25-те природни забележителности и феномени с потенциал за привличане на туристи, изведени в резултат на предварителен анализ. За развитие на културния туризъм и икономически растеж на регионите ще допринесе и подобряването на достъпа до културното наследство чрез дейности по неговата дигитализация като например електронна обработка на движимите културни ценности и поддържане на база данни за тях, дигитализация на библиотеки и осигуряване на достъп до информационни ресурси.

При реализирането на проекти за подобряване на обекти на културно-историческото наследство, в рамките на Тематична цел 6 Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност, ще бъдат използвани и финансови инструменти.

Засилване на административния капацитет на органите, ангажирани с прилагане на политиката по околна среда

Ще продължат усилията в посока осигуряване ефективното управление на сектор „околна среда“. Приоритетно ще се изпълняват мерки за подпомагане укрепването на капацитета на институциите, отговорни за прилагането на политиката по опазване на околната среда чрез осигуряване на специализирано техническо оборудване, внедряване на информационни системи, необходими за осъществяване на ефективен контрол на компонентите на околната среда, обучения на служителите, обмяна на опит и други.

Приоритет: Добро управление и достъп до качествени административни услуги

Развитието и прилагането на концепцията за „добро управление“, включващо електронното управление и правосъдие, качествените и ефективни услуги за гражданите и бизнеса, както и високото ниво на професионализъм и мотивация на човешки ресурси в администрацията и съдебната система, се явяват ключови предизвикателства за страната ни¹⁹⁴.

Под-приоритет: Административна ефективност и електронно управление

Административната реформа през периода 2014-2020 г. ще надгради и мултиплицира вече предприетите действия за подобряване на услугите и оптимизиране на структурите и функциите на администрацията. Средствата от ЕСИФ ще бъдат насочени към оптимизиране на взаимодействието и координацията между структурите на централните, областните и общински администрации; въвеждането на практики и стандарти за управление на качеството и развитието на резултатно-ориентирана администрация. Предмет на финансиране ще бъде и подобряването на качеството и достъпността на административните услуги; намаляването на административната тежест; въвеждането на инструменти и процедури за мониторинг и оценка на публичните политики; управлението и развитието на човешките ресурси в администрацията.

Предвидените мерки и търсените резултати се основават на Стратегията за развитие на държавната администрация 2014-2020 г. и целят изпълнение на четирите ѝ основни стратегически цели за постигане на ефективно управление и върховенство на закона; партньорско управление с гражданите и бизнеса; открито и съотговорно управление; професионално и експертно управление. Интервенциите са в съответствие и със Стратегията за развитие на електронното управление в Република България 2014 – 2020 г., както и с Пътната карта към нея. Българските власти предвиждат избор на **единна структура**, която да притежава необходимата

¹⁹³ Идентифицирани в Социално-икономически анализ на ОПРР 2014-2020 bgregio.eu

¹⁹⁴ Идентифицирани като фактори за растеж 1 и 3 от Националната програма за реформи.

компетентност за осигуряване на пълна функционалност и интегритет на основните системи и ресурси на е-управление, с цел успешна реализация на мерките за цифров растеж.

Осигуряването на ефективност, прозрачност и качество на предоставяните услуги е свързано с необходимостта от осигуряване на условия за електронен обмен на данни и документи с гражданите и бизнеса в рамките на администрацията, адаптиран към потребностите на потребителите и гарантиращ достъпа до регистри, бази данни и информация. Приоритетни за България ще бъдат електронизацията и осигуряването на по-лесен достъп до услуги за гражданите и бизнеса включително чрез **комплексно административно обслужване, развитие на електронното управление**. Ще се насърчи въвеждането на услуги от типа „епизоди от живота“ и „бизнес събития“. Администрацията ще се насочи към опростяване и рационализиране на административните процедури, както и към осигуряване на оперативна съвместимост между съществуващите системи. Предвижда се осигуряване на лесен и удобен достъп до администрацията за лица от уязвимите групи и такива, пребиваващи в отдалечени райони, като освен физическия достъп до звената за услуги ще се реализират и инициативи за създаване на **мобилни групи от служители**, които да извършват посещения на място с оглед предоставяне на услуги.

Инвестициите в електронното управление ще бъдат насочени към разработването на методики и инструменти на електронното управление, доизграждането на информационни центрове за данни и възстановяване при бедствие (disaster recovery), дигитализация, цифровизация и осигуряване на оперативната съвместимост на съществуващите основни и допълнителни регистри и архиви в администрацията, разработване на секторни и комплексни електронни услуги за гражданите и бизнеса. Приоритетни сектори са е-правителство, е-здравеопазване, е-образование, е-обществени поръчки, е-митници, системи и услуги на приходните администрации и е-идентификация. Ще бъде осигурена подкрепа и за единния системен интегратор на електронното управление и за надграждане на съществуващия експертен капацитет.

В пътната карта за изпълнение на Стратегията за развитие на електронното управление в Република България (2014-2020) е предвидено реализирането на 200 приоритетни административни услуги, които ще допълнят тези, вече разработени в програмния период 2007-2013 г. Тук се включват регистри от ключово значение за предоставянето на комплексни електронни услуги.

Интервенциите ще се приоритизират въз основа на резултатите от проучване относно честотата на използване на административните услуги, готовността за и необходимостта от предоставянето им по електронен път, което се осъществява съвместно от Администрацията на Министерския съвет и Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията. Въведено е задължително изискване всички министерства и техните структури да извършват съгласуване в предварителна фаза на проектите за електронно управление със Съвета за електронно управление. Проектите следва да отговарят на изискванията на Стратегията за развитие на електронното управление, да са включени в пътната карта за нейното реализиране, както и да отговарят на изискванията за оперативна съвместимост. Механизъмът на Съвета за електронно управление ще гарантира липса на припокриване на дейности и адекватна приоритизация.

С оглед повишаване на публичността и прозрачността при възлагане на **обществени поръчки** и гарантиране на възможност за транс-национално възлагане ще се подкрепят мерките за последващо развитие на електронното възлагане.¹⁹⁵ Електронизацията на обществените поръчки ще подпомогне предотвратяването на нередности, ще засили прозрачността и ще подобри средата за предприемачество.

В областта на правилното и ефективно възлагане на обществените поръчки ще бъдат насърчавани мерките за¹⁹⁶:

- оптимизиране на предварителния контрол на процедурите, осъществяван от АОП и УО на ОП;
- осигуряване на възможности за разпространение на добри практики при възлагането на обществени поръчки, включително чрез разработване на стандартизирани документи;
- оптимизиране на последващия контрол;
- повишаване ефективността на органите за обжалване на процедурите.

Ще бъдат подкрепени функциите на АОП в областта на методологията и контрола на обществените поръчки, включително единни правила и централизирани указания за възложителите, както и хардуерното и софтуерно обновяване и развитие на Регистъра на обществените поръчки и Портала за обществени поръчки. Тези мерки ще са в съответствие с разработваната Национална стратегия за развитие на сектора на обществените поръчки в България за периода 2014- 2020 г. Ще се подпомогне развитието на капацитет в НСОРБ за подпомагане на малките общински администрации при разработване на документации за обществени поръчки в изпълнение на проекти, финансирани от ЕСИФ. Чрез развитието на Общинския ресурсно-координационен център към НСОРБ ще се търси подобряване на управлението, изпълнението и координацията на проекти от общинските администрации. В рамките на Обучителната академия по ЕСИФ всички екипи за изпълнение на проекти ще преминат обучение по обществени поръчки.

¹⁹⁵ Препоръка 5 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

¹⁹⁶ Препоръка 5 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

Като една от най-важните стъпки в процеса на оптимизиране на административните дейности ще се подкрепя **концентрирането на функции и политики**, като същевременно ще се подобрят и условията за поетапна децентрализация на държавното управление. В тази област от ЕСИФ ще бъдат подкрепени инициативи както за извършване на прегледи на публичните политики, така и за изграждане на **капацитет за по-добро планиране и изпълнение на политиките и стратегиите, и финансовото им управление**. Ще се подкрепи процесът по изграждане на местен капацитет за управление на децентрализирани функции. Ще се подпомогнат общините за по-добро управление на програми и проекти. Най-често предоставяните услуги за бизнеса на общинско ниво ще бъдат стандартизирани и унифицирани и ще бъде създаден референтен модел за ключови общински услуги, с което допълнително ще се намали административната тежест и ще се подобри бизнес средата. Процесът ще бъде координиран от Националното сдружение на общините в Република България.

Подкрепата от фондовете на ЕС ще бъде насочена и към **въвеждането на интелигентното регулиране и подобряване на бизнес средата**, както и на **практики за противодействие на корупцията и справянето със сивата икономика**. Ще бъдат предприети мерки за преглед на законодателството и намаляване на административната и регулаторна тежест, включително чрез ограничаване на прекомерното регулиране (gold plating). Ще се окаже активна подкрепа за провеждане на оценки на въздействието (предварителни и последващи), като ще се наблегне и на изграждане на вътрешен капацитет.

Ще бъде подпомогнато създаването на практики за извършване на съвместни проверки от контролни и инспекционни органи. Ще се инвестира и в мерки за по-ефективно функциониране на регулаторните органи, комисиите за защита на конкуренцията и правата на потребителя и други. Ще бъде оказана подкрепа за приходните администрации с оглед повишаване на събираемостта, както и подкрепа за подобряване на събирането на местните приходоизточници.

С подкрепата на фондовете на ЕС се предвижда въвеждане на системи за управление и оценка на изпълнението на всички нива в администрацията, които да са основани на ясни индикатори. Последователно ще се внедряват практики и стандарти за управление на качеството и за повишаване на прозрачността на администрацията.

Ще се насърчава засилване на участието на **социално-икономическите партньори и НПО** в управлението чрез финансиране на интегрирани проекти за партньорство при разработването, прилагането, мониторинга и оценката на политиките. С подкрепата на фондовете на ЕС ще се ускори „отварянето“ на информационните източници и ще се предоставя достъп до информация, за събирането и генерирането на която са използвани публични средства (**open data**). Повишената прозрачност ще съдейства за увеличаване на възможностите за ефективен граждански контрол върху дейността на администрацията.

Финансиране от ЕСИФ ще се използва също така за подобряване на **управлението на човешките ресурси в администрацията**. Ще се предприемат мерки за засилване на професионализацията на държавната служба и кариерното развитие на служителите. Ще се подкрепи въвеждането на по-бързи и ефективни методи за подбор на служители. Ще се подпомогнат дейности при въвеждането на система за приемственост, разширяване на мобилността, развитие на менторските, наставническите и коучинг програми. На институциите ще се окаже подкрепа за реализация на иновативни практики за подобряване на работната среда, както и за привличане, мотивиране и задържане на квалифицираните служители. Ще се предприемат мерки за прилагането и спазването на етични стандарти. Особено внимание ще бъде обърнато на прецизиране на мерките за предотвратяване на конфликт на интереси и злоупотреба със служебно положение. Ще се създадат механизми както за установяване на потребностите от обучение, така и за мониторинг на ефективността на проведените курсове. Ще се инвестира и в повишаване на техническата компетентност на служителите с оглед по-ефективно използване на новите технологии в работата им.

Предвижда се Институтът по публична администрация да се превърне в основната обучителна и изследователска организация в областта на управлението на човешките ресурси в администрацията. ИПА ще обучава всички служители, включително служителите в общинската администрация по отношение на националните политики. Същевременно НСОРБ ще провежда обученията на общинските служители по децентрализираните дейности, като общинска собственост, общински бюджет и общински услуги. Борбата с корупцията и анти-корупционните практики също ще бъдат интегрирани в обученията. В Анализа на потребностите от обучение за служителите в държавната администрация за 2015-2018 г., изготвен от ИПА, се описват основните насоки за развитие на Института за публична администрация, както и основните тенденции, свързани с обучението на служителите.

Ще се насърчат инициативи за въвеждане на екологично отговорна администрация като мерките, свързани с административната ефективност ще включват изграждането на култура и създаването на организация за намаляването на употребата на хартия, за въвеждане на разделно събиране на отпадъците, използване на рециклирана хартия и провеждане на други „зелени инициативи“. Въвеждането на електронното управление ще повиши енергийната ефективност и ще намали емисиите на CO₂.

По отношение на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата ще бъдат подкрепени дейности за разработване/актуализация на документи, проучвания, анализи, оценки за интегриране на изискванията на ПОС и ПИК; укрепване на административния капацитет, включително обучителни планове и материали и обучения за ефективното изпълнение на ПОС и ПИК, информационни кампании, обмяна на опит с мрежи в други страни-членки на ЕС, информационни системи за ефективно изпълнение на ПОС и ПИК. Ще бъде подкрепено изпълнението на Националната приоритетна рамка за действие за НАТУРА 2000 чрез допълващо финансиране на звеното по управление и координация на НПРД. Ще бъде осигурено финансиране на развитие на

ИКТ приложения за управлението на защитените зони от Натура 2000 мрежата. Ще се финансират дейности по мониторинг и проучване, информационни кампании и механизъм за обмен на информация между заинтересованите страни.

Административният капацитет, свързан с изпълнението на интервенциите по ЕСИФ, ще бъде укрепен така, че да даде възможности за успешно стратегическо планиране, координация, управление и реализация на проекти, включително инфраструктурни проекти в областта на ИКТ и иновациите. Интервенциите ще бъдат насочени и към структурите за управлението, координацията, мониторинга, контрола и одита на средствата от ЕСИФ. За намаляване на административната тежест за кандидати и бенефициенти се предвижда въвеждането на цялостна електронна комуникация чрез системата ИСУН 2020. Системата ще бъде надградена с приложения, включително и ГИС (хардуер и софтуер), които ще позволят използването ѝ от широк кръг потребители.

В резултат от инвестициите ще се намалят разходите за администрацията, ще се гарантира прозрачност и проследяемост на процесите, ще се подобри качеството и достъпността на услугите и ще се създадат реални условия за намаляване на корупцията. Най-голям антикорупционен ефект се очаква да имат мерките за „отварянето“ на администрацията и съдебната система, оптимизирането на процесите, с цел минимизиране на субективния фактор, и особено на развитието на електронното управление. Други хоризонтални действия, които имат и значителен потенциален антикорупционен ефект, са въвеждането на „отворени данни“, подобряването на процеса по стратегическо планиране и управление на ресурсите на администрацията и съдебната система, въвеждането на комплексното административно обслужване и на електронни услуги, намаляването на регулаторната и административната тежест, взаимодействието с гражданския сектор и осигуряването на ефективен граждански мониторинг върху дейността на администрацията. Предвиждат се и мерки, насочени специфично към намиране и прилагане на конкретни решения за борба с корупцията, предотвратяване на конфликт на интереси и злоупотреба със служебно положение.

Под-приоритет: Ефективна съдебна система и е-правосъдие

Приоритет ще бъде и продължаването на реформата на съдебната система и повишаване на нейното качество, прозрачност, ефективност и ефикасност¹⁹⁷. Това ще бъде постигнато чрез интервенции за:

- гарантиране наличието на достъпна, достоверна и унифицирана съдебна статистика;
- изграждане на необходимия капацитет за стратегическо планиране и програмно бюджетиране, управление на процесите в съдебната система, включително адекватна съдебна карта и унифициране на съдебната практика;
- функциониране на качествени системи за управление на човешките ресурси и натовареността, включително чрез насърчване на алтернативни способности за решаване на правни спорове (медиация и арбитраж);
- подобряване на координацията между органите на съдебната власт и другите правоприлагащите органи, както и между съдебната и изпълнителната власт;
- подобряване на взаимодействието с гражданското общество, което да доведе до по-активното му включване в разработването на политики, засягащи съдебната система, включително прозрачност и комуникация;
- изграждането на капацитет за управление на проекти, финансирани със средства от ЕС и други финансови източници;
- разширяване обхвата и подобряване на качеството на обученията (включително задължителните) като част от професионалното и кариерно развитие на магистратите и съдебните служители;
- разширяване обхвата и подобряване на качеството на обученията за разследващите органи по НПК, както и за лицата, подпомагащи съдебния процес.

Като част от съдебната реформа ще бъде инвестирано в реализацията на компонентите на електронното правосъдие, включително необходимата ИТ инфраструктура. Ще се изградят информационни центрове и облачна инфраструктура, като ще е възможно използването на ресурси от всеки от органите в сектор правосъдие. Ще се изгради единна информационна система на прокуратура, следствие и съдилища, чрез която ще е възможно оперирането само с електронно съдържание в реално време. Ще бъдат подпомагани дейности за развитие на компонентите на е-правосъдие, като известяване на страните по дела, движение на делата и други. Съгласно Концепцията за развитие на електронното правосъдие, приоритетно ще бъдат електронизирани административните и гражданските производства.

Ще се инвестира в технологично обезпечаване на съдебната система, чрез което ще се улесни достъпа на гражданите до правосъдие и ще се намали разхода на време и средства. Чрез планираните инвестиции ще се осигури 24-часов достъп до правосъдие. При наличие на необходимата нормативна база ще се обезпечи

¹⁹⁷ Препоръка 5 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2014 г. и за представяне на становище на Съвета относно Конвергентната програма на България 2014 – 2017 г.

използването на видеоконферентни технологии от съдебната система. Предвиждат се инвестиции и за дигитализация и цифровизация на съществуващите архиви в съдебната система и оптимизация на регистрите.

Чрез въвеждането на електронното правосъдие ще се повиши не само достъпа до ефективно правосъдие и качеството на работа на съдебната система в отговор на нуждите на гражданите и бизнеса, но и ще се ускорят реформите по отношение на отчетността и прозрачността, случайното разпределение на делата, натовареността на магистратите и сроковете. Информационните технологии също така имат принос към борбата с корупцията и конфликта на интереси, вътрешната координация и уеднаквяването на съдебната практика.

Съдебното обучение, ще се разшири в посока провеждане на обучения, насочени към противодействие на корупцията, измамите, икономическите престъпления, организираната престъпност, обществените поръчки, финансовите интереси на ЕС, икономическото развитие (включително медиация и други алтернативни способи за разрешаване на правни спорове), както и по-доброто управление на съдебната система.

За тази цел капацитетът на НИП допълнително ще се укрепи в следните направления:

- Разширяване обхвата на обученията като тематика, форми, количество и аудитория;
- Развиване на изследователската дейност в сферата на изследване на съдебната практика и администриране на правораздаването за нуждите на обучението;
- Организационно развитие и управление на качеството в НИП.

Съдебното обучение ще бъде допълнено с други форми на професионално развитие на служителите, като участие в мрежи за сътрудничество и партньорство, обмени и стажове на магистрати и съдебни служители в европейски съдебни, обучителни и други публични институции с цел обмен на добри практики и придобиване на специфична експертиза, където отново НИП ще има основна роля.

1.2. Резюме на предварителната оценка

Възприетият подход на ниво Споразумение за партньорство е за извършване на самостоятелна предварителна оценка на документа. Препоръките на оценителя са предоставяни в процеса на подготовка на документа с цел подобряване на неговото качество, като докладът е отразен в настоящия вариант на Споразумението за партньорство¹⁹⁸.

Оценката е фокусирана върху кохерентността на документа (вътрешно и външно съответствие); обвързаност със стратегия Европа 2020 и с националните стратегически документи; съответствие с приложимите регламенти и с принципите на партньорство, многостепенно управление, насърчаване на равенството между мъжете и жените и устойчивото развитие; реалистичност на целите, адекватност на приоритетите за изпълнението им и наличие на административни и финансови ресурси за реализацията им. На тази база са предложени, където е приложимо, подобрения на качеството, съгласуваността, ефективността и партньорското участие, като са взети предвид и функционирането на Работната група за разработване на Споразумението за партньорство¹⁹⁹.

Оценката е извършена по всички раздели на СП, като основните препоръки са представени по-долу:

Релевантност:

Външна обвързаност: проектът на Споразумението се основава на целите, които ЕК и България ще се стремят да постигнат до 2020 г., постигнато е съответствие с приложимите нормативни изисквания, връзката на СП с ОСР, целите и приоритетите на стратегията Европа 2020, НПР: България 2020, НПР, Специфичните препоръки на съвета 10 юли 2012 г., и от 29 май 2013 г., както и други свързани документи. Постигнато е съответствие във висока степен и с националните секторни стратегически документи, като една част от тях бяха в процес на допълване и финализиране едновременно с подготовката на СП. Общият извод е, че СП и неговите части са обвързани, частите, в които липсва обвързаност са свързани с незавършеността на някои секторни стратегически документи (например стратегията за интелигентна специализация).

По отношение на **вътрешната съгласуваност**, беше изследвано дали са идентифицирани нуждите и предизвикателствата, изведени ли са ясно приоритетните потребности в аналитичната част на СП, определени ли са основните нужди на целевите групи, и степента на обосновка на целите съобразно съществуващите нужди. Беше направен анализ и на финансовото разпределение по тематични цели и обвързаността с целите на стратегията. Вътрешната обвързаност е многократно подобрена и проследима в процеса на изготвяне на СП. Оценката посочва възможни области за подобряване на вътрешното съответствие между аналитичната и стратегическата част – виж препоръките по-долу. Подобрена е обосновката на избраните тематични цели, като са конкретизирани очакваните резултати. Възприети са препоръките на оценителя за по-голямо фокусиране в някои под-приоритети (напр. здравеопазване, образование, социално включване).

¹⁹⁸ Въз основа на версия юни 2014

¹⁹⁹ Създадена в изпълнение на Постановление № 5 на Министерски съвет от 2012 г. със Заповед № Р-175 от 13 юли 2012 г. на Министъра по управление на средствата от ЕС

Предвидените области на интервенция по под-приоритети са в значителна част ясни и уместни, адресиращи приоритетни нужди. Това, което допълнително ще подобри обвързаността, е да се направи по-ясна приоритизация на нуждите. В идентифицираните нужди има и такива, които няма да бъдат адресирани с финансиране от ЕСИФ, а по допълващ начин, като това е разяснено в Раздел 2, част 2.1. на СП.

Основната част от препоръките на оценителя са по посока адекватно адресиране на идентифицираните нужди в отделните сектори и приоритети с цел пълно съответствие на аналитичната и стратегическа част на документа. По съществени от тях са:

Приоритет 1: Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж

В областта на образованието анализът на предизвикателствата и нуждите е допълнен съобразно предходни препоръки за разглеждане на качеството на средното и висшето образование. Това е отразено и в стратегическата част, където са допълнени текстове по отношение на професионалното, висшето и средното образование.

В този приоритет е обособен и под-приоритет: Здравеопазване, съобразно направени препоръки и в съответствие с разработваната Национална здравна стратегия.

Приоритет 2: Научни изследвания, иновации и инвестиции за интелигентен растеж

Структурата на текста е с добра степен на аналитичност. Като недостатък се откроява липсата на обективни данни, като в страната е налице сериозен проблем с информационното осигуряване в сферата на НИРД. Липсва качествен анализ на наличната инфраструктура за НИРД. Финансирането на сектора е разгледано без ясна оценка на ефективността на разходите за НИРД, особено по отношение на държавното финансиране. Единственото, на което се набляга, е делът на това финансиране спрямо БВП и това, което е заложено като цел към 2020 г.

Приоритет 3: Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж

Свързаност и достъпност В СП ясно е посочено, че приоритет в развитието ще има ЖП транспорт, което съответства на Европейската транспортна политика като цяло. В същото време може да се засегнат някои от основните проблеми, които лимитират използването на ЖП транспорта като основен обслужващ вид транспорт на крайградските пътувания, в близост до основните урбанистични и икономически центрове. Тези проблеми са свързани с едностранчиво планиране и изграждане на ж.п. транспортната система през годините основно като транспорт, обслужващ тежката индустрия в страната, която към момента не съществува. Тяхното отразяване ще даде по-ясен фокус къде следва да бъдат насочени приоритетно бъдещите инвестиции в сектора.

Приоритет 4: Добро управление и достъп до качествени административни услуги

Анализът и стратегията са реструктурирани, като е отразено съответствието с приетата Стратегия за развитие на държавната администрация 2013 - 2020 г., както и препоръките на оценителя за фокусиране и използване на по-точна терминология.

Ефективност:

Процесът на изследване на критерия **ефективност** е свързан с реалистичността на стратегията и възможността да бъдат постигнати нейните цели, достатъчно ясно ли е изразена приоритетността по отношение на целите в стратегията, информацията относно допълняемостта, адекватността на рамката за изпълнение, както и възможността на системата за управление и координация да управлява тези процеси.

По отношение на приоритетността на стратегията е направена препоръка за по-добро открояване на приоритетността и прецизиране на вътрешното съгласуване между аналитичната (обосновка на нуждите) и стратегическата част в процеса на работа по СП, като голяма част от тези препоръки са били отразени. Рамката за изпълнение е изложена обстойно. Докладът разглежда също изпълнението на принципа за партньорство, като констатира, че изискванията на Общия регламент са изпълнени, но е добре процесите да бъдат по-задълбочени и заинтересованите страни да бъдат насърчавани за по-активно участие.

По отношение възможността да бъдат постигнати по-добри ефекти, ако се използват различни инструменти, СП разглежда възможностите за използване на финансови инструменти и инженеринг във връзка с достъпа до финансиране на МСП, включително в селските райони, мерките за ресурсна ефективност, например по ОП „Околна среда“ или ОП „Региони в растеж“ за финансов инженеринг от типа на JESSICA и JEREMIE.

Използването на финансови инструменти и финансов инженеринг има потенциал да доведе до по-добри резултати и по-ефективно използване на финансовата помощ от ЕС, но с изричното условие за допълване на капацитета на бенефициентите и административните структури за използването им, и също така при отчитане на нуждите на българските предприятия и научените уроци през програмен период 2007- 2013.

Оценката открива висока степен на съответствие на целите на СП и европейските и национални документи: всички основни цели на Европа 2020 и НПР: България 2020 намират израз в стратегията на СП. Налице е приоритетността на документа и основното му съответствие с идентифицираните в аналитичната част потребности за развитие. Оценката е позитивна спрямо избора на стратегически подход, подкрепен и от финансовото разпределение на средствата от ЕСИФ – насърчаване на конкурентоспособността и иновациите, борбата с бедността и насърчаване на социалното включване, както и подкрепата на ТЦ 5 и 6. Анализът по

отношение на изпълнимостта на целите, постигане на очакваните резултати и финансовия ресурс, показват по-скоро положителни макроикономически резултати.

Направена е оценка и на изпълнение на **принципа на партньорство**. Заключениета на оценителя са, че изискванията на Общия регламент са изпълнени и е създадена нормативна база, механизъм за подбор на участниците и за включването им в работата на работната група за СП. Проведена е и широка информационна кампания. Проведените от оценителя количествени и качествени проучвания показват, че бенефициентите на помощта от ЕС и НПО са сред най-запознатите с процеса на програмиране. Направените препоръки в този смисъл са тези процеси да продължат като се цели той да бъде задълбочен в посока по-активно участие и обратна връзка от страна на всички заинтересовани страни.

Ефикасност

Оценката на ефикасността изследва дали механизмите за изпълнение гарантират, че дефинираните цели ще се постигнат с възможно най-ниски разходи; адекватна ли е структурата по изпълнение и механизмите за изпълнение, мониторинг и оценка; прекомерна ли е административната тежест и предвидени ли са мерки за намаляване на административната тежест. В този смисъл обект на оценка са частите от споразумението, свързани с административния капацитет за изпълнението на програмите, финансирани по линия на ЕСИФ, мерките за намаляване на административната тежест, оценка на системите за електронен обмен на информация и планираните дейности за осигуряване на възможност за електронен обмен на информация.

Тези части са изчерпателни, описват системите, както и планираните мерки за обезпечаване на работата им. Предлаганата структура за изпълнение е сходна на системата през програмен период 2007 - 2013, което носи по-малко рискове, гарантира устойчивост, запазване на институционалния капацитет и по-добри възможности за оптимизация и подобрения.

По отношение на административната тежест е направен задълбочен анализ и са предложени мерки, които трябва да облекчат системите за управление и контрол. В този смисъл предлаганата структура е адекватна и доказала се в процес на работа. Механизмите за координация, изпълнение, мониторинг и оценка са разгледани в контекста на частите за административен капацитет и административна тежест. В тези раздели са разгледани предлаганите промени и действия с цел повишаване на капацитета на всички звена в системата – бенефициенти и органи за управление, мониторинг и контрол със съответните предложени действия за повишаване на капацитета им.

Предложените мерки за намаляване на административната тежест са адекватни и добре структурирани, като са изложени във връзка с целия проектен цикъл – от подготовката на проекта, през оценка на проектните предложения, финансиране, изпълнение, мониторинг и контрол. Акцентът е върху реализацията на мерки за намаляване на административната тежест, които са изложени и като план в Приложение №6 към СП.

Разгледани са и системите за електронен обмен на информацията, които са свързани пряко с административния капацитет и мерките за намаляване на административната тежест. Възможностите за по-широко използване на тези системи от своя страна ще бъде допълнителна гаранция за намаляване на административната тежест.

Оценителят няма съществени препоръки като тези части са напълно в съответствие на изискванията на формата на СП.

Въздействие и устойчивост

Критериите **въздействие и устойчивост** са оценени в контекста на логика на интервенцията. Предефинираните критерии за оценка (и оценителните въпроси) са използвани от оценителния екип по време на целия оценен процес на СП, както и при представените предварителни становища в процеса на подготовка на отделните елементи на стратегическия документ.

Териториален подход е изцяло преработен и адресиран чрез предвидените действия в Раздел 3: Интегриран подход към териториалното развитие и BOMP. Той следва общата логика на документа и е постигнато съответствие с отчетените специфики по отношение на регионалните различия в страната. Това от своя страна обосновава предложените политики и интервенции, като същевременно подкрепя осезателно териториалния им акцент. Също така е една от предпоставките за постигането на по-добра обща фокусираност на документа и по-висока ефективност и ефикасност от неговото прилагане.

Като основен подход е предложен интегрираният подход, като са обосновани инструментите, чрез които той ще се прилага, а те отразяват в голяма степен констатациите в анализа. В новия вариант на СП, BOMP ще бъде прилаган „отдолу-нагоре“, така че местните общности да участват активно. Този подход е много по-добре обоснован и в значителна степен подобрява качеството на стратегическия документ като цяло.

Механизми за прилагане на интегриран подход, по отношение на отделни райони и целеви групи със специфични потребности (Раздел III)

От включените текстове в представения проект на СП става видно, че към настоящия момент страната е избрала подхода да не адресира териториално специфични нужди, а по-скоро това да става към определени целеви групи от населението, които са с най-висок риск от дискриминация или изключване. В текста са отразени типичните проблеми, към които ще се насочат интервенциите, налице е и доказано съответствие с нуждите и основни стратегически и политически документи (например Националната стратегия за намаляване на бедността и

насърчаване на социалното включване 2020). Рискът в случая, е да не се постигне желаната ефективност и фокусираност на интегрираните интервенции, защото без да е налице географски фокус, условността се засилва, а ефекта е трудно измерим. За съжаление обаче друг подход в настоящите условия просто е неприложим, най-вече поради липсата на географски фокус в обосноваващите стратегически документи.

Предвид факта, че оценката на въздействието и устойчивостта се изследват в дългосрочен план оценителният екип разглежда като изключително важни качеството на аналитичната и стратегическата част на документа и тяхната взаимна обвързаност. Аналитичната част от СП е разработена в съответствие с методологията и принципите на стратегическо планиране и играе ролята на обосновка на стратегическия документ. В СП ясно са изложени очакваните резултати от структурната помощ от ЕС в обосновката на избраните тематични цели за всеки от фондовете по ОСР, по които България ще работи. Резултатите са дефинирани с оглед на постигане на целите на България, като оценителят е направил препоръки за подобряване на качеството на тези показатели, които са отчетени.

1.3. Избор и обосновка на тематични цели, основни резултати по тематични цели и по фондове

С РМС 328/25.04.2012 г. са одобрени тематичните цели, чрез които България ще участва в изпълнението на Кохезионната политика, Общата селскостопанска политика и Общата политика в областта на рибарството за периода 2014-2020 г. Националните стратегически документи²⁰⁰ засягат **всички единадесет тематични цели**. Идентифицирани са три типа критерии за избора на България да прилага ЕСИФ в сферите на всички 11 тематични цели: **нужди за развитие**, (нормативни) **ангажменти** като държава-членка и **потенциал** за развитие, като комбинацията от тях формира обосновката на тематичните цели за страната във връзка с възможностите за финансиране по ЕСИФ.

²⁰⁰ Национална програма за развитие: България 2020; Национална програма за реформи; Национална стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.

Обосновка на тематичните цели и основни резултати

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
Тематична цел 1) Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите		
Стратегически приоритет за финансиране 2) Научни изследвания, иновации и инвестиции за интелигентен растеж		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Неадекватна институционална среда – липса на цялостни дългосрочни и специфични национални секторни политики за НИРД и иновации; недостатъчна финансова и междуинституционална подкрепа за създаване и стимулиране на иновациите и създаване и защита на интелектуалната собственост; разпокъсан административен капацитет ➤ Ниски и неефективни инвестиции в НИРД и иновации - нисък дял от БВП за разходи за НИРД в дългосрочен план; неефективни стимули за частния сектор да инвестира и изпълнява НИРД и иновации или да използва резултатите от НИРД на академичните среди; липса на последователни, ориентирани към постигане на националните стратегически цели механизми за разпределяне на публичните разходи ➤ Слабо сътрудничество на различните участници в НИРД и ниска добавена стойност на иновациите ➤ Човешки ресурси - липса на човешки ресурси за НИРД и иновации, в управлението на НИРД и иновациите; наличие на значително изтичане на мозъци на високо образовани и квалифицирани специалисти от областта на НИРД; нисък социален статус и престиж на работата в областта на НИРД. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Инвестиции в НИРД и иновации ➤ Засилване на сътрудничеството за иновации 	<p>Национална цел по стратегия „Европа 2020“: разходи за НИРД като % от БВП: 1.5% за 2020 г.</p> <p>ЕФРР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Нарастване с 31.10 % на предприятията, реализирали иновационна дейност ➤ 200 подкрепени предприятия, които си сътрудничат с научни организации /други предприятия ➤ подкрепено развитието на технологични паркове, центрове за върхови постижения и центрове за компетентност ➤ 20 Подкрепени клъстери за иновации ➤ 3 подкрепени лаборатории ➤ 30 % разходи за НИРД на предприятията, обхванати от програмата за бизнеса ➤ 150 изследователи в подпомогнатите от програмата за бизнеса организации <p>ЕЗФРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 20 подкрепени Оперативни групи за Европейско партньорство за иновации за селскостопанска производителност и устойчивост
Тематична цел 2) Подобряване на достъпа до информационни и комуникационни технологии и тяхното използване и качество		
Стратегически приоритет за финансиране 2) Научни изследвания, иновации и инвестиции за интелигентен растеж		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ниски нива на достъп до информационни и комуникационни технологии, недостатъчен достъп до широколентови мрежи, особено за определени географски райони и целеви групи в неравностойно положение ➤ Като цяло ниски нива на използване на Интернет от населението и 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Подобряване достъпа до информационни комуникационни технологии 	<p>ЕЗФРСР</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличен дял на селските райони с достъп до и използващи качествени ИКТ

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
<p>малките и средни предприятия</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Недостатъчно навлизане на цифрови услуги, неадекватна и недиверсифицирана по подходящ начин доставка на ИКТ продукти 		
<p>Тематична цел 3) Повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия и на селскостопанския сектор (за ЕЗФРСР), и на сектора на рибарството и аквакултурите (за ЕФМДР)</p>		
<p>Стратегически приоритет за финансиране 2) Научни изследвания, иновации и инвестиции за интелигентен растеж</p>		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ниско ниво на инвестиции (финансови и човешки ресурси) ➤ Недостатъчна възможност за модернизиране ➤ Недостатъчна възможност бързо да се адаптират най-добрите практики в индустрията ➤ Недостатъчна степен на преход към зелени и ресурсно-ефективни производствени технологии ➤ Висока степен на излагане на природни рискове, включително промените в климата (селско стопанство, рибарство и аквакултури) ➤ Прекомерна административна тежест; ➤ Ограничен достъп до международните пазари ➤ Сива икономика, която нарушава конкурентоспособността 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Инвестиране в развитие и интернационализация на предприятия, селскостопански и горски стопанства, рибарство и аквакултури за диверсификация на икономическите дейности и подкрепа на бизнеси, създаващи конкурентно предимство за България и сектора; ➤ Инвестиране в подобряване на бизнес средата 	<p>ЕФРР</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличение на предприемаческата активност с 10.2% към 2023 г. ➤ Повишаване на обема на износа на стоки и услуги, реализиран от МСП с 6,82 млрд. евро към 2023 г. ➤ 60 подкрепени клъстера ➤ 200 МСП, участвали в промоционални дейности ➤ 600 сертификата, въведени в подкрепените МСП ➤ 2 235 подкрепени проекта за растеж и експорт ➤ 10 % дял на износа в общия оборот на подкрепените предприятия <p>ЕЗФРСР</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Изграждане и рехабилитация на напоителни съоръжения и отводнителни системи в приоритизирани райони; ➤ Ръст на производителността в аграрния сектор за удовлетворяване на вътрешното търсене на селскостопанска продукция; ➤ Подпомагане на инвестициите в около 4 700 земеделски стопанства; ➤ Навлизане в земеделието на 1 600 млади стопани ➤ 650 стопанства включени в мерки за коопериране <p>ЕФМДР</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличена брутна добавена стойност от сектора „Рибарство и аквакултури“

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
Тематична цел 4) Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори		
Стратегически приоритет за финансиране 3) Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ниска енергийна ефективност в МСП, административни сгради на държавната и общинска администрация, многофамилните жилищни сгради в градовете ➤ Значителен потенциал за използване на енергия от възобновяеми източници, но все още слабо реално използване ➤ Недостатъчни дейности за развитие, трансфер и печеливш маркетинг на иновациите с ниски въглеродни емисии в средносрочен и дългосрочен план ➤ Нарастване дела на личните автомобили в градските превози поради липса на други алтернативи за придвижване и проблеми със задръстванията в по-големите градове ➤ Ниско качество на услугите на градския транспорт, включително остарял подвижен състав, който не отговаря на нормативните изисквания за въглеродни емисии и недостатъчна достъпност до услугите на градския транспорт за хора с увреждания 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Подкрепа за енергийната ефективност в сектори индустрия, услуги, транспорт, селско стопанство, рибарство и аквакултури, домакинства; ➤ Увеличаване използването на източници на възобновяема енергия за собствено потребление; ➤ Инвестиции в намаляване на емисиите от парникови газове; ➤ Развиване на екологосъобразни транспортни системи и насърчаване на устойчива градска мобилност, включително интермодална 	<p>Национални цели по стратегия „Европа 2020“:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Дял на енергията от ВИ в брутно крайно потребление на енергия: 16 % за 2020 г (спрямо 13.5% за 2010 г.) <p>ЕФРР</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Намаляване на енергийната интензивност на икономиката с минимум 5 кг.н.е на 1000 евро/БВП до 2023 г. ➤ 130 000.00 MWh реализирани енергийни спестявания в предприятията ➤ 40 000,00 тонове CO₂ екв. намаление на емисиите на парникови газове ➤ Намалено крайното потребление от жилищни, публични и търговски сгради ➤ Намалени въглеродни емисии въз основа на преобладаващ дял на използване на устойчив транспорт в градовете ➤ Увеличен дял на пътуванията с обществения градски транспорт ➤ повишаване на броя пътувания с метро транспорт на 105 000 000 броя/год. <p>ЕЗФРСР</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 300 000 ха. подпомогната земеделска площ, допринасяща за опазване на биоразнообразието. ➤ 60 000 ха. подпомогната земеделска площ, допринасяща за подобряване управлението на водите, торове и пестицидите. <p>ЕФМДР</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличен дял на предприятията с нисковъглеродни производства и увеличена енергийна ефективност в рибарските дейности, аквакултурите и преработката

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
Тематична цел 5) Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска		
Стратегически приоритет за финансиране 3) Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Отражение на изменението на климата върху: питейно водоснабдяване, селско стопанство, горско стопанство, туризъм, рибарство и аквакултури, потреблението на енергия, свързаните услуги, които определят икономическия потенциал и качеството на живот ➤ Значителни рискове, свързани с изменението на климата - повишена честота на бедствията, засушаване, намаляване годността на културите, навлизане на инвазивни видове и разпространението на атипични инфекциозни заболявания, мащабни свлачищни, срутищни, абразионни, ерозионни и други неблагоприятни геодинамични процеси ➤ Неадекватни мерки за управление на риска, в т.ч. анализ и оценка на риска от природни бедствия, неразвити системи за ранно предупреждение, както и инфраструктурна свързаност за взаимодействие на органите в централната и местна власт 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Инвестиционни дейности за превенция и управление на риска от изменението на климата ➤ Обществена политика и изграждане на административен капацитет за адаптиране към изменението на климата 	<p>ЕФРР и КФ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Намален риск от свлачища, наводнения и засушаване ➤ Изграден Национален център за управление на водите в реално време ➤ Изграден капацитет за провеждане на ефективна и ефикасна политика в областта на адаптиране към измененията на климата, превенцията и управлението на риска ➤ Изпълнение на целите за намаляване на емисиите на парникови газове съгласно европейското законодателство <p>ЕЗФРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Създадени и развити култури, устойчиви на климатичните промени ➤ Увеличен дял на земеделските земи под агроекологични практики ➤ Намален риск от наводнения и засушаване
Тематична цел 6) Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност		
Стратегически приоритет за финансиране 3) Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Недостатъчни усилия и инвестиции в дейности за опазване на околната среда (основно в секторите за управление на водите и отпадъците) ➤ Липса на подходящи мерки на национално равнище и на равнище общини за управление на отпадъците, оползотворяване и рециклиране на битови и строителни отпадъци ➤ Високо ниво на биоразградими битови отпадъци, обезвреждани чрез депониране ➤ Влошено качество на въздуха ➤ Липса на стимули за опазване на биологичното разнообразие ➤ Липса на екстензивен бизнес и дейности, процеси и продукти за повишаване на ефективността на ресурсите ➤ Ниско качество на градската среда и благоустройството в градовете 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Инвестиции в управлението на водите ➤ Инвестиции в управлението на отпадъците ➤ Инвестиции в ограничаване на вредното влияние върху околната среда, включително в населените места; ➤ Инвестиции за защита на биоразнообразието и природните ресурси; ➤ Мерки за насърчаване на опазването, рационалното и отговорно използване на ресурсите ➤ Мерки за опазване на 	<p>Национални цели по стратегия „Европа 2020“:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Повишаване на енергийната ефективност с 25% до 2020 г. <p>ЕФРР и КФ</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Подобро състояние по физико-химични показатели и/или биологично състояние на водните тела (35 бр. водни тела) ➤ Изградени инсталации за събиране и третиране на отпадъчни води от населени места в приоритизирани райони ➤ Увеличаване на броя жители с достъп до подобро пречистване на отпадъчните води с 1 130 000 е.ж.; ➤ Увеличаване на броя жители с достъп до подобро водоснабдяване с 220 000

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Нужда от опазване на природното и културно наследство при наличие на уникални недвижими културни ценности 	<p>културното наследство</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Намалено образуване на отпадъци и повишена повторна употреба и рециклиране – с 68% до 2023 г.; ➤ Осигурена информация за подобряване на управлението на водите, вкл. подобряване на системите за мониторинг и информационните системи ➤ Извършени проучвания и оценки за състоянието на водите и значимите въздействия от човешката дейност върху тях ➤ Намаляване на замърсяването на водите от индустрията ➤ Повишен дял на производство на енергия чрез използване на отпадъци ➤ Изпълнени дейности за постигане на целите на НПРД за Натура 2000 ➤ 61.47% от видовете и 87.05 % от местообитанията с подобро природозащитно състояние; ➤ Завършен конкурентноспособен туристически продукт, базиран на изведени приоритетни туристически обекти ➤ Подобрена околна среда и качество на атмосферния въздух, включително и в населените места; ➤ Намалени емисии на ФПЧ10/NOx; ➤ Повишени нетни годишни приходи от международен туризъм <p>ЕЗФРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Постигнат ръст в биологичното земеделие на база подобро качество на околната среда и природните ресурси ➤ Подобряване на водоснабдяването на населението и доизграждане на инфраструктура за пречистване на отпадъчните води в селските райони ➤ Подобряване на управлението на водите на 60 хил. ха. земеделски земи ➤ Опазване на биоразнообразието на 304 хил. ха земеделска земя и 24.5 хил. ха горски

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
		<p>територии</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Намаляване употребата на вода за напояване чрез рехабилитация на напоителни съоръжения с цел намаляване на водните течове от първичната и вторична напоителна инфраструктура. <p>ЕФМДР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Създадени условия за екологично устойчиво рибарство; прекратени изхвърляния; постигнат максимален устойчив улов и намалено негативно въздействие от дейности в сектор „Рибно стопанство“ върху околната среда ➤ Реконструирана рибарска инфраструктура ➤ Изпълнени дейности за постигане на целите на НПРД за Натура 2000
<p>Тематична цел 7) Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури</p>		
<p>Стратегически приоритет за финансиране 3) Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж</p>		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Участъци с недостатъчен капацитет и остаряло състояние на транспортната инфраструктура ➤ Недостатъчна свързаност на основната TEN-T мрежа и прилежащите мрежи ➤ Небалансирано разпределение на железниците в България при остарели оперативни и технически параметри на железопътната инфраструктура, включително незадоволително състояние на подвижния състав ➤ Ограничен пренос на товари ➤ Незадоволително общото техническо състояние на пристанищната инфраструктура ➤ Недостатъчни интермодални терминали ➤ Висока смъртност поради пътнотранспортни произшествия и липса на мерки за осигуряване на достъп на хора с увреждания до транспортните услуги ➤ Прекалена зависимост от един източник на доставка на природен газ и неизпълнение на стандарта за инфраструктура n-1 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Инвестиране в TEN-T коридори с качествени и оперативни съвместими системи за транспорт и свързаност с TEN-T мрежата, включително интермодални връзки ➤ Развиване на екологосъобразни транспортни системи и насърчаване на устойчива регионална мобилност ➤ Изграждане на междусистемни газови връзки в рамките на TEN-E, и по-специално със Сърбия 	<p>Задължителна цел: 10% дял на енергията от възобновяеми източници в транспорта към 2020 г.</p> <p>ЕФРР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Постигнат преобладаващ дял на използване на устойчив транспорт спрямо общия ➤ Изградена инфраструктура за интермодален и интероперативен транспорт ➤ Увеличаване на интермодални транспортни единици (ITU) превозени с железопътен и воден транспорт с 20% спрямо базовата стойност от 2011 г. ➤ Подобрена свързаност на TEN-T мрежа с републиканската пътна мрежа ➤ Увеличен товаропоток ➤ повишен дял на отсечките от „основната“ и „разширената“ Транс-европейска железопътна мрежа на територията на страната, оборудвани с модерни системи за сигнализация и телекомуникация

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Създаване на условия за физическо функциониране на регионалния газов пазар в югоизточна Европа и диверсификация на доставките на природен газ за България ➤ Повишаване стойността на стандарта за инфраструктура n-1 <p>КФ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ подобрена интеграция на националната пътна мрежа в тази на ЕС, както и подобряване на връзките със съседните страни ➤ повишено качество на железопътната инфраструктура по „основната” и „разширената” Транс-европейска железопътна мрежа на територията на страната ➤ Насищане на пътната инфраструктура до <50%
Тематична цел 8) Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила		
Стратегически приоритет за финансиране 1) Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Нисък и намаляващ достъп до заетост ➤ Ниска производителност на труда в сравнение със средната за ЕС ➤ Квалификация на работната сила, недостатъчно съответстваща на потребностите на бизнеса и икономиката ➤ Нисък дял на заетите и безработните, участващи във форми на УЦЖ спрямо средното за ЕС ➤ По-високо равнище на безработица спрямо средното за ЕС ➤ По-висок дял на младежката безработица от средния за ЕС ➤ Високо равнище на безработица сред уязвимите групи (над 50% при ромите) ➤ Високото ниво на отпадналите от училище ученици, което възпроизвежда потенциално безработни ➤ Необходимост от допълнителни условия за удължаване на активния трудов живот на по-възрастните хора 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Подкрепа за достъп до заетост за търсещите работа и неактивните хора с ефективни инициативи, подобряване на качеството на работната сила ➤ Интегриране на младите хора, които нито учат, нито работят, на пазара на труда 	<p>Национални цели по стратегия „Европа 2020“:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Заетост сред населението на възраст 20-64 г. - 76% за 2020 г (спрямо 63.9% през 2011) ➤ Намаляване на равнището на безработица сред младежите 15-29 години до 7% през 2020 г. ➤ Постигане на заетост сред по-възрастните (55 – 64 г.) от 53% през 2020 г. <p>ЕСФ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличена ефективна и устойчива заетост и повишена ефикасна производителност на труда, особено сред уязвимите групи и в районите със специфични особености <p>ЕЗФРСПР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличена ефективна и устойчива заетост и повишена ефикасна производителност на труда в селските райони ➤ 2 300 проекта за развитие на

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
		<p>неземеделските сектори на икономиката, водещи до създаването на най-малкото 2500 работни места</p> <p>ЕФМДР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличена ефективна заетост и повишена ефикасна производителност на труда в сектора „Рибарство и аквакултури“ ➤ Създадени работни места, повишена заетост и мобилност на работната сила извън секторите рибарство и аквакултури.
<p>Тематична цел 9) Насърчаване на социалното приобщаване и борба с бедността и дискриминацията</p>		
<p>Стратегически приоритет за финансиране 1) Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж</p>		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Високо и увеличаващо се ниво на бедност ➤ Високо равнище на хората в риск от бедност и/или социално изключване ➤ Бариери за достъп на групите със специални потребности и на хората в най-изостаналите региони до качествени социални, образователни и здравни услуги ➤ Лошо състояние на основните социални услуги в населените места ➤ Необходимост от прилагане на общ цялостен интегриран подход за намаляване на бедността и социалното изключване като двигател на ефективни мерки за борба с бедността и приобщаващ растеж ➤ Липса на социални механизми за повишаване на социалния статус на населението и рехабилитация на социалната инфраструктура ➤ Необходимост от подобряване на инфраструктура за социално включване ➤ Лошо състояние на системата за предоставяне на здравни услуги ➤ Влошен здравен статус на населението ➤ Липса на алтернативи за здравословен начин на живот, за спорт и отдих в населените места и липса на възможности за хората в неравностойно положение за активно участие в социалния живот ➤ Необходимост от продължаване процеса на деинституционализация 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Осигуряване на достъпни и качествени услуги за пълноценно социално включване и реализация на права ➤ Подкрепа за активно социално включване на групи със специални потребности и роми ➤ Подкрепа за по-добро качество и достъпност на здравните услуги ➤ Подкрепа за интегрирани мерки, съчетаващи дейности за подобряване жилищните условия на маргинализирани общности като ромите с такива за достъп до заетост, образование, социални и здравни услуги ➤ Институционално развитие за борба с бедността 	<p>Национални цели по стратегия „Европа 2020“:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Намаляване на броя на живеещите в бедност: с 260 хил. души до 2020 г. <p>ЕФФР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Намален брой на хора в институции за социални грижи ➤ Увеличен брой на представителите на маргинализираните групи, включително роми с подобрени жилищни условия ➤ Увеличен дял на модернизирани здравни заведения ➤ Модернизирани центрове за спешна медицинска помощ; <p>ЕСФ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 2 500 обхванати от процеса на включващо обучение деца и ученици със специални образователни потребности в системата на народната просвета; ➤ 100 образователни институции осигурили подкрепяща среда за включващо обучение ➤ Постигната устойчивост в намаляване на бедността и увеличаване на активното социално включване ➤ Подобрено управление и повишена ефективност на здравната система

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
		<p>ЕЗФРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличен достъп на населението в селските райони до качествени социални услуги ➤ Подобрено качеството на живот и достъпа до услуги на 1 900 хил. жители на селските райони
<p>Тематична цел 10) Инвестиции в образование, обучение и в професионална квалификация за умения и учене през целия живот</p>		
<p>Стратегически приоритет за финансиране 1) Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж</p>		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Липсва последователна концепция, както и последователност в качеството и достъпа до образование, обучение и учене през целия живот ➤ Ограничен достъп до неформално обучение ➤ Най-нисък дял в ЕС на участие на възрастни (между 15-64 години) в различни форми на обучение ➤ Ограничен обхват и достъп до обучение и обучителни услуги извън големите градски центрове ➤ Липса на последователна политика за ученето през целия живот и придобиване на умения ➤ Несъответствие между предлаганото образование и потребностите на пазара на труда ➤ Липса на интеграция и координация между институциите в областта на образованието и науката ➤ Силно изоставане на България по разходи за НИРД и образование в БВП ➤ Лошо състояние на образователната и научната инфраструктура ➤ Липса на квалифицирани кадри за НИРД и иновации и капацитет за управлението им 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Мерки за намаляване на преждевременното напускане на училище ➤ Мерки за подобряване на качеството, ефективността и достъпността на висшето и равностойно на него образование ➤ Мерки за подобряване качеството на професионално обучение ➤ Развитие на обучение през целия живот ➤ Изграждане на капацитет и управление на човешките ресурси за научни изследвания и иновации 	<p>Национални цели по стратегия „Европа 2020“:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Дял на преждеременно напусналите образователната система: 11% за 2020 г (спрямо 12.5 % през 2012) ➤ Дял на 30-34 годишните със завършено висше или еквивалентно образование: 36% за 2020 г (спрямо 26.9 % през 2012) <p>ЕФРР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Увеличен дял на модернизирани образователни институции ➤ Изградена и модернизирана инфраструктура за образование и обучение <p>ЕСФ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ 11% дял на преждеременно напусналите училище (ПНУ) от лицата на възраст между 18 и 24 г. ➤ 90% деца на възраст от 4 години до започване на училище, обхванати в предучилищно образование ➤ 1 620 000 ученици, включени в извънкласни и извънучилищни дейности ➤ 10% дял от финансирането за висшите училища, който се формира на база показателите от рейтинговата система към 2023 г. ➤ 36% дял от 30-34-годишните с висше образование ➤ 1.5 % неграмотни лица на възраст 15-29 г. ➤ 20 000 лица, валидирани знания и умения и компетентности

Обосновка (идентифицирани слаби места)	Основни области на финансиране	Основни резултати
		<ul style="list-style-type: none"> ➤ 3,30 % лица на възраст 25-64 г., които участват в учене през целия живот ➤ 800 000 ученици обхванати от системата за кариерно ориентиране. ➤ 50% студенти обхванати от системата за кариерно ориентиране. <p>ЕЗФРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Развити и действащи практики на учене през целия живот и професионално обучение в земеделския и горския сектор, които допринасят за устойчива заетост и повишаване на производителността в аграрния сектор
<p>Тематична цел 11) Повишаване на институционалния капацитет на публичните органи и заинтересованите страни и ефективна публична администрация</p>		
<p>Стратегически приоритет за финансиране 4) Добро управление и достъп до качествени административни услуги</p> <p>1) Образование, заетост, социално включване и здравеопазване за приобщаващ растеж</p>		
<p>Национален приоритет за развитие съгласно НПР: България 2020 и в съответствие с Препоръките на Съвета за НПР, 2014</p> <p>Идентифицирани слаби места:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Дълго време за придобиване на лицензи от предприятията в страната ➤ Висока „сива икономика“ ➤ Липса на последователни действия в прилагането на стратегията за управление на човешките ресурси в администрацията ➤ Дълга продължителност на съдебните дела, ниско прилагане на извънсъдебни форми за разрешаване на граждански и търговски спорове ➤ Недостатъчна ефективност на разходните публични политики ➤ Недостатъчно развитие и ниска степен на използване на услугите на електронното управление ➤ Необходимост от подобряване на институционалната среда за по-ефективно разходване на публични средства ➤ Липса на комплексно административно обслужване ➤ Необходимост от подобряване на капацитета на институциите да прогнозира по-добре потребностите на бизнеса от работна сила с определена квалификация, като инструмент за планиране на инвестициите в образование и обучение 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Инвестиции за подобряване на ефективността на администрацията и административните услуги ➤ Мерки за намаляване на административната тежест ➤ Подобряване прозрачността на съдебната система и качеството и скоростта на правораздаване ➤ Мерки за ефективно планиране и прилагане на публичните политики на всички нива на държавното управление ➤ Електронно управление и електронно правосъдие ➤ Подобряване на институционална и политическа рамка за насърчаване на заетостта, като предпоставка за устойчив растеж и работни места 	<p>ЕСФ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Намалено време за предоставяне на административни услуги с 50% спрямо 2013 г. ➤ Увеличен дял на електронизираните регистри и увеличен обмен на данни между тях с 20% спрямо 2013 г. ➤ Нови електронни услуги за гражданите и бизнеса на ниво транзакция – 210 към 2023 г. ➤ Внедрени механизми за граждански контрол – 10 към 2023 г. ➤ Повишена компетентност и ефективност на администрацията - увеличаване дела на служителите, включени в обучение с 10% спрямо 2012 г. ➤ Намаляване на средната продължителност на наказателен и граждански съдебен процес с 10% спрямо 2013 г. ➤ Доизграждане на системата за електронно правосъдие - дял на делата, заведени по електронен път 25% към 2023 г.

1.4. Индикативно разпределение на помощта от ЕС по тематични цели на национално ниво за всеки от ЕСИФ както и индикативен размер на подкрепата за адаптиране към изменение на климата

1.4.1. Индикативно разпределение на помощта от ЕС по тематични цели на национално ниво за всеки от ЕСИФ

Таблица 10. Индикативно разпределение на помощта от ЕС по тематични цели за всеки от ЕСИФ (включително резерв за изпълнение)

	ЕФРР	ЕСФ	КФ	ЕЗФРСР	ЕФМДР	ОБЩО
1. Засилване на научноизследователската дейност, технологичното развитие и иновациите	494 371 307	0.00	0.00	46 224 626	0.00	540 595 933
2. Подобряване на достъпа до информационни и комуникационни технологии и на тяхното използване и качество	0.00	0.00	0.00	25 500 000	0.00	25 500 000
3. Повишаване на конкурентоспособността на малките и средните предприятия и на селскостопанския сектор (за ЕЗФРСР), и на сектора на рибарството и аквакултурите (за ЕФМДР)	592 868 242	0.00	0.00	516 758 812	40 545 554	1 150 172 608
4. Подкрепа за преминаването към нисковъглеродна икономика във всички сектори	983 664 362	0.00	0.00	242 607 534	1 031 250	1 227 303 146
5. Насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенцията и управлението на риска	0.00	0.00	66 749 074	363 173 431	0.00	429 922 505
6. Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност	651 569 724	0.00	1 066 870 809	438 147 826	27 184 818	2 183 773 177
7. Насърчаване на устойчивия транспорт и премахване на участъците с недостатъчен капацитет във всички ключови мрежови инфраструктури	281 542 473	0.00	1 144 687 261	0.00	0.00	1 426 229 734
8. Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила	0.00	441 038 259	0.00	108 753 455	15 180 000	564 971 714
9. Насърчаване на социалното приобщаване и борба с бедността и дискриминацията	233 117 454	401 331 362	0.00	565 202 872	0.00	1 199 651 689
10. Инвестиции в образование, обучение и в професионална квалификация за умения и учене през целия живот	169 652 239	293 962 885	0.00	22 855 136	0.00	486 470 260
11. Повишаване на институционалния капацитет на публичните органи и заинтересованите страни и ефективна публична администрация	0.00	251 473 110	0.00	0.00	0.00	251 473 110
Техническа помощ	160 881 811	133 822 160	0.00	37 493 274	4 125 000	336 322 245
ОБЩО	3 567 667 612	1 521 627 776	2 278 307 144	2 366 716 966	88 066 622	9 822 386 120

Таблица 11. Информация за Инициативата за младежка заетост, която се програмира по тематична цел 8 „Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила“

Специално разпределени средства за Инициативата за младежка заетост	55 188 745
Допълващо финансиране от ЕСФ	55 188 745
Общо ресурс за Инициативата за младежка заетост	110 377 490
Ресурс по Инициативата за младежка заетост за млади хора извън допустимите региони (чл. 16 от Регламента за ЕСФ)	11 037 749

Таблица 12. Дял на ЕСФ от Структурните фондове (ЕФРР и ЕСФ) (чл. 92 ал. 3 и Анекс IX от Регламент 1303/2013)

Дял на ресурса на ЕСФ от Структурните фондове (ЕСФ и ЕФРР) по оперативни програми по цели „Сближаване“ и „Конкурентоспособност и заетост“ през програмен период 2007-2013	27.0%
Минимален дял на ЕСФ за държавата-членка	28.7%
Дял на ЕСФ от Структурните фондове за програмен период 2014 – 2020	29.9%

Таблица 13. Информация за алокацията за техническа помощ по Кохезионната политика, по категории региони, където е приложимо

Фонд	Категория региони, където е приложимо	Алокация за техническа помощ (евро)	Дял на ТП от общата алокация (по фонд и по категория региони, където е приложимо)
ЕФРР	По-слабо развити региони	160 881 811	4.51%
	Региони в преход		
	По-силно развити региони		
ЕСФ	По-слабо развити региони	133 822 160	8.79%
	Региони в преход		
	По-силно развити региони		
КФ	Неприложимо	0.00	0.00

1.4.2. Общ индикативен размер на подкрепата за адаптиране към изменение на климата (включително резерв за изпълнение)

2 567 804 376 евро

1.5. Хоризонтални принципи и цели на политиката за изпълнение на ЕСИФ

1.5.1. Принцип на партньорство

Още в началния етап от подготовката на страната за участие в Кохезионната политика на Европейския съюз за програмния период 2014-2020 г. бяха създадени необходимите гаранции за прилагане принципа на партньорство. Основните етапи на програмирането, ключовите участници в този процес и отговорностите на всеки от тях са

регулирани с акт на Министерския съвет²⁰¹, който предвижда създаването на междуведомствена работна група за разработването на Споразумението за партньорство за периода 2014-2020 г. Сред задачите на работната група е да осигурява и съответствието на Споразумението за партньорство с принципите на партньорство, многостепенно управление, насърчаване на равенството между мъжете и жените и устойчивото развитие, както и с приложимото европейско и национално законодателство.

Един от начините за осигуряване спазването на принципа на партньорство е чрез състава на работната група, който включва представители на:

- централната администрация – органите, имащи отговорности във връзка с управлението и изплащането на средствата от ЕС за програмен период 2007-2013 г. и програмен период 2014-2020 г.; ведомствата, отговорни за националните политики, свързани с тематичните цели;
- Националният статистически институт; Комисията за защита от дискриминация; Националният съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси;
- широк кръг представители на различни групи партньори - шестте регионални съвета за развитие в районите от ниво 2; всички национално представителни организации на работодателите, работниците и служителите; представители на национално представителните организации на и за хора с увреждания; НСОРБ; академичната общност; неправителствени организации.

Представителите на академичната общност в състава на работната група бяха излъчени от МОН на базата на механизъм, изготвен от министерството.

Представителите на неправителствения сектор бяха избрани на базата на Механизъм за избор на неправителствените организации, които да участват в състава на работните групи за разработване на Споразумението за партньорство и програмите на Република България за програмния период 2014-2020 г. В Механизма са дефинирани 4 групи НПО, чрез които да се осигури представителството на неправителствения сектор в работната група за разработване на СП:

- социални организации, в които са включени организациите, работещи за интеграция на малцинствени етнически групи и имигранти; организации, работещи в сферата на човешките и гражданските права и свободи; организации, работещи в сферата на равенството на половете и недискриминацията; организации, работещи в сферата на социалното включване и др.;
- екологични организации, в това число работещи в сферата на опазването на околната среда, съхраняването на биологичното разнообразие в съответствие с природната биогеографска характеристика на страната и др.
- организации, работещи в сферата на образованието, науката и културата - образователни и обучителни организации, научно-изследователски и развойни организации, организации, предоставящи информационни услуги; организации за опазване на културното и историческото наследство;
- организации, работещи в сферата на политиките за развитие, в т.ч. работещи в сферата на икономическото развитие, регионалното развитие и публичните политики.

Изборът на НПО се осъществи чрез публична покана, като организациите, подали заявление, бяха оценени за съответствие с ясни и обективни критерии, предвидени в Механизма. НПО от всяка от предвидените групи, които отговарят на тези критерии, излъчиха общи представители в състава на РГ. За да се гарантира участието на възможно най-широк кръг представители на неправителствения сектор в процеса на програмиране, Механизмът за избор на НПО предвижда представителите на неправителствените организации да координират предложенията си по време на срещите на работната група с други неправителствени организации от представляваната от тях група, както и да осигурят гласност на взетите решения от работната група помежду си.

Конкретните представители на отделните групи партньори, включени в състава на Работната група за разработване на Споразумението за партньорство са изброени в Приложение № 1.

Всички ключови решения, свързани с процеса на програмиране, както и отделните раздели на Споразумението, се обсъждат и съгласуват с работната група. От друга страна, председателите на тематичните работни групи за разработване на отделните програми са членове на работната група за разработване на Споразумението, като по този начин на оперативното ниво се осигурява синергия и съгласуваност между отделните документи. Това позволява при разработване на Споразумението за партньорство да бъдат взети предвид становищата на по-широк кръг заинтересовани страни, които са пряко въввлечени в подготовката на отделни програми – например представители на местни инициативни групи и местни инициативни рибарски групи, на браншови организации, неправителствени организации в специфични за съответните програми сфери и др.

²⁰¹ Постановление №95 на МС от 18.01.2012 г. за разработване на стратегическите и програмните документи на Република България за управление на средствата от фондовете по Общата стратегическа рамка на Европейския съюз за програмния период 2014-2020 г.

В допълнение, с оглед осигуряване на по-широко участие на гражданското общество в процеса на програмиране, се организират и публични обсъждания на отделните етапи от подготовка на Споразумението за партньорство и програмите за периода 2014-2020 г. Възможност за по-активното участие на гражданското общество в процеса се осигурява и посредством публикуване на Единния информационен портал за Структурните и Кохезионния фондове www.eufunds.bg на пълна информация за работата на Работната група за разработването на СП. На 24.07.2013 г. проектът на СП е публикуван за обществено обсъждане на Портала за обществени консултации и на Единния информационен портал. Актуализиран вариант на СП е публикуван на двата портала на 09.01.2014 г. за втори кръг на публично обсъждане.

Сред основните становища и коментари, получени от представителите на партньорите, е необходимостта от ясно извеждане на нуждите на хората с увреждания и адресирането на тези нужди с подходящи мерки в рамките на отделните стратегически приоритети. Коментарите са взети предвид, като съответните части на Споразумението са доразвити. По аналогичен начин в следствие от получени коментари са допълнени и мерките за социално включване, свързани с интегрирането на маргинализираните малцинствени групи. Получени бяха и редица предложения от неправителствения сектор за намаляване на административната тежест за кандидатите и бенефициентите на отделните етапи от проектния цикъл, като същите са отразени в раздел 2.6.

На етапа на изпълнение на програмите, съфинансирани от ЕСИФ, принципът на партньорство ще бъде приложен по аналогичен начин по отношение на състава на Комитета за наблюдение на СП. Ще се осигури необходимата последователност по отношение на институциите и организациите, взели участие в процеса на програмиране, като с цел по-нататъшно разширяване прилагането на принципа, в Комитета за наблюдение на СП ще бъдат включени представители на по-голям брой групи неправителствени организации, както и по-голям брой представители на академичната общност и организациите на и за хората с увреждания. В допълнение, с предложената нормативна уредба за създаването и функционирането на комитетите за наблюдение са създадени гаранции за отчитане становищата на партньорите в процеса на вземане на решение.

Предвижда се Комитетът за наблюдение да одобрява докладите за напредъка, предвидени в чл. 52 от Регламент 1303/2013.

1.5.2. Насърчаване на равенството между мъжете и жените, недопускане на дискриминация и достъпност

Принципите на равенство между половете, недискриминация и достъпност са залегнали в българската законодателна и институционална система и касаят всички сфери на социалния живот, включително заетост, образование и обучение, здравеопазване, имуществено състояние, социална защита, достъп до социални услуги, икономически дейности и др. Общата рамка, гарантираща спазването на тези хоризонтални принципи, включва:

- Конституцията на Република България (чл. 6);
- Законът за защита от дискриминация;
- Законът за интеграция на хората с увреждания;
- Националната стратегия за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г.;
- Националната стратегия за насърчаване на равнопоставеността на половете за периода 2009-2015 г.;
- Дългосрочна стратегия за заетост на хората с увреждания 2011 – 2020 г.

Прилагането на тези принципи по отношение на управлението на средствата от ЕСИФ е обезпечено и на отделните етапи от подготовката и изпълнението на Споразумението за партньорство и програмите за периода 2014-2020 г.

На етапа на програмиране, необходимите гаранции за това са създадени чрез:

- Определяне като основна функция на всяка от работните групи, участващи в програмирането, да следи за спазването на хоризонталните принципи в този процес;
- Определяне на състав на работната група за разработване на Споразумението за партньорство, както и на всяка от тематичните работни групи за разработване на отделните програми, който включва широк кръг организации, работещи в сферата на равните възможности и недискриминацията, включително Комисията за защита от дискриминация и Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси, НПО, работещи в сферата на равенството на половете и недискриминацията, Министерство на труда и социалната политика, което има хоризонтални компетенции във връзка с координацията и контрола на държавната политика на равните възможности.

На етапа на изпълнение на Споразумението за партньорство и програмите, съфинансирани от ЕСИФ, прилагането на принципите на равенство между половете, недискриминация и достъпност ще се гарантира чрез следните мерки:

- Централното координационно звено ще издаде хоризонтални указания за прилагането на тези принципи на отделните етапи от изпълнението на програмите. На базата на тези указания, в договорите с

бенефициентите на отделните програми ще бъдат включени конкретни изисквания за прилагане на принципите при изпълнение на проектите.

- Ще бъде осигурен равен достъп до възможностите за финансиране от ЕСИФ до всички потенциални кандидати.
- В рамките на оценката на проектните предложения, ще бъде оценявана и тяхната съвместимост с принципа на равенство между половете, недискриминация и достъпност.
- Всички резултати от интервенциите, финансирани със средства от ЕСИФ, които са предназначени за публично ползване, ще предоставят равни възможности за достъп на всички граждани.
- Мониторингът за спазване на хоризонталните принципи ще бъде неизменна част от мониторинга на изпълняваните проекти. Отчетите за изпълнение на проектите ще съдържат описание на приноса към принципа на равнопоставеност, недискриминация и достъпност.
- За проекти, финансирани от ЕСФ, описанието ще съдържа и количествена информация за участниците по отношение на пол, увреждания, възраст, образование и заетост при спазване на правилата за защита на личните данни.
- Нарушаването на принципа при изпълнението на проектите, както и неизпълнението на заложените в проектните предложения ангажменти във връзка с него, ще бъде причина за налагане на финансови корекции, определени в зависимост от степента и значимостта на неизпълнението.

Прилагането на посочените принципи ще бъде неизменна част от мониторинга и оценката на Споразумението за партньорство и програмите, като:

- При подготовката на всеки годишен доклад или доклад за напредъка по програмите, управляващите органи ще предоставят информация за текущото изпълнение на хоризонталните принципи по всяка оперативна програма.
- В рамките на програмния период самостоятелно или като част от обща оценка на изпълнението на Споразумението за партньорство и програмите, ще бъде извършена поне една оценка на изпълнението на принципа на равнопоставеност, недискриминация и равен достъп.
- Представители на неправителствени организации, работещи в сферата на равните възможности, недискриминацията и равния достъп, ще бъдат включени в Комитетите за наблюдение на Споразумението за партньорство и програмите.

Заложеният механизъм надгражда подхода, прилаган през програмния период 2007-2013 г., като засилва някои от неговите елементи с оглед постигане на по-висока ефективност.

1.5.3. Устойчиво развитие

Устойчивото развитие е един от основните приоритети на Националната програма за развитие: България 2020, като са очертани основните предизвикателства и възможности на страната ни в тази сфера през следващите няколко години.

Ключовите национални стратегически документи в сферата на устойчивото развитие и опазването на околната среда са²⁰²:

- Национална стратегия по околна среда;
- Национална програма за действие по околна среда и здраве 2008-2013 г.;

Посочените документи, както и секторните нормативни актове и стратегии в тази област²⁰³ отчитат основните приоритети и цели на европейската политика за устойчиво развитие, като присъстват като елемент във всички политики, свързани с развитието на страната.

²⁰² <http://www.moew.government.bg/?show=19>

²⁰³ Закон за опазване на околната среда, Закон за защита при бедствия, Национален план за действие за насърчаване производството и ускореното навлизане на екологични превозни средства, включително на електрическата мобилност в Република България, за периода 2012-2014 г., Национална стратегия за регионално развитие за периода 2012-2022 г., Закон за водите, Закон за управление на отпадъците, Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор в Република България, Стратегия за устойчиво енергийно развитие 2011 – 2020 г., Националната стратегия за устойчиво развитие на горския сектор (2006-2015 г.), Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014-2020, Морска стратегия на Република България, Стратегически план за действие за опазване на околната среда и възстановяване на Черно море, Национална програма за необходимите мерки в условията на тенденция към засушаване, Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие, Национална програма за управление на дейностите по отпадъците за периода 2009-2013 г., Национален план за управление на отпадъците за периода 2014 – 2020 г., Национална програма за действие за устойчиво управление на земите и борба с опустяването (2007-2013), Национална програма за защита при бедствия 2009-2013 г., Трети национален план за действие по изменение на климата 2013-2020 г., Национален план за защита при бедствия, Национална дългосрочна програма за насърчаване използването на възобновяемите енергийни източници 2005 – 2015 г.,

Необходимите предпоставки за гарантиране прилагането на принципа на устойчиво развитие при управлението на средствата от ЕСИФ са създадени още в процеса на програмиране на отделните мерки и интервенции. В работната група за разработване на Споразумението за партньорство са включени представители на основните ведомства, отговорни за прилагане на политиките по опазване на околната среда и устойчивото развитие както и представители на екологични неправителствени организации.

От друга страна, Министерският съвет одобри Насоки за интеграция на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата във фондовете за Кохезионна политика, Общата селскостопанска политика и Общата политика за рибарство за периода 2014-2020 г. В Насоките са определени конкретни мерки и групи дейности за ПОС и ПИК, които да бъдат интегрирани от съответните отговорни институции на национално ниво при разработването на СП и програмите на ЕСИФ за 2014 – 2020 г. Целта на Насоките е да се гарантира прилагане на единен, систематичен и координиран подход при интегрирането на ПОС и ПИК в основните програмни документи за периода 2014-2020 г., докладване и проследяване на резултатите и съответно постигане на конкретни и измерими национални цели, които да са в съответствие с целите на ЕС.

Към разработените Насоки се разработва и документ „Насоки за интеграция на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата в ЕСИФ - фаза „Изпълнение на Споразумението за партньорство и програмите в периода 2014-2020 г.“. Втората фаза на Насоките предвижда система от критерии, чрез които ще се гарантира, че в периода 2014-2020 г. с финансиране от ЕСИФ ще се изпълняват приоритетно проекти, които допринасят в по-висока степен за изпълнение на политиките по околна среда и политиките по изменение на климата. Също така от особена важност при разработването и изпълнението на ОП е да се отчетат изискванията за опазване и подобряване на околната среда, главно чрез прилагането на принципите на предпазните мерки, на превантивните действия и принципа "замърсителят плаща".

Ефективното прилагане на Насоките – фаза 1 и фаза 2 и включването на набеязаните мерки в програмите, съфинансирани от ЕСИФ, ще се гарантира с непрекъснат режим на диалог и координация с участието на всички заинтересовани страни. В тази връзка е предвидено създаването на Национална мрежа с участието на компетентните органи по околна среда, управляващите органи, както и неправителствения сектор и бизнес сектора в страната.

На етапа на изпълнение на Споразумението за партньорство и програмите, съфинансирани от ЕСИФ, ще бъдат изпълнени и дейности, аналогични на описаните в раздел 1.5.2., но целящи спазването на принципа на устойчиво развитие.

Съгласно специфичните разпоредби на Регламент 1303/2013 и останалото приложимо европейско законодателство, по различните програми и проекти систематично ще се прилага принципът „замърсителят плаща“. Прилагането на принципа, който изисква разходите за обезвреждане на отпадъците да бъдат поети от причинителя на отпадъка, е заложен в Закона за управление на отпадъците. Причинителите на отпадъци и притежателите на отпадъци следва да ги управляват по начин, който гарантира висока степен на защита за околната среда и човешкото здраве, като се отчетат реалните разходи за околната среда от образуването и управлението на отпадъците. Прилагането на принципа ще залегне и в новия Национален план за управление на отпадъците за периода 2014-2020 г. Наложено е принципа за „разширена отговорност на производителя“ с цел засилване на предотвратяването на отпадъците, повторната употреба, рециклирането и друг вид оползотворяване, както и за намаляване на разходите за управлението на битовите отпадъци, отговорността за което е на кмета на общината. В Закона за управление на отпадъците и актовете по прилагането му са определени мерки, които да гарантират, че всяко лице, което разработва, произвежда, обработва, третира, продава или внася продукти (производител на продукта), от които се образуват масово разпространени отпадъци, носи разширена отговорност на производител. Тези мерки включват задължения за последващото събиране и третиране, в т.ч. рециклиране на отпадъците и финансовата отговорност за извършване на тези дейности.

През 2010 г. са въведени икономически инструменти като отчисления при депониране на отпадъците (такса депониране), чиято цел е намаляване на количествата отпадъци, които постъпват за депониране, насърчаване на разделното събиране на рециклируемите отпадъци, увеличаване на количествата на рециклираните и оползотворените отпадъци, ускоряване на изграждането на регионалните системи за третиране на битови отпадъци и изграждането на техническа инфраструктура за рециклиране и оползотворяване на отпадъците, предвидени в Националния план за управление на отпадъците. С промяната на Закона за местни данъци и такси през 2013 г. се насърчават общините да въведат такса за управление на битовите отпадъци на база на количествата образувани отпадъци. Поправката влиза в сила от 2015 г.

В допълнение, при изпълнението на проекти, съфинансирани от ЕСИФ, принципът ще се прилага и посредством следните мерки:

Национален план за действие за енергията от възобновяеми източници, валиден до 2020, Енергийна стратегия на Република България до 2020 г., която съдържа цели, свързани с повишаването на енергийната ефективност и използването на възобновяеми енергийни източници, Втори национален план за действие по енергийна ефективност 2011-2013 г. и отчет към него.

- гарантиране прилагането на националното и европейското законодателство във връзка с екологични лицензи, оценки и устойчиво развитие на околната среда за всички инвестиции по програмите;
- насърчаване въвеждането на системи за управление на качеството, свързани с опазване на околната среда в предприятията и организациите;
- подпомагане на развитие на екологосъобразна администрация (работа без използване на хартия, „зелени“ обществени поръчки);
- извършване на оценки на въздействието на околната среда за всички инвестиции, когато се изисква от европейското и/ или националното законодателство;
- изготвяне на пълен анализ разходи-ползи на големи инвестиционни проекти, конкретно във връзка с публичната инфраструктура и общински екологични съоръжения;
- поставяне на условие за предоставяне на подкрепа единствено при наличие на пълно съответствие на финансираните дейности с националното законодателство в сферата на околната среда, както и при пълно заплащане на всички данъци и такси за дейности, оказващи въздействие върху околната среда.

Отчитайки важността на зелените поръчки като един от факторите, съдействащи за устойчивото развитие, е приет Национален план за действие за насърчаване на зелените обществени поръчки за периода 2012-2014, който подкрепя политиката на обществени поръчки, стимулираща разработването и разпространението на съобразени с околната среда стоки и услуги. Зелените поръчки са важен инструмент, подпомагащ прилагането на мерки в други сфери, свързани с устойчивото развитие, като насърчителната мярка по Закона за насърчаване на заетостта за работодатели, които разкриват зелени работни места в икономически дейности, подпомагащи опазването на околната среда; стимулиране навлизането и развитието на зелен/ устойчив транспорт в България; сертифициране на устойчиви сгради по критерии за екологично качество/ екобаланс на строителния обект и използване на ресурсите и водите, прилагане на изисквания за енергийна ефективност и енергийни спестявания при доставка на оборудване и превозни средства и други.

1.5.4. Хоризонтални цели на политиките

Достъпност

Всички резултати от интервенциите, финансирани със средства от ЕСИФ, които са предназначени за публично ползване, следва да предоставят равни възможности за достъп на всички граждани. В тази връзка в посочените в раздел 1.5.2 хоризонтални указания, които Централното координационно звено ще издаде, ще бъдат включени изисквания за гарантиране достъпа на хора с увреждания до финансираните по програмите, съ-финансирани от ЕСИФ обекти на инфраструктурата, продукти и услуги.

На базата на тези указания, за всички интервенции, за които е приложимо, Управляващите органи следва да заложат съответствието с целта за достъпност като критерий за оценка на проектните предложения. Същото следва да залегне и в клаузите на договорите с бенефициентите по одобрените проекти.

От друга страна, посредством инструментите за прозрачност, публичност и информация, свързани с възможностите за финансиране, които се предоставят от страна на ЕСИФ, ще бъде насърчен достъпът до инвестициите на всички потенциални бенефициенти и широката общественост, което ще позволи както пълноценно участие в изпълнението на проекти, съфинансирани от ЕС, така и ефективно използване на стимулите за развитие, които те предлагат.

Адресиране на демографските промени

Влошената демографска ситуация в страната изисква предприемането на своевременни и съгласувани мерки за адресиране на негативните тенденции. На национално ниво демографските промени са адресирани основно в Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030 г.), Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.) и Актуализирана стратегия по заетостта на Република България 2008 - 2015 г.

Същевременно ЕСИФ предоставят значителни възможности за преодоляване на демографските предизвикателства пред страната. Доколкото проблемите, свързани с негативните демографските тенденции, засягат всички сфери на икономическа активност и в този смисъл са сред факторите, определящи възможностите за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, те следва да бъдат адресирани хоризонтално, чрез всички програми за периода 2014 – 2020 г.

В рамките на ПРСР ще се подпомагат интервенции в три приоритетни области, които съвместно целят да развият икономическия потенциал, да съхранят демографския потенциал и да допринесат за социално включване на уязвими групи, като по този начин способстват за икономическо възстановяване и овладяване на процеса на обезлюдяване.

По ПРСР се цели улесняване на диверсификация на икономиката в селските райони, чрез подпомагане на инвестиции в създаването и развитието на малки предприятия и разкриването на работни места, като по този начин се адресират приоритетните потребности за увеличаване на инвестициите в неземеделски дейности и развитие на предприемачеството в селските райони.

Програмата ще подпомага инвестиции в развитие на неземеделски дейности, с приоритет към тези, оползотворяващи вътрешните ресурси на селските райони или възможностите, които разкрива развитието на новите технологии. Освен това ще се подпомага стартирането на нов бизнес, за насърчаване на предприемачеството и подпомагане приобщаването на уязвими групи. ПРСР цели подпомагането на проекти за развитие на неземеделските сектори на икономиката, водещи до създаването на значителен брой работни места.

Част от интервенциите целят да укрепят териториалната конкурентоспособност на селските територии чрез подобряване на качеството на живот и условията за бизнес. Инвестициите в публична инфраструктура ще бъдат насочени с приоритет към здравеопазване и образование. С цел постигане на синергия и концентрация на ресурса от фондовете на ЕСИФ, всички инвестиции в инфраструктура за здравеопазване, включително и в селските райони ще се финансират от ОПРР съобразно изведените приоритети в Здравната стратегия на България за периода 2014-2020. Подобряването на образователните услуги в селските райони, като част от дългосрочна политика за устойчиво повишаване на заетостта и намаляване на миграцията, ще се подпомага чрез финансиране на реконструкция и оборудване на общинска образователна инфраструктура с местно значение в селските райони в съответствие с Методология за приоритизиране на обектите от образователната инфраструктура на територията на Република България.

С цел съживяване на икономиката в селските райони, инвестициите в публичната инфраструктура ще бъдат насочени към изграждане на инфраструктура за бизнеса. Средства от ПРСР ще бъдат заделени за изграждане на пазари на производители, които, от една страна, ще подпомогнат производителите при реализацията на тяхната продукция директно на крайни клиенти и, от друга страна, ще осигурят пресни продукти на по-изгодни цени за населението в селските райони. Приоритет ще се дава за инвестиции, от които ще се възползва по-голям брой население в селските райони.

Връзката на общинския център с Републиканската пътна мрежа от по-висок клас до голяма степен определя възможностите на населението от съответната община за достъп до определен набор от услуги, често предоставян от съседна община. За тази цел е извършен анализ за идентифициране и приоритизиране на нуждите от инвестиции в публична инфраструктура в селските райони. В синхрон с полицентричния модел от Пространствената концепция за развитие на България са определени центрове за развитие на селските райони, в които следва да бъдат концентрирани инвестициите за предоставяне на базови услуги и публична инфраструктура. Определените центрове за развитие освен, че предоставят работни места за населението от околните общини, също предоставят и най-необходимите публични услуги. Те се явяват алтернатива за населението, което мигрира от селските райони с цел да получи по-добър достъп до публични услуги и работни места. В тази връзка, с приоритет ще се финансират пътища, които осигуряват транспортна свързаност до определените центрове за развитие. Чрез тях ще се осигурява по-добър достъп на население до заетост, социални и административни услуги, което следва да намали миграционните процеси.

За инвестициите в областта на водоснабдителните и канализационни съоръжения се предвижда да се предоставят съфинансирани от ЕЗФРСР след предоставяне на анализ на разходи-ползи от инвестициите. Предвижда се и приоритизиране на този вид инвестиции и с оглед на поетите ангажименти на страната в областта на подобряване на околната среда и осигуряване на екологичен ефект и въздействие.

Опазване на околната среда, адаптация към изменението на климата и устойчивост при бедствия

Насоките за интеграция на политиката по околна среда и политиката по изменение на климата във фондовете за Кохезионна политика, Общата селскостопанска политика и Общата политика за рибарство за периода 2014-2020 г. предвиждат за всяка програма да се идентифицират адекватен брой цели, ориентирани към изпълнение на изискванията за интеграция на ПОС и ПИК в петте ЕСИФ, като се гарантира че те съдържат необходимите количествени показатели, спрямо които впоследствие да се измерва напредък. При разработване на документа е взето под внимание, че процесът на определяне на приоритетите и дейностите/операциите по всяка програма следва да е в съответствие с изискванията за тематична концентрация на фондовете от ЕС и същевременно да е ориентиран към постигане на конкретни резултати за ПОС и ПИК, както и към опростяване на системите и намаляване на административната тежест и уеднаквяване на правилата.

В тази връзка в Регионалните планове за развитие на шестте района за планиране за периода 2014-2020 г. беше включен отделен раздел с анализ за основните рискове по райони, свързани с изменението на климата. Въз основа на посочените в тези планове приоритетни мерки за адресиране на основните рискове, са дефинирани основните приоритети за финансиране по програми през програмния период. С цел намаляване уязвимостта от последиците от изменението на климата и подобряване капацитета за адаптиране на природните, социалните и икономическите системи към неизбежните негативни въздействия от изменението на климата, са предприети начални стъпки към разработването на Национална стратегия за адаптация. При разработването ѝ е възприет поетапен подход, като първият етап е подготовката на рамков документ „Анализ и оценка на риска и уязвимостта на секторите в българската икономика от климатичните промени. Целта на този документ е, на базата на климатични модели и сценарии за България, да бъде направена оценка на риска от най-характерните за този географски район природни бедствия. Секторите, които обхваща рамковият документ, са селско стопанство, води, градска среда, енергетика, транспорт, строителство и инфраструктура, екосистеми и биоразнообразие, човешко здраве и туризъм. Вторият етап на разработването на НСА следва да надгради събраните и оценени данни в рамковия документ и чрез формулиране и икономически анализ на конкретни мерки да се даде цялостният облик на стратегическите действия, които да намалят уязвимостта на страната ни от последиците на изменението на климата.

Стратегията ще обхваща периода до 2030 г. като в разработването на мерките по сектори ще участват компетентните ведомства, неправителственият сектор и научните среди. За да бъде ефективна, адаптацията трябва да включва мерки едновременно на няколко нива. Тя по своята същност има локален характер – директните въздействия от измененията на климата се усещат на местно равнище, като мерките трябва да бъдат съобразени с местните условия. За да бъдат устойчиви съответните дейности обаче – а в много случаи за да бъдат изобщо възможни – те трябва да се ръководят и базират на национална политика и стратегии. Разработен е и анализ на „Финансови механизми за управление на риска и застрахователни опции за подпомагане на адаптацията към изменението на климата в България“. Разработена е и Програма от мерки за адаптация на горите и смекчаване на негативното влияние на климатичните промени върху тях.

Трите документа (рамковият документ Анализ и оценка на риска; анализът „Финансови механизми за управление на риска и застрахователни опции за подпомагане на адаптацията към изменението на климата в България“ и Програмата от мерки за адаптация на горите) ще бъдат използвани за подготовката на цялостна стратегия за адаптация към изменението на климата. Стратегията ще определи и институционалната рамка за изпълнението на мерките, отговорните структури, връзките между тях, както и координацията между заинтересованите страни и мерките, които следва да предприеме всяка една от тях.

От съществена важност при инфраструктурните инвестиции е осигуряването на устойчивост при бедствия на обектите на интервенция. В тази връзка при подготовката на инфраструктурните проекти, строителството и при експлоатацията на инфраструктурата, изградена по програмите, съфинансирани от ЕСИФ, ще се предвиждат и мерки, насочени към повишаване на устойчивостта към природни рискове.

Предвидени са интервенции от гледна точка на изпълнението на изискванията, предимно законодателни, за интегриране на ПОС и ПИК, вкл. количествени и качествени показатели; разработване на групи критерии, които да бъдат прилагани при избора на конкретните мерки по всеки приоритет на всяка програма. Интервенциите целят да постигнат:

- Въвеждане на интегриран подход при решаване на проблемите, свързани с управлението на ПОС и ПИК, а по този начин и по-добро управление на водите за постигане на по-добър екологичен статус, с по-висока ефективност на ресурсите и справяне с последствията от изменението на климата върху водите;
- По-добро управление на отпадъците, съобразно йерархията за управлението им и с оглед постигането на по-добра ефективност на този ресурс;
- Повишаване на енергийната ефективност и насърчаване използването на енергия от ВИ за собствено потребление;
- Подобряване качеството на въздуха и намаляване емисиите на парникови газове и опазване и възстановяване на биологичното разнообразие, вкл. мрежата НАТУРА 2000;
- Ефективно прилагане на европейското и националното законодателство за управление на ПОС и ПИК;
- Постигане на допълняемост и строга демаркация между отделните ЕСИФ;
- Укрепване на административния капацитет по управление на ПОС и ПИК;
- Повишаване на информираността на обществеността относно ПОС и ПИК

1.6. Списък на Програмите

Наименование на програмата	ЕСИФ	Общо	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Оперативна програма Региони в растеж	ЕФРР	1 311 704 793		209 709 553	210 682 571	208 196 124	215 574 110	252 777 169	214 765 266
Оперативна програма Развитие на човешките ресурси	ЕСФ	883 476 570	109 904 260	115 533 697	121 695 693	126 756 317	131 725 635	136 577 132	141 283 836
Оперативна програма Развитие на човешките ресурси	ИМЗ	55 188 745	31 004 913	24 183 832					
Оперативна програма Наука и образование за интелигентен растеж	ЕСФ	352 619 543	43 865 781	46 112 642	48 572 063	50 591 896	52 575 286	54 511 647	56 390 228
Оперативна програма Наука и образование за интелигентен растеж	ЕФРР	243 381 138	30 276 551	31 827 355	33 524 869	34 918 976	36 287 929	37 624 422	38 921 036
Оперативна програма Иновации и конкурентоспособност	ЕФРР	1 079 615 516	146 992 661	177 521 817	132 763 251	149 531 640	156 177 908	132 666 597	183 961 642
ОП Инициатива за МСП	ЕФРР	102 000 000		102 000 000					
Оперативна програма Транспорт и транспортна инфраструктура	КФ	1 144 687 261	141 914 934	149 571 203	157 874 873	164 533 779	170 787 093	177 211 502	182 793 877
Оперативна програма Транспорт и транспортна инфраструктура	ЕФРР	459 761 907	57 194 263	76 699 952	79 906 659	54 913 334	57 499 375	60 024 099	73 524 225
Оперативна програма Околна среда	КФ	1 133 619 883		288 667 920	156 348 458	162 942 993	169 135 837	175 498 142	181 026 533
Оперативна програма Околна среда	ЕФРР	371 204 258		78 144 588	34 555 915	64 309 078	66 396 998	68 435 421	59 362 258
Оперативна програма Добро управление	ЕСФ	285 531 663	35 520 065	37 339 449	39 330 951	40 966 499	42 572 537	44 140 497	45 661 665
Програмата за морско дело и рибарство	ЕФМДР	88 066 622		24 296 787	12 337 253	12 537 214	12 828 942	12 916 663	13 149 763
Програма за развитие на селските райони	ЕЗФРСР	2 366 716 966		502 807 341	505 020 057	340 409 994	339 966 052	339 523 306	338 990 216
	Общо	9 877 574 865	596 673 428	1 864 416 136	1 532 612 613	1 410 607 844	1 451 527 702	1 491 906 597	1 529 830 545

1.7. Информация за резерва за изпълнение, по фонд и по категории региони, както и за ресурсите, които се изключват при изчисляване на резерва за изпълнение

1	2	3	4	5	6	7
			Средства, изключени при изчисляването на резерва за изпълнение			
Фонд	Категория региони	Общ размер на подкрепата от ЕС (евро)	Допълващо финансиране от ЕСФ за ИМЗ	Трансфери ОСП	Подкрепа от ЕС, обект на резерв за изпълнение (евро)	Резерв за изпълнение (евро)
ЕФРР	По-силно развити региони					
	Региони в преход					
	По-слабо развити региони	3 567 667 612			3 567 667 612	214 060 057
Общо ЕФРР					3 567 667 612	214 060 057
ЕСФ	По-силно развити региони					
	Региони в преход					
	По-слабо развити региони	1 521 627 776	55 188 745		1 466 439 031	87 986 342
Общо ЕСФ					1 466 439 031	87 986 342
ЕЗФРСР	N.A.	2 366 716 966		27 933 000	2 338 783 966	140 327 038
КФ	N.A.	2 278 307 144			2 278 307 144	136 698 428
ЕФМДР	N.A.	88 066 622			88 066 622	5 283 997
Общо (всички фондове)		9 822 386 120			9 739 264 375	584 355 862

II. РАЗДЕЛ 2

2.1. Координация между ЕСИФ и други национални и европейски инструменти за финансиране и Европейска инвестиционна банка

Идентифициране на областите, в които ЕСИФ ще бъдат използвани по допълващ начин

Основен фактор за максимизиране на ефекта от средствата от ЕСИФ е осигуряването на синергия между интервенциите по отделните програми и увеличаване на добавената им стойност за обществото. Това може да стане като от една страна се идентифицират основните области, в които програмите ще се използват по допълващ начин и от друга страна се създадат необходимите механизми за осигуряване на адекватна координация и допълване на програмите.

В приложение № 2 е представена информация за областите, в които подкрепата, предоставена по отделните ЕСИФ се допълват на ниво мерки и интервенциите по отделните програми, съотнесени към тематичните цели и приоритетите на Споразумението за партньорство. Таблицата представя начинът, по който се осигурява необходимата синергия на инвестициите, така че да бъде постигнато комплексно и фокусирано въздействие върху основните идентифицирани нужди на страната и определените приоритети.

Механизъм и структури, координиращи допълващото използване на ЕСИФ

При разработване на механизма за осигуряване допълването между подкрепата от различните ЕСИФ, другите програми и инициативи на ЕС и националните инструменти за изпълнение на политиките в рамките на всеки от приоритетите на Споразумението за партньорство са използвани разпоредбите на новите регламенти, опитът и научените уроци на национално ниво за програмен период 2007-2013 г.

Първият етап, в рамките на който се прилага този принцип, е подготовката на стратегическите програмни документи на Република България за периода 2014-2020 г. и механизмът, заложен за формиране на работните групи за тяхната подготовка. Една от основните задачи на Работната група за разработване на Споразумението за партньорство е свързана с осъществяване на хоризонталната координация по съдържанието на програмите за периода 2014-2020, както и осигуряване на допълване и/или липсата на припокриване между мерките по тях. За постигането на тази задача, в състава на РГ за разработване на СП са включени ръководителите на тематичните работни групи, отговорни за разработването на програмите за следващия програмен период. Участие в нея вземат и широк кръг представители на администрацията, местните власти, социално-икономическите партньори, СГО, академичната общност и др., като същите групи партньори имат представителство и в ТРГ за разработване на програмите. Заложеният механизъм на представителство и участие осигурява необходимия интегритет в процеса на разработване на стратегическите програмни документи на България за периода 2014-2020 г. и дава възможност още на този етап да бъдат отчетени възможни области на допълване на инвестициите по отделните програми на национално равнище.

На етап програмиране, принципът за допълване и координация между програмите, се подпомага и от СКУСЕС, който в рамките на своите правомощия, разглежда работни варианти на Споразумението за партньорство и на програмите, с което осигурява взаимната съгласуваност на програмните документи и съответствието им с ОСП на Европейския съюз за програмния период 2014-2020 г.

Заложеният координационен механизъм за гарантиране спазването на принципа за допълване на етап управление, наблюдение, оценка и контрол на програмите надгражда опита на страната от програмен период 2007-2013 г.

Ролята и функциите на всеки един от участниците в процеса са както следва:

Отговорен заместник министър-председател/министър с функции по координация и управление на средствата от ЕС

Координира дейностите по програмирането, управлението, наблюдението и контрола на програмите. В рамките на тези правомощия осигурява взаимодействието и пълноценното участие на отделните звена и институции, ангажирани с процеса на изпълнение на ЕСИФ по отношение на прилагането на принципа на допълване на всеки от етапите.

Съвет за координация при управлението на средствата от ЕС

Членове на СКУСЕС са министрите, в чийто ресор са изпълняваните политики, които ще се финансират със средства от ЕС. В заседанията на съвета участват и представители на звената, компетентни по хоризонтални въпроси. В рамките на своите функции по координация на мерките за изпълнение на правителствената политика за икономическо, социално и териториално развитие на страната, финансирани със средства от Европейския съюз, Съветът осигурява на висше политическо ниво съгласуваност и взаимно допълване на мерките по програмите, с оглед реализиране на интегрирания ефект от тези мерки, включително предлага възможности за финансиране на операции чрез съчетаване на различни финансови източници. До степента, в която всеки от министрите ръководи и подготовката, изпълнението и оценката на ефективността на отделните секторни политики, изпълнението на приоритети от които се финансира със средства от ЕСИФ, тяхното участие в процеса

осигурява прилагане на принципа на допълване с националните политики и инструменти, с други програми, инициативи и проекти на ЕС, както и с други международни и двустранни програми.

Комитет за наблюдение на Споразумението за партньорство

Комитетът за наблюдение на Споразумението за партньорство наблюдава изпълнението на ангажиментите, разписани в него, включително прилагането на ефективна координация и допълването на подкрепата по отделните фондове. КН има възможност да прави предложения и да изисква намеса когато това е целесъобразно, така че да се постигне максимално ефективно допълване на мерките и интервенциите, изпълнявани в отделните програми.

Комитети за наблюдение на отделните програми

Съставът и представителството на тези органи осигуряват спазване на принципа на координация и допълване на следващото ниво – изпълнение на цели, приоритети и конкретни мерки, заложи в рамките на отделните програми. Комитетите за наблюдение осъществяват цялостен мониторинг на изпълнението на съответната програма, като вземат активно участие в процеса на вземане на решения. В контекста на съгласуване и одобрение от КН на критериите за допустимост на операциите, се осигуряват както демаркацията между интервенциите по различните фондове и програми, така и взаимната допълняемост, и заложената синергия между дейностите за финансиране по ЕСИФ.

Централно координационно звено

Централно координационно звено обезпечавя цялостния процес по координация на оперативно ниво, което включва разработването на необходимата нормативна уредба, методологии и указания, подпомагане работата на СКУСЕС и Комитета за наблюдение на СП, координационен механизъм за информация и публичност, общо наблюдение на изпълнението на програмите, организиране на работни групи и срещи.

Управляващи органи

На ниво операция и отделен проект допълването и координацията се осъществява от Управляващите органи и Разплащателната агенция.

България планира да се възползва от възможността отделна операция да получи финансова помощ от един или няколко ЕСИФ, една или няколко програми, при условие, че конкретният разход получава финансиране само от един източник. В тези случаи насоките за кандидатстване ще се разработват и респективно оценката ще се осъществява съвместно от управляващите органи на програмите, осигуряващи финансиране. Предвижда се изрична забрана за предоставяне на подкрепа в случаите, в които дадена дейност е финансирана по друг проект, програма или схема, финансирана от обществени фондове, национални бюджетни ресурси и/или средствата на ЕС.

Национален механизъм за координация на дейностите по Дунавската стратегия

Съгласуваността на процеса на програмиране и изпълнение на Споразумението за партньорство и програмите със стратегията на ЕС за развитието на Дунавския регион се осъществява посредством създадения с решение на МС от 2012 г. национален координационен механизъм за координация на дейностите по Дунавската стратегия. Този механизъм гарантира отразяването на приетите цели по Дунавската стратегия и дейностите за тяхното постигане в съответните програмни документи за периода 2014-2020 г. и в изпълняваните операции.

Други механизми

Допълнителни механизми на координация и допълване на програмите се осигуряват чрез работни групи, експертни мрежи, дискусии и обсъждания по повод подготовката и изпълнението на отделните програми и операции, съставени на основата на партньорския принцип и включващи представители на социално-икономическите партньори и заинтересованите страни.

В допълнение, за да се осигури синхрон и координация на инвестициите в хоризонтални сектори като енергийна и ресурсна ефективност, син растеж, адаптиране към измененията на климата в продължение на вече установената практика от програмен период 2007 – 2013 г. ще бъде използван подходът на междуведомствени работни групи, които да осигурят допълване и избягване на припокриване между отделните мерки. Всеки един от механизмите е описан в рамките на съответните стратегически приоритети за финансиране от ЕСИФ (виж раздел 1.1.5).

Механизми за подпомагане на кандидатите и бенефициентите при допълващо използване на фондовете и информиране за възможностите на всеки ЕСИФ

България ще продължи да поддържа Единен информационен портал за обща информация за управлението на средствата от Европейските фондове в Република България. Порталът ще обхваща всички ЕСИФ. Целта е насърчаване участието на гражданското общество в процеса на инвестиране на средствата от фондовете на ЕС в България, повишаване информираността на обществото по отношение на управлението на тези фондове в страната, както и предоставяне на актуална информация относно отворени процедури по програмите, новоприети национални и европейски нормативни актове и програмни документи в областта на Европейските фондове.

България ще продължи да използва изградената мрежа от информационни центрове за популяризиране на Кохезионната политика на ЕСИФ. Целта е на възможно най-широк кръг от заинтересовани лица да се предостави надеждна, навременна, експертна и качествена информация за възможностите за финансиране. Информационните центрове ще продължат да организират публични прояви за разясняване на всички актуални възможности. Чрез създадените партньорства с други информационни мрежи ще се цели максимална удовлетвореност на потребителите от предоставяните услуги.

Продължава използването и доразвиването на вече въведените електронни услуги - кандидатстване и отчитане на изпълнението на проектите, и различни функции по поддръжка, включително функция Help Desk/Service Desk, с цел осигуряване на методическа помощ на бенефициентите, гарантиране на консистентна и надеждна информация, подобряване на нивото на предоставяните услуги. Ще продължи наложилата се вече практика за провеждане на информационна кампания за потенциалните бенефициенти, както и такива за одобрените бенефициенти, с цел разяснение на процеса на изпълнение на одобрените проекти.

Механизъм за координация и допълващото използване на средствата по цел „Инвестиции за растеж и работни места“ и цел „Европейско териториално сътрудничество“ на Кохезионната политика. Допълване с дейности, прилагани в контекста на макро-регионалните стратегии и стратегиите за морските басейни

Описаните по-горе координационни механизми на отделните етапи на програмиране, управление, наблюдение и контрол на програмите е валидно и в контекста на допълването между програмите, финансирани със средства от Цел „Инвестиции за растеж и работни места“ и Цел „Европейско териториално сътрудничество“ на Кохезионната политика. В рамките на работната група за разработване на СП има представител на дирекцията в МРР, отговаряща на национално равнище за изпълнението по програмите по Цел „Европейско териториално сътрудничество“. Такова представителство е осигурено и в СКУСЕС и Комитетите за наблюдение. Представители на тази дирекция участват във всички работни формати, свързани с подготовката и прилагането на програмен период 2014-2020.

Допълване може да бъде постигнато между Програмите за Европейско териториално сътрудничество и програмите по ЕСИФ, които предвиждат целево съ-финансиране на проекти за транснационално сътрудничество по линия на ЕСФ. Допълване на инвестициите с програмите за трансгранично сътрудничество цели осигуряване координацията при прилагане на хоризонталните принципи и цели на политиката за изпълнение на ЕСИФ, както и в областта на околната среда. По отношение на програмите за европейско териториално сътрудничество синергията със Стратегията на ЕС за Дунавския регион се осъществява чрез включване на представители на националните координатори на приоритети в процеса на подготовка и изпълнение на програмите.

Постигането на целите и приоритетите на Дунавската стратегия ще се реализира посредством изпълнението на конкретни проекти по програмите, финансирани с ЕСИФ. Предвижда се също България да кандидатства за финансиране от Механизма за свързаност на Европа с проекти, попадащи в обхвата на Дунавската стратегия, както и да използва програмите за Европейско териториално сътрудничество.

В рамките на бъдещата оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ ще бъде осигурено допълване и координация с мерките, предвидени в инициативите INTERREG и URBACT, както и с предвиденото в рамките на Дунавската стратегия.

ОПРР финансира инфраструктура и дълготрайни инвестиции на база предефинирани проекти. Разграничаването с програмите за териториално сътрудничество ще бъде на основата на списъка с предварително идентифицирани и приоритизирани проекти. В допълнение, програмите за териториално сътрудничество ще подкрепят „меки“ мерки и дребномащабни дейности, като проектите трябва да бъдат изготвени от представители от двете граничещи страни. Ще се постигне допълване по отношение на въздействието върху развитието на трансграничните райони.

Области на допълване с други национални и на ЕС инструменти, както и с ЕИБ

Инструменти на ЕС

На ниво подготовка на отделните оперативни програми и Споразумението за партньорство е осигурена координация и допълване с другите програми и инструменти на ЕС, която в обобщен вид по основни сектори на подкрепа е както следва:

Околна среда: При изпълнение на ОПОС 2014-2020 г. ще се търси синергия с Програмата за действия в областта на околната среда и климата — LIFE. ОПОС ще подпомага финансово действията както за смекчаване на последиците от изменението на климата и адаптирането към тях, така и опазването на околната среда (специално в сектор „биологично разнообразие и Натура 2000“), включително ефективното използване на ресурсите. За тези дейности се предвижда финансирането на интегрирани проекти. При подготовката и изпълнението на инвестициите на Програмата за развитие на селските райони, свързани с околна среда, НАТУРА 2000, ресурсна ефективност и климат също ще бъде осигурена синергия и допълване с мерките и дейностите на Програмата LIFE.

Като допълваща помощта от ЕСИФ за **Натура 2000** е предвидена подкрепа и от други финансови източници като например програма LIFE, INTERREG, 7-ма рамкова програма, Финансовия механизъм на ЕИП и други.

Чрез Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство ще бъдат подкрепени мерките от НПРД, свързани с разработване на национални методики за биофизичната оценка на екосистеми извън НАТУРА 2000, както и за оценка на екосистемните услуги и управление на инвазивните видове.

По програма LIFE допълващо ще бъдат финансирани мерки от НПРД като например подобряване на структурата и функциите на земеделските природни местообитания; подобряване на природозащитното състояние на видовете, обитаващи крайбрежните и морските екосистеми, оценка на влиянието на климатичните промени върху целеви видове и природни местообитания и др.

Селско и горско стопанство: Програмата за развитие на селските райони допълва и се демаркира с интервенциите финансирани от Европейския земеделски фонд за гарантиране на земеделието. Обхватът на помощта, предоставяна чрез мерките на ПРСР, няма да се припокрива с подкрепата по Първи стълб на ОСП. Осигурена е допълняемост и разграничаване на мерките, финансирани по двата стълба, насочени към чувствителни и важни за страната сектори като животновъдство, овощарство и зеленчукопроизводство, както и за млади фермери и малки ферми.

По отношение на инвестиционната подкрепа по ПРСР за земеделски производители за инвестиции в техните стопанства и преработвателни предприятия ще бъде осигурено разграничаване и допълняемост с Националната програма по пчеларство и Националната програма за подпомагане на лозаро-винарски сектор на България по видове дейности и видове кандидати. Инвестициите и кандидатите, които се подпомагат по съответните национални програми няма да се подпомагат по ПРСР. В рамките на ПРСР ще се осигури пълно разграничаване и допълняемост със схеми за държавни помощи, краткосрочни и дългосрочни кредитни линии и подпомагането от други фондове на ЕС.

Разплащателна агенция ще извършва кръстосани проверки с цел предотвратяване на двойно финансиране между ПРСР и схемите за подкрепа по ЕФГЗ. Още на етап програмиране са определени разделителни линии между двата инструмента. Например в сектор „Плодове и зеленчуци“ организациите на производителите няма да бъдат подпомагани по ПРСР за дейности включени за подпомагане в техните оперативни програми. В сектор „Вино“ финансова помощ по ПРСР няма да бъде предоставяна за инвестиции, допустими за подпомагане по „Национална програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор“. По ПРСР няма да се подпомагат дейности, свързани с конверсия на сортовия състав на насажденията със сортове, класифицирани за съответните лозарски райони на страната, реструктуриране на лозя и подобряване на техниките за управление на лозя. По ПРСР няма да се подпомагат дейности, свързани с инвестиции за производство на лозаро-винарски продукти и общи разходи свързани с тях допустими за подпомагане по „Национална програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор“. В сектор „Пчеларство“ в рамките на „Национална програма по пчеларство 2014-2016“ за закупуване на пчелни кошери ще бъдат подпомагани земеделски производители, които притежават до 150 пчелни кошера. По ПРСР ще се подпомагат инвестиции и кандидати в пчеларство, които не се подпомагат по „Национална програма по пчеларство 2014-2016“. За инвестициите, свързани с преработката на пчелен мед ще бъде направено пълно разграничение между инвестициите подпомагани по ПРСР и тези по „Национална програма по пчеларство 2014-2016“. Инвестиционни дейности няма да бъдат подпомагани в сектор „Тютюн“. Производители на тютюн ще се подпомагат за дейности извън производството на тютюн. Производството, преработката и маркетинга на зехтин няма да бъдат подпомагани по ПРСР. Дейностите, подпомагани по чл. 6 от Регламент (ЕС) № 1952/2005 няма да бъдат подпомагани по ПРСР. В рамките на ПРСР няма да се подпомагат инвестициите за преработката на суровини за производство на захар и/или сладкарски изделия.

Регионално развитие: ОПРР 2014-2020 г. ще подкрепи постигането на целите и приоритетите на Дунавската стратегия. Помощта от ЕФРР под формата на безвъзмездна финансова помощ ще бъде комбинирана с финансиране от национални източници (държавен и общински бюджет). Стратегията и логиката на интервенции по ОПРР 2014-2020 г. предполага реализиране на цялостен интегриран подход при осъществяване на инвестиционните намерения. Реализирането на ИПГВР ще бъде подкрепено и от други оперативни програми, като инвестициите ще бъдат осъществявани по координиран начин между управляващите органи.

Рибарство и аквакултури: ПМДР (2014-2020) ще търси допълване с инструментите на пряко управляваната от Европейската комисия Интегрирана морска политика и Програмата за действия в областта на околната среда и климата — LIFE.

Човешки ресурси: При възможност, ще се търси допълване между програмите и мерките по Националния план за действие по заетостта, схемите по ЕСФ и мерките по Европейския фонд за приспособяване към глобализацията. Допълняемост между ОП РЧР и Програмата на ЕС за социални промени и иновации може да се осигури чрез подкрепа на т.нар. „национални“ мерки, т.е. такива, които са от значение само за България. Освен подкрепа за национални мерки, проектите по новата ОП РЧР ще се стремят да допълнят и надградят резултатите от вече реализирани и/или изпълняващи се инициативи.

Синергия ще се търси и с интервенциите на Фонда за европейско подпомагане на най-нуждаещите, чиято цел е да стимулира социалното сближаване в ЕС, като спомага за постигането на заложената в стратегията „Европа 2020“ цел за намаляване с поне 20 милиона на броя на хората, изпаднали в положение на бедност и социална изолация или в риск от изпадане в бедност и социална изолация. Фондът наследява действащата до края на 2013 г. програма на ЕС за разпределяне на храна на най-нуждаещите, като ще допълни съществуващите инструменти за сближаване и по-специално Европейския социален фонд. Интервенциите ще бъдат насочени към най-тежките форми на бедността и недоимък на храна, но също така към бездомността и материалните лишения, засягащи

децата, като същевременно ще подкрепя съпътстващи мерки, насочени към социалната реинтеграция на най-нуждаещите се лица. Предвижда се при предоставянето на храни и стоки от първа необходимост да бъде използван и надграден придобитият опит от програмен период 2007 - 2013, когато по линия на програма „Благотворителност“ през 2013 г. бяха подкрепени над 331 хил. лица в нужда.

Мерки за интеграция на лица от трети страни, получили международна закрила ще бъдат финансирани в рамките на фонд „Убежище, миграция и интеграция“.

Наука, образование и иновации: По приоритет 1 „Високи постижения в научната област“ на Рамковата програма „Хоризонт 2020“ има широки възможности за допълване и надграждане на интервенции, съфинансирани по ОП НОИР, като: привличане на български изследователи и учени в Европейския научноизследователски съвет по иновативни идеи и гранични изследвания, финансирани първоначално или частично по ОП НОИР. Под-приоритет 2.2 „Достъп до рисково финансиране“ на Рамковата програма може да окаже изключително силен ефект на допълване върху привличането на частно финансиране и рисков капитал по научни теми/проекти, в чиито екипи участват български учени и/или научни институции. Приоритет ще бъде и постигането на синергия с програмата Хоризонт 2020 в подкрепа на центровете за научни изследвания и иновации, отговарящи на изискванията за приоритетни съоръженията на ЕСФИИ и тези, които отговарят на икономическите, социални и екологични предизвикателства за страната и регионите в България. Координацията на дейностите по програма Хоризонт 2020 се реализира от Министерството на образованието и науката.

Пълноценното участие и интегриране на българските научни институции и изследователи в **Европейското изследователско пространство и в националните и европейски технологични платформи** ще бъде обществено чрез инвестициите в приложни научни изследвания. Чрез клъстерно групиране на различни публични и частни организации в сферата на научните изследвания и иновациите се цели постигане на по-значителен и благоприятен ефект от интегрирането на българските учени в Европейското научноизследователско пространство.

Разработването и прилагането на национални стратегии за обучение и преквалификация на изследователски кадри може да бъде надградено с последващо включване в инициативата „Мария Кюри“. Инициативата „Програма в областта на цифровите технологии за Европа“ също предоставя възможности за допълване на националните мерки, съфинансирани по ОП НОИР.

Помощта от ЕСИФ ще се реализира, отчитайки европейските приоритети за развитие на научната инфраструктура и новите и нововъзникващи технологии. Изготвена е Национална пътна карта за развитие на научната инфраструктура, която е координирана с европейската стратегия за инвестиции в изследователска инфраструктура и е обвързана с определените приоритети на Европа за инвестиции в крупни научни комплекси. Докато инвестициите чрез европейските програми ще бъдат насочени към обучение, предоставяне на достъп до уникални изследователски инфраструктури, трансфер на знания и други „меки“ мерки в Европа, то инвестициите чрез ЕСИФ ще бъдат насочени към изграждането и оборудване на национални научни центрове.

Програмата на ЕС за социална промяна и иновации предоставя възможност за надграждане на проекти, съфинансирани по ОП НОИР, чрез дейности на ниво ЕС в сферите на политиките за разработване на иновации. Допълване може да се търси и по линия на възможностите за микрокредитиране на предприятия на студенти и млади преподаватели. Допълване и координация ще бъде осигурена и с Рамковата програма „Еразъм за всички“ и програма „Жан Моне“. Предвижда се допълване с подкрепата, предоставена и по линия на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009 – 2014 г. в областта на ромската интеграция, работата на ромските образователни медиатори, както и интервенциите за предотвратяване на отпадането от училище, социална активност на учениците и младежите.

Развитие на МСП и иновации: В рамките на оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ ще бъде осигурено допълване и координация с мерките, предвидени по Програмата „Хоризонт 2020“ и програмата за конкурентоспособност на предприятията и малките и средни предприятия (COSME).

Рамковата програма за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ (2014—2020 г.) се фокусира върху финансирането на инвестиции в ключови индустриални технологии, по-голям достъп до капитал и подкрепа за МСП; адресиране на основните проблеми, споделяни от всички европейци, организирани в 6 ключови теми или „социални предизвикателства“: здраве, демографска промяна и благосъстояние; безопасност на храните, устойчиво земеделие, море и морски изследвания и био-икономика; сигурна, чиста и ефективна енергия; интелигентен, зелен и интегриран транспорт; действия за климата, ресурсна ефикасност и суровини; приобщаващи, иновативни и сигурни общества.

ОПИК от своя страна осигурява подкрепа за създаване на възможности и повишаване на капацитета на българските предприятия да участват активно и успешно в международни инициативи чрез подкрепа за разработване и внедряване на иновации, въвеждане и развитие на ключови индустриални технологии и създаване на иновационна инфраструктура. Целта е сближаване в нивото на развитие на иновациите в България със средното за ЕС.

Стратегията на ОПИК предвижда надграждане на резултатите от проектите по рамковите програми. Проектни предложения, включващи надграждане на резултати по 5,6,7 рамкова програма и Хоризонт 2020 (и ECSEL Joint Undertaking), ще бъдат насърчавани чрез предимство на принципа на бонус точки при оценката.

Новата програма за конкурентоспособност и малки и средни предприятия допълва мерките в подкрепа на индустриалното развитие на Програмата „Хоризонт 2020“ чрез инициативи насочена към улесняване достъпа на малките и средни предприятия до финансиране, създаване на благоприятна среда за развитие на бизнес и растеж на предприятията, насърчаване на предприемаческата култура в Европа, повишаване на устойчивата конкурентоспособност на предприятията в ЕС и подобряване на достъпа на малкия бизнес до международни пазари, както и подкрепа за развитието на Европейска мрежа за предприятия.

В този контекст ОПИК залага мерки, свързани, както с осигуряването на необходимия инвестиционен и оборотен капитал, така и насърчаване на предприемачеството, развитие на бизнеса, подкрепа за интернационализация на предприятията и развитие на услуги за бизнеса.

В допълнение в програмата са предвидени и дейности за популяризиране на туризма на национално и регионално ниво, чрез които ще се спомогне за развитието на туризма в отделните региони и ще допринесе за изпълнение на една от приоритетните области на Дунавската стратегия.

Съдебна система: В рамките на Българо-швейцарската програма за сътрудничество и Норвежкия механизъм ще се финансират предимно структурни и законодателни промени в сферата на детското правосъдие и изграждане на капацитет на национално ниво за прилагане на Конвенцията по прилагане правата на човека, включително и за преодоляване на забавянията в правораздаването.

За периода 2010 – 2020 г. за развитието на изследователски капацитет в съдебната система и на алтернативните способности за решаване на спорове ще се търси подкрепа и по програма „Правосъдие“ на ЕК.

Чрез Европейската мрежа за съдебно обучение НИП ще осъществява обмен на магистрати и ще развива други инициативи на мрежата.

По Оперативна програма „Добро управление“ ще бъдат финансирани дейности, свързани с повишаване на капацитета на разследващите полици и обща администрация на правоохранителните структури. Специализираните обучения за всички останали служители на правоохранителните органи ще се финансират в рамките на фонд „Вътрешна сигурност“.

Управление на рискове: Допълване може да бъде осигурено чрез програми и финансови инструменти на ЕС, предлагащи възможности за финансиране на дейности в сферата на гражданска защита: Механизма за гражданска защита на ЕС, Рамковата програма на ЕС за научни изследвания, развойна дейност и иновации „Хоризонт 2020“, Европейската програма за наблюдение на земята Copernicus, Оперативна програма за междурегионално сътрудничество INTERREG, Инструмента за финансово подпомагане на полицейското сътрудничество, предотвратяването и борбата с престъпността и управлението на кризи, като част от фонд „Вътрешна сигурност“.

Със средства от фонд „Вътрешна сигурност“ се предвиждат инвестиции в защитата на обекти от европейската критична инфраструктура, в т.ч. доизграждане и подобряване на системите за ранно предупреждение и оповестяване, изграждане на базисна инфраструктура за реакция, повишаване на възможностите на учебен център в гр. Монтана за реакция при химически, биологични, радиологични и ядрени инциденти, поддръжка и развитие Единния автоматизиран регистър по контрола на общоопасните средства във връзка с Плана за действие на ЕС за подобряване сигурността на експлозивите. Обученията на първореагиращите екипи от общините и областните администрации при възникване на бедствия и аварии ще се финансират по Оперативна програма „Добро управление“.

Енергийна ефективност: По Международен фонд "Козлодуй" са в процес на изпълнение проекти за финансиране на мерки за енергийна ефективност в обществени сгради (болници, училища, детски градини и ясли и др. общински и държавни сгради) на територията на цялата страна, както и за подмяна на общинско улично осветление. Очаква се мерките да приключат до края на 2014 г. Освен това, съществуват и други механизми за финансиране изпълнението на мерки по ЕЕ, като:

- Кредитна линия за ЕЕ в дома, бенефициент са частни лица и сдружения, крайният срок на действие е 31.07.2014 г.;
- Кредитна линия за ЕЕ и ВЕИ, бенефициент са корпоративни клиенти, крайният срок на действие е 31.12.2015 г.;
- Фонд за ЕЕ и ВИ, бенефициент са корпоративни клиенти, общини и други;
- Схема за зелени инвестиции, бенефициент са корпоративни клиенти, общини и други.

Механизъм за свързаност на Европа

В рамките на Механизма за свързаност на Европа, към настоящия момент България планира да кандидатства за отпускане на средства със „зрели“ проекти в сектори „транспорт“, „енергетика“ и „ИКТ“ на обща индикативна стойност 2 300.16 млн. евро.

В сектор „транспорт“ страната разполага с подготвени проекти, като например „Модернизация на ж.п. линията „Видин – Медковец“ (отсечка от направлението „Видин-София“), „Подобряване на условията за корабоплаване в общия българо-румънски участък на р. Дунав“ и жп връзка Пристанище Русе на р. Дунав – Пристанище Варна на Черно море.

В сектор **“ИКТ”** за осигуряване на съвременна високо-скоростна електронна съобщителна свързаност и достъп до ефективни, качествени и сигурни електронни услуги, включително трансгранични, е подготвен проект за изграждане на резервна инфраструктура на Републиканския информационен център за данни.

В сектор **„енергетика“** от българска страна са приоритизирани 3 групи проекти за развитие на електроенергийната инфраструктура:

- Група България – Румъния и Гърция за увеличаване на капацитета, включваща проекти от общ интерес „Вътрешна линия между Ветрен и Благоевград (BG)“ и „Вътрешна линия между Царевец и Пловдив (BG)“;
- Група България – Гърция между Марица Изток 1 и Неа Санта, включваща проекти от общ интерес „Междусистемна връзка между Марица изток 1 (BG) и Неа Санта (EL)“, „Вътрешна линия между Марица изток 1 и Пловдив (BG)“, „Вътрешна линия между Марица изток 1 и Марица изток 3 (BG)“ и „Вътрешна линия между Марица изток 1 и Бургас (BG)“;
- Група България – Румъния за увеличаване на капацитета, включваща проекти от общ интерес „Вътрешна линия между Добруджа и Бургас (BG)“, „Вътрешна линия между Видно и Свобода (BG)“ и „Вътрешна линия между Свобода и точка на разкъсване на междусистемен електропровод Варна (BG) – Ступина (RO) в България (BG)“,

както и един проект за съхранение на язовир „Яденица“ („Увеличаване на обема на долния изравнител на Помпено-акумулираща водноелектрическа централа „Чаира“ с изграждане на язовир „Яденица“).

От българска страна са приоритизирани 5 основни газови проекта, в т.ч.: Клъстер „Междусистемна връзка между Гърция и България и необходими подобрения в България“ (включва Проект за междусистемна връзка Гърция - България (IGB) между Комотини и Стара Загора и Проект за рехабилитация, модернизация и разширение на българската газопреносна система); Проект за междусистемна връзка България – Сърбия (IBS); Проект за постоянен двупосочен капацитет в съществуващата точка на свързване между Гърция и България – Кула/Сидирокастро; Проект за увеличаване преносния капацитет на съществуващия газопровод от България за Гърция; Клъстер, включващ разширяване на капацитета за съхранение в Югоизточна Европа (включва един или повече от следните проекти от общ интерес – Изграждане на ново хранилище на територията на България и Разширение на ПГХ „Чирен“). Допълнително е приоритизирано предложението за проект от общ интерес за Междусистемна газова връзка между Турция и България (ITB).

Национални инструменти

Някои от основните области, в които средствата на ЕСИФ ще допълват националните средства, са свързани най-вече с провеждането на политиките в областта на науката, иновациите, образованието, здравеопазването, социалните услуги, както и тези, свързани с опазването на околната среда, смекчаването и адаптирането към климатичните промени.

Така в периода 2014-2020 г. средствата на ЕСИФ ще допълват дейностите, финансирани чрез:

- Фонда за научни изследвания - фундаментални научни изследвания и разработки;
- Националния иновационен фонд;
- Капиталовите разходи за модернизирането на здравната, социалната и образователната инфраструктура;
- Програмите и проектите на МТСП, насърчаващи равенството или таргетиращи безработните и/или конкретни уязвими групи от населението: Политика по равнопоставеност на жените и мъжете - Програма „Равенство на половете“; Национална програма „Нова възможност за заетост“; Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“; Национална програма „Активирание на неактивни лица“; Национална програма за заетост и обучение на хора с трайни увреждания; Програма „Старт в кариерата“; Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“; Национална програма „Кредит без лихва за хора с увреждания“; Национална програма „Помощ за пенсиониране“; Национална програма „Мелпомена“; насърчителни мерки за безработни лица и за работодатели съгласно Закона за насърчаване на заетостта с многогодишно действие. Специализираните звена, отговорни за съответните политики са в процес на разработка на анализ за допълване между ОП РЧР 2014-2020 и инструментите, финансирани с национални средства;
- Програми и проекти в областта на образованието, които имат нужда от продължаваща подкрепа за осигуряване на устойчивост - Стратегия за намаляване на преждевременното напускане на училище и Проект за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на децата и учениците със специални образователни потребности;
- Установени схеми, предоставящи стартов капитал за стартиращи микропредприятия²⁰⁴;
- Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда;
- Държавна помощ de minimis за закупуване на фураж за отглеждане на сладководна риба;
- Финансиране на дейности за зарибяване по условията на Закона за рибарството и аквакултурата;

²⁰⁴ Гаранционен фонд за микрокредитиране;

- Предоставяне на целеви средства от републиканския бюджет за финансиране на превантивни дейности от Националната програма за защита при бедствия, включени в годишния план за изпълнението ѝ, както и за разплащане на непредвидени разходи за спасителни и неотложни аварийни работи при бедствия, на неотложни възстановителни работи и предоставяне на възстановителна помощ на физически лица за подпомагане възстановяването на жилищата им, засегнати от бедствие.

Национално подпомагане ще бъде насочено и към улесняване прилагането на мерките от ПРСР чрез прилагане на кредитна схема за инвестиции в селското стопанство и на схема за рефинансиране със средства на ДФ „Земеделие“ на търговски банки за кредити по мерки от ПРСР.

Новият инструмент на правителството, публичната инвестиционна програма „Растеж и устойчиво развитие на регионите“, цели да допълва програмите съфинансирани със средства от ЕС, които поради своя ограничен ресурс не могат да финансират всички зрели и качествени проектни предложения на бенефициентите. Предотвратяването на припокриване и дублиране на финансирането ще бъде осигурявано на ниво проект. Условието, редът и критериите за избор на проекти и програми са дефинирани с акт на Министерския съвет. За целта е създаден специален междуведомствен съвет на ниво министър с включен представител на НСОРБ, който съвет оценява и приоритизира събраните проектни предложения. Основните области, в които се финансират проекти по линия на инвестиционната програма са ВиК, управление на отпадъците и други свързани с околната среда дейности; транспортна инфраструктура; социална и културна инфраструктура; други сектори, подкрепящи социално-икономическото развитие. С оглед осигуряване на по-добро допълване между инвестициите се предвижда проекти, които получават финансиране по линия на ЕСИФ, да не се финансират по линия на инвестиционната програма.

ЕИБ

Обсъждат се възможностите и готовността на финансовата институция да предостави заемни средства през новия програмен период 2014-2020 г. по подобие на действащото в момента Кредитно споразумение 2007-2013 г., по което се осигурява заместващо национално съфинансиране и финансиране на финансовия недостиг за проектите по програмите. С Държавния бюджет за 2014 г. се дава мандат на правителството за стартиране на преговори с ЕИБ за отпускане на структурен инвестиционен заем в размер до 500 млн. евро.

България предвижда надграждане на опита и сътрудничеството с ЕИБ и разширяване на обхвата на прилаганите финансови инструменти през периода 2014-2020 г. Предвидено е използване на финансови инструменти по отношение на инвестициите, свързани с развитие на МСП, енергийна ефективност и градско развитие. Финансовият ресурс предоставен по ОП „Околна среда“ под формата на безвъзмездна финансова помощ, също може да бъде съчетана по подходящ начин със заеми и гаранции от ЕИБ. Тя предлага и възможност да се използва опитът на външни експерти по финанси и управление от институцията за успешното осъществяване на проектите от страна на бенефициентите или за осъществяване на управлението на инструменти за финансов инженеринг от типа на JEREMIE и JESSICA.

Централизирано управлявани инструменти на ЕС и финансиране от други донори

Централизирано управляваните инструменти на ЕС и финансирането от други донори (като Конфедерация Швейцария, Кралство Норвегия, Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и др.) се синхронизират с националните оперативни програми на етап програмиране и ще продължават да се синхронизират при изпълнението им. На проектен принцип се следи за избягване на двойно финансиране и припокриване с дейности, финансирани по СКФ /ЕСИФ.

2.2. Допълняемост

Същността на принципа на допълняемост е да се докаже, че приносът от Структурните фондове и Кохезионния фонд не замества обществени или други еквивалентни структурни разходи на някоя от страните-членки.

Информация за публичните или еквивалентните на тях структурни разходи на Република България, като дял от БВП, е представена в таблицата по-долу:

Разходи на страната като дял от БВП	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Р. 51	5.7	5.1	4.4	4.3	4.3	4.3	4.3

Представените стойности съдържат актуалните прогнозни нива на показателя бруто образуване на основен капитал (Gross Fixed Capital Formation) на сектор „Държавно управление“²⁰⁵ за периода 2014-2020 г., които съответстват на одобрената от правителството²⁰⁶ Конвергентна програма на Република България (2014-2017 г.). Предвижда се публичните капиталови разходи първоначално (2014 г., 2015 г.) да нараснат значително спрямо

²⁰⁵ Показателят включва всички разходи за придобиване и основен ремонт на дълготрайни материални и нематериални активи на сектор „Държавно управление“ (в т.ч. централно правителство, общини, Национален осигурителен институт, Национална здравноосигурителна каса, държавни висши учебни заведения и т.н.), включително и тези разходи, които са съфинансирани със средства от ЕС.

²⁰⁶ Конвергентната програма на Република България 2014-2017 г. е одобрена от Министерския съвет на 28 април 2014 г.

наблюдаваните в последните няколко години нива, успоредно с постепенното възстановяване на икономиката. Допълнителен фактор, способстващ растежа на показателя в този период, е пресичането на два програмни периода на фондовете на Европейския съюз – от една страна се очаква интензифициране на входящите парични потоци по проекти, финансирани по оперативните програми от програмен период 2007-2013 г., а същевременно се планират постъпления по линия на новите оперативни програми. След този временен пик, динамиката на капиталовите разходи на правителството ще се нормализира, като годишните темпове на нарастване на показателя ще са сходни с тези на брутния вътрешен продукт (БВП), като по този начин достигнатият дял от БВП се очаква да се задържи относително стабилен на 4.4-4.3% в оставащите години от програмния период. За целите на прогнозата се предполага, че в този период както българската, така и европейската икономика няма да навлязат в нов период на икономическа криза.

В периода 2014-2020 г. националната компонента на капиталовите разходи на сектор „Държавно управление“ се запазва непроменена на около 3% от БВП, което показва, че принципът на допълняемост е спазен, т.е. приносът на Структурните фондове и Кохезионния фонд не замества национални разходи.

2.3. Резюме на предварителните условия

В Споразумението за партньорство е представена информация за всички общи и тематични (специфични по фондове) предварителни условия, тъй като за изпълнението на всяко едно от тях е отговорен орган на национално ниво.

Управлението на процеса по оценката на изпълнението на предварителните условия се осъществява от заместник министър-председателя и министър на правосъдието. Наблюдението на процеса се осъществява чрез:

- Приет с решение на МС списък с действия, срокове и отговорни институции за изпълнение на предварителните условия. Списъкът обхваща всички условия, залегнали в регламентите за ЕСИФ;
- Включване на задължението да следи за изпълнението на общите предварителни условия като една от отговорностите на създадената РГ за разработване на Споразумението за партньорство. Информация за напредъка в изпълнението на условията и предприетите действия се представя на ключови етапи от разработването на Споразумението;
- Редовни работни срещи с идентифицираните ресорни служители от всяка институция, отговорна за съответното условие. През февруари 2013 г. този експертен състав е формализиран в Под-група за предварителните условия към Работната група за Споразумението за партньорство. Обхватът на ангажиментите на под-групата включва наблюдение на актуалния статус на изпълнение на конкретните ангажименти, заложи за изпълнение на съответните предварителни условия, както и подготовка на информация за оценка на изпълнение на съответните предварителни условия и на План за действие за изпълнението до 2016 г. на неизпълнените към декември 2013 г. приложими предварителни условия;
- Поддържане на база данни за статуса на изпълнение на всяко условие, която се актуализира регулярно чрез получаване на информация от съответните отговорни институции;
- Ежемесечен доклад от заместник министър-председателя и министър на правосъдието до Министерския съвет относно напредъка в процеса по изпълнение на предварителните условия.

В периода 2014-2020 България ще програмира ЕСИФ по всички 11 тематични цели. За приложими са оценени всички общи и тематични предварителни условия на ЕСИФ.

В Приложение 3 е представено резюме на изпълнението на предварителните условия на национално ниво.

В Приложение 4 е описан План за действие за изпълнение на всички приложими на национално ниво общи предварителни условия, които към момента не са изпълнени, който съдържа и съответните срокове и отговорни институции.

В Приложение 5 е описан План за действие за изпълнение на всички приложими на национално ниво тематични предварителни условия, които към момента не са изпълнени, който съдържа и съответните срокове и отговорни институции.

По отношение на изпълнението, подробно представено в посочените приложения, може да се заключи, че към 31.12.2016 г. няма да има неизпълнено условие. Към момента статусът на изпълнение показва, че част от критериите по отделните условия са отчетени като изпълнени, а изпълнението на повечето от останалите ще бъде завършено през 2014 г.

2.4. Обща рамка за изпълнението

Един от ключовите елементи на реформите в Кохезионната политика, Общата селскостопанска политика и Общата политика по рибарство е свързан с акцента, който се поставя върху изпълнение, ориентирано към резултатите. В този смисъл, целта на рамката за изпълнение е да се създадат необходимите гаранции, че интервенциите, финансирани от ЕСИФ, се изпълняват ефективно.

С оглед на прегледа на изпълнението, който ще бъде извършен през 2019 г., на национално ниво се създават необходимите гаранции, че рамките за изпълнение на отделните програми позволяват обективно и коректно отчитане на напредъка в изпълнението на приоритетните оси – както сами по себе си, така и в сравнение с други

приоритети, съфинансирани от същия фонд. С тази цел текущо се осигурява прилагането на единен и последователен подход при определяне на индикаторите и междинните цели (milestones) по отделните програми.

В съответствие с препоръките на ЕК, в рамките за изпълнение на отделните програми се включват индикатори за продукт и финансови индикатори. В рамките за изпълнение на част от програмите ще бъдат включени и „ключови етапи на изпълнение“ като междинни цели към 2018 г., за което ще бъде изготвена съответната обосновка. По отношение на индикаторите за продукт, където е приложимо, се цели съпоставимост по отделни приоритети (напр. когато съдържат мерки по един и същи инвестиционен приоритет). С оглед осигуряване на съпоставимост между финансовите индикатори на отделните приоритети, те се дефинират по еднакъв начин за всички приоритети, като междинната цел е равна на целта по правилото автоматично освобождаване на средства по съответната приоритетна ос за 2018 г. Крайната цел е равна на общия размер на публичните разходи за приоритета.

В рамките на процеса на програмиране се прилагат следните последователни действия за осигуряване на ефективното прилагане на рамката по време на изпълнение на програмите:

- **обсъждане на подхода** - в рамките на хоризонталната мрежа от експерти за оценка, координирана от Централното координационно звено, беше обсъден общия подход за изготвяне на рамките за изпълнението. Акцентът беше поставен върху следването на единен подход при избора на индикатори и техните междинни и крайни цели. При идентифициране на необходимост от издаване на допълнителни методологически указания за прилагането на този подход, Централното координационно звено ще издаде такива.
- **одобряване на предложение за рамка за изпълнението по всяка програма** - в съответствие с функциите си, тематичните работни групи за разработване на отделните програми обсъждат текущо като част от работните варианти на програмите проекти на рамка на изпълнението. Целта на тези обсъждания е да се гарантира, че предложените индикатори са подходящи и проверими и могат по коректен и обективен начин да демонстрират общия напредък в изпълнението на програмата.
- **координиране на рамките за изпълнение на отделните програми** - след изготвяне на проектите на рамки за изпълнението на всяка програма, същите ще бъдат повторно разгледани от хоризонталната мрежа от експерти за оценка с оглед гарантиране на съответствието на избраните индикатори и техните междинни и крайни цели с изискванията на Европейската комисия и с подхода, уточнен в рамките на първия етап, описан по-горе.
- **одобряване на рамката за изпълнение** - тематичните работни групи отговарят за изготвянето на проекта на съответните програми. В този смисъл, финализираният в резултат от описаните етапи проект на рамката за изпълнението на всяка програма ще бъде одобрен от съответната ТРГ и ще подлежи на последващо одобрение като част от проекта на съответната програма.

С цел осигуряване на съпоставимост, допълване и хармонизация между индикаторите и целите в рамките за изпълнението на отделните програми, се осъществява непрекъсната координация между различните програми и ЦКЗ, както и активно сътрудничество с Националния статистически институт. По този начин се гарантира, че НСИ ще предоставя своевременно достоверна, актуална и съвместима информация (където е необходимо и дезагрегирана по компоненти) за целеполагането и отчитането на стойностите на избрания набор от индикатори.

Разработването на рамките за изпълнение е широко обсъдено от националната хоризонтална мрежа от експерти по оценка. В рамките на мрежата е постигнато общо съгласие в рамките за изпълнение освен задължителните финансови показатели да се включват единствено показатели за продукт, тъй като това са индикаторите върху които УО имат най-голям контрол и които в най-малка степен се влияят от външни фактори. По изключение (за т.нар. инфраструктурни програми) се допуска използването на „ключовите етапи на изпълнение“, но само като междинни цели, при изключително ограничен брой и наличие на обосновка за тяхното използване.

По отношение на броя на индикаторите за продукт беше постигнато съгласие техният брой да е максимално ограничен, като все пак трябва да обхващат съществен размер от инвестициите към дадена специфична цел. Като цяло броят на индикаторите е пропорционален на специфичните цели към дадена приоритетна ос, така че да бъдат обхванати интервенциите по дадена специфична цел.

В предварителните оценки на програмите са дадени препоръки относно залагането на постижими стойности за междинните и крайни цели в рамките за изпълнение, при отчитане на темповете на изпълнение на програмите през програмен период 2007-2013 г. и на външните фактори, които може да окажат влияние върху изпълнението на показателите.

По отношение на мониторинга на рамките за изпълнение, ранното идентифициране на проблеми и тяхното адресиране и проследяване, ключова роля ще имат методите за мониторинг и оценка на изпълнението на програмите като част от общите системи за управление и контрол. Методологията за мониторинг и докладване на данните ще включва всички приложими инструменти, като мониторингът на изпълнението ще бъде текущ по всички показатели, които го позволяват, а докладването ще се извършва минимум два пъти годишно на регулярните срещи на КН. Напредък в постигане на целите ще бъде отразяван и в годишните доклади за изпълнението на програмите, както и в рамките на информацията за целите на общия мониторинг на изпълнението на програмите и Споразумението за партньорство, осъществяван от Централното координационно звено.

Изпълнението на индикаторите може да бъде обсъждано по целесъобразност и в рамките на хоризонталната мрежа от експерти за оценка. КН на Споразумението за партньорство в рамките на своите отговорности ще проследява общия напредък по рамките за изпълнение на отделните програми. В тази връзка той ще има ключова роля при разработване на предложението на страната към ЕК за разпределение на резерва за изпълнение през 2019 г.

УО ще извършват регулярно наблюдение на напредъка по всеки индикатор от рамката за изпълнението, включващо най-малко следните елементи:

- напредък спрямо заложените междинни и крайни цели;
- анализ и идентифициране на фактори, допринасящи за или възпрепятстващи напредъка – предвижда се по-широкообхватен анализ, вкл. на вътрешните и външните за програмата фактори (макроикономически, екологични, социални и други), като ще бъдат изследвани и кумулативните ефекти от всички фактори;
- мерки за адресиране на затрудненията/забавянията.

От друга страна, всяка програма разработва оценка на риска, която включва и оценка на риска за изпълнението на индикаторите. В хода на изпълнение на програмите също ще бъде извършвана регулярна оценка на риска (минимум веднъж годишно) с акцент върху ранното идентифициране на проблеми, предписването и предприемането на превантивни/коригиращи мерки, както и своевременното им проследяване и анализ на постигнатите резултати. В рамките на тези оценки ще бъде оценяван и риска за постигане на междинните и крайни цели в рамката за оценка на изпълнението.

В допълнение, се предвиждат текущи оценки, чрез които независимо и обективно ще се оценява напредъка в постигането на резултатите, както и факторите, определящи нивото на постигане на заложените междинни и крайни цели, и ще се залагат препоръчителни мерки за преодоляване на евентуални забавяния/затруднения.

2.5. Административен капацитет

Оценките на НСРР и националните програми идентифицират капацитета на бенефициентите за разработване и изпълнение на проектите и административния капацитет на звената, отговорни за изпълнението, управлението, разплащането и контрола на програмите, като едно от ключовите предизвикателства пред изпълнението и управлението на програмите и потенциала за усвояване на средствата през настоящия програмен период.

В тази връзка е и идентифицираната необходимост от по-нататъшно укрепване на капацитета на администрацията и бенефициентите чрез продължаване на добрите практики, въведени през програмен период 2007 – 2013 г. и включването на нови мерки с цел своевременно достигане на необходимото високо ниво на компетентност.

Общ преглед на текущото състояние и идентифицирани нужди

Капацитет на звената, отговорни за координацията, управлението, изпълнението, разплащането и контрола на програмите

С цел осигуряване на устойчивост и стабилност на системата за координацията, управлението и контрола на средствата от ЕСИФ, през периода 2014-2020 г. ще се запази институционалната рамка от периода 2007-2013 г. - Централното координационно звено, Управляващи органи, Сертифициращи органи, Одитен орган, Разплащателната агенция по ПРСР и АФКОС²⁰⁷. По този начин ще се осигурят необходимите предпоставки за успешното паралелно изпълнение на програмите от двата програмни периода. Това ще позволи и да се използва в максимална степен капацитетът, изграден през първия програмен период на България като държава-членка при отчитане на натрупания опит и научените уроци. Механизмите за координация между отделните звена от системата са описани в раздел 2.1.

От гледна точка на човешките ресурси, основните предизвикателства при създаването и съхранението на административния капацитет на посочените структури бяха свързани с недостиг на човешки ресурс с необходимото ниво на компетентност, високата степен на текучество на служителите, липсата на достатъчно време за провеждане на обучения, както и липсата на достатъчни стимули за служителите. Към края на 2013 г. в звената, отговорни за управление и изпълнение на програмите по СКФ, ЕЗФРСР и ЕФР, по щатно разписание работят общо 1 647 служители. Броят на служителите, отговорни за СКФ, остава непроменен спрямо 2012 г., като се запазва тенденция за ниско ниво на текучество на персонала (6.4% за 2013 г.). Този извод е от значение за устойчивостта на постигнатите резултати в изграждането и развитието на административния капацитет и на изградената система за управление на средствата от ЕС, тъй като текучеството на персонала и загубата на експертиза водят до значително забавяне на процеса и се отразяват най-вече на бенефициентите по отделните програми.

²⁰⁷ В началото на 2012 г. към структурите за управление на СКФ на национално равнище беше добавена и АОП, предвид функциите ѝ по осъществяване на предварителен контрол върху процедури за възлагане на обществени поръчки, финансирани напълно или частично от европейските фондове.

Основната част от служителите в звената от системата за управление на средствата от ЕС са държавни служители. Те се назначават след провеждане на външни конкурси или процедури за вътрешен подбор, по общия ред за назначаване на служители в държавната администрация.

С оглед допълнително укрепване на административния капацитет на системата за управление на средствата от ЕС през 2010 г. беше въведена и длъжността „сътрудник по управление на европейски проекти и програми“. Чрез тази мярка се привличат висококвалифицирани служители. Изискванията, на които следва да отговарят тези служители, са завишени, като процедурите за наемането им и правоотношенията с тях се регулират от Кодекса на труда. Заплатите на сътрудниците се изплащат от техническите помощи на съответните програми.

Размерите на възнагражденията на всички служители в системата се определят съобразно Наредбата за заплатите на служителите в държавната администрация. Основното възнаграждение на служителите се определя според заеманата длъжност и годините професионален опит, а в допълнение към него се изплащат допълнителни възнаграждения на база оценка за изпълнение на задълженията на конкретния служител. След проведената през 2012 г. административна реформа нивата на възнаграждения на служителите в системата за управление на средствата от ЕС не се отличават от тези на останалите служители в държавната администрация. В зависимост от функциите им по длъжностна характеристика, възнаграждението им се изплаща изцяло или частично от техническите помощи на отделните програми.

Всички структури, отговорни за координацията, управлението и контрола, разработват и изпълняват организационни стратегии, които очертават състоянието на организацията и визията за нейното развитие, включително и стратегии за управление на човешките ресурси. Част от стратегиите за управление на човешките ресурси са и годишните планове за обучение на служителите, като се наблюдава тенденция с всяка следваща година степента на тяхното изпълнение да нараства.

Основните трудности през периода 2007-2013 г. бяха свързани с липсата на предишен опит при изграждането на системите за управление и контрол, наличието на припокриващи се функции и неефективно разделение на отговорности. От друга страна, в управлението и контрола на средствата от ЕС участват множество отговорни страни, което предполага съществуването на ефективна координация и комуникация между тях. На практика обаче, този процес е трудно осъществим и едно от основните предизвикателства през периода 2007-2013 г. е ниското ниво на доверие между отделните звена (между УО и МЗ/ПА; между отделните контролни органи), както и между институциите и бенефициентите, което резултира във въвеждане на свръх-контроли, припокриване в обхвата на контролните дейности, извършвани от отделните органи, „пре-застраховане“ и съответно – бюрократизиране на процесите, ограничение на гъвкавостта на институциите и забавяния на всеки етап от проектния цикъл. Административната тежест е още по-голяма, когато различните контролни органи предоставят различни, в нередки случаи, противоречащи си становища по коректността или законосъобразността на един и същи разход/документ/действие. В допълнение, често се наблюдават практики, при които УО/МЗ/ПА проверява редовността на документи, за които отговорните институции (НАП, ДНСК, АОП, АДФИ) вече са дали становище. Значителна част от тези проблеми бяха преодолени в хода на програмния период, но въпреки това все още е налице недостатъчно добра комуникация и ниска степен на доверие между част от звената в системата, което резултира в намаляване на цялостната ѝ ефективност.

При изпълнението на програмите, съфинансирани от ЕС, се констатираха и множество трудности, свързани с прилагането на правилата в областта на обществените поръчки и държавните помощи. В тази връзка се идентифицира необходимост от укрепване капацитета на звената, имащи методологически отговорности за прилагането на тези правила на национално ниво. Същевременно е необходимо и да се повиши капацитета на структурите, отговорни за управлението на средствата от ЕС, за осъществяване на ефективен мониторинг за прилагането на тези правила.

Капацитет на основните категории бенефициенти

В съответствие с извършените средносрочни оценки на Програмите и НСПП 2007 – 2013 г.²⁰⁸ могат да бъдат направени следните изводи във връзка с административния капацитет на отделните категории бенефициенти:

- **Общини** - като основни предизвикателства се очертаха недостатъчната численост на персонала, висока натовареност на служителите и ниските нива на заплащане, в това число и проблемите, произтичащи от прилагането уредбата, регламентираща разходите за организация и управление. Идентифицират се и проблеми, свързани с недостатъчното познаване на действаща нормативна уредба, особено в областта на обществените поръчки и строителството (ЗОП, ЗУТ и свързаните с него наредби), липсата на достатъчно средства за обучения, лошото материално-техническо осигуряване, както и липсата на достатъчен административен капацитет и опит на бенефициентите в управлението, контрола и отчитането на инвестиционни проекти.

Като основни причини за констатираните проблеми на общините, в качеството им на бенефициенти по оперативните програми, могат да бъдат посочени забавянето на реформата към финансова децентрализация в България и липсата на достатъчно финансов ресурс за пре-финансиране/мостово

²⁰⁸ Включително и изготвени анализи на административния капацитет на 36 общини и на институциите конкретни бенефициенти по ОПРП 2007-2013 г.

финансиране на проектите, осигуряване на финансов ресурс за собствен принос, недопустими разходи и поддръжка на направените инвестиции, както и комплексното естество и големия размер на проектите.

- **Институционални бенефициенти по ОПТ** – спецификата им предопределя и различното естество на предизвикателствата, свързани с административния им капацитет²⁰⁹: усложнени процедури за управление и контрол (АПИ и НКЖИ), несъпоставимост между системите за управление и контрол и изискванията на ОПТ и неефективно прилагане на разписаните процедури (ИАППД); припокриване на функциите в рамките на съответно звено (НКЖИ и ДППИ); ниска степен на ефективност (НКЖИ, АПИ и ДППИ), ниска (НКЖИ и АПИ) или незадоволителна (ДППИ и ИАППД) степен на изпълнение на отделните фази на проектите.
- **Институционални бенефициенти по ОПРР** - по отношение на административния им капацитет се констатира нужди свързани с непрекъсната необходимост от повишаване компетенциите на служителите, отговорни за подготовката и управлението на проекти, повишаване на мотивацията и възнагражденията на тези експерти и необходимост от осигуряване на техника и оборудване за звената, заети с подготовката и управлението на проекти, в това число компютърна техника, специализиран софтуер и други.
- **Бенефициенти от съдебната система** - основната и често непреодолима трудност при реализиране на проекти е липсата на оборотни финансови средства, с които да бъдат извършвани плащания към изпълнителите по проектите. Невъзможността да се осигури авансово финансиране за изпълнение на дейностите често води до отказ от подаване на проектно предложение на голяма част от потенциалните кандидати от съдебната система. Друг проблем е липсата на механизъм за координация между различните звена на съдебната система, които са конкретни или потенциални бенефициенти по програмите, както и оперативност и изграден/утвърден капацитет за подготовка и управление на проекти от представители на съдебната система.
- **Бизнеса като бенефициент** - констатираните трудности са свързани с липсата на опит и капацитет при подготовка и изпълнение на проекти и със затруднения при провеждане на процедури за избор на изпълнители. Осигуряването на финансов ресурс, необходим за предварително финансиране и съфинансиране на проектните дейности, е едно от най-сериозните предизвикателства пред бизнеса. Значителни затруднения създават и недоброто фокусиране на интервенциите спрямо потребностите на бизнеса както и програмирането на схемите по начин, който поставя бариери пред участието на бизнеса. Затруднения и забавяне в отчитането на дейностите създава тежката отчетност, изискваща огромен обем доказателствен материал, и дългите и тромави процедури, свързани с верифицирането и извършването на плащанията. В допълнение към гореизброеното, специфичните проблеми на представителите на бизнеса в сектор „Рибарство“ са свързани с непознаването на сектора и недоверието в него от страна на банковите институции и липсата на качествени консултантски услуги в сектора.
- **Бенефициенти от структурите на гражданското общество** - идентифицираните проблеми са свързани с устойчивостта на неправителствените организации, намаляване на броя на организациите, занимаващи се с общностно развитие и стратегическо планиране, и на качеството на извършваната от тях дейност. Влошаването на показателите, свързани с организационен и финансов капацитет, води и до общ нисък капацитет на организациите в сектора за подготовката и изпълнението на проекти. От установените слабости произлиза и невъзможността за формулиране на общностни каузи и включването на гражданите в тях; недостатъчно интензивни контакти между НПО от различни сфери и с различни целеви групи и липса на редовен обмен на информация и опит, както и сътрудничество за реализиране на съвместни политики. Наблюдават се недостатъчно активни и задълбочени контакти между представителите на НПО и администрацията; недостатъчно информираност на СГО за проблемите и предизвикателствата в местното развитие, както и за областите, в които администрацията иска да си сътрудничи с неправителствените организации.

Значителни затруднения за всички категории бенефициенти пораждаха и ограничените възможности за осъществяване на оперативна комуникация с УО на програмите през първата половина на програмния период 2007 – 2013 г. С въвеждането на нормативното изискване за провеждане на разяснителна кампания за потенциалните бенефициенти след обявяване на процедури за подбор на проекти, този проблем е частично преодолян. Позитивна мярка в тази посока е и въведената от УО практика да организират обучения за бенефициентите, на които е отпусната БФП. Въпреки това могат да се положат допълнителни усилия в тази посока.

Добри практики от периода 2007-2013 г. и мерки за подобряване на административния капацитет за периода 2014-2020 г.

Мерки за преодоляване на значителна част от констатираните слабости и проблеми, както на ниво структури на управление на национално ниво, така и на ниво бенефициенти, бяха предприети през програмния период 2007 – 2013 г., като част от слабостите и проблемите са получили вече своето работещо решение. През програмния период 2014 – 2020 г. ще е необходимо предприемането на мерки за осигуряване на устойчивост на постигнатите

²⁰⁹ Резюме от извършена оценка на Оперативна програма „Транспорт“ на тема „Изследване на процеса на изпълнение на проекти на ниво крайни бенефициенти“ - http://www.optransport.bg/upload/docs/Rezsume_ocenka_beneficienti_BG.pdf

резултати, а в някои области е идентифицирана и необходимостта от полагане на по-нататъшни усилия за преодоляване на слабостите и проблемите.

Мерки за укрепване капацитета на звената, отговорни за координацията, управлението, изпълнението, разплащането и контрола на програмите

През периода 2014-2020 г. ще бъдат осъществени редица мерки за подобряване на капацитета на органите, имащи отговорности по управление на средствата от ЕС и за повишаване на ефективността им като цяло. Значителна част от тези мерки са насочени към надграждане на капацитета, изграден през периода 2007-2013 г. За развитието на човешките ресурси в тези звена със средства от техническите помощи на програмите, включително чрез хоризонталната техническа помощ на ОПДУ, ще се финансират мерки в няколко основни направления:

- Една от основните предпоставки за изграждането и запазването на адекватен капацитет в системата за управление на средствата от ЕС е осигуряване мотивацията на работещите в нея. Предвижда се цялостен анализ на въведения нов модел на заплащане в държавната администрация, включително на заплащането на служителите, работещи в областта на управление на средствата по ЕСИФ. Анализът на заплащането има за цел да се установят ясно проблемите при заплащането, както и да се отстранят евентуални изкривявания в неговото прилагане. Целта е също така насочена към по-ясно обвързване на възнагражденията с постигнатите резултати, включително с напредъка по програмите. По този начин ще се гарантира задържането на създадения капацитет и надграждането му, като същевременно това представлява и ефективен инструмент за превенция на корупционните явления.
- Предвид положителните ефекти от въвеждането на длъжността „сътрудник по управление на европейски проекти и програми“, се предвижда практиката за използване на сътрудници да продължи и през периода 2014-2020 г. със средства от техническите помощи на съответните програми/проекти.
- Друг основен метод за директно и осезаемо повишаване на административния капацитет е предоставянето на обучения чрез инвестиции за формирането на експертиза и непрекъснатото усъвършенстване на знанията и уменията на служителите. Добрата практика за повишаване на компетенциите на служителите чрез участие в специализирани обучения ще бъде продължена и през програмен период 2014-2020 г. чрез техническите помощи на съответните програми и по линия на ОПДУ. Със средства от хоризонталната техническа помощ по ОПДУ ще се финансират обучения за служителите на ЦКЗ, СО, ОО, НСИ, АОП, звеното, което ще подпомага изпълнението на мерките в „Националната приоритетна рамка за действие за НАТУРА 2000“ по всички оперативни програми във връзка с проследяване на разходите за биоразнообразие, структурите, отговорни за информацията и публичност на централно ниво, Дирекция АФКОС в МВР и други хоризонтални звена, както и участие в курсове, работни срещи, учебни пътувания, конференции и семинари по въпроси относно управлението на ЕСИФ.
- С оглед повишаване ефективността на мерките за подобряване на административния капацитет на посочените звена, се предвижда изграждане на Обучителна Академия по ЕСИФ като част от Института за публична администрация. Разработването на модулите за обучения, както и такси за обучения на служителите ще бъдат финансирани от ОПДУ. Академията ще осъществява организацията на обученията от хоризонтален характер за служителите на звената, отговорни за управлението на средствата от ЕСИФ, институционалните бенефициенти и регионалните и местни власти. В рамките на Академията, ИПА ще координира обученията по държавни помощи, обществени поръчки, извършване на анализи разходо-ползи, както и технически въпроси по управлението, финансовото и техническо отчитане на проектите. За да се осигури приемственост и да се надградят мерките от програмен период 2007 -2013 г. Академията ще използва и платформата за дистанционно обучение, разработена по проект по ОП „Техническа помощ“.
- През периода 2007-2013 г. се използва и експертизата на международни финансови институции - Световна банка, Европейската банка за възстановяване и развитие и Европейската инвестиционна банка, които предоставят консултантски услуги на управляващите органи и бенефициентите на програмите в областта на укрепването на административния им капацитет и за подготовката и изпълнението на инфраструктурни проекти. Тази експертиза ще се използва и през периода 2014-2020 г.
- Техническата експертиза на Инициативата JASPERS също се използва за укрепване на административния капацитет на звената, отговорни за подготовката и управлението на проектите и програмите, вкл. на инфраструктурни проекти, както и за консултиране във връзка с подготовката на секторни реформи, подготовка на стандартизирани документи. Сред изпълняваните от JASPERS мерки са такива, осигуряващи по-добро качество на подготвените регионални генерални планове в отрасъл ВиК, подкрепа на реформата в отрасъл ВиК, укрепване на административния капацитет и представяне на ефективни модели за управление на ж. п. сектора, стратегически преглед на подготовката и реализацията на железопътни инвестиционни проекти за програмния период 2014-2020 и други. Предвид положителния ефект от прилагането на инициативата JASPERS, се планира нейното прилагане и през програмния период 2014 – 2020 г.

С оглед оптимизиране управлението на средствата от ЕСИФ, се предвижда осъществяването на целенасочената подкрепа в следните области с хоризонтален характер:

- В рамките на средствата за техническа помощ са планирани мерки за осигуряване на ефективното и ефикасно управление, изпълнение, наблюдение, оценка, координация и контрол на програмите за периода 2014-2020, вкл. за извършване на мониторинг за изпълнение на проектите, финансов контрол и одит, оценка и избор на проекти, повишаване на административния капацитет на служителите.
- Изграждането на ИСУН 2020 ще се финансира със средства от хоризонталната техническа помощ на ОПДУ. Системата ще бъде основния инструмент за прилагането на е-Кохезията в България. Чрез нея ще се предоставят възможности за електронно отчитане и електронна комуникация при изпълнението на проекти, което е един от основните инструменти за намаляване на административната тежест²¹⁰.
- Предвид функциите на АОП по осъществяването на предварителен контрол върху процедури за възлагане на обществени поръчки, финансирани напълно или частично от европейските фондове, от изключително значение е укрепването на административния капацитет на Агенцията за ефективното и ефикасно изпълнение на тези нови функции. В тази връзка в началото на 2013 г. по ОПТП стартира изпълнението на проект за укрепване капацитета на АОП и за усъвършенстване на системата на предварителен контрол на процедури, финансирани с европейски средства. Предвид важната роля на АОП в областта на методологията и контрола на обществените поръчки, финансирани от ЕСИФ, се предвижда и през програмния период 2014-2020 г. да се инвестира в укрепването на административния капацитет на агенцията във връзка с осигуряването на условия за законосъобразно усвояване на средствата, предоставени от ЕСИФ, както и за съответното материално-техническото му обезпечаване. За целта АОП е конкретен бенефициент по ОПДУ.
- С цел създаване на необходимите предпоставки за спазване на правилата в областта на държавните помощи при изпълнението на проекти, съфинансирани от ЕСИФ, е необходимо продължаване на усилията за укрепване капацитета на националното звено, което отговаря за спазване на правилата в областта на държавните помощи. Мерките, които се предвиждат в тази област, са свързани с обученията и квалификацията на персонала, както и с изработване на методики и правила за стандартизация на процесите. Тези мерки ще се финансират в рамките на ОПДУ.
- Във връзка с изграждането на ефективни механизми за превенция на нередностите и измамите се подготвя Стратегия за борба с измамите за периода 2014-2020 г. Правилата и процедурите за защита на финансовите интереси на ЕС и за борба с измамите са част от националната нормативна уредба²¹¹ и от системите за управление и контрол за периода 2007 – 2013 г., като ще бъдат оптимизирани през периода 2014 – 2020 г.
- С оглед преминаването на събирането на данни за управлението на рибарството и контрола на рибарството към споделено управление, се предвиждат мерки за повишаване на административния капацитет на звената по управлението, изпълнението и контрола на ПМДР (2014-2020) в тези области и набелязването на необходимите промени в системите им за управление и контрол, като тези мерки ще се финансират чрез техническата помощ на програмата.

Със средства от техническите помощи на програмите ще се финансира и предоставянето на консултантски услуги, включително извършване на текущи оценки по стратегически документи, имащи отношение по управлението на ЕСИФ, както и за целите на изпълнение на хоризонталните предварителните условия. Така например със средства от техническата помощ на ОПТТИ ще се финансира разработването на Мултимодална транспортна стратегия и свързаните с нея допълнителни проучвания, в изпълнение на Предварително условие 7.1. Със средства от хоризонталната техническа помощ на ОПДУ ще се финансира оптимизирането на системата на обществени поръчки (общо предварително условие 4) и др.

Мерки за укрепване капацитета на бенефициентите

Със средства от ЕСИФ се предвиждат мерки за укрепване капацитета на бенефициенти по отношение на развитието на човешките ресурси в няколко основни направления:

- С оглед подобряване капацитета за управление на проекти, съфинансирани от ЕС, през периода 2007-2013 г. беше предоставена възможност за назначаване на сътрудници по управление на европейски проекти и програми и в административните структури и звена към централните и общинските органи, които са бенефициенти на фондове и програми на ЕС. Тази практика ще бъде продължена и през периода 2014-2020 г.
- С цел доразвиване капацитета на регионалните и местни администрации за управление на проекти през програмен период 2014 – 2020 г., се предвижда надграждане на мерките за тази целева група по ОПДУ.

Предвижда се продължаване на мерките за подпомагане на бенефициентите и надграждане на постигнатите резултати и чрез обученията, консултации, информационни и разяснителни кампании и др.:

²¹⁰ За детайлна информация относно планираното развитие на софтуерното приложение и дейностите за електронен обмен на данни вж. раздел 4.1.

²¹¹ Наредба за определяне на процедурите за администриране на нередности по фондове, инструменти и програми, съфинансирани от Европейския съюз, приета с ПМС от 30.11.2009 г.

- УО на всички програми организират обученията за потенциални и настоящи бенефициенти относно кандидатстването, изпълнението, отчитането и управлението на проектите по новообявените и вече стартирали схеми за БФП. През 2010 г. беше въведено нормативно задължение за организиране на разяснителна кампания, предназначена за потенциалните бенефициенти след обявяване на всяка процедура за подбор на проекти, като същото е предвидено и в разработваната нормативна уредба за изпълнение на ЕСИФ за периода 2014-2020 г. Въведена беше и възможност за провеждане на въвеждащо обучение за бенефициентите за изпълнение на договорите за безвъзмездна финансова помощ по дадената схема след сключването им, като това се наложи като практика за всички ОП. Предвижда се за периода 2014-2020 г. провеждането на такива обученията да стане задължително.
- Добър инструмент в областта на обученията за повишаване на административния капацитет е разработената интернет базирана система за дистанционно обучение на служителите на регионалните и местни власти. Общо към началото на 2013 г. са проведени над 430 обученията на структурите-бенефициенти в различни сфери, свързани с изпълнение на техните отговорности и функции по управление на средствата от СКФ на ЕС и над 170 обученията на експерти, представители на бенефициентите, от местните власти и на други структури, работещи по СКФ. Предвид необходимостта от продължаване на усилията за създаване на капацитет в местните власти за ефективно управление на европейски проекти, се предвижда продължаване на функционирането на системата и през периода 2014-2020 чрез проект, финансиран със средства по ОПДУ.
- По инициатива на ЦКЗ бяха предприети мерки за укрепване на капацитета чрез създаване на мобилно експертно звено за подкрепа на местните и регионални администрации при изпълнението и управлението на инфраструктурни проекти, финансирани от СКФ. Пилотните консултации по проекта бяха проведени през 2013 г. С цел подпомагане на екипите на общините и осигуряване на пълна и своевременна мобилизация за изпълнение на дейностите, предвидени в проектите, финансирани от ОПОС, бяха създадени мобилни групи от инженери и юристи, които да предоставят консултации на място. С прилагането на тези мерки УО на ОПОС постигна надграждане на съвместните усилия с общините за бързото и качествено изпълнение на над 80 нови проекта, така че те да приключат успешно и в срок. Предвижда се мобилно експертно звено за подкрепа на местните и регионални администрации при изпълнението и управлението на проекти, финансирани от ЕСИФ, и по-специално инфраструктурни проекти, да продължи да функционира и през програмния период 2014-2020 г.
- Съобразявайки се със спецификата на селските райони, които включват много планински и труднодостъпни места, ще бъдат финансирани мобилни групи на колела, които ще имат задача да разпространяват информация за мерките от ПРСР в населени места със слаб информационен достъп. Изграждането на административен капацитет на малките земеделски стопанства ще се подпомага от Национална служба за съвети в земеделието, която ще предоставя консултации по отношение на целите и изисквания на мерките, необходими документи, подготовка на бизнес-план и процедури на прилагане от тематичната под-програма за малките стопанства.
- С цел обмяна на опит и добри практики ще се публикуват наръчници, разяснения, указания, списъци на най-често допускани грешки. Предварително ще се публикуват насоки за кандидатстване и оперативни ръководства за управление на проектите с цел запознаване на потенциалните бенефициенти с тях и получаване на „обратна връзка“. Своевременен ще се провеждат информационни дни и близка работа с бенефициента по време на изпълнението на договори.
- За своевременно предоставяне на актуална и общодостъпна информация беше изграден Единния информационен портал за обща информация за изпълнение на Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС в Република България (www.eufunds.bg). За целите на програмния период 2014 – 2020 г. се предвижда доразвиване на портала.
- Изградена е мрежа от 28 информационни центрове за популяризиране на Кохезионната политика, финансирана от ОПТП. Мрежата работи активно с управляващите органи, като ги подпомага при реализирането на информационни кампании на територията на областите, а чрез информационните събития в страната се подпомагат потенциалните и настоящи бенефициенти.

2.6. Намаляване на административната тежест

Общ преглед и оценка на административната тежест през периода 2007-2013 г.

Още в началото на програмния период 2007-2013 г. кандидатите и бенефициентите се сблъскаха с висока степен на формализация и сложни административни процедури. Един от факторите, формиращи сериозна административна тежест, е големият брой на приложимите нормативни актове и разпоредби. Честите промени в тях, както и в указанията и процедурите за изпълнение на програмите, водят до липсата на предсказуемост и стабилност, както и до значителни затруднения и нерядко до непосилни за прилагане от бенефициентите правила.

Затруднения за бенефициентите създават и различията в процедурите и правилата по отделните програми за подготовка и оценка на проектни предложения, съдържащи сходни по своя характер инвестиции/дейности, както

и за изпълнение и отчитане на сходни проекти. Същевременно в рамките на всяка програма административната тежест, която се създава на отделните етапи от проектния цикъл, е еднаква, независимо от характера и бюджета на проектите.

Всички етапи от проектния цикъл се характеризират и с голям обем документи и затруднен документооборот. Едни и същи документи се изискват няколкократно от кандидатите/бенефициентите, често се изискват и документи, които са налични в публични регистри и могат да бъдат проверени/изискани по служебен път. В някои случаи на документалното отчитане се отдава по-голямо значение, отколкото на резултатите от проекта и се налага принципът, че „добре отчетеният проект, е успешен проект“. Сложните процедури и големият обем на изискуемите документи често водят до значителни забавяния в процеса по оценка на проектните предложения, което създава реален риск от обезсмисляне на проектни идеи, особено по отношение на проекти, свързани с разработването и/или внедряването на иновации - поради прекалено дългите срокове за оценка се стига до загуба на иновативност на проектите. От друга страна, забавянията в процеса на верификация и възстановяване на извършените разходи лишават бенефициентите от свободен финансов ресурс, което затруднява по-нататъшното изпълнение на проектните дейности.

Същевременно, прилагането от страна на бенефициентите на правилата за възлагане за изпълнение на проектни дейности допълнително утежнява и забавя процеса на изпълнение на проектите поради процедурите по предварителен/последващ контрол на тръжните документации, които в допълнение не създават гаранции за бенефициента, че впоследствие няма да му бъдат наложени финансови корекции за нарушения в същите процедури. От друга страна, в някои случаи се прилагат дори по-рестриктивни процедури от минимално изискуемите съгласно законодателството, което създава допълнителна административна тежест за бенефициентите – например УО/МЗ/РА на някои програми изискват доказване на извършените разходи дори когато се касае за много ниски размери на безвъзмездната помощ.

Наред с това е налице и допълнителната тежест, породена от общите правила и процедури, действащи в съответните сектори (например регистрационни режими, провеждане на отчуждителни процедури, процедури за извършване на административни справки и издаване на административни документи и др.). Тежката нормативна база е една от причините за отказ на кандидат-бенефициенти от подаване на проектни предложения, както и за прекратяване на договорите за БФП.

Административна тежест се създава и по отношение на осигуряването на финансовия ресурс, необходим за изпълнение на проектите. Възможността за ползване на авансови плащания по договори за БФП бе сериозно възпрепятствана от наложени административни изисквания за обезпечаване на пълния размер (при някои от програмите дори 110% от размера) на исканите аванси, което като резултат наложи прекратяването на договори за БФП поради липсата на средства за префинансиране/съфинансиране на проектните дейности.

Липсата в началото на програмния период на работеща информационна система, която да осигури възможност за електронна комуникация между кандидатите/бенефициентите и УО, в т.ч. за електронизация на процесите на кандидатстване и отчитане, беше един от ключовите фактори, обуславящи затрудненията за бенефициентите.

Планирани мерки за преодоляване на административната тежест

Общата визия за намаляване на административната тежест в рамките на цялостния процес, свързан с координацията, управлението, изпълнението, разплащането, мониторинга и контрола на средствата от ЕС, е за създаване на стабилна и предсказуема среда за изпълнение на програмите, съфинансирани от ЕСИФ, въвеждане на максимална електронизация на комуникацията между бенефициентите и УО, оптимизиране на административните процедури, премахване на ненужните задължения за бенефициентите и унифициране на правилата. В тази връзка се предвиждат следните конкретни мерки за намаляване на административната тежест по отделните елементи на проектния цикъл:

Документи и документооборот

Ще се въведат типизирани формуляри за кандидатстване и отчитане, като основните предпоставки за тази мярка са:

- значително облекчаване бенефициентите и ограничаване броя на проблемите и въпросите при попълването на формулярите, респективно по-малък брой неправилно попълнени формуляри и следователно, по-нисък брой отхвърлени поради тази причина проектни предложения;
- типизирането е задължителна предпоставка и за успешното реализиране на пълната електронизация на процесите, заложен в регламента.

С оглед оптимизирането на документооборота ще се:

- разшири приложението на електронно подаване на проектни предложения и отчитане на проекти;
- въведе техническа възможност за осъществяване на цялата комуникация между кандидатите/бенефициентите и УО по програмите, съфинансирани от СКФ на ЕС, както и между отделните звена на системата за управление на средствата от ЕС посредством ИСУН 2020;

- преустанови подаването на едни и същи документи повече от веднъж, както и ще се прецизират/ограничат случаите, в които е необходимо тези документи да бъдат подавани в оригинал или с нотариална заверка, както и с допълнителни копия;
- преустанови подаването на административни документи и други документи, издавани от публични институции, на хартиен носител при наличието на публично достъпни електронни регистри за справка на обстоятелства или при наличието на регламентиран служебен достъп до такива справки;
- въведе процедура по администриране на „едно гише“ от страна на ИАРА с оглед улесняването на потенциалните бенефициенти по мерките, свързани с развитието на устойчивата аквакултура по ПМДР (2014-2020) и необходимостта от намаляване на лицензионния натиск;
- опростят мерките по ПРСР и повиши тяхната управляемост и възможност за контрол при спазване на принципите за добро финансово управление, в т.ч. ще се опростят условията и критериите за допустимост, подкрепено с възможност за електронно кандидатстване; ще се опростят заявленията и обработката за проектите на местно ниво за някои от мерките;
- подобряват ИТ инструментите и електронния обмен на данни между органите, участващи в изпълнението на ПРСР, с цел обогатяване на наличната информация за бенефициентите и намаляване риска от поява на грешки. Ще се изграждат и електронни връзки с други администрации, които не участват пряко в процеса по изпълнението на ПРСР, но данните, които административните имат отношение към прилагането на Програмата; ще се осигури електронен обмен на данни, вкл. електронен обмен на данни между администрацията и бенефициентите.

Подготовка на проектни предложения

Планират се следните конкретни мерки за намаляване на административната тежест в контекста на процеса по подготовка на проектните предложения:

- въвеждане на възможност за специфициране на изискванията при подготовката на проектните предложения според размера на финансирането и сложността на проекта, чрез определяне на стойностен праг. Така за проектни предложения под този праг, изискванията към подготовката, изпълнението и отчетността ще бъдат съобразени с по-ниския риск от некоректно изпълнение и извършване на недопустими разходи и/или на нередности, които носят тези проекти;
- осигуряване на възможност за разработване на интегрирани проектни предложения, които да бъдат оценени и финансирани по няколко програми едновременно с оглед постигането на максимален синергичен ефект от едновременно изпълнение на различни по характер, но взаимосвързани дейности/инвестиции. По този начин ще се създадат предпоставки за повишаване на ефективността и ефикасността от едновременната реализация на няколко инвестиции. Тази форма на кандидатстване е свързана с опростен процес на подготовка на проектните предложения и оптимизирана оценка, тъй като за всички инвестиционни идеи се подава един формуляр за кандидатстване, респективно един комплект документи и се провежда една оценка от обща оценителна комисия;

Оценка на проектни предложения, предоставяне на БФП и изпълнение на проекти

Планират се следните конкретни мерки за намаляване на административната тежест в контекста на процеса по оценка на проектните предложения:

- разширяване приложението, намаляване на етапите и значително опростяване на оценката на проектни предложения по процедурите на директно предоставяне, когато това е подходящо, с оглед по-облекчения процес на кандидатстване и сравнително опростената оценка при директно предоставяне на БФП предвид възможностите за комуникация между УО/РА и кандидатите и за коригиране на проектните предложения;
- повишаване качеството на оценителния процес чрез поставяне на минимални изисквания по отношение на качеството на представените проекти като проекти под предварително определените прагове за качество не се финансират;
- разширяване на възможностите за обезпечаване на авансовите плащания в случаите, в които рискът от неизпълнение на проекта се оценява от УО като нисък.

Процедури за избор на изпълнител

Във връзка с процедурите за избор на изпълнители по проектите, съфинансирани със средства на ЕС, се планират следните действия за ограничаване на административната тежест:

- ясна регламентация на избора на изпълнител, която изключва възможността за нейното по-рестриктивно интерпретиране от страна на УО и контролни органи. Правилата следва да бъдат прилагани така както са регламентирани, без да бъдат утежнявани с допълнителни изисквания;
- прилагане на опростен ред за избор на изпълнител, съгласно нормативните изисквания, същевременно гарантиращ спазването на принципите на добро финансово управление, публичност и прозрачност, равнопоставеност и свободна конкуренция.

Верификация и плащания

Както и на етап „подаване на проектно предложение“, обемът от административни документи на този етап от проектния цикъл следва да бъде намален до минимум. В тази връзка се предвижда:

- в стандартизираните форми на отчет да се постави ограничение за обема на описваната информация с оглед подаване само най-съществената такава, необходима за отчитане на съответствието на изпълнението с първоначално заложеното (с изключение на заявките по ПРСР);
- прилагането на правилата за отчитане на опростените разходи, включително по всички програми, съфинансирани от ЕСИФ. Предвид неуспешния опит с прилагането на опростените разходи през програмен период 2007 - 2013, за периода 2014-2020 г. се предвижда приемането на национална методология в тази област;
- унифициране на процедурите по верификация и възстановяване на разходите по отделните програми в максимално възможната степен като ясно се разпишат правилата, функциите и отговорностите както на УО и РА, така и на регионалните офиси, където има такива, с цел да се избегне дублиране на дейности, извършване на проверки на няколко нива на едни и същи документи и информация, както и да има ясно идентифициране на носителя на отговорност на всеки един етап от проверките;
- по отношение на плащанията, липсата на разполагаем ресурс от страна на УО/РА ще се изключи като основание за забавяне възстановяването на средства към бенефициентите. Поставянето на такова условие, извън сферите на влияние на бенефициентите, представлява прехвърляне на риска от ненавременно възстановяване на средства от страна УО/РА към бенефициента. В допълнение ще бъде запазена възможността за предявяване на искания за лихви от страна на бенефициентите за периода на просрочията.

Контрол

С оглед ограничаване на прекомерната административна тежест на етапа на контрол се предвиждат:

- осигуряване на координация на проверките, извършвани от различните контролни органи с оглед избягване припокриването на различните проверки (по отношение на техния обхват и време на провеждане). В тази връзка следва да се изгради и необходимата степен на доверие между отделните контролни органи, при което те да използват резултатите от извършените вече (от друг орган) проверки;
- въвеждане на изисквания за пропорционален контрол – съобразяване на броя и обема на контролните проверки с характера и бюджета на проекта;
- координиране на становищата на отделните контролни органи с оглед избягване на разнопосочни становища по законосъобразността на дадени процедури/извършени разходи и други;
- подобряване на системата за вътрешен контрол по ПРСР; създаване на вътрешни работни групи или фокус-групи, които да проследяват изпълнението на препоръки по ПРСР от одити и на други контролни органи, разглеждане на процедурите и формулярите (т.е. правилата за обществените поръчки).

В Приложение 6 са предложени индикативните планирани действия, които ще бъдат предприети за намаляване на административната тежест за бенефициентите и сроковете за тяхното приложение.

III. РАЗДЕЛ 3

3.1. Интегриран подход за териториално развитие

Идентифицираните в раздел 1.1.3. различия между българските региони и средното за ЕС и напредналият процес на моноцентризм по отношение на град София в дългосрочен план водят до сериозни дисбаланси между някои части на страната и до обективна невъзможност за използване на целия потенциал на територията. Тези процеси извеждат на преден план необходимостта от интегриран териториален подход на ЕСИФ, насочен към осигуряване на полицентричен модел на развитие с оглед постигане на устойчив и балансиран растеж в българските райони и достигане на средно европейско ниво в средносрочен план. Интегрираният подход към териториалното развитие е насочен към намаляване на социални, икономически и териториални различия и ще бъде приложен чрез следните инструменти:

- прилагане на новия инструмент „Водено от общностите местно развитие“, включително с многофондово финансиране, чрез програмиране и прилагане на иновативни интегрирани многосекторни стратегии за местно развитие;
- продължаващи инвестиции за стимулиране на устойчивото градско развитие въз основа на интегрирани планове за градско възстановяване и за развитие на дефинирани опорни центрове на растеж;
- продължаване прилагането на европейско териториално сътрудничество, в т.ч. по Дунавската стратегия на ЕС.

3.1.1 Водено от общностите местно развитие

За периода 2007 – 2013 г. България за първи път ефективно прилага подхода ЛИДЕР като инструмент за децентрализирано управление и интегрирано местно развитие в селските райони. Първоначално фокусът на мерките в този период е насочен към създаване на местен капацитет за прилагане на подхода и подобряване на местното управление на териториите чрез създаването на местни инициативни групи и изготвяне на стратегии за местно развитие. Това е първият ефективен опит за целенасочена политика за създаване на капацитет и прилагане на финансови инструменти на място в териториите от селските райони. През 2008 г. стартира подготовката за придобиване на умения и постигане на обществена активност в местните общности в селските райони за подобни мерки²¹².

В периода 2009–2011 г. са изпълнени дейности, подготвящи потенциални местни инициативни групи да прилагат стратегии за местно развитие и свързани с придобиване на умения и постигане на обществена активност за територията на потенциални местни инициативни групи по Програмата за развитие на селските райони. Успешно изпълнени са 90 договора, които спомагат за повишаване на информираността на местното население за възможностите, които предоставя ЛИДЕР, и подпомагат изграждането на местния административен капацитет за подготовка и прилагане на стратегии за местно развитие. В резултат на изпълнението на дейностите за придобиване на умения и постигане на обществена активност, обхващат на подхода ЛИДЕР възлиза на 60% от общия брой на общините в селските райони на България (231 общини). Интересът към прилагането на стратегии за местно развитие през периода 2007-2013 г. се изразява в получени 126 заявления, подадени от 97 местни инициативни групи, обхващащи 141 общини (61% от общините в селските райони). Със средства от ЕЗФРСР са създадени и функционират 35 местни инициативни групи, обхващащи 57 селски общини с територия малко над 25 800 км² (29% от територията на селските райони и 23% от територията на страната) и население от 801 688 души. 18 от МИГ обхващат територията на 1 община, 12 – на две общини, 4 МИГ – на 3 общини и 1 МИГ – на 4 общини. Във функциониращите МИГ работят екипи от експерти, които подпомагат общностите за активиране на предприемачество в разнообразни дейности и форми на заетост, устойчиво използване на ресурсите и потенциала за развитие на територията. Анализът на прилагането на подхода ЛИДЕР показва, че в началото неговото изпълнение е съпроводено с редица трудности, които се дължат на неговата специфика и на факта, че се прилага за първи път в България. Постепенно всички страни, участващи в подхода (Управляващия орган на ПРСР, Разплащателната агенция, местните инициативни групи и местните общности) подобряват значително взаимодействието и координацията помежду си. Това води до значително повишение на интереса към прилагането на подхода ЛИДЕР, повишаване на административния капацитет и изготвянето на качествени стратегии за местно развитие. В резултат на това 98% от разполагаемия бюджет по мярка 41 и по подмярка 431-1 е договорен от местните инициативни групи. Основните резултати от прилагането на подхода ЛИДЕР през периода 2007 – 2013 г. са: много добра информираност на местните общности относно възможностите на подхода ЛИДЕР и механизмите за неговото прилагане, в следствие на което те го разпознават като важен инструмент за решаване на проблемите на своите територии и добра възможност за тяхното развитие; изграден административен капацитет за прилагането му; обособени и оборудвани офиси, които осигуряват материална основа за прилагането му. В създадените МИГ, които изпълняват одобрените стратегии, са налице обучени специалисти и там реално работят местни експерти и екипи, които подпомагат общностите за активиране на предприемачество в разнообразни дейности и форми на заетост, устойчиво използване на ресурсите и потенциала за развитие на териториите. Добрите практики за прилагане на ЛИДЕР и за създаден от

²¹² Всички данни за подготовката и изпълнението на Подхода ЛИДЕР в България са от Годишните доклади за изпълнение на ПРСР 2007-2013 г.

местните общности капацитет се обменят в рамките на националната селска мрежа. За новия програмен период този вече създаден капацитет на териториите трябва да бъде съхранен и надграден.

През програмен период 2007 – 2013 България за първи път подкрепя местното развитие и от страна на Европейския фонд за рибарство. Създадени са и оперират 6 местни инициативни рибарски групи, които обхващат териториите на 17 общини, повечето от които спадат към селските райони на страната. В обхвата на МИРГ попадат над 4 053 кв. км. и население от над 104 467 души. В резултат на късното стартиране на прилагането на местните стратегии за развитие и липсата на административен капацитет, както от страна на администрацията, така и от страна на създадените МИРГ, към края на 2012 година са подадени изключително малко проектни предложения. Въпреки късния старт изпълнението на Местните стратегии за развитие се подобрява и се наблюдава значителен напредък. Въз основа на наученото през програмен период 2007 – 2013 ще се предприемат мерки за надграждане на съществуващият капацитет и за повишаване на осведомеността на рибарската общност в рибарските територии. Рибарските общности ще имат реалната възможност да се възползват от новите възможности за подготовка и прилагане на интегрирани многосекторни и многофондови стратегии, чрез които да бъде осигурена допълняемост и синергия в проектите, съобразени с конкретните нужди на съответните територии.

ВОМР ще бъде прилаган **„отдолу-нагоре“**, така че местните общности формулират, избират и одобряват приоритети и стратегия за интегрирано развитие на територията и общностите. ВОМР ще се прилага на териториален принцип – на ниво община или група от съседни общини, като предвиденият обхват на населението е между 10 000 и 150 000 жители.

Основните предизвикателства, които ще бъдат посрещнати с прилагане на ВОМР в програмен период 2014-2020 г., засягат необходимостта от създаване на заетост (вкл. алтернативна) и използване на местния потенциал за растеж, като се цели подобряване качеството на живот и доходите на местното население.

Чрез прилагането на ВОМР се **цели** постигането на ефект от концентриране на подкрепата върху интервенциите, които имат най-голяма добавена стойност по отношение на преодоляването на икономическите и социалните различия в развитието на териториите. Основните приоритети ще бъдат свързани с:

- Насърчаване на социалното приобщаване и намаляване на бедността (ТЦ 9);
- Интегриран подход към околната среда, чрез съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност, вкл. дейности за превенция и управление на риска и за използване потенциала на културното наследство (ТЦ 5 и 6);
- Фокусиране върху иновациите чрез насърчаване на въвеждането им в практиката (ТЦ 1);
- Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и подкрепа за мобилността на работната сила (ТЦ 8);
- Повишаване на конкурентоспособността на местните икономики и възможности за създаване на местен бизнес, включително чрез диверсификация, алтернативни дейности и устойчиво производство на аквакултури (ТЦ 3);
- Подобряване на качеството на образование и повишаване квалификацията на населението (ТЦ 10).

Прилагането на подхода ВОМР включва:

- Подкрепа за прилагане на подготвителни дейности;
- Прилагане на операции в рамките на стратегии за водено от общностите местно развитие;
- Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местни инициативни групи.

През периода 2014-2020, инициативата Водено от общностите местно развитие ще бъде финансирана по линия на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (местно развитие в рамките на LEADER), Европейския фонд за морско дело и рибарство, Европейския фонд за регионално развитие и Европейския социален фонд.

ВОМР ще се прилага в рамките на селските райони, рибарските райони и териториите със специфични характеристики, определени в Националната концепция за пространствено развитие - черноморското и дунавското крайбрежие, планинските, граничните и селските територии, териториите в риск (екологичен, демографски и икономически) и териториите за опазване на ландшафта, природните и културни ценности. Териториите със специфични характеристики се характеризират с прогресивното намаляване на населението и нереализиран икономически потенциал. За тях е необходимо прилагането на целенасочена политика, включително ясен териториален подход с оглед преодоляване на съществените проблеми и предизвикателства там. Ще се търси също подобряване на връзката между селата и градовете в рамките на тези територии. Целта е да бъде постигната концентрация на средства и осигурено допълване и синергия на интервенциите за балансирано развитие с оглед преодоляване на социалните, икономическите и териториалните различия спрямо останалата част на страната. Подходът няма да се прилага в рамките на градовете, подпомагани от ОПРР по линия на устойчивото градско развитие.

Местните групи ще преценяват дали стратегията ще бъде финансирана от един или от повече ЕСИФ, като тази преценка ще се обуславя от нуждите и потенциала на съответната територия.

При прилагане на местни стратегии за развитие, подкрепени по повече от един фонд и включващи финансиране едновременно по ЕЗФРСР и ЕФМДР, за една и съща по обхват допустима територия ще има ограничение за създаване и одобрение на една местна инициативна група, която за съответната територия да изготви една интегрирана стратегия.

При прилагане на местна стратегия за развитие с финансиране от няколко фонда, но без принос от ЕФМДР, на съответната територия се допуска създаването и одобрението на МИГ и МИРГ, без да се допуска финансиране на едни и същи дейности. В този случай стратегията за местно развитие на МИРГ ще бъде финансирана само по линия на ЕФМДР.

При прилагане на дадена територия на стратегия за местно развитие, финансирана само от ЕЗФРСР и на отделна стратегия, финансирана от ЕФМДР, се допуска създаването и одобрението на МИГ и МИРГ, без да се допуска финансиране на едни и същи дейности.

Първите стратегии се одобряват до две години след одобрението на Споразумението за партньорство. Допълнителни стратегии за водено от общностите местно развитие се одобряват не по-късно от 31 декември 2017 г.

За прилагане на подхода ВОМР ще бъдат заделени 5% от Програмата за развитие на селските райони (ЕЗФРСР). По линия на ПМДР 2014-2020 планираният финансов ресурс за прилагане на ВОМР е около 17% от бюджета по ЕФМДР. Средствата от ЕСФ и ЕФРР за прилагане на подхода ВОМР ще бъдат в размер на 5% от разпределените средства от оперативни програми ОПИК, ОПРЧР, ОПРР, ОПНОИР, ОПОС.

Структура на прилагане на ВОМР

Въз основа на изградения капацитет и придобития опит от прилагането на подхода ЛИДЕР през програмния период 2007 – 2013 г. отговорен управляващ орган за прилагане на подхода ВОМР ще бъде УО на ПРСР. В това си качество УО на ПРСР ще отговаря за прилагането на подмерките на подхода ВОМР, както следва:

- Помощ за подготвителни дейности - УО на ПРСР отговаря за прилагането на подмярката в тясна координация с всички управляващи органи. Помощ за подготвителни дейности за местни инициативни групи ще се финансира по линия на Европейския фонд за развитие на селските райони, независимо дали същите предвиждат прилагането на стратегия за местно развитие финансирана по този фонд или по повече от един от фондовете. Респективно Помощ за подготвителни дейности за местните инициативни рибарски групи ще се финансира по линия на Европейския фонд за морско дело и рибарство.
- Прилагане на операции в рамките на стратегии за водено от общностите местно развитие - Подборът на стратегии за местно развитие, подадени от МИГ, ще се извършва от УО на ПРСР по едни и същи критерии, като в състава на комисията за избор ще участват представители на всички органи, управляващи средства по линия на ЕФМДР, ЕСФ и ЕФРР. Ако в стратегиите за местно развитие се предвижда финансиране от повече от един фонд, в зависимост от степента на участие на включените фондове се определя и водещият фонд (фондът с най-голямо участие в стратегията за местно развитие). Проектните предложения, одобрени от МИГ се подават за последваща проверка към съответния УО. В случай на проектни предложения, предвиждащи финансиране по повече от един фонд, последващата им проверка ще се извършва от комисия към УО на ПРСР с участници от УО на съответните фондове, включени в тях. Ще бъде осигурен механизъм за допълване на инвестициите и избягване на двойно финансиране на етап оценка на стратегиите за местно развитие и изпълнение на проектите. Изпълнението на отделните проекти в рамките на местните стратегии за развитие ще се изпълняват при спазване изискванията на отделните програми.
- Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местни инициативни групи - УО на ПРСР отговаря за прилагането на подмярката, като тя ще бъде финансирана по линия на ЕЗФРСР.
- Текущи разходи и популяризиране на стратегия за водено от общностите местно развитие - УО на ПРСР отговаря за прилагането на подмярката. Определянето на водещ фонд за покриване на административните разходи на групите ще бъде предлагано на ниво индивидуална стратегия и одобрявано от комисията за оценка и избор на стратегии.

Координацията на ВОМР ще бъде регулирана в специален нормативен акт, който ще бъде приет в срок до 3 месеца след одобрението от ЕК и на последната програма по ЕСИФ, включена в подхода. Нормативният акт, ще очертае рамката и основните административни регулации по прилагане на подхода, като определяне на структури, връзката между тях, отделните функции, права и отговорности, включително и тези на местните инициативни групи.

При изпълнението на стратегиите за местно развитие по подхода ВОМР ще се прилагат правилата и процедурите за прилагане на всеки един от включените фондове. С цел постигане на максимална ефективност при изпълнението на подхода ВОМР нормативният акт, определящ координацията, ще бъде синхронизиран с правилата и процедурите за прилагане на всеки един от включените фондове.

3.1.2 Интегрирани териториални инвестиции

Към момента не се предвижда прилагане на подхода на интегрирани териториални инвестиции по смисъла на

Регламент 1303/2013. Предвижда се целенасочена подкрепа за развитие на Северозападен район (вж. 3.1.6).

3.1.3 Устойчиво градско развитие

В съответствие с Националната концепция за пространствено развитие 2013 – 2025 България предвижда значителна подкрепа от ЕСИФ за интегрирани действия за устойчиво градско развитие през периода 2014-2020 г. с оглед адресиране на икономическите, екологични, демографски и социални предизвикателства в градските райони. С предложения подход за подкрепа на градове, създаващи растеж и работни места по смисъла на чл. 7 от Регламент 1301/2013, балансирано разположени на територията на страната, се цели минимизиране на негативното влияние на миграцията.

Анализите показват, че градовете предоставят основните административни и публични услуги и формират по-голяма част от БВП на общинско и областно ниво. От друга страна през последните години се наблюдава понижаване на качеството на публичните услуги в градовете и намаляване на населението във всички градове в България с изключение на 4 града.

Градските центрове на растеж притежават функционалния и ресурсен потенциал за стимулиране на развитието на прилежащата им територия и имат важна роля за предоставяне на публични услуги. В тях са съсредоточени висшите училища и научните и иновационни центрове, културните институции, както и основната мрежа от обекти на социалната инфраструктура и здравеопазването, предлагащи работни места и основни услуги със значение за повече от една община, като добрите комуникационно-транспортни връзки са от съществено значение.

Развитието на градовете ще допринесе за увеличаване на възможностите им за растеж и ускоряване на реализацията на икономическия, социален и териториален потенциал на заобикалящите ги територии и по-слабо урбанизираните области. Подкрепата ще се фокусира върху набор от приоритетни за развитие качествени социални, здравни, образователни и културни услуги.

Чрез целенасочената държавна политика за градско развитие и подкрепата на идентифицирани градове с потенциал за растеж и заетост се цели подобряване на качеството на живот в градските райони. Националната политика за градско развитие е силно интегрирана в Регионалните планове за развитие за периода 2014-2020 г., които са стратегическите документи на ниво NUTS II. Всеки от шестте плана включва стратегия за пространствено развитие на региона, очертана на базата на модел на умерено полицентрично развитие на мрежата от градове при отчитане на предвижданията на ИПГВР.

Интегрираните действия за устойчиво градско развитие са част от последователна политика насочена към насърчаване на градското развитие в България, посредством стартирането на процеса по разработване на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие през 2010 г. ИПГВР се разработват на базата на наличните стратегически документи, като допринасят за реализацията на заложените в тях цели и приоритети и определят ролята на градовете в по-широк териториален контекст.

Положителният опит от програмен период 2007-2013 ще бъде продължен и надграден с координирано изпълнение на схеми включващи интегрирани действия за градско развитие на национално ниво по отделните програми. Координацията на изпълнението на интегрираните действия ще се осъществява от УО на ОПРР, като одобрението на проектите и последващото изпълнение ще се изпълнява при разделение на функциите между отделните УО.

Концентрация на подкрепата се постига чрез фокусирането върху предварително определени зони за въздействие в градовете: социални зони, зони с публични функции и зони с потенциал за икономическо развитие. Критериите за определяне на „зони с преобладаващ социален характер“ включват високо ниво на бедност, безработица, незадоволителни демографски показатели, лошо състояние на техническа инфраструктура, лошо състояние на сградния фонд и други. В зависимост от конкретната ситуация във всеки град в тези зони са включени квартали с незадоволителни жилищни условия и концентрация на ромско население. Изборът на „зони на публични функции с висока обществена значимост“ се осъществява по следните специфични критерии – концентрация на административни и обществени услуги, в това число състояние и енергийна ефективност на сградния фонд, състояние на техническата инфраструктура, лошо състояние на елементите на градската околна среда, нарушени екологични параметри и други. Критериите за определяне на „зони с потенциал за икономическо развитие“ включват наличие на инвестиционен интерес, концентрация на икономически дейности, наличие на свободни терени за развитие на икономически дейности и на подходяща техническа инфраструктура.

Съществена подкрепа за осигуряване на растеж ще бъде оказана за регенерация и обновяване на стари промишлени зони в градовете, чрез инвестиции в зони с потенциал за икономическо развитие. Тези инвестиции ще включват и функционалните връзки със съседни населени места, които представляват част от системата на обществения градски транспорт. С финансови инструменти изцяло или частично ще се финансират инвестиции в спортна инфраструктура, енергийна ефективност в жилищни сгради и студентски общежития, културна инфраструктура, градска среда, както и зоните с потенциал за икономическо развитие и интегриран градски транспорт.

Съобразно нуждите и потребностите от развитие на градовете, значимостта и ролята на всеки град, ще се степенуват финансовите алокации и потенциалните интервенции за стимулиране на градовете и градското

развитие. Отчитайки предизвикателствата и прилагайки подход базиран на идентифицираните нужди, основната част от ресурса за интегрирано градско развитие ще бъде насочен към развитие на големите и средно-големите градове, които са с по-голям потенциал за генериране на растеж и заетост с което ще бъде диференцирана подкрепа и постигната териториална концентрация на средствата. Предвижда се специална концентрация на ресурси по отношение на социални услуги и социално включване, като поне 5 % от средствата за всеки град са насочени към социална инфраструктура, в това число и социални жилища за маргинализирани общности от население, включително и роми.

В допълнение, с оглед развиване на връзките между градовете и селата и осигуряване на балансирано териториално развитие, мерките за устойчиво градско развитие ще насърчават синергията с ПРСР.

Таблица 14: Индикативна алокация на национално ниво за интегрирани действия за устойчиво градско развитие по ЕФРР

Фонд	Индикативна алокация на национално ниво за интегрирани действия за устойчиво градско развитие (EUR)	Дял от общата алокация по фонд (%)
ЕФРР	714 381 675	20.02%
(ЕСФ)	24 433 129	1.61%

3.1.4 Основни приоритетни области за сътрудничество

България ще продължи да развива активно териториалното сътрудничество по трите компонента на европейското териториално сътрудничество, а именно: програми за двустранно трансгранично сътрудничество (5 програми с всички съседни държави – 2 по ЕФРР и 3 по ИПП), програми за транснационално сътрудничество – „Дунав“ и „Балкани – Средиземно море 2014 – 2020“, програми за междурегионално сътрудничество и съвместна програма за трансгранично сътрудничество „Черноморски басейн“ по Европейския инструмент за добросъседство и партньорство. Всички тези програми ще имат допълващ характер спрямо националните програми, като акцент се поставя на спецификата при двустранното и многостранното сътрудничество. За периода 2014 - 2020 година България ще продължи да участва в изпълнението на целите на Стратегията на ЕС за Дунавския регион и Стратегията на ЕС за „Син растеж“.

Териториално сътрудничество

Досега опитът на България показва, че ЕТС има най-силно влияние върху качеството на природната среда и управлението на рисковете, качеството на живот, изграждане на инфраструктура (предимно дребно-машабна), повишаване на капацитета за съвместно планиране, предоставяне на услуги (вкл. културни) и обучения, туристическа промоция и промоция на сравнителните предимства на районите. За периода 2014-2020 г. на база опита са идентифицирани следните приоритетни сфери за сътрудничество:

- Насърчаване на заетостта и подкрепа за мобилността на работната сила -в допълнение към интервенциите в рамките на националните програми, дейностите по териториално сътрудничество могат да адресират допълнителни и специфични за конкретния район предизвикателства или неоползотворени възможности, например интегриране на трансграничните пазари на труда, включително мобилност през граница, съвместни инициативи за местна заетост и съвместно обучение.
- Подкрепа за съвместни дейности по отношение на образованието, уменията и ученето през целия живот чрез - съвместни инициативи за обучение на младите хора и тяхната успешна професионална реализация; обмен на добри практики за намаляване дела на преждевременно напусналите училище; внедряване на успешни нови форми и технологии на обучение, създаване на мрежи между институции, стопански субекти и учебни заведения, обмен на образователни и обучителни практики и стажове, включително разработване и прилагане на съвместни образователни и обучителни програми.
- Стимулиране на предприемачеството, преодоляване на структурните проблеми и повишаване на конкурентоспособността чрез насърчаване на предприемачеството - нови технологии и бизнес модели за стимулиране на иновациите, създаване на мрежи между изследователските и технологични центрове в бизнес сектора, сътрудничество в подкрепа на МСП и човешкия капитал.
- Насърчаване на социалното приобщаване през граница и борба с бедността, включително насърчаване на равенството между половете и равните възможности в граничните райони.
- Опазване на природното и културното богатство – инвестиции в областта на биоразнообразие, „зелен“ растеж и икономика и туризъм. Развитието на „зелени“ инфраструктурни решения ще осигури устойчиво управление на природните ресурси, включително на водите и крайбрежните зони, предотвратяване на наводненията, и ще допринесат за опазване и възстановяване на природата.
- Инвестиции в инфраструктура (транспортна, ИКТ) - подкрепа за поддържаща инфраструктура за подобряване на физическото свързване на териториите, включително чрез откриване на нови гранични преходи, мостове, интермодални терминали, логистични центрове и др. Ще се инвестира и в нови форми на комуникация, включващи подобряване на обществения достъп до информационни и комуникационни технологии, включително до трансгранична информация и комуникация.

- Разработване на съвместни планове, координирани инвестиции, действия и системи, насочени към ресурсна ефективност, насърчаване на адаптацията към изменението на климата и превенция и управление на риска.
- Повишаване на институционалния капацитет и ефективна публична администрация чрез насърчаване на правното и административно-техническо сътрудничество между гражданите, бизнеса и институциите, както и други заинтересовани партньори.
- Модернизиране на митническата инфраструктура, оборудването и системите по външните граници на ЕС и на граничните контролно-пропускателни пунктове (въздушни, морски и сухопътни граници); изграждане на административен капацитет с цел осигуряване на благоприятни условия за търговия и борба с трансграничната престъпност.
- Международна обмяна на опит, идентифициране и разпространение на добри практики, включително в сферата на устойчивото градско и регионално развитие, доброто управление на програми за териториално сътрудничество, анализ на тенденциите за развитие на територията на Европа и други.
- Сфери на интервенция по отношение на крайбрежните и морските икономически дейности, открити в Стратегията на ЕС за Син растеж, в т. ч. синя енергия, морски, крайбрежен и круизен туризъм, сини биотехнологии и други; дейности за превенция, намаляване и контрол на замърсяването на Черно море.

На базата на териториални и SWOT анализи на допустимите програмни територии се открояват следните особености при различните трансгранични райони:

- По отношение на програмата между България и Македония предпочитаните приоритетни области за сътрудничество са в сферата на опазване на околната среда, насърчаване на предприемачеството, развитие на туризма, основан на природното и културно наследство, образователната и социална инфраструктура.
- Сходни са предпочитаните приоритетни области за сътрудничество по програмата България – Сърбия. Приоритети като околна среда и превенция на риска, устойчив туризъм и младежи, с дейности, насочени към насърчаване на заетостта, мобилност на работната ръка и борба с бедността са обусловени от факта, че в допустимия трансграничен регион са ситуирани най-слабо развитите области в Европа. Отчитайки факта, че програмната територия попада в обхвата на Стратегията на ЕС за развитие на Дунавския регион, както и връзката между избраните по програмата тематични цели и приоритетните области, подкрепящи основните стълбове на Стратегията в процеса на изпълнението на програмата ще бъдат използвани инструменти, които да осигурят синергичния ефект на програмата със Стратегията.
- По отношение на програмата за ТГС между България и Турция анализът на трансграничния регион показва, че предпочитани приоритетни области за сътрудничество са в сферата на укрепване на туристическия сектор чрез използване на природното и културното наследство, опазване на околната среда, превенция на риска, повишаване качеството на живот и подобряване на добросъседските отношения. В допълнение ще бъдат отчетени целите на Стратегията на ЕС за Син растеж и Букурещката конвенция.
- На базата на извършените анализи са открити следните възможни приоритетни области за сътрудничество по програмата за ТГС между Румъния и България: опазване на околната среда и превенция на риска, достъпност, инвестиции за насърчаване на социално-икономическото развитие на региона и насърчаване на заетостта, повишаване на институционалния капацитет и ефективна публична администрация. В рамките на програмния документ е направена ясна връзка между приоритетите на програмата и тези на Стратегията на ЕС за Дунавския регион. Общата граница - река Дунав - се счита за общ проект за социално и икономическо развитие на региона, за повишаване на конкурентоспособността и заетостта. Програмата ще допринесе за 4-те стълба на Стратегията и за 8 от общо 11 приоритетни области. По този начин избраните тематични цели покриват всички приоритетни области на Стратегията, в които Румъния и България са определени за координатори. Отчитайки, че в допустимата територия на програмата участват два Черноморски региона, програмата ще включва мерки, свързани с интегрираната морска политика и Стратегията на ЕС за Син растеж, а именно: мобилност, интермодалност и устойчив транспорт, опазване на околната среда и устойчиво и управление на риска, икономическо и социално развитие и междуинституционално сътрудничество. Програмата ще подкрепя проекти, които се фокусират върху подходящото използване на морските ресурси и „син растеж“ чрез развитие на крайбрежния туризъм. В тази връзка, програмата ще има добавена стойност чрез активиране на синергията в областта на Източен Дунав/прилежащ Черноморски регион (Black Sea gateway region).
- Специфичните нужди на трансграничния регион по програмата за ТГС между Гърция и България, идентифицирани при анализа на изпълнението на програмата през период 2007 - 2013, обуславят приоритетни области за сътрудничество като: опазване на околната среда и превенция на риска, ресурсна ефективност, включително приспособяване към изменението на климата, развитие на природното и културно наследство, устойчив транспорт, повишаване конкурентоспособността на МСП, насърчаване на социалното приобщаване, борба с бедността и всяка форма на дискриминация.

Предвид териториалния обхват на програмите за ТГС България-Сърбия и Румъния-България са възможни няколко инструмента, чрез които да бъде осигурена синергията между тях и Стратегията на ЕС за Дунавския регион – (1) насочване на част от програмния ресурс за изпълнение на стратегически проекти, които са разработени в рамките на Стратегията; (2) организиране на специфични покани за набиране на проекти с ясен ефект върху

Стратегията, (3) приоритизиране на проекти в рамките на оценителния процес. Съвместните комитети за наблюдение на двете програми ще определят коя от формите е най-подходяща в контекста на съответната програма, като най-приложима на този етап е третата опция, която предвижда проекти, които демонстрират допълване със Стратегията, да бъдат премирани с допълнителни точки.

Идентифицираните приоритети за сътрудничество по програма Дунав, а именно иновации, околна среда, свързаност и добро управление изцяло попадат в тематичната област на Стратегията на ЕС за развитие на Дунавския регион и гарантират постигането на нейните цели чрез координирани дейности на транснационално ниво. В тази връзка в рамките на Специфична цел 12 се предвижда директна подкрепа за управление и изпълнение на Стратегията.

Интервенциите по цел "Инвестиции за растеж и работни места" и "Европейско териториално сътрудничество" ще се програмират и изпълняват по начин, осигуряващ синергичен ефект и допълняемост между тях. Координацията с националните програми ще бъде осигурено чрез координационните механизми посочени в т. 2.1.

Макро-регионални и морски стратегии

България участва активно в изпълнението на макрорегионалната стратегия на ЕС за развитие на Дунавския район, както и в работата по изпълнение на Черноморската конвенция.

Проектите в подкрепа на Стратегията ще бъдат част от изпълнението на приложимите финансови инструменти и програми, включително Механизма за свързаност на Европа и Програмата за ТГС България-Румъния, Програмата за ТГС България-Сърбия и транснационална програма „Дунав“. В хода на изпълнение на програмите за териториално сътрудничество приоритетно ще бъдат финансирани дейности, които допринасят за постигане на синергичен ефект с приоритетите на Дунавската стратегия. Резултатите в тази посока ще бъдат отчетани периодично в годишните доклади за изпълнение на програмите. В допълнение, в рамките на националните програми, съфинансирани по ЕСИФ ще бъдат включени проекти, които покриват целите на стратегията.

За изпълнението на Дунавската стратегия са създадени Национален механизъм за координация на участието на България и Българо-румънски междуведомствен комитет за устойчиво развитие на вътрешно-водния транспорт в общия участък на р. Дунав. Създадени са съвместни експертни работни групи по специфични цели към Стратегията за подобряване на условията за корабоплаване в общия българо-румънски участък на р. Дунав, свързаност, двустранна правна рамка и ЕОТС, и инфраструктура и поддръжка.

Приоритетните области за сътрудничество по съответните програми ще отчетат целите на Стратегията на ЕС за Дунавския регион като по тях се предвижда подкрепа за дейности в сферата на:

- връзки с мрежата TEN-T, в т. ч. подобряване на корабоплаването по река Дунав, трансграничните връзки и др.;
- опазване на околната среда, преодоляване на ключовите екологични предизвикателства и рискове, включително развитие на зелена инфраструктура, качество на водите, предотвратяване на наводнения и други;
- обмен на опит за насърчаване на социалното включване и борба с бедността;
- подобряване на достъпа до ИКТ и трансфер на технологии;
- енергийна ефективност и икономика с ниски емисии на въглерод.

В териториалния обхват на Програмата за трансгранично сътрудничество „Черноморски басейн“ попадат два от районите за планиране – Североизточен и Югоизточен. Програмата ще има синергичен ефект със Стратегията на ЕС за Син растеж и Конвенцията за защита на Черно море от замърсяване (Букурещката конвенция).

България отчита изключително значение отдавано на изпълнението на целите на Интегрираната морска политика и Стратегията на ЕС за „Син растеж“. Като Черноморска и Дунавска държава страната притежава определен потенциал за изпълнение на „сините“ политики. За тяхното изпълнение, към Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията функционира специално създаден координационен механизъм. Създадена е специална смесена междуведомствена работна група по интегрирана морска политика, обединяваща всички участници в процесът на планиране и изпълнение на сините политики. Областите на интервенция на ЕСИФ, насочени към синия растеж са залегнали в програмите за периода 2014-2020. Отделните инвестиции по ЕСИФ са представени в стратегията по отделните сектори.

България има готовност за изготвяне на национална стратегия за Черно море с цел осигуряване на последователен подход по морските въпроси, подобряване на координацията между политиките, свързани с морето (сини сектори), както и за консолидиране на различните източници на финансиране в съответствие с изискванията на Рамковата директива за морска стратегия на ЕС (MSFD), интегрираната морска политика на ЕС (IMP) и нейните инструменти. Разработването на такава стратегия предполага тясно сътрудничество със заинтересованите страни.

Транснационално сътрудничество в програмите по цел Инвестиции за растеж и работни места

Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" съдържа приоритет транснационално сътрудничество, по който ще се подкрепят дейности за: изготвяне на специфични анализи и изследвания на опита на други държави-членки; обмяна на персонал, включително на заинтересованите страни и целевите групи; обмяна на опит, информация, добри практики и иновативни подходи; изграждане на и/или включване в партньорски мрежи, туининг; съвместно или координирано провеждане на социални експерименти чрез адаптиране и/или валидиране на иновативни модели, практики, услуги, продукти и помощни системи от други държави.

По приоритета за транснационално сътрудничество на Оперативна програма „Наука и образование и за интелигентен растеж“ ще се подкрепят дейности в сферата на науката и научните изследвания и разработки, обмяна на добри практики, участие в мрежи за сътрудничество, пилотни и иновативни модели и други.

По Оперативна програма „Добро управление“ също се предвижда транснационално сътрудничество, като се акцентира върху държавната администрация и съдебната система и ще се насърчават: обмяна на идеи, добри практики, знания, ноу-хау и персонал чрез съвместно разработване, изпълнение и финансиране на проекти, свързани с провеждането на политики за намаляване на административната тежест, изграждане на ефективна и бизнес ориентирана (централна и местна) публична администрация, повишаване капацитета на съдебната система, в т.ч. електронно правосъдие и други.

3.1.5 Интегриран подход за адресиране на специфичните нужди на географски области, които са най-засегнати от бедността или на целевите групи с най-висок риск от дискриминация или социалното изключване

Използвайки ЕСИФ, България ще приложи интегриран подход, за да окаже подкрепа за хората, в най-голям риск от социално изключване. Анализът на различията откроява като застрашени от риск от дискриминация и/или социално изключване следните групи:

- хора, живеещи в бедност и материални лишения;
- икономически неактивни и дълготрайно безработни лица;
- деца и младежи, в т.ч. настанени в специализираните институции за деца;
- хора с увреждания, в т.ч. настанени в специализирани институции;
- възрастни хора, които не могат да разчитат на подкрепата на близки и роднини;
- представители на уязвими етнически общности като ромите.

В унисон с Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020, подходът, който ще бъде прилаган по отношение подкрепата на хората в риск от бедност и материални лишения, ще бъде основан на идеята за прилагане на „превантивен подход“, т.е. да бъдат предприети действия за отстраняване на причините на бедността и социалното изключване. Стратегията идентифицира като основни причини за изпадане в бедност липсата на заетост и ниското образователно равнище. Ето защо подкрепата от ЕСИФ ще бъде насочена преди всичко към активното включване на пазара на труда на икономически неактивните и дълготрайно безработните лица в трудоспособна възраст, подобряване благосъстоянието на децата и осигуряване на достъпни и качествени услуги за възрастните хора и хората с увреждания, които не могат да разчитат на подкрепа от близки и роднини.

България е една от държавите-членки с най-висок дял на младите хора между 15 и 24-годишна възраст, които не са нито в образование, нито в обучение, нито в заетост и които са една от приоритетните целеви групи, що се отнася до мобилизиране на ЕСИФ за преодоляване на риска от бедност и социално изключване. Подкрепата ще бъде насочена в три направления: (1) активиране на младите хора без работа; (2) повишаване на пригодността за заетост на младите хора на пазара на труда и (3) подкрепа за прехода от образование към заетост. Помощта от ЕСИФ и най-вече ЕСФ, ще бъде мобилизирана за въвеждане на т.нар. „младежка гаранция“ – всеки млад човек до 25-годишна възраст трябва да получи предложение за включване в заетост, продължаващо обучение, чиракуване или стажуване не по-късно от четири месеца, считано от регистрацията в бюрото по труда като безработно лице или от момента на напускане на формалната образователна система.

По отношение на подкрепата за представители на етнически общности в риск от социално изключване, ЕСИФ ще подкрепят реализацията на областните стратегии и общинските планове за действие за интегриране на ромите в изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020 г.). Подкрепата ще бъде предоставена основно чрез финансиране на интегрирани проекти с бенефициенти общините и други заинтересовани страни на местно ниво, вкл. за доразвиване на пилотния модел от периода 2007-2013 г. за интегрирани инвестиции за маргинализираните общности, живеещи в социални жилища. Проектите ще бъдат насочени към подобряване достъпа до заетост, образование, качествени социални и здравни услуги и мерки за изграждане на толерантност към етническите различия, популяризиране на културата на различните етноси и др.

Национална контактна точка по изпълнение на Националната стратегия за интегриране на ромите е Секретариатът на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционни въпроси. Към Съвета е сформирана Комисия за изпълнение на стратегията на Република България за интегриране на ромите (2012 - 2020). В нейния състав влизат представители както на държавните институции, така и на неправителствения

сектор. Координатори по всеки един от приоритетите в стратегията, излъчени от неправителствените организации, работят съвместно със съответните представители от секторното министерство.

Към Комисията функционира Междуведомствената работна група за ресурсно подпомагане интеграцията на ромите със средства от фондовете на Европейския съюз, която подпомага общините при планиране на мерки, съфинансирани от ЕСИФ в тази сфера в съответствие с общинските планове за действие за периода 2014-2020.

В Междуведомствената работна група за ресурсно подпомагане интеграцията на ромите със средства от фондовете на Европейския съюз участват представители на Управляващите органи на ОПРЧР, ОПРР, ОПНОИР, ПРСР, ЦКЗ, други компетентни институции, неправителствени организации и др. РГ подпомага процеса на координация на интегрирането интервенции, които засягат две или повече програми/инструменти.

Комисията и Националната контактна точка оказват и методическа подкрепа при изготвянето и изпълнението на областните стратегии и общинските планове за действие за периода 2014 – 2020. Планирането на дейностите за изпълнение на политиката по етническите и интеграционни въпроси на национално ниво се координира от Секретариата на НССЕИВ, на областно и местно ниво – от областните управители, които са председатели на функциониращите във всички административни области съвети за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси. Мониторингът и оценката на областното планиране се осъществява от Звена за мониторинг и оценка, които са обособени към всяка областна администрация. В звената участват представители на областната администрация и съответните общински администрации и на неправителствения сектор.

Капацитетът за координация на изпълнението на Националната стратегия за интегриране на ромите също е обект на интервенции по ЕСИФ. Като част от администрацията на Министерския съвет, Секретариатът на НССЕИВ е включен като конкретен бенефициент на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси 2014-2020 г.“, където се предвижда да се финансира изработването на система за мониторинг и контрол за изпълнението на Националната стратегия. По Оперативна програма „Добро управление“ са предвидени дейности по координация на изпълнението на политики, което създава възможност за реализиране на проекти за създаване на среда за ефективно сътрудничество при разработването, изпълнението и оценката на интеграционните политики; укрепване капацитета на държавната администрация чрез активно формулиране на национални политики и планове в сферата на интеграцията на ромското население; формулиране на подобрени/нови методи и организационни форми за работа по сектори.

Освен това, в унисон с прилагането на т.нар. „мейнстриминг“ подход, различните етнически общности в риск от социално изключване ще бъдат посочвани изрично сред целевите групи на другите операции. Така ще се спазва принципът на „ясно определено, но не изключително“ таргетиране, който е един от възприетите на ниво ЕС 10 общи базови принципи за ромско включване. Предвижда се и подкрепа за изграждане на поддържащ административен капацитет на структурите, отговорни за формирането, изпълнението, координацията на изпълнението, мониторинга и оценката на водещите стратегически документи и политики в областта. Предвижда се реализиране на комплексен и поетапен подход за устойчива интеграция на пазара на труда на уязвимите групи в т.ч. ромите. На лицата ще се предоставят услуги за активиране, посредничество за намиране на работа, като ще се развива диференцирания подход при предоставяне на услугите. Ще се предоставят обучение за ограмотяване и придобиване на професионална квалификация, също така ще се развиват уменията за търсене на работа чрез предоставяне на мотивационно обучение. Съществуват възможности за подобряване на координацията между институциите в процеса на пълната интеграция в обществото и пазара на труда на групите застрашени от изключване, икономически неактивни лица, неравнопоставените групи на пазара на труда в т.ч. ромите. Повишаването на ефективността и резултатността на реализираните мерки ще се реализира чрез подход на съчетаване на индивидуалните потребности и съвместяване на професионалния и семейния живот. Понастоящем се реализират пилотни интегрирани мерки за изграждане на социални жилища (ЕФРР) за представители на групи в неравностойно положение и предоставяне на интегрирани услуги. След анализ на изпълнението и резултатите от този пилотен модел, същият ще бъде мултиплициран през програмен период 2014-2020 г. Времевият хоризонт за изпълнение на проектите е 2015 г., като първи резултати от тях могат да се очакват в края на 2014 г. В същия период ще се финализират и одобряват и общинските планове за интегриране на ромите за периода 2014-2020 г., които се разработват в съответствие с Националната стратегия и са основният инструмент за изпълнение на интеграционната политика. По този начин пилотният модел ще предложи добри практики и технически инструменти за изпълнение на плановете, като при необходимост тези инструменти могат да бъдат доразвити и усъвършенствани предвид натрупания опит. Междуведомствената работна група за ресурсно подпомагане интеграцията на ромите и секретариатът на НССЕИВ ще имат ключова роля както за подпомагане изготвянето на плановете, така и за тяхното изпълнение с подкрепата на ЕСИФ.

Основните потребности, които са идентифицирани при изследване на маргинализираните групи, вкл. ромите, в районите най-силно засегнати от бедност и с най-висок риск от дискриминация, са свързани с максимално обхващане и задържане на ромските деца и ученици в образователната система, осигуряване на качествено образование в мултикултурна образователна среда, осигуряване на равенство в достъпа до качествени здравни услуги и превантивни програми, подобряване и осигуряване на жилищните условия, включително и изграждане и рехабилитация на прилежащата техническа инфраструктура, подобряване на достъпа на ромите до пазара на труда и повишаване на дела на заетите сред тях, създаване на условия за равен достъп на ромската общност до обществените и културен живот.

Съществува концентрация на социални проблеми и висок риск от социално изключване в градските центрове в страната. Основните целеви групи с най-висок риск от дискриминация, към които ще бъдат насочени

инвестициите са маргинализираните групи от населението, вкл. роми. В градовете, за които са подготвени ИПГВР, живеят 117 375 граждани, определили се като роми²¹³, които представляват две трети от всички роми, живеещи в градовете и 36.1% от всички роми в страната. Именно поради тази концентрация на ромското население в градските райони мерките за подкрепа на маргинализираните групи, ще се осъществяват на територията най-вече на социалните зони за въздействие в ИПГВР, където са включени квартали с компактно ромско население.

Друга приоритетна област, в която ще бъдат насочени интервенциите от ЕСИФ е свързана с подобряване на социалното и икономическо състояние на хората с увреждания. Основните направления, в които ще се работи, са дефинираните в националната Стратегия за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания: (1) осигуряване на достъпна среда; (2) промяна на модела на грижа за деца с увреждания от настаняването им в специализирани институции към грижи в семейна среда; (3) гарантиран достъп до качествено образование на хората с увреждания; (4) осигуряване на комплексна медицинска и социална рехабилитация; (5) разширяване възможностите за трудова заетост при хората с увреждания; (6) приоритетно развитие на социалните услуги в общността; (7) осигуряване на равни възможности за спорт, отдих, туризъм и участие в културния живот; (8) повишаване степента на информираност на обществото за проблемите и възможностите на хората с увреждания и промяна в обществените нагласи спрямо тях.

Важен елемент от подкрепата на групите със специфични потребности е процесът на деинституционализация на домовете. Той стартира с проекти, финансирани от предприсъединителните инструменти на ЕС, като е надграден с финансираните в рамките на програмния период 2007-2013 г. интегрирани проекти. Планира се вече стартиралите етапи да бъдат надградени с мерки, финансирани от ЕСИФ през програмен период 2014-2020 г. Предвижда се координирано изпълнение на съвместни схеми финансирани от ЕСФ и ЕФРР при процеса на деинституционализация съгласно Визия за деинституционализация на децата в Република България, Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020 и Национална стратегия за дългосрочна грижа (проект).

²¹³ Съгласно данни на НСИ от последното Преброяване на населението през 2011 г.

Таблица 15. Принос на ЕСИФ за адресиране на специфичните нужди на групите с най-висок риск от дискриминация или социалното изключване

Специфична целева група	Кратко описание на нуждите	ЕСИФ, които ще бъдат използвани	Основни групи действия, които ще бъдат подкрепяни	Програма
<p>Хора в риск от бедност и материални лишения, в т.ч.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - икономически неактивни и дълготрайно безработни лица; - деца, в т.ч. деца, настанени в институциите; - възрастни хора, които не могат да разчитат на подкрепа от близки и роднини. 	<ul style="list-style-type: none"> - Рискът от бедност е най-висок за децата до 18-годишна възраст - 28.9% и за населението в надтрудоспособна възраст - 30.9%. - Според икономическия статус, рискът от бедност е най-висок за безработните (52.2%), както и за пенсионерите (28.3%); - Висок е дялът на бедност в домакинствата, съставени от едно лице на възраст над 65 години - 61%, в домакинствата на един родител със зависими деца - 35.4%, на двама родители с три или повече зависими деца - 78.2%. 	<p>ЕСФ</p> <p>ЕФРР</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реализация на интегрирани подходи за насърчаване участието на пазара на труда на дълготрайно безработни и икономически неактивни лица в трудоспособна възраст, съчетаващи услуги за повишаване пригодността за заетост и индивидуализирани услуги за интеграция, реинтеграция или задържане в заетостта; ▪ Предоставяне на подкрепящи услуги, в т.ч. интегрирани междусекторни услуги, за деца (включително интегрирани услуги за ранно детско развитие), младежи, семейства с деца, възрастни хора, хора с увреждания и други и уязвими групи от населението (бездомни лица; лица, страдащи от различни форми на зависимости и др.); ▪ Замяна на институционалната грижа за децата с услуги в семейна среда или в общността; ▪ Замяна на институционалния модел на грижа за възрастните хора и хората с увреждания с услуги в семейна среда или в общността. 	<p>ОП РЧР</p> <p>ОПРР</p>
<p>Млади хора до 24-годишна възраст, които не са нито в образование, нито в обучение, нито в заетост</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Основна причина за трудностите при реализацията на младите хора на пазара на труда е липсата на квалификация и ниското образование. Данните на Агенцията по заетостта показват, че през 2011 г. най-многобройна и с най-голям относителен дял спрямо общия брой безработни младежи до 29 г. продължава да е групата на регистрираните младежи без специалност – 63.1 % (63.3 % през 2010 г.). В образователната структура на безработните младежи до 29 г. тези с основно и по-ниско образование запазват най-голям относителен дял, непроменен в сравнение с 2010 г. – 50.3 %. - Безработицата сред младежите се отличава и с голяма продължителност. Младежите до 29 г. с престой на пазара 	<p>ЕСФ</p> <p>ЕЗФРСП</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Информирание, професионално ориентиране и консултиране на младежите за съществуващите възможности за реализация на пазара на труда; ▪ Ранни интервенции, мотивиране и активиране, за да могат младежите да упражнят в пълнота своите права след регистрация като търсещи работа лица; ▪ Предоставяне на обучение, съобразено с търсенето на пазара на труда; ▪ Предоставяне на възможности за натрупване на професионален опит, в т.ч. чрез чиракуване и стажуване; ▪ Предоставяне на стимули на работодателите да наемат млади хора, в т.ч. чрез намаляване на разходите за труд; ▪ Укрепване на капацитета на отговорните институции, в т.ч. чрез изграждане на партньорства между тях, социалните партньори и другите заинтересовани страни. ▪ Подкрепа за стартиране на самостоятелна стопанска дейност за млади фермери 	<p>ОП РЧР</p> <p>ПРСР</p>

	<p>на труда над 1 година са 24.4 % в общата съвкупност на безработните младежи.</p> <p>- Друга причина за ниските шансове за реализация на пазара на труда е липсата на професионален опит, ключови умения и трудови навици. От друга страна, притежаваната квалификация е по професии с ограничено търсене на пазара на труда.</p>			
		ЕФРР	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Консултантски услуги и подготовка за стартиращи предприятия; ▪ Финансови инструменти за подкрепящ (seed) капитал ▪ Подкрепа за стартиращи предприятия 	ОПИК
Представители на етнически общности в риск от социално изключване ²¹⁴	<p>- Пространствена обособеност на ромската етническа общност, в т.ч. в обособени квартали, както в градските, така и в селските райони.</p> <p>- Концентрацията води до пространствена изолация и социално изключване, влошаване на жилищните условия, проблеми с достъпа до инфраструктура и базови услуги.</p> <p>- Ниска икономическа активност и заетост, висока безработица.</p> <p>- По-силно изразено влияние на вредни за здравето фактори, хронични заболявания, по-висок риск от появата на инфекциозни заболявания.</p>	ЕСФ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Активиране на икономически неактивни лица, посредничество за намиране на работа, мотивиране, предоставяне на обучение, включване в стажуване, чиракуване, заетост; ▪ Предоставяне на социални услуги, в т.ч. интегрирани и междусекторни услуги; ▪ Подобряване достъпа до здравеопазване и повишаване на здравната култура на маргинализираните общности, вкл. чрез здравно-информационни кампании; ▪ Дейности за развиване на родителски умения и насърчаване на добри практики за грижа за децата; ▪ Подкрепа за инициативи за преодоляване на стереотипи, популяризиране на културната идентичност на етнически общности; ▪ Подкрепа за изграждане на капацитет на структурите, отговорни за формирането, изпълнението, координацията на изпълнението, мониторинга и оценката на стратегическите 	ОП РЧР

²¹⁴ Работна дефиниция на уязвими и маргинализирани групи:

Уязвими са онези лица и групи от хора, които търпят ограничения по отношение на участието им в 1) социалния живот и ползването на социални права, 2) не успяват да получат достъп или да ползват възможностите, които предлагат обществото и икономиката, 3) имат ограничен достъп до качествено образование и здравни услуги, 4) ниво на професионална квалификация и умения, които пречат за участието им в пазара на труда, 5) в резултат от горепосочените фактори попадат в ситуация на риск от/ или маргинализиране и социално изключване.

Маргинализирана група – това са хора, населяващи определена територия, характеризираща се с: условия на живот в крайна бедност, (изключително ниски доходи или липса на такива); социална изолация; затрудняващи комуникацията с останалата общност; наличие на санитарно – битови условия, неотговарящи на регламентираните стандарти; наличие на техническа инфраструктура, ограничаваща достъпа до обекти на социалната инфраструктура от останалата територия, вкл. водещи до ограничен достъп до здравни услуги, достъп до образование в масовите училища; липса или недостатъчни социални умения и образование; отношение към тях, основано на предразсъдъци и др.

			документи и политики в областта на интеграцията на етнически общности.	
Хора с увреждания	<ul style="list-style-type: none"> - Ниска икономическа активност и заетост. Преобладаващият дял от хората с увреждания между 15 и 64 г. е извън работната сила. През 2011 г. 51.3% са били икономически неактивни. Само 42.0% от хората с увреждания между 15 и 65 г. са заети. За сметка на това, равнището на безработица е 13.8%, при средно 11.2% за страната като цяло. Тези данни показват нуждата да се предприемат конкретни мерки за улесняване участието, а и задържането на хората с увреждания в заетостта. - Броят на лица с увреждания извън работната сила е индикатор, че здравословното състояние за голяма част от тях затруднява участието им на пазара на труда. Този факт предпоставя нуждата от предоставяне на подходящи индивидуализирани услуги (социални, здравни, интегрирани) за профилактика и рехабилитация на уврежданията. - Системата за дългосрочна грижа (комплексни, интегрирани здравни и социални услуги за възрастни хора и хора с увреждания) трябва да бъде разгърнатата, за да отговори на потребностите на все повече нарастващия брой на възрастното население, имащо здравословни проблеми. - Проблеми с достъпа за хора с увреждания 	<p>ЕСФ ЕФРР ЕЗФРСР</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Информирание, професионално ориентиране и кариерно консултиране за хора с увреждания, регистрирани като търсещи работа лица; ▪ Активиране и мотивиране на икономически неактивни или дълготрайно безработни лица с увреждания; ▪ Подкрепа за наемането на хора с увреждания в специализираната работна среда – в специализирани предприятия и кооперации за хора с увреждания; ▪ Подкрепа за наемането на хора с увреждания в обичайна работна среда, в т.ч. чрез намаляване разходите за труд на работодателите, адаптиране на съществуващите работни места към нуждите на хората с увреждания, въвеждане на гъвкави форми на заетост (напр. дистанционна и надомна работа) и др. ▪ Осигуряване на адаптирано спрямо потребностите на лицата с увреждания професионално обучение и обучение по ключови компетентности; ▪ Подкрепа за стартиране на самостоятелна стопанска дейност за хора с увреждания; ▪ Предоставяне на подкрепящи услуги в общността или в домашна среда за независим живот и личностно развитие на хората с увреждания; ▪ Осигуряване на необходимите ресурси за премахване на институционалния модел на грижа за възрастните хора и хората с физически увреждания и умствена изостаналост чрез създаване на мрежа от социални услуги в семейна среда или в среда, близка до семейната. ▪ Предвижда се повишаване на достъпността на средата за хора с увреждания, което ще допринесе за подобряване на мобилността като начин за хуманизиране на средата и повишаване шансовете за социално включване на хората в неравностойно положение. 	<p>ОП РЧР</p> <p>ОПРР</p> <p>ОПРР, ПРСР (за селски райони)</p>
Маргинализирани групи, вкл. роми	<ul style="list-style-type: none"> - Липса на адекватни условия на живот на маргинализираните групи от населението, вкл. роми. - Идентифицирана нужда да се подобри достъпа до здравни услуги от маргинализирани групи 	<p>ЕФРР</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Подкрепа за осигуряване на съвременни социални жилища за настаняване на уязвими и малцинствени групи от населението и други групи в неравностойно положение ▪ Инвестиране в здравна и социална инфраструктура, която допринася за понижаване на неравнопоставеността по отношение на здравния статус. 	<p>ОПРР</p>

<p>Образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства и от семейства на имигранти и бежанци, хора с увреждания</p>	<p>Въпреки, че през последните години се наблюдава положителна тенденция в стойностите на преждевременно напусналите образованието сред населението на възраст 18 - 24 години съотнесени със средните нива на другите държави-членки на ЕС те са все още незадоволителни. Отчитат се сериозни затруднения, свързани с ранното оценяване на образователните потребности и ранната превенция на обучителните затруднения, с недостига на дидактични материали, учебно-технически средства и апаратура, необходими за обучението на децата и учениците съобразно индивидуалните им потребности и възможности, недостиг на подготвени специалисти за работа с децата и учениците съобразно различните видове увреждания и нарушения, както и недостиг на специалисти в отдалечените и малките селища, недостатъчна подготовка и екипна работа на учителите в детските градини и училищата за работа с деца и ученици със СОП.</p>	<p>ЕСФ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ мерки за улесняване на достъпа и засилване на мотивацията за включване в образователния процес на малцинствените етнически групи, отпадналите от образователната система, децата в риск от отпадане, децата със специални образователни потребности, като подкрепа за общински и/или училищни програми за подобряване на достъпа и задържане на учениците; ученически стипендии, извънкласни и извънучилищни дейности в подкрепа на задържането и плавен преход от предучилищното възпитание и подготовка към училищното образование ▪ Предвижданите дейности съответстват на националните политики в тази сфера, формулирани в редица стратегически документи, както и на европейските инициативи в областта на интеграцията на гражданите на трети страни. ▪ Подкрепа за дейностите в Националната стратегия за интегриране на ромите /2012-2020/ и планове за нейното изпълнение в областта на образователната интеграция; ▪ Подкрепа за допълнително обучение по български език за учениците, за които българският език не е майчин; ▪ Подкрепа за работа в интеркултурна среда ▪ Подкрепа за осигуряване на процеса на приобщаващо образование; ▪ Подкрепа за въвеждане на система за ранно оценяване на образователните потребности; ▪ Подкрепа на ученици с девиантно поведение за продължаване на образованието и за социално включване; ▪ Подкрепа на деца и ученици от тази специфична целева група с изявени дарби в областта на науките, технологиите, изкуствата и спорта. 	<p>ОПНОИР</p>
<p>Приобщаващо образование на деца и ученици със специални образователни потребности и с хронични заболявания.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Нужда от мерки в областта на приобщаващото образование на деца и ученици със СОП - Риск от отпадане на ученици с девиантно поведение и на деца и ученици в риск. 	<p>ЕСФ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Подкрепа за осигуряване на процеса на приобщаващо образование; ▪ Подкрепа за деца и ученици със СОП; ▪ Подкрепа за въвеждане на система за ранно оценяване на образователните потребности; ▪ Подкрепа на ученици с девиантно поведение за продължаване на образованието и за социално включване; ▪ Подкрепа на деца и ученици с изявени дарби в областта на науките, технологиите, изкуствата и спорта. 	<p>ОПНОИР</p>

3.1.6 Интегриран подход за справяне с демографските предизвикателства на регионите или специфични нужди на географските области

Данните за демографските показатели на страната, представени в раздел 1.1., показват трайни тенденции на намаляване броя и гъстота на населението, нарастващ темп на демографско остаряване и намаляване дела на икономически активното население. Неравновесията в демографското развитие са по-силно изразени на ниво области и общини. През 2011 г. всички области в страната имат отрицателен естествен прираст като най-малък е той в областите София-град (-1.1‰), Варна (-1.5‰) и Сливен (-2.0‰). С най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен естествен прираст са областите Видин, Монтана и Перник, в които той достига съответно -15.2, -12.3 и -11.3‰.

Предвид характеристиките им, два типа райони имат нужда от целенасочен подход:

- райони с изключително негативни демографски тенденции (обезлюдяване и застаряване);
- райони с неблагоприятни природни условия и затруднена достъпност (основно планински).

Основната причина за обезлюдяването в селските райони са ниските доходи и високата безработица. Поради това фокусът в селските райони по отношение на справянето с обезлюдяването няма да е в инвестициите в публичната инфраструктура, а в създаването на заетост. ПРСР е фокусирана към мерки, създаващи работни места. По отношение на публичната инфраструктура, която е допълваща мярка при борбата с обезлюдяването, ресурс в селските райони ще бъде насочен не само от ПРСР, но от други програми също, като водещо значение ще имат инвестициите в здравна и образователна инфраструктура на принципа на синергия и допълняемост между програмите, финансирани от ЕСИФ.

Принос в адресиране на нуждите в тази сфера ще имат средствата по линия на общата селскостопанска политика и инвестициите, свързани с развитие на малките и средни предприятия. В тази връзка приоритетно ще се подпомагат по-трудоемки сектори в селското стопанство – животновъдство, зеленчукопроизводство, овощарство и етерично-маслени култури. Подкрепата ще бъде насочена и към създаване и развитие на работни места извън земеделието чрез подкрепа за стартиране и развитие на микропредприятия в селските райони. Допълваща мярка за борба срещу обезлюдяването ще бъде повишаване на качеството на живота чрез подобряване на базовите услуги за населението и инвестиции в публична инфраструктура.

В допълнение, инвестициите, насочени към устойчиво градско развитие ще допринесат за справяне с отрицателните демографски тенденции: създаването на качествена градска среда, предоставяща разнообразни възможности за образование, забавление, спорт, работа и отдих, чрез която да се задържат и привличат високообразованите и квалифицираните млади хора. По този начин в дългосрочен план се създават нови работни места и се предотвратява миграцията на база безработица. Избраният пространствен модел на умерен полицентризъм е най-подходящ за страната с цел да се преодолее риска от задълбочаващ се моноцентризм, който създава сериозни териториални дисбаланси, засилва миграционните процеси към големите градски центрове и чужбина и ускорява общите негативни демографски тенденции.

Редица неблагоприятни характеристики на българските райони като силно влошени демографски показатели, риск от бедност, високи равнища на миграция, проблеми със заетостта и получаването на качествени социални услуги, с по-висок интензитет се отбелязват в **Северозападен район**. Обезлюдяването е силно проявено и е резултат в значителна степен от икономически проблеми – липса на заетост, както и на възможността за получаване на качествени образователни, здравни и социални услуги. Северозападният район е с най-нисък размер на БВП на човек от населението от районите в ЕС 27. Характеризира се с изключително силно проявени негативни демографски процеси; най-нисък дял на населението с висше образование, включително сред възрастовата група 24-35 години; най-нисък размер на инвестициите, в т.ч. чуждестранни; най-ниски нива на развитие на предприемачеството (брой МСП на 1 000 д.); най-нисък размер на разходи за НИРД като % от БВП; най-висока степен на уязвимост от климатичните промени, както в страната, така и при регионите на ЕС. Районът има неизползван природен, културен и исторически потенциал. Особено силно изразени са негативните тенденции в областите Видин, Враца и Монтана, където се предвиждат интегрирани мерки за ограничаване на бедността, обезлюдяването на територията, намаляването на риска от социално изключване и като цяло подобряване на качеството на живот в района.

Териториалният подход за целенасочена подкрепа на СЗР по ОП през периода 2014-2020 г. ще се основава на стратегия за целенасочена подкрепа за Северозападния район. Акцентът ще бъде поставен върху използване на местния потенциал при отчитане на основните предизвикателства и проблеми в региона.

Инвестиционните приоритети, подкрепени от ЕСИФ, дават възможност за интервенции, които да помогнат за намаляване на интензитета на проблемите и справяне с неблагоприятните демографски условия:

- от ЕФРР: подобряване на достъпа до, използването и качеството на ИКТ; развитие и повишаване на конкурентоспособността на малките и средни предприятия; насърчаването на устойчив транспорт (за справяне с отдалечеността); ВЕИ и ниско-въглеродна икономика; насърчаване на социалното включване и намаляването на бедността (например инвестиции в здравната и социалната инфраструктура); туризъм чрез опазване и развитие на културно-историческото наследство;
- от ЕСФ: достъп до заетост за търсещите работа; насърчаване на социалното включване (активното включване, подобряване на достъпа до качествени услуги) и други.

Финансирането по ПРСР е основно насочено към планинските и други неблагоприятни райони в страната, които обхващат около 48% от територията ѝ. Част от тях разполагат с условия за зимен туризъм и са развили

съответна достъпност и услуги. Други обаче се нуждаят от подкрепа, основно насочена към земеделските производители в тези райони, където тази дейност е силно затруднена.

Финансирането от ПРСР ще създаде предпоставки за опазване на околната среда, прилагане на добри земеделски практики и повишаване привлекателността. ПРСР ще включва и подкрепа за разнообразяване към дейности извън земеделието, като селски туризъм и други мерки по отношение на публичните услуги в населените места. Чрез финансирането от програмите за териториално сътрудничество също ще се адресират неблагоприятните природни условия в част от пограничните райони.

IV. РАЗДЕЛ 4

4.1. ИСУН

Съществуващи функционалности

През програмния период 2007-2013 г. за всички оперативни програми, финансирани от Структурните и Кохезионния фонд, България използва единна информационна система за управление и наблюдение (ИСУН). Системата е реализирана изцяло като Интернет базирано приложение. То се състои от страници за въвеждане и преглед на информация, съдържащи потребителски инструменти, характерни за Интернет страници: падащи менюта, прозорци, области за въвеждане на текст, командни бутони, йерархични списъци, падащи списъци за избор, дати, опционни (радио) бутони и др. Системата съхранява пълна история за всички промени в данните и позволява генерирането на исторически справки, както и пълно проследяване на хронологична последователност от промените на записите, всеки от които съдържа доказателство за изпълнено действие в нея. Всички органи, които участват в управлението на оперативни програми, финансирани от Структурните фондове (УО, МЗ, СО, ОО) и всички бенефициенти, използват една информационна система. Процедурите в системата, които всички заинтересовани страни трябва да следват, и използването на единни данни гарантират оперативната съвместимост между тях. Използването на обща информационна система за всички оперативни програми позволява да се осигури достъп до предоставяните от нея електронни услуги на всички бенефициенти.

Софтуерът на системата е разделен на функционални модули, позволяващи модификация, допълване на нови модули или пълна подмяна на модули без необходимост от внасяне на изменения в останалите и в базисния софтуер на системата. Модулите на системата са: Регистрация, Оценка, Договори, Управление на проекти, Финансов модул, Интерфейс със SAP, Интерфейс с ИСАК и АКСТЪР-ПОПАЙ, Интерфейс с ТГС, Модул Наблюдение, Нередности и проверки на място, Параметри, Системна информация, Електронни услуги, Специализирани инструменти, Модул за публична информация, Интерфейс с SFC 2007. Системата е съответства и отговаря за: целостта и поверителността на данните; удостоверяване на подателя в контекста на Директива 1999/93/ЕК; съхранение в съответствие с правилата, определени в съответното законодателство; достъпност извън стандартното работно време (почти 24/7, освен когато се извършва техническа поддръжка); директен достъп на администрация и на бенефициенти чрез интернет интерфейс; защита на правото на неприкосновеност на личните данни на физическите лица и търговска тайна за юридически лица по отношение на обработена информация (според Директива 2002/58/ЕК и Директива 1995/46/ЕК).

В системата са изградени и функционалности, свързани с предоставянето на електронни услуги за кандидати и бенефициенти, които могат да бъдат използвани през програмния период 2014-2020 г. ИСУН позволява електронното подаване на предложения и електронното подаване на отчети за изпълнението на проекти чрез системата. Единственото условие да се използва функционалността на електронните услуги е бенефициентът да има електронен подпис. Системата извършва автоматична проверка на подписа и той може да бъде използван през всички етапи на проекта – от кандидатстването до отчитането, премахвайки нуждата от създаване на потребителски профили на заинтересованите. Това е в съответствие с националните и европейски правила за електронните документи и по-специално законът за Електронните документи и електронни подписи Директива 1999/93/ЕК, според която за да се подsigури автентичността на даден документ, трябва да се използва квалифициран електронен подпис. Това е общоприетото ниво на сигурност в България, като по този начин цялата електронна комуникация между гражданите и администрацията се извършва само с помощта на електронен подпис. Използваните мерки са общи за страната, не са специфични за системата и не представляват допълнителна тежест за никой гражданин, който иска да комуникират по електронен път с администрацията.

България ще продължи да използва настоящото приложение и през периода 2014-2020 г., като в него ще бъдат извършени променени, за да отговаря на новите нормативни изисквания. По този начин ще се минимизират разходите за развитие на приложението, ще се избегне забавяне в стартирането на оперативните програми, свързано с разработването на нова информационна система, ще се минимизира нуждата от провеждане на обучения за потребителите от администрацията и по-голямо внимание ще може да бъде обърнато на обучения за кандидати и бенефициенти. Информационната система, която ще бъде използвана през следващия програмен период, ще носи името ИСУН 2020. Използване на информационна система, която обхваща всички процеси на проектния цикъл, позволява на всички бенефициенти да получат достъп и да бъдат обхванати от предоставяните електронни услуги.

Осигуряването на функционалност за електронно кандидатстване не е включено като изискване към държавите членки, но следва да се отбележи, че създаването и използването на тази функционалност е добре прието от всички участници в процеса и води до допълнително редуциране на административното бреме. България е постигнала напредък в този процес, тъй като електронното кандидатстване се използва в почти всички оперативни програми в периода 2007-2013 г. Освен редуциране на административното бреме на етап подаване на апликационна форма, електронното кандидатстване е много добра предпоставка за осъществяване на цялостна е-комуникация за изпълнението на проекта. Информацията подадена на този етап автоматично се прехвърля в по-нататъшните етапи от проектния цикъл и не е необходимо нейното повторно въвеждане. Всеки бенефициент ще може да посочва дали предпочита електронно отчитане чрез системата или отчитане на хартия.

Изградената функционалност за бенефициентите обхваща и етапа на отчитане на изпълняваните проекти. Достъпът на потребителите до системата е Web-базиран – чрез стандартен Web-браузер на потребителските работни станции и не е необходимо да бъде инсталиран никакъв специфичен за системата софтуер. За

използването на ИСУН, бенефициентите имат нужда от работна станция с достъп до интернет, периферни устройства като скенери и принтери, до които вече имат достъп. Освен това, те могат да предоставят електронни подписи за да може допълнително служителите да въвеждат данни в системата. За да се подаде документ или структурирана информация в ИСУН е необходимо да се подпише документ с цифров подпис и системата да провери и валидността на подписа. Така подателят удостоверява верността на информацията, която предоставя. При отчитането напредъка по проекта се въвеждат следните видове документи: Технически доклад за напредък, Финансов отчет, Искане за плащане. В техническият доклад за напредък се въвежда структурирана информация за процедурите за обществени поръчки и договори, индикатори, информация и мерки за публичност, изпълнението на дейностите по проекта, проверки на място и други. Данните, вписани по финансов отчет, позволяват съответният орган да преразгледа финансовото изпълнение на проекта. Бенефициентът трябва да въведе данните за бюджета на проекта, разходите, включени в искането за плащане, фактурите, включени в заявлението, информация за човешките ресурси, използвани при изпълнението на проекта. Системата позволява прикачване на неструктурирани документи като фактури, платежни нареждания, счетоводни документи и др.

Тъй като системата се използва от всички заинтересовани органи, веднъж въведена информация може да се вижда от всички тях, като по този значително намалява административната тежест за бенефициента. Системата има и други полезни функции, улесняващи работата, отворени за всички потребители (органи и бенефициенти): преглед на състоянието на иска за плащане, предварително попълнени форми, които използват вече съхранени данни, автоматични изчисления, предотвратяващи грешки и позволяващи по-бързата работа на потребителя, наличието на досие, автоматични вградени контроли за намаляване, доколкото е възможно, предаването напред и назад на документи, системно генерирани сигнали и послания.

Нужди от развитие на софтуерното приложение

През програмния период 2007-2013 г. структурираната информация, налична в информационната система е ограничена, тъй като тя трябва да се поддържа от всички оперативни програми. В допълнение е налице несъответствие между различните образци на документи, изисквани от управляващите органи, и структурираната информация и образците поддържани в системата. По тази причина е налице практика едновременно с попълването на структурирана информация да се подават и допълнителни документи свързани с отчитането на проекта, които в голяма степен преповтарят информацията въведена в ИСУН 2020. При запазване на до сега съществуващия модел за поддържане само на основна информация в ИСУН 2020, рискът от въвеждане на дадена информация повече от веднъж е висок. За минимизирането на този риск и за цялостното намаляване на административното бреме е необходимо да бъдат създадени единни унифицирани образци на документи, които да бъдат възприети и използвани както от УО на всички оперативни програми, така и да бъдат въведени в информационната система. За осигуряване на нормалната работа на системата и спазването на изискванията за осигуряване на електронна комуникация, като информацията се въвежда само веднъж, е необходимо да бъдат създадени унифицирани образци на следните документи:

- във връзка с кандидатстването: образец на Формуляр за кандидатстване. За да се преодолеят разликите породени от формулярите на различните ОП-ми ще бъдат създадени унифицирани уеб-форми, обхващащи всички необходими за кандидатстване полета. Информацията в тези форми ще се използва и през целия период на изпълнение на проекта, включително в случаите на неговото изменение;
- във връзка с отчитането: образци на Искане за плащане, Финансов отчет и Технически отчет. Създаването на унифицираните форми ще доведе до минимизиране риска от подаване на една и съща информация за изпълнението на проекта повече от веднъж, ще облекчи бенефициентите, изпълняващи проекти по различни оперативни програми премахвайки разликите между тях и цялостно ще подобри работата на системата.

Използването на електронни услуги предоставя множество възможности за намаляване на разходите, свързани с кандидатстване и отчитане на проекти, подобряване на комуникацията между администрацията и ползвателите на услуги, стандартизиране и опростяване на процесите.. Наличната услуга за електронно отчитане и останалите функционалности на системата обхващат цялата проверка на процеса по искането за плащане, тъй като позволява обработването на искането за плащане от внасянето му до проверката му от УО и включването му в сертифицирания доклад. ИСУН също провежда необходимата електронна одитна пътека, тъй като всички предоставени данни се съхраняват и архивират в системата. Наличната услуга за електронно отчитане осигурява значително намаляване на административното бреме и разходите на бенефициентите, но за да се изпълнят изискванията за Е-Кохезия, ще трябва да бъдат въведени допълнителни функционалности.

Към настоящия момент цялата кореспонденция, свързана с изменението на проекти, се осъществява на хартиен носител. Същевременно, след получаването на подобно искане, служителите на УО следва да отразят в системата съответното изменение. Тези обстоятелства водят до забавяне и генериране на допълнителни разходи за бенефициента. И към момента за всяко одобрено изменение на проект в хронологичен ред се поддържа одитна следа за извършените промени. Тъй като изменението е част от изпълнението на проекта, в информационната система следва да се предвидят действия, позволяващи на бенефициентът да модифицира своя проект по електронен път. За целта следва да бъдат изпълнени следните условия:

- Да се създаде функционалност в ИСУН 2020, позволяваща бенефициентът да изпраща искане за изменение на проект, като за целта се използват наличните в системата данни и на тяхна база се генерира променена апликационна форма;

- Да се предостави възможност на УО/МЗ да одобри, отхвърли или върне за корекции подаденото искане за промяна по електронен път.

При изпълнението на проект бенефициентът и органите, отговорни за управление и контрол на програмите, комуникират и в други случаи освен при изменението или отчитането на проекти. Типични примери за подобна комуникация са:

- провеждането на процедура за предварителен контрол на тръжна документация;
- изпращането на уведомление за наложена финансова корекция;
- изпращането на уведомление за предстояща проверка или резултатите от проверки на място или одити;
- искане за предоставяне на информация.

За осигуряване на електронна комуникация в тези и други подобни случаи, ИСУН 2020 следва да предоставя възможност за обмен на официални документи между бенефициента и УО, СО и ОО по електронен път. Функционалността следва да отговаря на изискванията на Закона за електронно управление и наредбите към него, включително за надеждното съвместно поддържане на електронни документи и документи на хартиен носител. Системата следва да предоставя възможност за обмен на структурирани XML документи, документи подписани с електронен подпис и на сканирани копия на документите. Потребителите на системата следва да имат възможност да изпращат и приложения към документите, използвайки системата.

От друга страна, ИСУН 2020 следва да предоставя възможност за обмен на данни с деловодните системи използвани от административните структури потребители на системата, като по този начин ще бъдат спазени националните изисквания за документооборота в административните структури.

Когато всички изброени по-горе функции бъдат въведени ИСУН 2020 ще обхване всички необходими изисквания за информация, включително отчитане на напредъка на проекта, декларацията за разходите и обмена на информация, свързана с управление на проверки и одити. В допълнение системата ще бъде променена, за да се осигури съхраняването на информация в съответствие с изискванията на Регламент 1303/2013.

Използването на електронни услуги няма да бъде задължително за бенефициентите, освен в случаите, когато компетентните органи решат, че конкретните бенефициенти (публични органи) имат необходимия капацитет да използват само електронни услуги. В тези случаи бенефициентът ще може да използва всички функции на ИСУН 2020 за да намали административната тежест, включително и чрез използване на един и същ електронен подпис в заявлението и докладването на етапи, прегледа на състоянието на искане за плащане и др. При използване на системата няма да се използва паралелен поток от документи на хартия и данни между бенефициентите и администрация.

Други действия за осигуряване на електронен обмен на данни

За успешното внедряване на електронен обмен на данни, освен описаните промени в информационната система е необходимо да бъдат предприети и други допълнителни стъпки. Постигането на заложената цел за намаляване на административната тежест по същество произтича не само от функционалността на информационната система, но и от начина за нейното използване от страна на администрацията. В тази връзка е необходимо отделните заинтересовани административни структури, като УО, ОО, СО и други, при планиране и програмиране на работата си, в това число и при изготвяне на съответните нормативни, планови и вътрешни документи, да заложат процесни подходи за намаляване на административната тежест с помощта на ИСУН 2020. Ефективното използване на системата изисква на нея да се гледа не само като на комуникационен канал за осъществяване на кореспонденция, а като на силен функционален инструмент за намаляване на бюрократичните изисквания, както по отношение на работата с бенефициенти, така и в работата между отделните институции. За целта всички институции следва да имат единен координиран подход за използването на ИСУН 2020 и отразяването на нейните функционалности в процедурите им. За да се изпълни „еднократно кодиращия“ принцип, изискванията за предоставяне на информация ще бъдат преразгледани, за да се премахнат процедури, в които бенефициентът трябва да подаде вече са представени документ или трябва да представи информация, която вече е влезнала в ИСУН 2020 като допълнителен неструктуриран документ.

За успешното функциониране на една информационна система е необходимо да бъдат осигурени адекватни обучения за нейните потребители. Голяма част от служителите на органите, отговорни за управление и контрол на програмите, са запознати с функционалностите на информационната система и нямат нужда от допълнителни обучения за използването на системата през програмния период 2014-2020 г. Затова обученията за работа с ИСУН 2020 ще бъдат основно насочени към бенефициентите на оперативните програми. Следва да се подчертае, че обученията за бенефициенти вече са провеждани, като те ще се провеждат текущо най-рано до 2015 г.

Описаните мерки, които са необходими с оглед постигане на целта за електронизация на комуникацията при изпълнение на програмите, съфинансирани от Структурните и Кохезионния фондове на ЕС, ще се финансират в рамките на ОПДУ.

Обобщение на планираните действия, за да се позволи електронен обмен на данни между бенефициентите и органите, отговорни за управление и контрол на програмите, съфинансирани от ЕФРР, ЕСФ и КФ, включително индикативни срокове за изпълнението им, е представено в Приложение № 7.

4.2. ИСАК

Съществуващи функционалности

В Държавен фонд „Земеделие“ за изпълнение на функциите на Разплащателната агенция е разработена и функционира Интегрирана система за администриране и контрол, която се състои от:

- система за регистрация на кандидатите и на заявленията за подпомагане – поддържана от Разплащателната агенция;
- система за идентификация на земеделските парцели – поддържана от Министерството на земеделието и храните;
- система за идентификация и регистрация на животните – поддържана от Българската агенция по безопасност на храните;
- интегрирана система за контрол - поддържана от Разплащателната агенция.

В зависимост от степента на контрол посредством информационната система, РА прилага по ЕФГЗ и ЕЗФРСР ИСАК-базирани и не ИСАК-базирани мерки и схеми на подпомагане. Разплащателната агенция извършва административни проверки на подадените заявления, като съпоставя включените в тях данни с данните от системата за регистрация на кандидатите и на заявленията за подпомагане, системата за идентификация на земеделските парцели и системата за идентификация и регистрация на животните.

Към настоящия момент е създаден интерфейс за осъществяване на електронен обмен на данни между ИСУН, ИСАК и Системата за наблюдение на проекти по ОПРСР – Акстър-Попай (който ще продължи да се прилага през програмния период 2014 – 2020). Интерфейсът между ИСУН и ИСАК обхваща ежедневно предаване на данни чрез xml-файлове от ИСАК и съхраняването им в ИСУН. По този начин има подробна информация за кандидатите, проектите и сключените договори по ОПРСР. Преносът на данните се осъществява чрез ограничен достъп до конфигурирано уеб пространство на сървър, където се съхраняват/достъпват файловете в системата ИСАК. Функционалността на ИСУН е разширена с възможности за извеждане на информация, която се използва от експерт за проверка за двойно финансиране на проекти от ОПРСР. Достъпът на потребители на ИСАК до подобна справка чрез ИСУН е осъществен чрез създадени потребителски профили с права за достъп само до съответната консолидирана информация.

Предвидена е възможност за управление на промените в Информационната система ИСАК при възникване на необходимост от усъвършенстване, надграждане и създаване на нови модули.

Модул „Селски райони“ в ИСАК

Направление „Договориране“

Дирекция „Договориране по прилагане на мерките за развитие на селските райони“ в ДФ „Земеделие“ – Разплащателна агенция е отговорна за извършване на административните проверки от делегираните функции по обработка на подадените заявления за подпомагане по мерките от ПРСР. Обработката на заявленията за подпомагане по ПРСР се извършва в модул „Селски райони“, направление „Договориране“ на ИСАК.

От август 2011 г. е въведена така наречената безхартиена система на работа и информацията от извършените проверки се попълват и съхраняват само и единствено в ИСАК в електронен формат, като има възможност за прикачване и съхраняване на документи. ИСАК позволява както генериране на дефинирани справки по предварително зададени критерии, така и извеждане на статистическа информация.

Направление „Оторизация“

Дирекция „Оторизация“ на плащанията по прилагане на мерките за развитие на селските райони“ в ДФ „Земеделие“ – Разплащателна агенция е отговорна за извършване на административните проверки по обработка на подадените заявки за плащане по мерките от ПРСР. Обработката на заявките за плащане се извършва в модул „Селски райони“, направление „Оторизация“.

Системата позволява въвеждане и обработка на данни, свързани с идентифицирането на кандидатите, обработка на представената документация и проверка на съответствието с изискванията на утвърдени нормативни актове, създаване и прикачване на работни листа, писма и документи, попълване на контролни листа за проверка за окомплектованост и съответствие с критериите за допустимост/финансиране, контролни листа за посещение/проверка на място. ИСАК позволява както генериране на дефинирани справки по предварително зададени критерии, така и извеждане на статистическа информация.

Модул „Рибарство и аквакултури“ в ИСАК

Обработката на заявките за плащане по мерките от Оперативната програма за развитие на сектор „Рибарство“ се извършва в създаден за нуждите на дирекция „Рибарство и аквакултури“ модул в ИСАК. Модулът е разделен по различните мерки в зависимост от вида на плащането - авансово, междинно, окончателно. Системата позволява въвеждане и обработка на данни, свързани с идентифицирането на потенциалните бенефициенти, обработка на представената документация и проверка на съответствието с изискванията на утвърдени нормативни актове, създаване и прикачване на работни листа, писма и документи, попълване на контролни листа за проверка за окомплектованост и съответствие с критериите за допустимост, контролни листа за проверка на място до

дирекция „Технически инспекторат“, извеждане на статистическа информация за показателите на одобрените и отхвърлените проекти.

Системата, след като идентифицира оторизирания потребител, отбелязва кои данни и кога е въвел или променил. За дефиниране и извикване на справки по въведените данни и документи от системата от главното меню има достъп до съответните регистри, които предоставят справки или статистическа информация за регистрираните проекти. Системата позволява достъп до предварително дефинирани обекти, като може да се задават филтри и ограничения, за да се получи желаните отчет.

Работа на Сертифициращия орган с информационните системи по ОПРСР

В съответствие с процедурата за управление на промените в информационната система ИСАК е разработен отделен модул към направление „Рибарство и аквакултури“. В модула се извършват административните проверки на верифицираните разходи за отчетния период, подадени за сертифициране от УО, чрез Доклади по верификация и декларация за допустимите разходи; съставят се сертифицирани отчети за разходи по ОПРСР и заявки за плащане към ЕК; въвеждат се данни и се съставят контролните листа от проверки на място извършани от Сертифициращия орган при УО/МЗ и бенефициента; извършват се проверки на месечна база на счетоводната информация за извършените плащания и поддържащия регистър на отписани и възстановени, подлежащи на възстановяване и невъзстановими суми.

На УО и ОО е предоставен достъп в режим на наблюдение до базата от информация на Сертифициращия орган по ОПРСР в ИСАК. Служителите на Сертифициращия орган имат осигурен достъп до всички модули, използвани от Междинното звено в режим „само за четене“. Чрез достъпа се осигурява информация по отношение на обработката и движението на заявките за плащане, необходима за изпълнение на функциите на СО, като например: постъпилите заявки за плащане; резултати от проверки на място; сумата на субсидията за всеки бенефициент и типа на субсидията; извършената оторизация и документите към нея; информация относно регистриране и администриране на нередности и др. Сертифициращият орган има достъп за наблюдение и до информационната система на УО „Акстър-Попай“, чрез която черпи информация за договорените средства по ОПРСР на ниво проект и всички извършени контролни процедури, предоставяне на допълнителна информация от бенефициентите, анексиране на договори, проверки на място и мониторинг на изпълнението.

Нужди от развитие на софтуерното приложение и планирани действия

Предвижда се усъвършенстване на информационната система, чрез разработване на допълнителни модули за управление и контрол, което ще доведе до опростяване на процедурите и намаляване на административната тежест. Създадените web-базирани приложения на ИСАК за осигуряване на публичност и информация на бенефициентите по ПРСР ще бъдат доразвити и подобрени.

4.3. АКСТЪР ПОПАЙ

Съществуващи функционалности

Системата АКСТЪР ПОПАЙ е предназначена за управление на европейски проекти за нуждите на Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури. Тя служи за регистриране на заявления за кандидатстване от териториалните звена, последващо извеждане на проекти от служители в централното управление на ИАРА, извеждане на стандартни регистри и изготвяне на различни справки за заявления и проекти от упълномощени служители. Софтуерният продукт осигурява автоматизиране на процеса на приемане, регистрация и оценяване на проектите по ОПРСР, като по този начин създава стабилна основа за управлението и мониторинга на програмата.

Системата позволява регистрация и обработка на проектни предложения, чрез въвеждане на подадената за проекта и бенефициента информация. След като конкретно проектно предложение бъде насочено за изпълнение/обработка, потребителите виждат какви проекти са им дадени за обработка и кой на какъв етап от изпълнение е достигнал.

В системата се въвеждат данни за всички бенефициенти и да се коригира информацията за съществуващи бенефициенти. Създадена е възможност за генериране на справки за всички проектни предложения, включващи име на кандидатите, кратко описание на проектите, мярка, размер на безвъзмездна финансова помощ, статут на проекта, данни за одобрените суми. Системата позволява също експортиране на данните към формат Excel.

Нужди от развитие на софтуерното приложение и планирани действия

С цел подобряване обслужването на гражданите и бизнеса чрез ускоряване на процесите по администриране и разглеждане на проектните предложения и с оглед предоставяне на информация по електронен път предстои създаване на публичен информационен портал, обслужващ кандидатите по ОПРСР. Предвижда се усъвършенстване на системата чрез разработка на допълнителни модули за управление и контрол, включително и за изпълнение и наблюдение на Местните стратегии за развитие. Ще бъде осигурена възможност за обработка и обмен на данни със системата ИСАК.

С цел уеднаквяване на работните процеси се предвижда изграждане на модули и поддръжка на софтуерна система за обработка и наблюдение на проекти по Програмата за морско дело и рибарство 2014 – 2020 г., съвместими с ИСУН 2020.